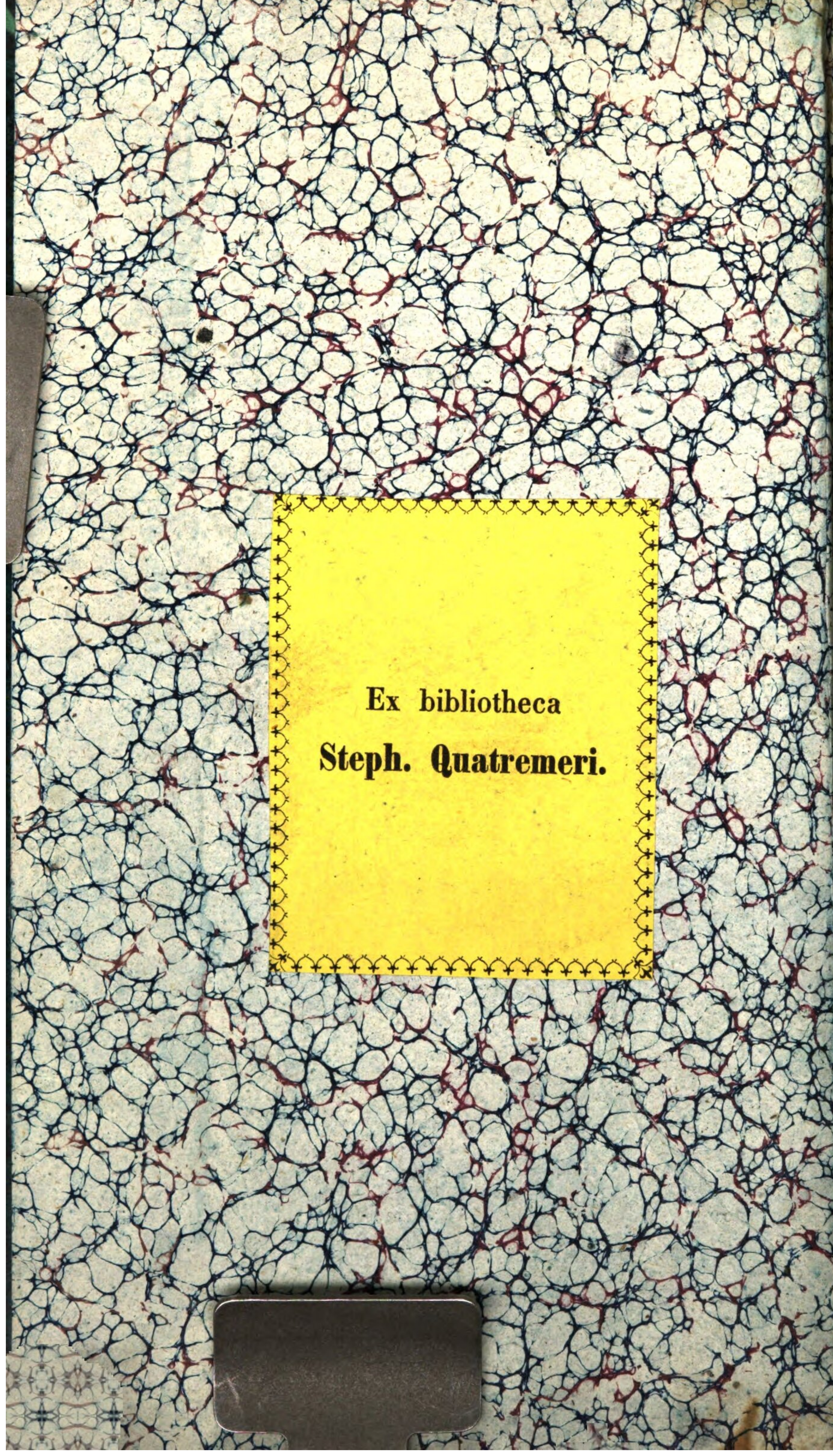
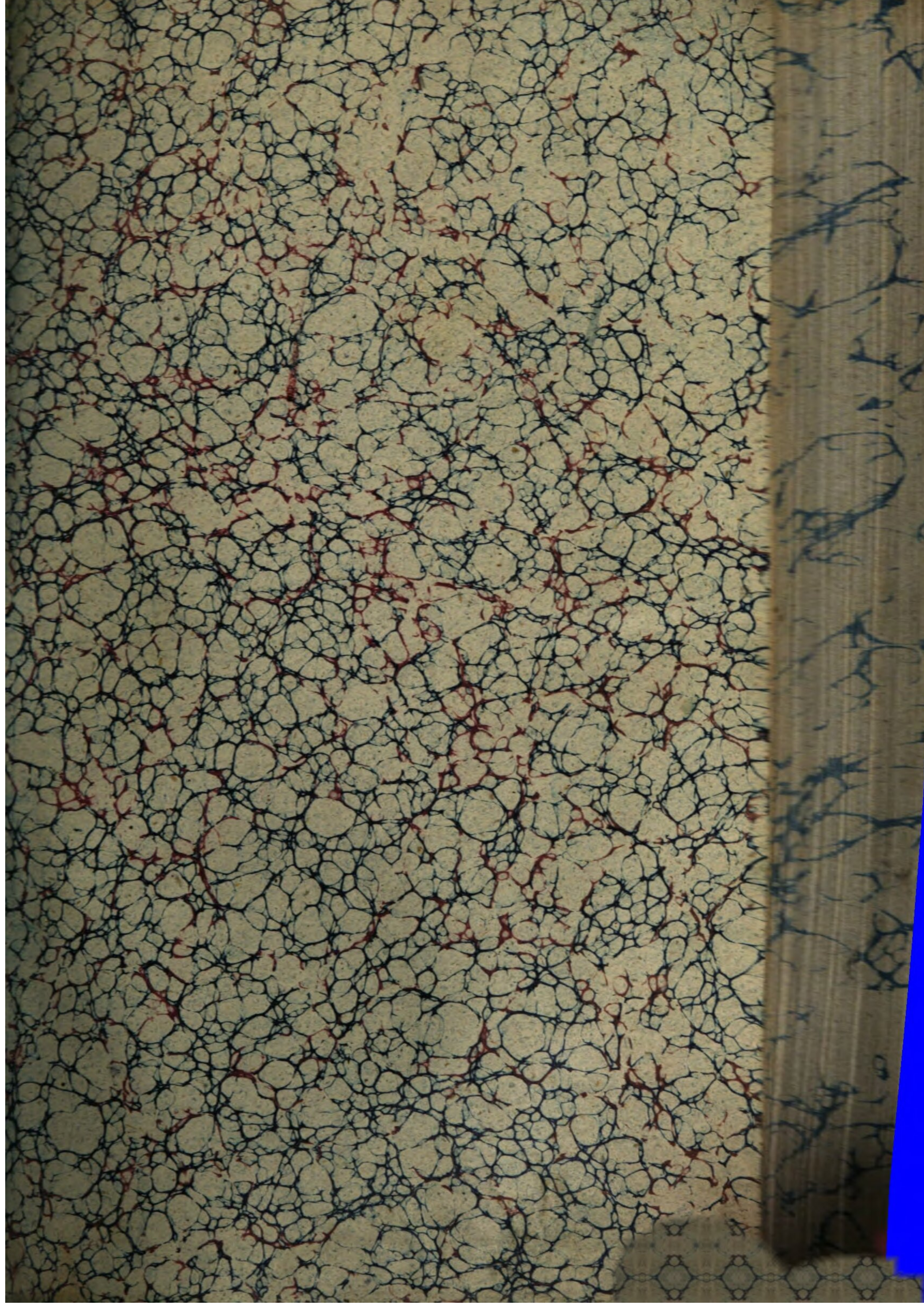

The image shows a book cover with marbled paper. The marbling pattern consists of irregular, cell-like shapes in shades of cream, light blue, and dark blue, with thin veins of red and black. A rectangular yellow label is pasted in the center, featuring a decorative border of small black crosses. The text on the label is in a black serif font.

Ex bibliotheca
Steph. Quatremeri.

Exeg. 969 7

Schacht

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

540 EAST 57TH STREET

CHICAGO, ILL. 60637

U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE

WASHINGTON, D.C. 20250

CONRAD 1880

1880

1880

1880

1880

1880

1880

1880

1880

1880

1880

1880

1880

1880

1880

1880

1880

Schacht

JOH. HERM. SCHACHTII,

THEOL. ET PHILOL. HARDEROV.

ANIMADVERSIONES

AD

ANTIQUITATES

HEBRAEAS,

Olim delineatas a

CONRADO IKENIO,

THEOL. BREMENSI.

PATRE MORTUO

EDIDIT

GODOFR. JOH. SCHACHT,

THEOL. DOCT.

DOCTRINAE CHRIST. INTERPRES, NUPER APUD DORDRA-
CENOS, NUNC APUD LEYDENSES.

TRAJECTI *ad* RHENUM,

Apud B. WILD & J. ALTHER,

1810.

JOH. HERM. SCHACHNER

Tabell. u. Rechn. Handb.

AN DER UNIVERSITÄT

WÜRZBURG

ANTONIO

HERMANN

CH. HERMANN

CONRAD KERN

Tabell. u. Rechn.

PATRIE MONTUO

DOCTRINA CHRIST. INTERPRET. SUPER ARTH. DORDRA-
CIENS. CONC. AND LEXICONS.

TRACTAT. DE RHEUM.

ALB. B. WILD & J. ALTHERR.

1810.

AD LECTOREM.

Opus, cujus argumentum titulus jam tibi indicavit, non eo consilio confectum fuit, ut aliquando foras et in publicum prodiret, sed ut usui tantum juventutis academicae inserviret. Quapropter nunc breviter indicandum est, quid causae sit, cur in lucem emittatur.

Cum aliquando, in Bibliotheca Theologica, (cui titulus est: Bibliotheek van Theol. Letterk. 1803.) censor judicium faceret de WARNEKROSII libro, quo Antiqq. Judd. enarrantur, Vir Doctus, cui digerendae hujus Bibliothecae cura tum erat demandata, in nota subjecta, humaniter admodum et perquam honorifice commemoravit Parentis mei optimi scholas, quibus Archaeologiam Hebraeam solebat pertractare. Ab eo enim dictatis tantam dixit inesse doctrinae praestantiam, tam copiosam adminiculorum, quibus haec disciplina adjuvari possit, notationem, ut per digna essent, quorum usus orbi erudito impertiretur. Quamobrem harum literarum causa

val.

AD LECTOREM.

valde sperandum esse, ut eorum aliquando communis copia ac potestas fieret. Quod quidem humanissimi Redactoris iudicium tantum valuit, ut continuo Pater secum cogitare coeperit, quo pacto hæc spes et expectatio expleri possent. Qua de re cum sæpius mecum, et coram, et per literas, ageret, seque velle dictitaret, ut propius mihi et diutius sibi adesse liceret, quo molestiae operis aliquantum opitulari possem, tandem senectutis cogitatione factum est, ut Pater octogenarius omne illud abjiceret edendi consilium. Neque vero per fata licuisset ad finem opus perducere, cum haud ita longe post carissimo sim capite orbatus.

Itaque vir, qui omnibus bonis flebilis occidit, nulli flebilior quam mihi, reliquit opus sua manuscriptum, quod, si Deus vitam et vires concessisset, ipse haud dubie et emendatius et auctius editurus fuisset.

Patre optimo rebus humanis erepto, multi viri Docti, memores hujus thesauri, me, qui filius essem et hæres, hortati sunt, ne dubitarem peragere propositum, quod Pater habuisset.

Ho.

AD LECTOREM.

Horum igitur voci Virorum morem gerere, et literarum emolumentum, et mea me pietas jussit. Quae quidem cum ejusmodi sit, ut major esse nequeat, libentissime in praeteriti temporis memoriam revertor; estque nihil mihi gratius, quam contrectandis his schedis, quem viventem summo persecutus sum, amore ejusdem defuncti colloquia et complexus repraesentare.

Quaerebatur autem bibliopola, qui sumtus faceret in opus edendum, non ad vulgi levitatem politum, sed ad doctorum gravitatem compositum et accommodatum. Ego circumspicere, quaerere, gratis offerre exemplar; frustra fui. Ut enim nunc tempus est, graeca non leguntur, vix latina, nedum hebraea

Tandem, quod mea efficere oratione non potui, aliena experiendum esse duxi. Itaque me contuli ad Cl. HERINGAM, qui et antea me adhortatus fuerat, et cujus tantum valuit suasio, ut ALTHERIUM, humanissimum virum, ad operis susceptionem moveret. —

Igitur admovi manum labori. Ecce autem novae mihi neque opinatae difficultates!

AD LECTOREM.

Multa mutata, retracta, notata, inducta; omnia tam tenui tamque minuto literarum ductu conscripta, ut lynceis oculis opus esset, ne quid titubarem. Huc, nescio quo fato, disjecta accedebant et conturbata scholia, quae Pater peculiaribus schedis inscripserat. Igitur multis locis, post longam demum conjectationem, investigata oratio est. Quo facto, nisi omnem rem Typothetarum vellem ariolationi committere, totum erat mihi describendum exemplar. Quae res tantum mihi et laboris taedium et temporis dispendium attulit, ut jam dudum despondissem animum, nisi rem agi meminissem et famam Parentis.

Quicquid hujus rei sit: in omni hoc negotio, summa religione versandum mihi duxi, ut omnia integre et accurate describerem preloque mandarem. Ne ea quidem omittenda esse censui, quae auctor, ipsi editionem si curare licuisset, brevitatis causa fortasse omisurus fuisset; malui enim in hac re nimium quam parum religiosus esse.

Summopere laetor, eo usque me profecisse, ut primae partis Dictatorum
sectio

AD LECTOREM.

sectio prior jam prodeat. Si fata siverint, sectio posterior, item pars secunda et tertia, propediem in lucem emittentur.

Nisi aliis fuisssem negotiis distractus, ad-
jecissem etiam indicem locorum S. S. quae
subinde illustrantur. Ne autem editio ni-
mis procrastinaretur, hunc indicem reser-
vavi ad postremam operis partem.

Usum autem et praestantiam Paterni
laboris praedicare, ad me quidem non at-
tinere arbitror. Neque enim indoctos vox
mea et iudicium, nec doctos commendatio
mea moverit, nec vero is fuit ὁ μαχαρίτης
qui mea laude et praedicatione indigeret.

Et vero eo facilius omni hoc laudandi
negotio supersedere me posse puto, quo ma-
gis ipse se liber commendet, et stili perspi-
cuitate, et simplicitate sermonis, et argu-
menti gravitate, et rerum copia atque uber-
tate. Omnia enim capita, quibus Anti-
quitatum Hebraearum studium continetur,
accuratissime tractata sunt et illustrata.
Namque erat in Auctore ingenii acumini par
copia doctrinae. Qua in re illud etiam te-
nendum est, in universo hoc opere nullum

AD LECTOREM.

omnino librum ab eo laudatum probatumque esse, quem non suis ipse oculis usurpaverit. Neque enim tantum apud eum aliena valebat auctoritas, ut in aliorum iudicio coecus acquiesceret. Quod autem libros, qui de hoc Antiquitatum argumento, sive a Judaeis, sive a Christianis, conscripti sunt, tam crebro Pater commemoraverit, ea res quantum commodum habeat, satis cuique apparet.

Neque vero scriptorum, qui, sive universam hanc materiam, sive peculiarem aliquem ejus locum, commentati sunt, nomina tantum et libri ab Auctore laudantur (qui quidem mos est eorum, qui vana gloriolae cupidine trahuntur, quorumque scripta onusta sunt annotatione et enumeratione librorum, quos nunquam, ne digito quidem, attigerint) sed melius doctrinae et studiis ab eo consultum est, cum scripta doctorum data occasione censeantur etiam, ita ut appareat, quanti sit cujusque labor aestimandus.

Commendantur hic ut fontes primarii, cum libri Canonici V. et N. Foederis, tum
etiam

AD LECTOREM.

etiam Apocryphi; porro aequum iudicium
latum est de auctoritate JOSEPHI et PHI-
LONIS, MAIMONIDIS in primis, de qua,
constat, aliquando vehementer esse a doctis
hominibus disputatum; denique indicatum
est, quae fides sit habenda scriptis Rabbi-
norum, quae sit auctoritas תרגומי Targumim et
Talmudis, qui usus studii peregrinatorum,
tam Judaeorum quam Christianorum, et
si qua sunt hujus generis alia; quae quidem
ita sunt ab Auctore explicata, ut haud
multum desiderari videatur.

Cum autem Pater optimus religione ni-
hil antiquius haberet, probeque intelligeret,
ad ejus notitiam cum stabiliendam tum am-
plificandam, quantum praesidii afferat ac-
curata scripturae sacrae interpretatio, hunc
praecipuum fructum doctrinae suae specta-
vit, ut omne Antiquitatum studium ad Li-
brorum sacrorum intelligentiam referret.
Haec igitur est magna quoque hujus libri
dos et ornamentum, quod multis locis ob-
scuris, qui quidem cum Antiquitatibus ali-
quam conjunctionem habeant, tanta lux
allata sit, ut, ad eorum intelligentiam quam
plu-

AD LECTOREM.

plurimum conductum esse, facile videant omnes rerum intelligentes.

Ceterum quam jucundum sit hoc Antiquitatum studium, quamque dignum liberalis Theologi persona, non est, quod moneam, cum satis superque hanc causam egerit ipse Pater in Prolegomenorum explicatione.

Itaque tantum abest, ut liber hic inutili quodam pondere orbem literatum onerasse censendus sit, ut omnium potius approbatione excipiendus videatur.

Quod si autem B. L. edendo hoc opere literarum studiis bene consultum esse existimaveris, non ad me solum hanc laudem pertinere, scito, sed magnam ejus partem ad Cl. HERINGAM, quippe qui non tantum suasor mihi et impulsor laboris exstiterit, sed etiam corrigendorum typorum curam in se humanissime suscepit. Cujus quidem beneficii in me collati nulla me unquam capiet oblivio. Diu Academia Trajectina hunc habeat Virum doctorem, diu religio vindicem, diu et ego hunc habeam amicum!

Dabam, Dordraci, mense Junio, C1810CCOX.

GODOFR. JOH. SCHACHT.

P R O L U S I O

A D

Clar. CONR. IKENII

ANTIQUITATES HEBRAICAS.

ORNATISSIMI A. A. COMMILITONES
SUAVISSIMI!

Quum, ex benignissimo hujus Academiae Curatorum decreto, non modo Theologiam docendi, verum etiam Antiquitates sacras enarrandi provincia mihi demandabatur, utrique huic pro viribus ornandae, Deo auspice, sine mora memet accinxi; dein vero, clementer adspirante eodem, has antiquitates saepius exposui. — Sic igitur, quam olim jam probe perspiciebam, illarum antiquitatum summam utilitatem, ad Codicem S., religionis ac Theologiae salutaris primarium fontem, recte intelligendum et feliciter interpretandum,

A

ip-

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9
ipso usu atque experientia, optima rerum magistra, penitissime edoctus sum.

Nec de ea dubitant, opinor, quotquot hoc in studio sese mihi junxerunt hactenus commilitones; quorum plurimorum, ministerio Evangelico, cum laude et in sua aliorumque commoda, hodie fungentium, laetus recordor. Nec dubito, quin etiam vos, A. A. ornatisimi! ejus rei testes sitis futuri, qui nunc, earumdem antiquitatum accuratius cognoscendarum generoso ardore excitati, in animum induxistis, me illas enarrantem adire. Expectationi autem vestrae justissimae et mihi gratissimae deesse, nec potui, neque etiam volui. Vobis enim, vestrisque commodis totum me dicavi; et nil mihi accidere poterit jucundius, aut exoptatum magis, quam, si uberrimos laborum meorum fructus, sed qui ad vestrum maxime emolumentum faciant, olim aliquando reportare, per Dei O. M. gratiam, mihi contingat. Nullus praeterea dubito, quin et vos, sicut omnem occasionem, quae ad pectora vestra Ministerio Sacro recte praeparanda vobis praebeatur, ita etiam hanc alacri gratoque in Deum animo sitis arripaturi, et, quemadmodum aliis quibuscumque discipuli-

plinis, profuturis olim, praeclaram navatis operam, ita etiam antiquitatum sacrarum nobilissimo atque utilissimo studio omnem vestram addicturi diligentiam.

Tantus est antiquitatum Hebraicarum, in dextre interpretando utroque Bibliorum codice, usus, ut, qui earum accuratiori cognitione destituatur, altero carere oculo (alterum quippe constituit linguarum, ut vocantur, eximia cognitio;) sit existimandus. Hinc igitur, non modo ubicumque in academiis illae tradi solent, sed summi etiam in Rep. literaria viri, eruditissimis commentariis, tam selecta earum capita, quam universum earundem ambitum, pertractare certatim laborarunt. Quorum quidem cuncta fere scripta ei, qui antiquitatum hebraicarum studio ducatur, sunt commendanda, ita tamen, ut tirones aliquod systema, vel compendium, sibi eligant, attenta mente legendum relegendumque, immo etiam diurna nocturnaue versandum manu. Sic enim singulos veterum Hebraeorum mores, quasi in tabula depictos, intueri, sic memoriam optime adjuvare, sic porro vinculum, quod mores illos conjungit, quodque ad eosdem illustrandos plurimum valet, egregie perspicere, integrum ipsis erit.

Exstant autem diversi hujus generis libelli, quorum vix aliquis usu suo caret, aut sua laude est defraudandus. In serioribus, iisque praesertim, qui, et breviores sunt, et in usus conscripti academicos, memorari merentur GOODWINI, MEIERI, RECKENBERGERI et imprimis RELANDI, labores; de quibus, quum sat cogniti sint omnibus, non opus est me amplius loqui (*).

At, quamvis singuli libri hi sua habeant merita, et ultimus maxime multa eruditione sit repletus, eo tamen omnes laborant defectu, quod modo Sacras, proprie vocatas, Hebraeorum res enarrant, Politicas contra et Oeconomicas, sive, quae ad eorum-

(*) Facile enim animadvertitis, respicere me ad THOMAE GOODWINI Britanni *Mosen et Aäronem*, aliquoties editum, et a Viris Cl., REITZIO, HOTTINGERO, maximeque CARPZOVIO, (cujus eruditissimus *Apparatus historicus criticus antiquitatum S. Codicis et gentis Hebraeae* de meliore nota commendandus,) illustratum, ad JOH. MEIERI, qui hujus quondam Academiae Gelricae fidus et columnen erat, *Antiquitates Sacras*, ad JO. LEON. RECKENBERGERI, Prof. olim Jenensis, *sacros Judaeorum ritus antiquos, secundum res gestas et dogmata illorum, ad Codicis sacri utriusque Foederis illustrationem, descriptos*, denique ad HADR. RELANDI, Viri longe celebris, *Antiquitates sacras veterum Hebraeorum*.

rumdem statum civilem et domesticum spectent,
vix ac ne vix quidem, saltem et ex parte tantum,
attingunt. —

Hunc defectum, gravissimum revera, probe animadvertit CONR. IKENIUS, V. C. eumque sarcire suarum duxit esse partium, sicut ex libelli hujus praefatione intelligetis.

Erat autem summus hic Theologus aequae ac Philologus, in coetu quondam vicino Zutphanienſi, postea Bremensi, Ecclesiastes dignissimus, ac Theologiae in Bremensi Lyceo Professor Clarissimus, praeterea regiae scientiarum (ut ajunt) academiae, quae Berolini floret, propter insignem eruditionis famam, adscriptus. (*)

Plurimis ille scriptis (†) aevum laturis, dum per fata licebat, (anno quippe superioris saeculi L. III. aetatis L. XIII. bonis omnibus flebilis occidit;) orbem eruditum ditavit, in quibus tamen illud Antiquitatum Hebraicarum, quod praema-

(*) Vitam ejus, quam, e programme publico, Dissertationum Ikenianarum Volumini II. praefixo, discatis, enarrare supersedeo.

(†) Praesertim Dissertationibus, quarum alterum Tomum ipse Lugduni Bat. MDCCCLXIX. curavit, alterum ego Traj. Bat. MDCCCLXX. edidi, itemque Harmonia historiae perpassionum Sanctissimi Servatoris J. C., quam ibidem MDCCCLVIII. repeti curaveramus.

manibus habemus, breviarium, ut luna stellas inter minores, emicat.

Haud opus est, A. A. in viri, cujus late pridem sparsa est fama, aut in libelli, qui, doctorum virorum omnium assensu, approbatus dudum fuit, laudes, ceteroqui maxime promeritas, excurrere. Id unum memorare libet, terve quaterve hunc librum, ipsius Auctoris auspiciis, iterumque post ejus fata, typis aeneis fuisse descriptum. Nec mirum hoc videbitur, si cogitemus, in plurimis eum academiis, tam Belgarum, quam Germanorum, ad Antiquitates Hebraeorum enodandas, hodie usurpari.

Nec me, cui tanto olim Praeceptore et Fautore frui contigit, (quod quidem laetus recordor;) hucusque post triginta et octo annos poenitet, in antiquitatibus his exponendis, IKENIUM elegisse ducem.

Quae insuper hinc, dum in vestibulo adhuc versamur, dicenda essent, de studii hujus indole, jucunditate, praestantia, utilitate, necessitate, fontibus item adminiculisque, ea ipse Cl. IKENIUS, in Prolegomenis, abunde pertractavit et absolvit.

Itaque, missis verborum ambagibus, ad ipsum hunc librum, et primum quidem ad ejus Prolegomena, auxilio divino fretus, vestrae vero confisus diligentiae, memet accingo.

DI-

D I C T A T A

A D

CL. I K E N I I

ANTIQUITATES HEBRAICAS.

A D

P R O L E G O M E N A.

§. I.

Quae in Cl. IKENII *Prolegomenis* occurrunt, ea fere singula exponit, conferendus utique, Cl. OELRICHS, in *Disfertat. de Ritibus populi Israëlitici in genere*. Bremae, 1776.

Antiquitatum Judaicarum nomen latiori sensu Gentis hujus originem, incrementum, fata et consuetudines; strictiori in specie priscum ejus statum, conditionem, instituta, mores ritusque, tam sacros, quam profanos, complectitur.

I. *Latiori sensu* illo intelligendus est FLAV. JOSEPHUS, dum commentarios suos, de *rebus*

gestis, et fatis Judaeorum, appellavit *Ιουδαϊκὴν Αρχαιολογίαν*, imitatus, ex quorumdam judicio, DIONYSIUM HALIC. qui itidem Historiam Romanam, *Ρωμαϊκῆς Αρχαιολογίας* nomine, composuit. Apud feriorum temporum scriptores dudum consuetudo invaluit, ut, *ritus et mores vetustos* tradituri, antiquitatum vocabulo uterentur, atque igitur arctioribus illud coërcerent limitibus.

II. Quas, in fronte libri, vocaverat *Hebraicas* Antiquitates, easdem nunc *Judaicas* IKENIUS, fortassis FLAVIUM secutus, appellat. Quippe Jacobi progenies, sicut ab ISRAËLE *Israelitarum*, ita & *Hebraeorum* ab HEBERE, a quo ortum ducebant, nomine olim nuncupabantur. Judaeorum nomen, quod proprie eos denotat, qui ad tribum Judae pertinent, (Vid. 2. Reg. xvi: 6. Jer. xxxiv: 9. xxxviii: 19. xl: 1. sq. xli: 3. &c.) post Babylonicam demum captivitatem, de universa gente Israëlitica, coepit usurpari, atque exteris praecipue scriptoribus tritum fuit. Conf. dicenda P. II. C. I. §. 15. Attamen has antiquitates, quas exponere IKENIUS aggreditur, commodius *Hebraicas*, generali vocabulo, quam *Judaicas* vocaveris. Namque, non modo ritus & mores lege Mosaica definiti, quos alii appellant *Israëliticos*, verum etiam a Patriarchis, (ut vocantur) accepti, aut post Mosen temporis progressu introducti, hoc libro tractantur, ne omisfis quidem ipsis iis, qui feriorum sunt temporum, aut Rabbinorum narrationibus nituntur.

§. II.

§. II.

Studium hoc commendat &c. Quo magis aliqua disciplina commendatur, aut ipsa potius se commendat, eo magis diligentia in ea excolenda stimulatur & acuitur. Jam vero jucunditas et praestantia disciplinae alicujus illos, quibus *meliore luto finxit praecordia Titan*, sponte allicit. Et non est plane, quod amplius desideres, si praeterea, de summa ejusdem excolendae utilitate, immo necessitate, constet. Haec autem singula IKENIUS §§. III—VIII. Antiquitatum Hebraicarum studio jure vindicat. —

§. III.

Quid jucundius quam &c. Creat certe cognitio eorum, quae olim facta fuere, singularem jucunditatem curiosis et litteras amantibus, nec sine voluptate priscorum temporum renovamus memoriam. Sed eo major haec erit voluptas, quo antiquior, quo magis celebris sit gens, in cujus mores inquirimus. Quis igitur insignem prorsus studii, quod Hebraeorum antiquitatibus impenditur, jucunditatem ibit infitias, quum hunc populum haud alius, si remotissimam originem aut nominis famam spectes, antecedit?

§. IV.

Quid praestantius, quam examen illorum rituum & caeremoniarum, quae, vel immediate a Deo ipso praescripta, vel a piis majoribus accepta, ab

eodem tamen confirmata sunt, et per quae Deus pie coli voluit. Heic sacras proprie Hebraeorum antiquitates, five caerimonias, quæ Dei cultus perageretur, IKENIUS respicit. Monet autem caerimonias illas, tum *ab ipso Deo fuisse institutas*, tum vero *a piis majoribus acceptas, sed ab eodem confirmatas.* Sicut enim Israëliitarum respublica Mosis demum ætate ac ministerio condita est, ita etiam ritus et mores Israëlitici, accurate loquendo, illi demum aestimantur, qui per Legem Mosaicam sunt introducti. Verum etiam alii, in familia Patriarcharum, (ut vocantur) immo ab ipsis mundi incunabulis, locum jam habuerant, non minus sancte Israëlitis observandi, postquam Deus illos per Mosis Legem comprobaverat, vel magis ampliaverat. Exempla peti possunt a jure Goëlatûs ac Leviratûs, ab animalium mundorum et immundorum discrimine, aliisque, ne commemorem sacrificia, ferta, circumcissionem &c. Legantur CUMBERLANDI *Disf. de legibus Patriarcharum*, subjuncta Ejusdem *Originibus gentium antiq.* p. 381. sqq. interpr. German. REIMARI *Disf. de Legibus Mosais ante Mosén.* Hamb. 1741. Sed imprimis ipsius IKENII nostri gemina *Disf. de Institutis et cerimoniis Mosais ante Mosén.* Quibus porro subjungi possunt JO. GOTTFR. WELLERI *Observationes ad loca quaedam Cod. S. lingua Germ.* ed. Lips. 1769. 8. Cap. 7. Ill. MICHAËLIS *Jur. Mos.* §. 3. Hinc vero instituta Hebraeorum insignem utique præstantiam, præ illis aliorum populorum, nanciscuntur, & maximam, ab ipso quippe Deo facta, merentur diligentiam.

II. *Quam dignitatem non parum laedunt* MARSHAMUS & SPENCERUS &c. MAIMONIDES, in libro *More Neboch.* vocato, P. III. contendit, Israëliticarum caerimonias plerosque caerimoniis Sabiorum, vel accommodatas, vel contrarias fuisse, quam opinionem avide arripuerunt MARSHAMUS, in *Can. Chron.* ad Saec. IX. et SPENCERUS, (ut ecclesiae Anglicanae caerimonias defenderet) primum quidem in *Diff. de Urim et Thummim*, postea in opere aliquin laudatissimo, *de Legg. Hebr. ritual.* ubi imprimis legendum *L. I. Cap. I. init.* cum hoc tantum discrimine, ut ceteras etiam gentes, & maxime Aegyptios, Sabilis adjunxerint. In Patribus etiam, quos appellamus, Ecclesiasticis, JUSTINUS MARTYR, TERTULLIANUS, CYRILLUS *Alexandrinus*, alique, ut gentibus exteris religionem divinitus patefactam facilius persuaderent, similem professi sunt sententiam, quae dein quoque alios naëta fuit patronos; praecipue vero iis, qui haud faverent religioni a Deo profectae, vehementer placuit.

A. Quantum ad *Aegyptios*,

I. negari haud potest, populum Israëliticum, oppressione Aegyptiaca liberatum, pessimae superstitioni gentis hujus addictum fuisse, cujus rei, in vitulo aureo, sicut P. I. C. XXIII, §. 4. n. III. docebitur, pudendum praebebant exemplum. Hinc vero isti colligunt, Deum, quo ab illa populum retraheret, ad ejus ingenium, per sapientissimam *συγκαταβασιν*, semet accommodasse, et pompam caer-

ri-

rimoniarum externarum, cui essent adfueti, iis permisisse.

2. Praeter haec maxime urgent,

a. caerimoniarum Israëlitarum convenientiam cum Aegyptiacis:

b. ea codicis S. loca, quibus, & ipse Deus, & vates divini Apostolice, abjectam prorsus sententiam de illis caerimoniis tulisse legantur; e. c. Jes. I: 11-14. Jer. VII. 22. sq. Ezech. XX: 25. Act. XIII: 18. Gal. IV: 3.

Verum enim vero, tanta haudquaquam argumentorum vis est, ut omnium assensum potuerint impetrare.

1. Tenendum omnino, Israëlitarum quidem ingenium, pro temporum illorum conditione, ad externas in cultu divino caerimonias pronissimum fuisse, Deum vero, pro immensa qua pollet sapientia, ingenio hoc ita fuisse usum, ut, caerimonias illis praescribendo, sibi simul fines alios, eosque optimos ac semet dignos, proposuerit. Horum procul dubio primarius erat, ut per illas, quasi in tabula, rerum futurarum, ad Mesiam ejusque regnum spectantium, imagines populo ob oculos poneret, quemadmodum infra Cap. IV. §. IX. videbimus, fusiusque in doctrina Typica ostenditur: nec minus, ut de officiis plurimis, ad moralem pertinentibus disciplinam, eundem perpetuo admoneret. (qualia passim suis postea locis observabimus.) Secundarii autem, ut Israëlitas, ab omni alia gente, per hunc parietem intergerinum, segregaret, cujus rei causas gravissimas exponemus Cap. I. §. X. praeter-

terea, ex quorundam sententia, ut populi ferocis petulantiam, hoc iugo δυσβάσαντω, cervici ejus imposito, (Conf. Act. XV: 10. Gal. III: 13. sqq. IV: 1. sqq.) compesceret; (qua de re dicendum Cap. I. §. V.) denique, ut mortalibus, de humanarum virium defectu, quantum ad restituendam felicitatem, per peccatum amisam, atque igitur de Servatoris jam olim promissi summa necessitate ac praestantia, persuaderetur.

Attamen prorsus negandum non est, Legislatorem illum sapientissimum ea etiam populo suo passim praescripsisse, quae gentium exterarum superstitioni ac moribus, ne quis in illos prolaberetur, admodum repugnarent. Sic vero satis liquet, minime ab his petitas fuisse rituales Israëlitarum leges: id quod insuper earumdem πνευματικὴ δὴλωσις, de qua Christianorum nemo cum jure ambigit, haudquaquam patitur.

2. Quod ad reliquas dissentientium rationes adtinet,

a. sit vel maxima rituum, Israëlitis atque aliis gentibus usitatorum, convenientia: inde tamen colligere haud licet, priores a posterioribus suos accepisse, quum aequae facile gentes aliae, vel ab Israëlitis, vel potius a Patriarchis, (ut vocantur) non pauca religionis instituta, sed progressu temporis adulterata et corrupta, accipere potuerint. Et ita quidem res sese habet. Sicut enim supra observavimus, pluribusque docuerunt, in disert. laudatis, CUMBERLANDUS, REIMARUS et IKENIUS, multas caerimonias Mosaicas jam diu ante Moysen viguisse, ita mirum non est, tales etiam lo-

locum habuisse apud Aegyptios, quippe qui pariter atque Israëlitae ab eadem stirpe, per Noachi filios, ortum ducebant. Conf. Cl. Nic. Nonnii Diff. *de vestigiis rel. patriarch. inter gentes* &c. Brem. 1757. imprimis §. XI.

b. Laudata cod. S. loca, quibus de caerimoniis Israëuitarum minus praeclare pronuntiatur, non simpliciter, sed ex mente loquentium, quam plerumque res adjunctae declarant, sunt intelligenda: quemadmodum, apud Jesaiam, ad ea, quae antecedunt et statim sequuntur, attendere oportet, apud Jerem. ad priora ejusdem Cap. inde a comm. 3. &c. Ezechielis locus illustrabitur P. I. C. I. §. V. Locus autem Actor. XIII: 18. huc prorsus non pertinet, quoniam ibi, vel de vitis, non de sacris ritibus, Israëuitarum sermo est, sicut comparatio Psalmi XCV: 10. aperte docet, vel respicitur ad Deuter. I: 31. ubi Alexandrinorum interpretatio conferenda. Leg. J. C. G. ERNESTI, *ad HESYCHII Glosfas Sacras. Lipsiae, 1785. 8. p. 137.* monens, Deuter. loco illo, itemque in codd. nonnullis laudati Actor. loci, occurrere verbum τροφοφορεῖν quod *nutriendi* notionem habet. Vid. KREBS. *Lex. N. T.* ed. SPOHN, p. 737.

B. Sabios multo adhuc minus curamus, quum plurima, quae de illis traduntur, oppido incerta sint, quumque SPENCERUS ipse agnoscat, eorum *religionem, formaliter spectatam, subsenescentis demum Judaismi tempore coepisse, immo etiam Muhammedis aetatem vix superare.*

Plura de Sapiis desideranti legendos commenda-
mus

mus scriptores historiae philosophicae, praeterea-
 que SPENCERUM, in opere de *Legg. Hebr. ritual.* pas-
 sim, (cujus praecipua, cum επικρισις, re-
 fert BUDDEUS H. E. V. T. *Per. I. Sect. III. §. 22. not. 1.*) & JABLONSKIUM in *Proleg. Panth. Aegypt. §. 39.* Geminam porro de Sabilis
 disertationem, tum GUSTAVI PERINGERI,
 tum JOH. HENR. MAJI, Filii, denuo edidit JUL.
 CAR. SCHLÆGERUS, in *Fasc. Novo Dissertt. rarior. de Antiq. Sacris et prof. Helmst. 1744. 4.*
 Ut alios taceam. — Neque opus est, commen-
 tum Spencerianum amplius destruere. Otium nobis
 fecerunt imprimis H. WITSIUS in *Aegyptiacis.*
 JOH. MEIERUS *de Temp. S. Hebr. P. II. C. 1-6.* BUDDEUS H. E. V. T. *Per. II. Sect. I. §. 31. not. 2.* atque in *Isag. Hist. Theol. L. II. C. 6. §. 3.* ubi et plures excitantur. Praeterea viri docti
 pas-
 sim, quantum ad singula capita, SPENCERUM
 confutarunt, quos laudat PFAFFIUS in *Dissert.* quam
 editioni *Operts Spenceriani*, Tubing. 1782. fol. cu-
 ratae, praemisit. Conf. etiam FABRIC. *Bibliogr. Antiq. C. II. §. 1.* — Εν παροδῳ heic monere
 liceat, SPENCERUM, quo magis opinionem
 suam commendet, Israëlitis, quando liberaban-
 tur Aegypto, tribuere ingenium adeo stupidum, ut
 Deus caerimoniarum externarum pompam, ad imi-
 tationem aliorum populorum, ipsis praescribere opus
 habuerit: quam sententiam sibi sumsit refutandam
 DEYLING., sing. orat., subjuncta *Observatt.* ip-
 sius *Sacr. Part. I.* Legatur imprimis BUDDEUS
 H. E. V. T. *Per. I. Sect. III. §. 15. not. 2.* Conf.
 etiam

etiam LAMP. *Foed. Gr.* IV. 902. sq. Verum etiam alii, mysticam negantes Legis Mosaicae significationem, idem illud urgere solent: quod quidem negotium attingetur P. I. C. IV. § XI. Qualenam vero fuerit Israëlitarum Aegypto egressorum ingenium, videbimus P. II. C. II. § III.

§. V.

Quid studio hoc utilius? Nulla fere datur aut excolitur disciplina, quin subsidii aliquid ab Antiquitatum Hebraearum cognitione possit accipere. Procul hinc igitur facescat ignavus error, qui tamen plurimorum animis nimis infixus est, ac si harum Antiquitatum cognitio solis Theologis esset profutura! Attamen haud negandum est, earum diligentem culturam his, prae omnibus aliis, convenire.

§. VI.

Imprimis autem Theologo prodest. Legantur J. HENR. HOTTINGERUS, in *εισαγωγή ad studium Antiq. Jud.* praefixa GOODWINO, ipsius cura edito, SAM. TURRETTINUS, in *Orat. inaug. de Antiqq. Hebr utilitate & cautionibus, in earum studio adhibendis*, Genev. 1718. & HADR. RELANDUS itidem in *Orat. Inaug. de usu Antiqq. Judaic.* quam collectioni suae p. 114. inseruit JO. ERHARD. KAPPIUS. Mitto plures.

I. Quam plurimae a Scriptoribus V. aequae ac
N.

N. T. adhibentur, tum locutiones, tum sententiae, quae, absque Hebraicarum antiquitatum adminiculo, dextre explicari haud possunt.

A. Locutionum ejusmodi esto exemplum nomen *portae* et *portarum*, pro *judicio* vel pro *imperio* usurpatum: cujus rationem intelliget nemo, qui nesciat, in urbium portis judicia publica exerceri olim consuevisse, portasque pertinuisse ad munitissima urbium loca; quemadmodum P. II. C. V. §. II. et C. XI. §. XXIII. n. I. videbimus. Alia mitto.

B. Ad sententias integras, his antiquitatibus illustrandas, referimus Apostoli verba, Rom. XI: 16, *quodsi primitiae sanctae sint, etiam* (sancta est) *tota massa* (farinae aqua subactae, quae vocabuli *φύραμα*, sicut e I Cor. V: 6. liquet, vis est) quippe quae tum demum intelliguntur, quando novimus, Judaeos, quoties panem depsunt, placentam quamdam, instar primitiarum, separare solere, ad sanctam reddendam integram] massam. Conf. I K E N, P. III. C. VI. §. VII.

C. Addite his *adagia* haud pauca, apud Scriptores SS. obvia, quorum venustatem, quorumve mentem veram, si inter antiquos Hebraeos hospes sis, numquam adsequere. Sic loca 2 Sam. III: 8^a. IX: 8, 12. XVI: 9. Job. XXX: 1. Ps. XXII: 17. Matth. VII: 6. XV: 26. multaque similia egregiam accipiunt lucem, quando ex antiquitatibus nostris observatur, canes non modo ex Lege Mosis ad impurorum animalium classem spectasse, verum etiam Hebraeis pro abjectissimis fuisse habitos, quo circa etiam gentes exterae canum nomine solebant nun-

cupari. Conf. dicenda, P. III. C. XI. §. XXI. Plura dabit exempla Jo. VORSTIUS in Diatriba, Syntagmati Rhenferdiano de stilo N. T. inserta, de Adagiis N. T. quorum bene multa e moribus pariter ac lingua Hebraeorum interpretatur.

II. Quam plurima quoque exstant *vatum oracula*, non nisi ex his antiquitatibus probe intelligenda. Quis Zachar. IV. prout decet, explicabit, nisi structuram lychnuchi sacri habeat perspectam? Quis locum Malach. I: II. sine fectorum ac suffimento-
rum sacrorum cognitione exponet? Plura hujus generis omitto.

III. Dantur etiam, singulis fere Librorum sacrorum paginis, *allusiones* (ut scribit IKEN.) ad Hebraeorum res antiquas; quarum igitur cognitio insignem praestat usum. Sic David Ps. LI. passim, maximeque comm. 9, purificationem leprosi in mente habebat, de qua dicendum, P. I. C. XVIII. §. XXXIII, J. C., Joh. VII. 37. sq. ad solemnia temporis festi Tabernaculorum, quamvis illa sint Mo-
sis lege feriora, de quibus disferetur, P. I. C. XXI. §. XXVI, respicit. Paulli verba, Eph. II: 14 ex muro, vel septo cancellato, atrii, quo gentes exterae a Judaeis in templo segregabantur, (vid. P. I. C. VIII. §. XIII.) sunt explicanda. Saepissime etiam ad sacrificia, ad sacerdotes, ad Tabernaculi Templique partes, vasa, &c. respiciunt scriptorum divinorum dicta, quorum igitur verum sensum, absque accuratiori horum omnium cognitione, numquam feliciter indagabis. Praesertim hoc valet de integra fere ad Hebraeos epistola.

Fu.

Fufius hoc argumentum pertractavit CONR. MELLIUS in *Antiquarii Sacri*, Francof. ad M. 1719. 4. *Parte priori*.

IV. Porro, quam plurima *J. C. et Apostolorum instituta, dicta, facta*, eandem hanc sibi postulant antiquitatum faciem. Moribus enim populi, quocum ipsis res erat, plerumque semet accommodabant. Quantum ad illorum *instituta*, eo, praeter alia, pertinent baptismus, a profelytorum Judaicorum baptismo, ut videtur, arcescendus, et Coena S., magnam certe partem paschali Israëlitarum epulo, ritibusque ac sermonibus, huic privis, illustranda. Eorundem vero *dicta et facta* interpretari dextre non possumus, nisi e. c. Synedrii Judaici rationem, Phariseorum Sadducaeorumque dissidia et opiniones, odia Judaeorum et Samaritanorum, horumque doctrinam, Profelytorum jura, mensurarum et numerorum indolem, structuram aedium, pluraque alia habeamus perspecta.

V. Denique ipsius *doctrinae Evangelicae* magni interest, ut Judaeorum mores vetusti in apricum producantur. Ejus enim veritatem numquam firmitus, nec facilius, stabiliemus, quam si convenientiam Evangelicae doctrinae, cum illa Mosis et veterum reliquorum, posimus ad oculum demonstrare.

Insuper profani illi, quorum adeo ferax est nostra aetas, librorum sacrorum hostes talia etiam frequenter in iis vituperant, qualia non felicius, quam accurata harum Antiquitatum cognitione, refutantur.

§. VII.

*Denique quid illo magis necessarium? cum sine eo
quam plurima scripturae loca recte intelligi
plane nequeant.*

I. Primum illud fatis jam confirmavimus §. anteced. Confirmavit Cl. T. H. v. D. HONERT, in *Orat. de necessaria ad recte interpret. S. S. Antiq. Hebr. cognitione*, quae subjuncta est ejus *Diff. Histor.*, L. B. 1738. 8. Confirmarunt hac in re labores Virorum summorum, RHENFERRDII, VITRINGAE, BRAUNII, DASSOVII, LIGHTFOOTI, SCHOETGENII, DEYLINGII, BUCHERII, MILLII, ipsiusque IKENII; ut alios taceam. Quantam illi lucem sexcentis Librorum SS. locis, antiquitatum Hebraicarum ope, attulerunt! Nolite vero existimare, fontes hosce jam exhaustos esse. Superfunt permulta, quae illorum vel effugerunt industriam, vel fecellerunt. Superfunt, quae virorum doctorum curam (o utinam et vestram, AA. Praelegantissimi!) adhuc expectant.

Sed, ut in omnibus rebus optimis, ita etiam in Cod. S. ex Antiquitatibus Hebraicis interpretando, cautione opus est, ne quid nimis. Nimiam enim haud paucorum, imperite vel minus prudenter negotium hoc tractantium, fuisse diligentiam, exemplis quam plurimis facile probari posset.

II. Quantum ad Dei cultum in V. Oeconomia, summo cum jure IKENIUS contendit, ejus nec veram formari notionem, nec θεοπροφητειαν aut

πνευ-

πνευματικὴν δηλωσιν apte declarari posse, sine Hebraicarum antiquitatum studio indefesso. Quippe plurimos errores ab iis passim committi videatis, qui illotis (ut ajunt) manibus haec sacra tractare audeant. E. c. in Pontifice Maximo, Tabernaculi Templive adytum, die expiationis, intrante, ejusque antitypo, hallucinari solent nonnulli, dum vestes aureas, loco linearum et albarum, ei tribuunt; qua de re dicendum P. I. C. X. §. 19. Alii, rem typicam explicantes, in eo saepe errant, quod divinitus praescripta haud discernunt ab inventis humanis, quod mutuum divini cultus respectum minus observant, et quae id genus sunt plura.

III. Denique Judaeorum, miserandae gentis, errores nemo umquam *refutare* poterit, vel *veritatem* religionis Christianae ipsis *persuadere*, nisi antiquas eorum res intime calleat. Etenim, ne dicam Legem caerimonialem prima suppeditare argumenta pro Jesu Messia, ejusque sacrificio piaculari; ne dicam vanitatem spei, qua sese lactant hi homines, de restituendo in posterum cultu Dei externo, non felicius firmiusve posse demonstrari, quam quidem rationibus, petitis ab indole ipsius cultus hujus, quem igitur satis perspectum habeas, necesse est: et hoc non erit silendum, eo lubentius Judaeos aurem et animum alicui praebituros, quo illum esse sentiant patriarum rerum peritio-
rem.

§. VIII—XII.

Conferri ad has §§. meretur J. A. FABRICIUS
Bibliogr. Antiquar. Cap. I.

Nos quidem generatim heic monemus, quum in
Libris S. omnia haud definiantur, reliqua vero Ju-
daeorum monumenta ubique non mereantur fidem,
scriptoresque exteri res Judaeorum vel minus cogni-
tas habuerint, vel narraverint ex invidia, meris
nonnumquam conjecturis Antiquitates has exponen-
ti esse indulgendum.

§. VIII.

*Ad fontes quod attinet, primus locus debetur
ipsi codici S.*

I. Commendant re vera *Codicem S.* supra quae-
cumque scripta reliqua, tum cana ejus antiquitas,
tum divina auctoritas atque explorata veritas.

1. Praeferim V. I. Codex, et Mosis Penta-
teuchus, primam ejus constituens partem, huc per-
tinet, utpote qui, in describendis Israëlitarum fa-
cris, eorundemque Republica et moribus, totus
quantus occupatur.

2. Verum etiam N. F. tabulae haud pauca
horum subministrant, quae, vel ferioris sunt seculi,
vel non adeo expresse in V. Instrumento enar-
rantur. Sicut vero *Pentateuchus Mosaicus* fons est
purissimus ac prae reliquis adeundus, ita tamen
et *alia monumenta*, sed cum judicio limato, sunt
con-

consulenda. Non enim omnia ac singula Moses sic definivit, quin multa, sive arbitrio eorum, qui sacris et reipublicae praeesent, sive etiam doctrinae ore propagandae, (de qua conferatis dicenda P. I. C. IV. §. III.) relinqueret: quemadmodum passim ex aliis Librorum SS. locis apparet. E. c. quae Moses Exod. XXX: 34. de materia suffimenti sacri habet, amplius omnino illustrantur locis Jes. XLIII: 10, 11, 23, 24. Jer. VI: 20. atque Ecclesiast. XXIV: 16, 17. Adde frondes ac virgulta, festis Tabernaculorum diebus adhibenda: quorum ratio ex Levit. XXIII: 40. non ita distincte, quam quidem ex Nehem. VIII: 15, 16. perspicitur.

II. *Versiones*, (ut vocantur) sive interpretationes, Librorum SS., quamvis haud supra sortem adscendant scriptorum humanorum, multiplicis tamen usus hoc in negotio sunt, maxime antiquiores atque igitur saeculo, quo mores illi adhuc vigeant, propiores. Inprimis huc spectant *interpretatio V. T. Graeca Alexandrinorum*, quam ipsi haud raro sequuntur Apostoli, et *Paraphrases Chaldaicae*, quarum etiam apud Judaeos summa est auctoritas, ut, post WOLFIIUM *Bibl. Hebr.* T. II. p. 1182. sqq. docet CAR. HENR. ZEILICHIUS *Dissert. gemina* de hoc argumento, Vitemb. 1737. Plura de his interpretationibus dicenda erunt P. I. C. III. §. XIV.

§. IX.

Libris Canonicis addendi Apocryphi Libri Apocryphi, inprimis Chasmonaeorum, quum stante

adhuc Templo secundo conscripti sint, haud contemnendum in his Antiquitatibus praestant usum, praecipue quantum ad rem Judaeorum numariam: sicut Encaeniorum solemnia, aliaque, quorum mentio fit in N. T., ex iisdem libris potissimum cognoscuntur. Illae enim res sub Chasmonaeorum (de quibus leg. P. II. C. III. §§. 29—31.) natae sunt imperio, quemadmodum et diversae Judaeorum sectae, Synedrii Magni major auctoritas, synagogarum frequentior usus, profelytorum ad Judaica sacra crebrior transitus, et similia.

De fide historica Librorum Maccabaicorum, commentatione singulari, Vratislav. 1747. 4. differuit **GOTTLIEB WERNSDORFIUS.**

II. JOSEPHI praeterea, PHILONIS et *Rabbinorum*, IKENIUS meminit.

I. Celeberrimum FL. JOSEPHI, Matthathiae Sacerdotis filii, nomen est, de quo tamen non idem omnes viri Docti fecere judicium. Graves ei errores, tum negligentia, tum fraude commisos, linguaeque Hebraicae ignorantiam, multi objecerunt. Susceperunt ejus patrocinium alii, agnoscentes quidem ulro, ab omni labe Josephum non immunem fuisse, sed similiter contendentes, fidem illum in plurimis, quae narret, mereri. Et hoc inprimis negandum non est, Josephum, quamvis in historia veteri plurimas admisceat fabulas, omnino tamen, quantum ad res temporum seriorum, maximi ponderis esse atque utilitatis multiplicis. Vixit enim florente adhuc Templo secundo, tum etiam gente Judaeus fuit, e stirpe sacerdotali, immo etiam regia

gia Chasmonaeorum ortus, plurimis rebus toga fa-
goque praeclare gestis clarissimus, et multarum,
quas refert, rerum testis *αὐτοπτης*, praetereaue
Phariseaeorum sectae, quae doctissima apud Judaeos
habebatur, addictus: quae singula satis docent,
longe majorem Flavii prae Rabbiniis, ipso etiam
superioribus, fidem esse. Fusius tractat hoc argu-
mentum, pluresque idem agentes laudat BUDD.
Isag. Hist. Theol. p. 771. sq. praesertim vero in
Prolegom. H. E. V. T. §. 9. Lectu dignum inpri-
mis est FABRICII, de eodem hoc argumento, sche-
diasma, in ipsius *Bibl. Gr.* L. IV. C. 6. obvium,
quodque auctius suae Josephi editioni inseruit
HAVERCAMPUS T. II. p. 57. fqq. Add. HEI-
SEN, in *Symb. Litt. Brem.* T. II. p. 253. fqq.

Quem Josepho nonnulli adjungunt, HEGESIP-
PUS attendi vix meretur. Conscripsit ille de ex-
cidio Hierosolymitano libros quinque, sed qui non
nisi interpretationem, eamque liberiores, libro-
rum Josephi de B. J. continere putantur, et in Am-
brosii rationes, ex multorum judicio, sunt refe-
rendi, quamvis alii velint, ipsum Hegesippum,
hominem nimis credulum, qui circa Annum C.
146. vixerit, operis illius re vera auctorem fuisse.

Alius adhuc exstat rerum Judaicarum scriptor
Hebraeus, JOSEPHUS Gorionis filius, cujus editio-
nem ultimam curavit BREITHAUPUS, Gothae,
1707. 4. et hic varia VV. DD. expertus est judi-
cia, quum nonnulli illum habuerint pro eodem
cum FL. JOSEPHO, rectius autem alii diversum
prorsus ab illo fecerint.

2. Sequitur PHILO, JUDEUS vulgo appellatus Alexandrinus, sub Imperatoribus Caligula et Claudio florens, et ad hos aliquando Judaeorum legatus, ab aliis ejusdem nominis probe distinguendus. Hic itidem in multorum reprehensionem incurrit, multorumque contra laudibus fuit ornatus. Priores haud immerito ignorantiam linguae Hebraicae, allegoriarum praeterea nimium amorem et studium, Platonicae Philosophiae, quam sectabatur, adscribendum, ei exprobrarunt. Verum etiam posteriores sunt audiendi, dum censent, illum, utpote Judaeum, gente sacerdotali oriundum, Templi secundi testem oculatum, maximae dignitatis virum, multa eorum, quae res Judaeorum antiquas respiciant, probe scivisse et ingenue tradidisse. Legendus heic FABRICIUS *Bibl. Gr.* Lib. IV. C. 4. et THOM. MANGEYUS in *praefat.* quam elegantissimae suae operum Philonis editioni praemisit. Eruditionem illius Hebraicam defendit CARPZOVIVS L. II. *Philonianorum*, praemisorum ejus *Exercitt. in Ep. ad Hebr. ex Philone.* Utriusque autem, Josephi et Philonis, in historia rituum sacrorum, auctoritatem vindicavit CHR. GUL. THALEMANNUS, Commentatione singulari, in calce libelli, *de Nube super arca foederis*, Lips. 1771. 8.

3. Memoranda nobis adhuc *Rabbinorum* monumenta. Horum CL. IKENIUS

A. diversas percenset classes, mentionem faciens

a. eorum, qui in S. Scripturam commentati sunt; quorsum, praeter libros antiquissimos Sohar, Siphra,

phra, Siphre, (de libri Siphra auctore atque usu, disputatione singulari, Traj. Bat. 1751. ed. exposuit, librum Saphre similiter attingens, Cl. SEB. RAVIUS) referendi imprimis commentarii R. DAVIDIS KIMCHII, R. SALOMONIS ISAACIDIS five RASCHII (quem male Jarchium multi appellant) Aben Esrae, Salomonis Ben Melech, Abarbanelis, R. Levi Ben Gerson et reliquorum. Hi vero potissimum, in verbis et locutionibus scriptorum sacrorum explicandis, desudant.

b. Illos subjungit Noster, qui *ex professo gentis suae ritus tradiderunt*. Opus Talmudicum praecipue respicit, e Mischnâ constans et Gemarâ, cui vero heic non insistimus, quum infra C. VI. §. IX. ejus mentio recurrat. Observemus tantum, diversas Operis Mischnici editiones percensere WOLFIIUM, *Bibl. Hebr.* T. II. p. 882. et T. IV. p. 437. sq. Idem illud opus, Latina interpretatione et Maimonidis Partenoriensisque commentariis Latine redditis, instructum, Amst. 1693-1703. 6. voluminibus fol., GUL. SURENHUSIUS, diversa virorum DD. expertus judicia, quae collegerunt WOLF. L. L. priore, p. 886. sq. et FABRICIUS, *Bibl. Antiquar.* C. I §. 2.

Respicit vero etiam IKENIUS Maimonidem, five R. MOSEN BEN MAIMON, cujus *Commentarius in Mischnam* modo memoratus, cujus *Doctor perplexorum* a JOH. BUXTORFIO Filio Basil. 1629. 4. Latine ed. cujus *Liber Praeceptorum*, cujus denique *Manus Fortis* five *Repetitio Legis* (ut reliqua ejusdem scripta fileam) maxime celebran-

brantur. Summae hic apud Judaeos est auctoritatis, adeo ut hoc frequenter uti soleant proverbio: a Mose ad Mosen nemo fuit sicut Moses. Immo ipse SCALIGER, hunc inter Judaeos ineptire primum desisse, arbitrabatur. Respicit porro IKENIUS, R. ABRAHAMUM filium DAVIDIS LEONIS, etiam ROPHEH vocatum, cujus *Clypei Fortium*, R. JACOBUM JUDÆ LEONEM, cujus *Structura Templi*, R. JACOBUM, filium ASER, cujus *Quatuor Ordines*, huc pertinent, aliosque.

c. Denique IKENIUS de iis loquitur, qui *ritus patrios aliud agentes attigerunt*. Huc potissimum referre licet scripta Judaeorum historica et chronologica, cujusmodi sunt: liber *Prosapiarum*, R. ABRAHAMI filii SAMUELIS ZACUTI; *Catena Traditionis vel doctrinae*, R. GEDALJAE filii R. JOSEPHI JACHYA; *Tribus Judae* R. SALOMONIS filii VIRGAE, quem librum Latine reddidit et Amstel. 1680. 4. vulgavit GEORG. GENTIUS; *Chronicon Majus* R. JOSAEI filii CHILPETA, cui postea accessit *Chronicon Minus* auctoris incerti, quod utrumque, cum interpretatione Latina et notis, JOH. MEYERUS, Amst. 1699. 4. edidit. Conf. de his aliisque BUDDEUS, in *Prolegom.* H. E. §. II. not. I.

Diutius Rabbiorum libris percensendis immorari non vocat. Eorum praecipuos auctores enumerasse contenti, ablegamus vos ad BUXTORFII et BARTOLOCCII *Bibliothecas Rabbinicas*, inprimis vero ad C. WOLFII *Bibl. Hebraic.*,

IV Tomis 4. Hamburg. 1715. sqq. publicae luci expositam. Conferri etiam potest *VRIEMOETI Syllabus Scriptorum Rabbinicorum*, quibus praecipue antiquitates Hebraeorum illustrantur, quem exhibet *OELRICHS, Collect. Opusc. T. I. post pag. 355.* praetereaue *FABRICII Bibliogr. Antiq. C. I. §. 2, 3.*

B. Displicere adhuc oportet, quodnam, de Magistrorum Judaicorum commentariis, faciendum sit iudicium? In diversissima hic itidem abeunt Viri Docti. Ut autem distincte controversia haec tractetur, duo rerum capita erunt examinanda: primum quidem, cujusnam scripta Judaica sint auctoritatis et fidei? dein, quemnam usum illa praebent?

a. Quantum ad illorum *fidem* et *auctoritatem*, nemo iverit inficias, plerosque Rabbinorum esse seculi ferioris, multos etiam ab iis errores in rebus antiquis commisos fuisse; quorum exempla videre est apud *HEINIUM, Diss. SS. L. I. C. X.* et *Lib. II. C. III.* praeterea persaepe illos levissimas sectari minutias; insuper suis institutis antiquitatem nimiam tribuere; denique, haud raro Pharisaicae superstitionis documenta dare lucidissima, et quae porro ipsis haud immerito exprobrantur. Adde, quod in Talmude passim ipsorum Rabbanitarum, hoc est, eorum, qui traditionibus (ut vocantur) multum pretii statuunt, disensiones gravissimas reperimus, immo etiam interdum scita et conjecturas doctorum Mischnicorum magis, quam vetustarum rerum narrationes. Ne dicam, Karaeos,
in-

instituta quaecumque Lege Mosis haud definita repudiantes, nonnumquam longissime a Rabbanitis recedere. Recte igitur IKENIUS, *caecam fidem iis non esse habendam*, monet. Recte vero etiam praecipit, *ne temere eandem et sine ratione illis denegemus*, quando de rebus domesticis testimonium perhibent. Quidni enim in his rebus eadem ipsis tribuenda auctoritas, quam omnibus omnino aliorum populorum historicis tribuere solemus? At fabulas (inquies) Judaei saepissime admiscent. Sit ita. Nec vero alii auctores ab iis prorsus immunes sunt, quibus tamen eam ob rem non statim omnem fidem derogabis. Eodem igitur judicio accurato et circumspecto, in Judaicorum librorum lectione, ut a falsis vera discernantur, utendum, quo in lectione ceterorum semper opus est. Praeterea Magistri Judaeorum, in iis, quae ad feriora tempora templumque posterius pertinent, majori fide digni sunt, quam in iis, quae, stante Tabernaculo, aut priori Templo, habuerunt locum. Sicut autem illi praesertim de templi alterius intelligendi sunt temporibus, ita falluntur, quotquot, absque ullo discrimine, vel narrationes Judaeorum Mosis Lege oppugnent, vel easdem ad Mosis et prophetarum libros illustrandos adhibeant. Denique, non uno in ordine quorumcumque Rabbinorum scripta sunt collocanda. Maxime illos audire convenit, qui antiquiores fuerunt ac templo II. vixerunt propiores. Hinc Mischna, opus certe antiquissimum, apud aequos harum rerum arbitros, majoris aestimatur quam

quam Gemara: Gemara Hierosolymitana Babylonicae praestare censetur.

b. Pergimus ad usum *Scriptorum Rabbinicorum*, qui quidem, pariter atque ipsarum Antiquitatum Hebraicarum, praesertim duplici modo potest considerari.

a. Facit Antiquitatum harum cognitio et multum confert ad intelligenda sanctissima utriusque Instrumenti volumina. Hac autem in re monumenta Magistrorum Judaicorum, maxime, quae priscae gentis enarrant caerimonias, haud parum utilitatis afferunt. In multis utique, spectantibus, tum ad locutiones scriptorum N. T., tum ad cultum divinum et politiam Judaicam, Judaicosque mores, stante Templo II. usitatos, his adminiculis destituti, caecutiremus, quae nunc, eorumdem auxilio, ab omnibus intelliguntur. Plurimae enim caerimoniae Legum Codice Mosaico brevissime traduntur, quas clarius ex Judaeorum commentariis cognoscere licet. Plurimae in N. T. ὡς ἐν παροδῶι attinguntur, aut ad eas respicitur, quarum in V. T. tabulis nec vola nec vestigium exstat, quoniam serius demum ortae sunt, quas igitur, ut Evangelistas et Apostolos probe interpretemur, ex Judaeorum scriniis diligenter et cum iudicio eruere, nostrarum erit partium. Ejus rei exemplum illustre protulit C. L. IKENIUS in *Symbolis Litter. Bremens.* T. I. P. II. p. 160. sqq. Conferantur praeterea viri Docti supra jam §. VII. excitati: et imprimis JO. HENR. HOTTINGERUS in disert. *de usu scriptorum Hebr. in N. T.*, quam in *Syn-*
tag-

tagmate suo *Disertationum de stilo N. T.* p. 387. sqq. JAC. RHENFERNUS repeti curavit.

β. Altera studii antiquarii Hebraici utilitas in doctrinam Typicam redundat. Heic vero tenendum arbitramur, Magistros Judaeorum caecutire, in recto sensu typico reperiundo aut explicando, quum Jesum Mesiam ejusque sacrificium piaculare, unde mystica Legis caerimonialis significatio integra penderet, non agnoscant, atque igitur omnia alia, quantum ad veram caerimoniarum illarum rationem, aucupentur. Aeque certum est, eosdem, si de typica divini cultus Levitici significatione sermo sit, neutiquam esse audiendos, quantum ad ritus et caerimonias, quas ipsi extra libros SS. tradant. In his enim frustra quaeritur sublimius mysterium, nisi iis fortasse exceptis, quae, vel implicite continentur Libris divinis, vel cum ritibus, quorum in Libris illis expressa fit mentio, per naturam rei arctissime cohaerent.

De usu *Scriptorum Rabbinicorum* consulantur, praeter laudatum jam HOTTINGERUM, Cl. ERNESTI, in *Instit. Interpr. N. T.* P. II. C. 8. Adde WOLFIIUM, *Bibl. Hebr.* II. 1096. sqq. et IV. 515, item BUDD., *Isagog. Hist. Theol.* p. 120. sqq. et 1450. sqq. qui alios similes memorant. Copiosius et cum judicio rem eandem examinavit Cl. SEB RAVIUS, *Dissert. singulari, Traj. ad Rhenum* 1751. edita repetitaque in OELRICHSII *Collect. Opusc.* I. 159. sqq. ubi etiam §. ultima regulas commendat, hoc in negotio servandas. Idem argumentum hoc accurate tractat, pluresque,

que, qui Rabbinorum labores laudent vituperent-
ve, memorat FABRIC. *Bibl. Antiq.* C. I. §. 4.

§. X.

*Praeter haec in subsidium vocari possunt scripto-
res Graeci et Latini de rebus Judaicis.* Notissima
sunt, quae exteri scriptores, DIODORUS SICU-
LUS, STRABO, MARTIALIS, PLUTARCHUS
TACITUS, JUSTINUS et alii, five ex igno-
rantia, five ex invidia, de rebus Judaeorum per-
versissime narrarunt. Maxime huc pertinent, quae
apud TROGI Epitomatores, JUSTINUM, perhiben-
tur, *Hist.* L. XXXVI. C. 1-3 Nihilominus et veranum-
quam tradiderunt, ea igitur stabilientes, quae
referuntur in Libris sanctioribus: quam ob rem
scriptorum illorum comparatio cum sacris, dum-
modo rectum adhibeatur judicium, haud sine
fructu instituitur.

Legendi heic erunt, qui illorum simul refutarunt
fabulas calumniasque absterferunt, VRIEMOE-
TUS, in *Orat. Observationibus ejus miscell.* sub-
juncta, *de gentiliis et Christianorum quorundam
conviciis in Judaeos ex ignorantia rerum Orienta-
lium maximam partem ortis*, TH. HASAEUS,
in *Disf. de Ονομαστικῇ, Judaeis et Christianis
olim a gentilibus impacta*, Erf. et Lips. 1716. et
BUDDIUS, *H. E. P.* II. Sect. I. §. 31. not. 5.,
praeterea Jo. JAC. SCHUDTIUS, in *Com-
pend. Hist. Jud.* qui errores JUSTINI praecipue

castigat, et CHR. WORMIUS, Libb. II. *de corruptis Antiq. Hebr. apud Tacitum et Martialem vestigiis*, Hafn. 1693. fqq. 4. repetiti Tom. II. *Thesauri UGOLIANI*. Similes REISKII, KIRCHMAIERI atque ARTOPOEI *Commentationes Fasciculo Dissertationum rariorum*, Helmst. 1742. 4. inferuit JUL. CAR. SCHLAEGERUS, praemisso schediasmate, *de fontibus praecipuis, ex quibus scriptorum profanorum errores, circa res Judaicas admissi, fluxerunt*. Plures WOLFIIUS percenset, *Bibl. Hebr.* II. 1097. et IV. 515. fqq.

Memoranda vero etiam heic est CHR. BENED. MICHAËLIS *Disf. gemina, Hebraeorum Antiquitates e Corano illustrans*.

§. XI.

De scriptoribus *Christianis* loquens IKENIUS, commendare etiam potuisset veteres quosdam ecclesiae doctores, JUSTINUM MART. ORIGENEM, EUSEBIUM, HIERONYMUM et alios, qui mores Judaeorum aliquando attingunt atque exponunt.

I. Prima in acie eos Noster collocat, qui *Libris SS. notas adperserunt*, respiciens ad illos praesertim Libros divinos, qui pro Antiquitatum Hebraicarum fontibus habendi, vel ad commentarios illorum Codicis S. interpretum, qui scripta maxime Judaeorum hanc ob causam consuluerunt. Ad hunc vero ordinem referendi DRUSIUS, BALTH. SCHEIDIUS, III. GROTIUS, uterque CAP-
PEL.

PELLUS, AINSWORTHUS, LIGHTFOOTUS, SCHOETGENIUS, GILLUS, WETSTENIUS, similesque.

Proxime huc spectant, qui data opera divinas Leges Israëlitis latas exposuerunt. Horum praecipuus est Ill. JOH. DAV. MICHAËLIS, cujus eruditissimum opus, sed cum judicio legendum, nomine *Juris Mosaiici*, Germanice prodiit, Francof. ad M. 1770. fqq. VI. Voll. 8. Belgiceque, Harlemi, 1772. fqq.

II. Adduntur, qui *integra Antiquitatum* (Hebraicarum) *Systemata concinnarunt*. Illorum nomina et scripta percenset FABRICIUS, *Bibl. Antiq.* C. I. §. 5. fqq. et WOLF, *Bibl. Heb.* II. 1083. fqq. itemque IV. 506. fqq. In his, praeter ipsum IKENIUM nostrum, potiores sunt JOH. MEYERUS, cujus *Antiqq. SS.* prodierunt, Daventr. 1733. 8. JO. LEON. RECKENBERGERUS, qui *Sacros Judaeorum ritus antiquos*, Jenae 1740. 8. evulgavit, maximeque HADR. RELANDUS, cujus *Antiqq. SS. Vet. Hebr.* aliquoties typis aeneis expressae sunt, etiam Herborn. 1743. 8. cum JO. EBERH. RAVII eruditissimis notis, novissime vero, cum ejusdem RAVII et BLASII UGOLINI notis, cura JOH. LUDOV. VOGELII, Hal. 1769. 8. Prodierunt quoque, Hafniae, 1742. 8. THEOD. DASSOVII, *Antiqq. Hebr.*, quam plurima utriusque Foederis loca difficiliora illustrantes, item ANDR. GEORG. WAEHNERI, *Antiqq. Hebr.* Gotting. 1743. 2 voll. 8. (in quo

tamen libro minus Hebraeorum antiqui mores, quam quidem historia eorumdem ecclesiastica, civilis et literaria, traduntur.) CHR. BRUNINGSI, *Compendium Antiqq. Hebr.* Francof. ad M. 1766 8 atque ERN. AUG. SCHULZII, *Compend. Archaeologiae Hebraicae*, curâ SCHICKE-DANTZII, Dresd. 1793. 8. Utilissima quoque est *Descriptio Antiqq. Hebr.*, quam Germanica lingua, Vinariae, 1782. 8. edidit HENR EHRENF. WARNEKROSIUS, sed qui praesertim res Hebraeorum civiles ac domesticas exponit.

Jungantur his Opera majora, e. c. JOH. LUNDII liber, inscriptus *Sacra Judaica*, cujus optima editio Germanica ea est, quam J. C. WOLFIUS, Hamb. 1738. fol. curavit, suisque instruxit notis, sicut etiam libri ejusdem interpretatio Belgica, cum GERH. OUTHOFII notis, Amst. 1726. fol. prodiit: ne loquar de LEIDENKERO, CUNAEIO, SIGONIO et reliquis.

Denique memorandus est et commendandus JOH. GOTTLOB CARPZOVII insignis *Apparatus Hist. criticus Antiqq. S. Cod. et gentis Hebr.*, completens commentarium eruditissimum in GOODWINI *Mosen et Aaronem*, quique lucem adspexit Francof. et Lips. 1748. 4 Eundem hunc GOODWINI libellum antea jam suis notis illustraverant JOH. HENR. REIZIUS, cujus editio etiam repetita, Brem. 1685. 8. et inprimis JOH. HENR. HOTTINGERUS, qui eum, Francof. ad M. 1716. 8. iterum vulgavit. Plures praetereo. Fatendum tamen, huc usque nul-

nullum fere hujus generis librum dari omnibus numeris absolutum, naevique omnis expertem.

III. Sequuntur, qui *hanc illamve* Antiquitatum Hebraicarum *partem seorsim explicuerunt*. Huc pertinent, qui, vel singulares interpretati sunt Judaearum libellos, vel singularia quaedam rerum Judaicarum capita pertractarunt. De prioribus jam dictum fuit §. IX. In posterioribus praecipui sunt ALTINGIUS, BRAUNIUS, BUXTORFIUS, FRISCHMUTHUS, DASSOVIVS, DANTZIUS, WITSIUS, SELDENUS, VITRINGA, HOTTINGERUS, RELANDUS, MILLIUS, pluresque alii, suis singuli locis laudandi. Nec praetereundus est ipse IKENIUS noster, qui, in *Disfert. Philol. Theolog.* utroque volumine, non pauca Antiquitatum Hebraicarum capita egregie tractavit.

Quanam ratione virorum summorum libelli huc spectantes in unum corpus possent colligi, docuit jam olim FABRICIUS, *Bibl. Antiq.* C. I. §. II. Operi dein manus adjecit BLASIUS UGOLINUS, Venet. 1744. sqq. splendidissimo *Antiqq. Hebr. Thesauo*, cujus notitia quaedam suppeditatur, in FABR. lib. I. Cap. I. §. 12, edit. novissimae.

IV. Supersunt, qui *historiam, praecipue ecclesiasticam vel Judaicam, pertractarunt*. Prae ceteris commendandus heic est JO. FRANC. BUDDEUS, cujus *H. E. V. T.* duobus tomis, primum edita Halae, 1715. et 1719. 4. dein aliquoties repetita, plurima bonae frugis, ad hoc etiam

forum spectantia, complectitur. Commendandae porro, eodem hoc nomine, HERM. VENEMA *Institutiones H. E. V. T.* Lugd. Bat. et Leov. 1777. 1778. 2 vol. 4. editae.

§. XII.

Denique, juvat Judaeorum libros rituales, conferre.

I. *Libri Judaeorum rituales*, quos פ'קדו'ן appellant [i. e. *consuetudinum*] maxime heic usui sunt, quum ritus tradant, a Judaeis per integrum annum observandos. Illorum quosdam enumerat WOLF, *Bibl. Hebr.* T. I. p. 101. med. 136. extr. et 603. med. T. II. p. 1354. sqq. III. 592. extr. 982. post med. et 1203 med. IV. 1050. med. et alibi.

II. Commendat insuper IKENIUS ea, quae de praesenti Judaeorum statu, aut caerimoniis, vel ipsi, vel Christiani, tradunt. In his percensendis otium nobis fecit laud. WOLF., *Bibl. Hebr.* II. p. 1080—1091. itemque IV. p. 506—514., e quibus modo attingere jam libet LEONIS MUTINENSIS Opusculum, de *Caerimoniis et consuetudinibus Judaeorum suae aetatis*, Italico sermone conscriptum, verum etiam Franco-Gallice, (Paris. 1674. 12. et 1681.) item Latine, (Francof. ad M. 1693. 12.) nec minus Belgice (LEO DE MODENA, *Kerkzeden en gewoonten der Joden*, Amst.

Amst. 1725. 8.) redditum, et JOH. BUXTORFII, *Synagogam Judaicam*, aliquoties, tum Germanica et Latina, tum etiam Belgica lingua, editam. De priori leg. WOLF II. II. item T. I. p. 415. sq. et III. 299.

Monemus autem, quantum ad duplicem illam scriptorum classem, ex iis quidem seriores Judaicae gentis mores intelligi, sed ab avitis moribus magnam partem deflectentes, superstitionisque et novitatis quam plurima prae se ferentes documenta. Unde liquet, in cognoscendis moribus Judaeorum antiquis, haec scripta non quidem nullum, sed exiguum praebere usum.

III. Ultimo loco ea *sedulo* conferri vult IRENIUS, quae, de *consuetudinibus aliorum Orientis populorum, vel scriptores antiquiores, vel recentiores periegetae narrant*. Dubium enim non est, quin, apud reliquos Orientis populos, plurima olim locum habuerint, et etiam nunc locum habeant, quae Antiquitatibus Hebraicis, propter singularem convenientiam, haud parum lucis afferre, immo etiam egregie Codicem S. illustrare possent. Satis hoc jam a Viris DD. ostensum est, in quibus laudasse sufficit ipsum IRENIUM nostrum, in *Dissert. Philol. Theolog.* Vol. I. p. 221. sq., item Cl. SIMONIS in *Dissert. de Itinerariis OO usu &c.* subjuncta illius *Onomastico N. T.* Hal. 1762. 4. et Cl. MANGERUM, in *Orat. Inaug. de incremento Philologiae sacrae, ab idonea Arabiae et Palaestinae exploratione sperando*, Franeq. eodem anno habita, cujus praesertim pp. 33 — 43. huc

pertinent. Consulendi igitur harum litterarum studiosis diligenter erunt, non solum antiqui scriptores rerum Phoeniciarum, Chaldaicarum, Persicarum, et Aegyptiacarum, sed serioris etiam aetatis per Orientem peregrinatores. Priorum notitiam suggerit FABRICIUS, *Bibl. Antiq.* C. II. De posterioribus teneantur sequentia.

1. In Judaeorum peregrinatoribus praesertim memorandus BENJAMIN TUDELENSIS, cujus *Itinerarium* (ut vocatur) post alios CONSTANTINUS L'EMPEREUR, cum interpretatione Latina et notis, edidit Lugd. Bat. 1633. 8., quemadmodum alia ejusdem libri interpretatio, auctore BENEDICTO ARIA MONTANO, denuo prodiit Lips. 1764. 8. Leg. de eo WOLF. *Bibl. Heb.* I. 247. sqq. III. 152 sqq. et IV. 798. med. BENJAMINI adjungimus ABRAHAMUM PERIZOLIUM, cujus *Itinera Mundi*, Latine reddita et notis Illustrata, THOM. HYDIUS, Oxon. 1691. evulgavit. Hujus itidem meminit WOLF., l. l. I 89. sq. III. 55. et IV. 767. Quod vero ad Christianos attinet, notissima sunt MARTINI BAUMGARTENI, COTOVICI, THEVENOTII, MAUNDRELLI, TAVERNERII, itemque LA ROQUI, ARVIOSII, POOCKII, SHAWII, HASSELQUISTII, NIEBUHRII et aliorum nomina praeclara.

2. Quantum ab his auxilii, ad Antiquitates sacras illustrandas, repetere liceat, re ipsa jam docuerunt, praeter eos, quos enumerat laudatus modo SIMONIS, viri diligentissimi, FRID. MAT-

THAEUS LUFT et BALTH. LUDOV. ESKUCHE, quorum ille Norimb. 1735. hic Lemgov. 1745. sqq. scriptis singularibus, Germanica Lingua editis, Codicem S. ex Itinerariis (ut vocantur) Orientalibus, interpretatus est. LUFTII opusculum Belgice etiam prodiit Hagae Com. 1714. 8. Addi potest duplex liber Germanicus CHRISTIANI PAULSENII, quorum altero, Helmst. 1748. 4. *Agriculturam*, altero (sed cuius non nisi prima Pars, Altonaviae, 1755. 4. edita est) *Regimen, populorum Orientis*, ex eodem illo fonte hauriens, exposuit. Uterque hic liber Belgice etiam prodiit, prior Lugd. Bat. 1762. 8., posterior ibidem, 1767. et 1776. duobus tomis in 8. Praeterea THOM. HARMERUS *Observationes in Codicem S., ab itinerum per Orientem institutorum narrationibus petitas*, Anglice, Lond. 1764. iterumque 1776. 8. Voll. 8. vulgavit, quas, ex editione prioris, JOH. ERN. FABER Germanice reddidit notisque auxit, Hamb. 1772 et 1775., quemadmodum hujus ultimi opus Belgarum sermone (*Waarnemingen over het Oosten &c.*) expressum est, Trajecti ad Rh. 1774. et 1776. 4 Voll. 8., subjunctis 1780. et 1781. duobus voll., ea, quae HARMERUS editioni repetitae adjecerat, complectentibus. Verum etiam HARMERUS ipse postea continuavit laborem suum, editis 1787. duobus aliis voll. 8. Idem erat consilium CHRISTOPH. WILH. LUDEKE, in *Expositione brevi locorum scripturae S., ad orientem sese referentium*, quem libellum, Halae Saxonum edidit, 1777. 8. In ipsis

vero Orientem peragrantibus praesertim laudatus modo SHAWIUS, cujus quidem opus, virorum Clar. doctissimis observationibus editum, Belgice lucem adspexit, Traj. ad Rh. 1773. 2 voll. 4. diligentissimam illustrando Codici divino consecravit operam. Omitto plures.

3. Attamen nemini peregrinatorum caeca fides est habenda, sed

a. studiose inquirendum, an testes fuerint *αυτοπται* eorum, quae narrant, an industrii et accurati, an eruditi, an linguarum peregrinarum fatigari, inprimis autem, an a praejudicatis opinionibus et superstitione liberi, nec nimis creduli, id quod optimis quibuscumque haud raro accidit.

b. Dein conferendi secum erunt saepe hi auctores, ut, vel unanimi eorum consensu rei veritas magis confirmetur, vel, si dissentiant, ex proprietatibus modo memoratis judicetur, cuinam calculum nostrum adjicere oporteat.

4. Praeterea, hoc in negotio, ut in quibuscumque aliis, limatiore opus est iudicio, cavendumque, ne diligentiae nimiae vitium admittatur, ne admodum dissimilia habeamus pro similibus, neve Hebraeorum veterum instituta et mores moribus Sinenfium, aliarumque, ab Hebraeis remotissimarum, aut etiam septentrionalium gentium, illustrare aggrediamur.

Illos autem peregrinatores maxime consulamus, qui antiquas Hebraeorum sedes, reliquasque his vicinas Orientis regiones, peragrarunt ac descripserunt.

Legi

Legi merentur, quae, de subsidii hujus, ad interpretandum Codicem S. adhibiti, vero ac perverso usu, praecipit MOSHEMIUS, in *praefat.* praemisfa laudati PAULSENII libro, de *Agricultura populorum Orientis*; sicut etiam huc spectant *Regulae*, quas ipse PAULSEN, in *praefat.* libri, de *Regimine Incolarum Orientis*, maxime vero quas Doctissimus GER. KUIPERSIUS, in *Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap*, T. XI. p. 354. sqq. commendarunt.

§. XIII.

I. Olim jam Systematis Antiquitatum SS. *συμπεριληπτικῶν* exhibuit AUG. PFEIFFERUS, *Oper. Philol.* p. 725-733. aliam vero J. J. SCHUDTIUS, in *Delic. Hebr. Philol.* p. 146-160. Sed hanc utramque, quantum ad capita singularia, longissime post se relinquit aptissimus ille, quem Noster hoc in libro servavit, ordo: sicut eundem praeterea librum maxime commendant, tum rerum in eo pertractarum copia, tum ratio docendi ab IKENIO usurpata, quae et brevis est et commoda, tum denique eorum codicis S. locorum, quibus aliquid lucis ab antiquitatibus his accedat, diligenter instituta collatio. Inprimis Clarissimo IKENIO nostro gratiam habere oportet, quod, non modo sacras Hebraeorum antiquitates, verum etiam Politicas atque Oeconomicas, multo usui in Codicis S. explicatione futuras, nobis tradidit, et, hac ratione, defectus, quibus aliorum similes libri, ne illo qui-

quidem RELANDI, praestantiore caeteroquin, excepto, hucusque laborabant, felicissime supplevit. Conf. ipsius praefatio. Utinam modo IKENIUS minorem saepe fidem Rabbinis habuisset, caerimoniasque et consuetudines veterum Hebraeorum, ab iis, quas Pharisaica sequiorum temporum superstitio excogitavit, quaeque in folis Judaeorum seniorum traduntur commentariis, diligentius discrevisset!

II. Ut, de Imeo etiam consilio, vobis constet, paucis adhuc monendi estis.

I. duplicem praecipue finem ei propositum esse debere, qui sacrae olim gentis mores caerimoniasque, dextre et cum fructu, vel tradere cupiat, vel discere. Etenim

a. officium est *Theologi*, ut cultus divini, ab ipso Deo Israëlitis praescripti, mysterium probe perspectum habeat, quo doctrinae coelestis ac salutaris, in V. et N. oeconomia, amicissimus appareat consensus.

Haec vero, data opera, declarantur, in *Theologia Typica*.

b. Feliciori Codicis S. interpretationi accurata Antiquitatum Hebraicarum cognitio plurimum affert auxilii, ita ut illa, sine hujus ope, numquam recte possit institui. Frequentissime enim, quemadmodum §. VI. vidimus, scriptores SS. ad mores aetatis suae sui que populi respiciunt.

2. Mihi igitur in animo esse sciatis,
a. ea antiquitatum capita, quae expresse tradantur in Libris SS., diligentius tractare: non
ne.

neglectis tamen iis, quae aliunde cognoscantur.

b. Omnis autem procul abesto περιεργία et inutilis curiositas. Quam evitaturus, minutias vix curabo, ea vero explicabo praesertim, quae ad illustrandum Codicem S. faciant, et, hac potissimum ratione, ut Librorum S. S. loca pasim, luce ab Antiquitatibus Hebraeorum petita, collustrem, res vero ipsas, inprimis lege Mosaica definitas, pragmatice (ut ajunt) tractem, hoc est, earum causas et rationes, quantum fieri potest, accurate indagando.

c. Sed brevitati quam maxime erit studendum Quocirca vestrae ipsorum diligentiae multa relinquam, fontes vero et adminicula, quae propriam vestram exercitationem, nunc, vel olim, dirigere possint ac sublevare, memorabo.

AD PARTIS PRIMAE,

DE

STATU JUDÆORUM ECCLE-
SIASTICO DISSERENTIS,

C A P U T I.

DE ECCLESIA JUDAICA ET FOE-
DERE CUM ILLA ERECTO.

§. I.

*Ecclesia Israëlitica appellatur Coetus Postero-
rum Abrahami ex Jacobo.*

I Nomina Hebraica IKENIUS exhibet, quibus Ecclesia Israëlitica in Codice S. appellatur. Nun- cupat eam ipse Deus, Exod. XII: 3, 6. עֲרַת יִשְׂרָאֵל immo קָהָל עֲרַת יִשְׂרָאֵל.

1. Originem debet עֲרַת five עֲרַת verbo יָעַר, quod significat *constituere locum et tempus conveniendi*, ut ergo עֲרַת sit *conventus, stato tempore et loco ce- lebratus*. Optime igitur de Ecclesia usurpatur, ut- pote quae stasis locis et temporibus convenire solet.

2. קָהָל denotat *congregationem*, a verbo קָהָל *congregavit*, ut igitur parum differat a priore, et eo-

eodem jure de *Ecclesia*, quam homines plures in unum locum convocati et collecti componunt, usurpatur.

Interpretes Alexandrini prius nomen Hebraicum per συναγωγήν, posterius plerumque per ἐκκλησίαν, reddunt.

Sequentium seculorum Judaei, in locum vocabulorum קהל et עדת, ut plurimum alia substituere consueverunt, sicut etiam locutio קהילא קדישא τῶν ἁγίων ipsis delectationi est, quae Christianis nobis, non modo verba symboli (ut vocatur) Apostolici, *ecclesiam sanctam* memorantis, verum etiam Paulli illa I Cor. XIV: 33. αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἁγίων, in memoriam revocat. Qui plura de his avet, legat VITRINGAM, *de Synag. Vet.* L. I. P. I. C. I. sq. 3. Cur עדת ישראל appelletur, unusquisque facili negotio perspicit. De nomine autem ישראל disferetur, P. III. C. II. §. I.

H. Ecclesiam Israëliticam definiens IKENIUS, fuisse eam affirmat coetum *posterorum Abrahami ex Jacobo*. Non omnes Abrahami nepotes, sed illos modo, qui ab Isaaco, filio divinitus promisso, ortum ducebant, (Vid. Gal. IV: 28. coll. Rom. IX: 7. sqq.) nec porro universam Isaaci subolem, sed folius Jacobi familiam, cui postea *Israelis* nomen, ab hoc parente suo, datum fuit, supra omnes alias gentes in populum singularem sibi Deus elegerat. Vid. Jerem. XXXIII: 26b.

Ex eo autem nascebatur, vigente illa oeconomia, insignis populi Israëlitici, prae omnibus reliquis gentibus, praestantia. Vid. Exod. XIX: 5, 6. Rom.

IX:

IX: 4. coll. Eph. II: 12. Lucem quoque hinc accipiunt loca, Matth. XV: 26. Joh. VIII: 33. &c.

§. II.

Quem in finem Deus non solum Populum hunc in libertatem asseruit, sed et cum illo, secundum promissionem Abrahamo factam, singulare foedus solemni ritu pepigit.

I. Promissiones diverſi generis a Deo accepit Abrahamus, inter quas eminet, quae legitur Gen. XV: 13, 14. quaeque ſingulari admodum ratione ſanciebatur. Plura hujusmodi promiſſa divina, eidem Abrahamo data, exſtant Gen. XII: 4. XIII: 14. ſqq. XVII: 6, 7. XVIII: 18. Dein et Iſaaco Gen. XXVI: 2. ſqq., ac Jacobo Gen. XXVIII: 13. ſqq., eadem Deus fidelisſimus repetebat. Quod vero attinet ad numerum annorum, per quos, primo in loco, Abrahami nepotes commoraturi dicuntur ſub coelo peregrino, praefertim ſi conferamus loca Exod. XII: 40. et Gal. III: 17. arduae et difficiles moventur quaestiones; quas quidem tractarunt, praeter locorum illorum interpretes, itemque laudatos WOLFIO, in *Cur. ad Gal.* l. l. BUDAEOUS, *H. E. V. T.* Per. II. Sect. I. §. 14. not. 2. HEIDEGGERUS, *Hist. Patr.* T. II. *Exerc.* 24. §. 20. ſqq. DEYLINGIUS, *Obſ.* S. P. I. *Obſ.* 16. VENEMA, *Diſſert. in Genes.* p. 131. ſq. LILIENTHALUS, *Vindic. Cod. S. T.* VII. C. 14 §. 43—49. RAVIUS *Fil. Exercitt. adv.* HOUBIGANTUM, p. 159. extr. ſqq. aliique.

Illa

Illa igitur promissa divini Numinis fallere nescii continebant causas, cur Deus singularem adeo ABRAHAM, ISAËCI, JACOBI, hujusque liberorum gereret curam, maximeque, postquam ultimi hi sedem suam fixerant in Aegypto, ibique dein servitute durissima prorsus fere opprimebantur. Vid. Exod. II: 23. sqq. III: 6. sqq. 15. sq. VI. 1, 2. sqq.

II. Sed omnium illustrissime promissa sua eventu complevit Deus O. M. quando afflictum misere populum vindicavit in libertatem, eundemque arctissimo *foederis* vinculo sibi adjunxit. Lectu sunt dignissima, quae MOSES, cum de liberatione Israëlitarum miraculis plena, tum et de foederis divini sanctione maxime solemni, in literas retulit. Utrumque enim hoc negotium talia sibi adjuncta habet, ut nihil umquam simile, in omni omnium gentium occurrat historia. Praeterea specimen manifestissimum *απολυτρωσις* illa exhibebat constantiae divinae in servandis promissis. Leg. Exod. II: 24. III: 6. sqq. VI: 1, 2. sqq. &c. Foederis hujus Sinaitici praecipuus finis erat, ut ab omnibus populis aliis segregarentur Israëlitae, et ut, hac ratione, unius Dei veri cultus in genere humano conservaretur, ad Servatoris autem futuri agnitionem homines praepararentur. Vid. Exod. XIX. 3--6. coll. §. sq. X. Recte etiam foedus hoc ab IKENIO vocatur *singulare*: cujus vera indoles distincte magis exponitur §§. sqq. — Minus vere igitur SPENCERUS regiminis, quod in Israëlitas Deus sibi per foedus illud sumebat, rationem tantum modo

in seculi et populi indole rudi quaerit, quum potius, ex natura rei pariter atque ex haecenus disputatis, liquido appareat, *ἡσυχαστικὴν* illam, (de qua dicendum P. III C. II. §. XII.) simul et praecipue, singularis erga gentem hanc divini amoris effectum ac documentum fuisse, a promissis Dei antiquis suam duxisse originem, finibus porro gravissimis fuisse accommodatam, atque igitur, pro summo divini Numinis beneficio, habendam esse. Conf. DEYLINGIUS, *Obs. Miscell.* P. II. *Exerc.* IV. §. 22. sq.

§. III.
Per novam hanc transactionem non abolitum fuit foedus gratiae cum Patribus oedum, sed lex superinducta est.

Promissa divina, majoribus Israëlitarum data, minime gentium per foedus hoc abrogabantur, immo potius a caerimoniis Legis Mosaicae, utpote umbris quasi rerum futurarum, novum robur accipiebant. Leg. hujus Cap. §. VII. Paulus Apostolus expresse hoc docet, locis ab IKENIO laudd., maxime Gal. III: 17. sqq.

Attamen foederi Sinaitico priva erant nonnulla, quo nomine a foedere gratiae illud fuit diverfum, id quod idem Apostolus, ejusdem epistolae IV: 24. significat, quemadmodum et Deus ipse, apud Jerem. vatem, XXXI: 32. sqq. Hanc etiam ob causam, singulare foedus illud, postquam attigisset suos

suos fines, abrogandum omnino erat. Vid. Hebr. VIII. 13. coll. antecedd. Prorsus vero abrogatum fuit, ultimo Hierosolymae per Romanos excidio. Vid. Zach. XI: 10, 11a. coll. antecedd. et sqq.

Prius vero quam progrediamur, haud abs re erit, paucis observasse, Deum, ratione populi hujus foederati, duplicem potissimum personam, tum regis ac domini, rempublicam ordinantis, legibus eamdem instruensis, et adversus hostes quoscumque tutantis, tum etiam sponsi et mariti, sive patris familias, gessisse. Hanc ob rem Israëuitarum Deus *regnum* pariter ac *domum* sibi vindicat. 1 Chron XVII: 14. Legantur etiam, de priori, loca 1 Sam. XII 12, 14. Jes. XLI: 21. XLIV: 1, 6. Jer. VIII. 19. Zeph. III. 15. &c., coll. iis, quae P. II. C. II. §. XII. monebuntur, et, Cod. S. locis ab IKENIO ibidem laudd. Posterioris exemplum illustre habemus, Ezech. XVI. Addatur Jes. LXII 4, 6. Hof. III. &c. conferanturque dicenda C. XXIII. §. IV. Ab hac autem observatione, non modo multa Librorum divinatorum loca insignem prorsus accipiunt lucem, (e. c. Exod. XX: 5. Deut. XXXII: 16. Jer. III: 15. 20. coll. II: 14, 38 sq. itemque LI: 5. &c. sicut domus Dei fit mentio, Jer. XII: 7. Hof. VIII: 1., ubi de regno X. tribuum sermo est, atque igitur non de templo, quod ei nullum erat. sed de populo Israëuitarum cogitare oportet, item IX: 15. &c.) Verum etiam caerimoniarum plurimarum Legis Moisaicae, universique Tabernaculi Mosaici, mensa, lychnucho et aliis rebus domesticis instructi, nec

minus sacerdotum, sacrificiorum, aliorumque omne genus donorum, vera ratio inde est arcesfenda. Etenim priora illa Deum tamquam patrem familias, posteriora haec tamquam regem supremum, populo exhibebant. Conferatis dicenda C. VII. §. VI. et XIII. §. II.

§. IV et V.

Conditiones foederis erant, ut populus Jehovaham solum pro Deo suo agnosceret eumque pie coleret, secundum praescriptum Legis. Cum vero populus Deum ad iram provocasset, ingens mox praeceptorum carnalium choragium introductum est.

I. Rectissime IKENIUS conditionum icti cum populo Israëlitico foederis divini summam exponit. Illarum aequitas facile apparet, ratione autem Israëlitarum valde augebatur, cum per duplicem modo memoratam, quam Deus in populo illo gerebat, personam, tum et per beneficiorum maximorum insignem cumulum, quibus, supra omnes totius terrarum orbis gentes, ab ipso erant affecti. Legatur Exod. XX: 2. sq. Jer. VII: 23. Psalm LXXVI. 9. sqq. &c.

II. Norma cultus hujus a Deo ipso tradebatur, quippe qui

A. praecipua Legis capita, coram omni populo, alta et sonora voce promulgabat, eademque in gemi-

minis dein tabulis lapideis, perpetuae memoriae gratia, inscribebat. Vid. Exod. XX. XXXI: 18. XXXII: 15. sq. Quod ad tabulas illas attinet, notum est, duas non modo fuisse, verum et duplices ac diversas. Prioribus enim fractis, quae ipsius Dei erant opus, alias in earum locum MOSES, divino jussu, suffecit. Vid. Exod. XXXII: 15, 16, 19. et XXXIV: 1, 4, 27^a, 28^b. et conferatur CHRIS. TIANUS WALTHERUS, in Disf. *de duabus Legis divinae tabulis lapideis*, inserta T. II. p. 907. sqq. *Thesauri Mentheniani*, et JOH. FRIDER. MICHAËLIS, in gemina Disf. *de Tabulis foederis prioribus et posterioribus*, *Thesauri Ikeniani*, T. I. p. 329 et 369 sqq. Judaeorum de his tabulis deliria praetereo, quae retulit BUXTORFIUS, in Disf. *de Decalogo*. Plura autem, de hoc integro, quod tractavimus, argumento, dabunt WITSIUS, *Oecon. Foed. L. IV. C. IV.* BUDDEUS, *H. E. Per. II. Sect. I. §. 18.* aliique.

B Praeter decem illa praecepta, Deo (visum fuit, alia adhuc, eaque quam plurima, Israëlitis commendare. Haec vero, ex IKENII sententia, duplicis erant generis, Talia minus molesta, alia graviori cum onere conjuncta. Priori Decalogo statim addita censet, §. IV. extr. posteriora dein, propter commissum in vitulo aureo nefandum crimen, (de quo dicendum, Cap. XXIII: §. IV.) poenae instar, simulque ad populum magis a deorum cultu revocandum, introducta, §. 5. Sequitur IKENIUS, hac in re, COCCEJUM, qui Ju-

daeos et HIERONYMUM habuerat praeceuntes, pluresque alios, his potissimum pugnantes rationibus:

1. Mosaicae narrationis seriem id omnino postulare;

2. Ezech. XX: 25., postquam de Israëuitarum peccato dictum fuerat, affirmari, propter illud instituta non bona ipsis data fuisse;

3. Jerem. XXXI: 32. pronuntiare Deum, se negligentius populum habuisse, (sic enim $\tau\omicron$ $\lambda\gamma\beta$ reddendum autumant, conferentes locum Heb. VIII: 9.) postquam ille foedus suum per $\mu\omicron\sigma\chi\omicron\lambda\alpha\tau\epsilon\iota\omicron\nu$ fecisset irritum;

4. Eundem Deum asseverare, Jerem. VII: 22. sqq., semet, quando primum ex Aegypto Israëlitae educeret, nihil iis de holocaustis et sacrificiis praecepisse;

5. Paulum Apostolum, Gal. III: 19. scribere, *Legem* (caerimonialem, de qua locutus antea fuerat,) *propter peccata adjectam esse.*

Sunt vero etiam, quibus distinctio illa illaque sententia minus arrideant, in quibus LEIDENKERUM, *Reip. Jud. T. I. L. IV. C. 9* DEYLINGIUM, *Obs. S. P. II. Obs. XXIV.* et BUDDEUM *H. E. Per. II. Sect. I. §. 20. not. 1.* memorasse sufficiat. Horum rationes huc fere redeunt:

1. Illas etiam caerimonias, quas primum Deus praescripserit, molestia non vacasse; Vid. Hebr. X: 28. coll. Exod. XXXI: 14. sq. etc.

2. Dei

2. Dei leges, ante cultum vituli aurei promulgatas, cum iis, quae mox secutae sint, cohaerere indissolubili vinculo;

3. Leges has posteriores, quippe post reconciliatum populo Deum latis, et populi respicientes commoda, haud quaquam admittere rationem poenae, propter istud crimen ab irato Deo irrogatae;

4. Sententiam illam omni suffragio destitui scriptorum SS., immo iisdem, longe alias harum legum afferentibus rationes, aperte repugnare;

5. Argumenta, quibus ad eam confirmandam Viri DD. utantur, facili negotio solvi posse:

a. Mosaicae historiae seriem potius docere, multas jam leges rituales, ante vituli aurei cultum, datas fuisse, quamvis a Mose postmodum denuo repetantur;

b. Ezech. XX:25. rebellionem, de qua sermo sit, non ad solam referri *μοσχολατρείαν*, immo etiam, inde a v. 18. Deum loqui de liberis eorum, qui crimine hoc semet contaminassent; *instituta* vero *non bona, et jura, quibus non vivatur*, opponi legibus divinis, de quibus contrarium: 11, 13 et 21. asseveretur, (conf. Lev. XVIII: 5.) atque igitur, de cultu deorum falsorum, heic esse cogitandum, cui Deus affirmet se tradidisse Israëlitas, quum sancte et e iudicio justissimo permitteret, ut, qui optimum repudiarent unius Dei veri cultum, falsorum deorum cultu sese perderent; (conf. Rom I: 24. sqq.) lucem porro accipere illa Ezechiëlis verba ab ejusdem Cap. laud. 26 et 31. maximeque ab Act. VII: 42. sq coll. 41.

c. Jerem. XXXI: 32. verbum בעלת' reddendum esse, *fastidivi eos*, aut *indignabundus reieci*, abruptens per aliquod tempus (quod et factum esse historia testatur) inchoatam Legum promulgationem: hanc vero etiam Apostoli Heb. VIII: 9b. mentem fuisse;

d. Dei verba Jer. VII: 22. non simpliciter, sed sensu, ex adjunctis rebus definiendo, esse accipienda, pariter atque alia similia, apud Jesaiam I. et alibi haud raro occurrentia, neque aliter accipi posse, nisi Mosen velimus habere nobis repugnantem;

e. Paullum Gal. III: 19 minime solum *μοσχολατρειαν*, sed alios simul populi perversos mores, sic ut numerus pluralis *των παραβάσεων*, ipsi usurpatus, postulet, in animo habuisse.

§. VI.

Hinc duplex Praeceptorum nascitur ordo, dum alia necessariae obligationis, alia vero in se bona non erant, Ezech. XX: 11, 25.

I. Praecepta Legis Mosaicae moralia, Dei hominumque amorem commendantia, *necessariae* erant *obligationis*.

II. Longe aliud de institutis caerimonialibus faciendum est iudicium. Ea fuisse admodum onerosa, jam vidimus; quod etiam Petrus profitebatur, Act XV: 10. Praeterea veram criminum veniam nemo, illa sola observans, si quidem in se spec-

spectentur, poterat adipisci, adeo, ut potius Lex illa criminum perpetuam contineret exprobrationem et chirographum contrarium, Paulo teste, Heb. X: 3. Col. II: 14. Leg. porro Act. XIII: 38, 39. Similia docet idem Apostolus, affirmando, V. Oec. foedus non fuisse ἀμεμπτον, Heb. VIII: 7., praecepta illa, propter infirmitatem atque inutilitatem suam, abroganda fuisse, VII: 18, nec fructum inde percepisse illos, qui ea observarent, XIII: 9., illos autem, qui ea negligerent, morti prorsus inevitabili fuisse obnoxios, X: 28., et quae id genus sunt plura. Eodem sensu *instituta non bona*, Ezech. XX: 25. olim jam acceperunt HIERONYMUS et THEODORETUS, feriore autem seculo COCCEJUS, multique alii, quibus etiam accedit IKENIUS. Videantur KRACHEWITZIUS, in *Disf. inaugur. de statutis non bonis*, praefide HABIGHORSTIO, Rostochii, 1699. et BRAUNIUS, *Select. Sacr.*, L. IV. §. 167. Alii vero in omnia contraria abierunt. Quum nobis non liceat esse copiosioribus, ablegamus vos ad *Interpp. Britt.* in illum locum, ad VITRINGAM, *Obs. Sacr.* L. II. C. I. §. 17. sq., (cui vero quaedam opponit BRAUNIUS l. I. §§. 166, 168. sqq.) et ad DEYLINGIUM, *Obs. SS. P. II. Obs. 74.*

§. VII.

Promissiones (sc. Foederis Sinaitici) eadem erant, quae antea datae, sed nunc, brevi illa formula, qua Deus pollicebatur, se Israël fore in Deum, continebantur.

I. Praecipua, quae Israelitis a Deo dabantur, ad acuendum Legis studium, promissa eadem omnino erant cum illis, quae majores eorum jam olim acceperant. Nunc vero illa respiciebant magis ad Jacobi nepotes: quocirca, in rebus, quibus Israelitae antecellant reliquis gentibus, etiam haec memoratur, quod *ipsorum* fuerint *promissa divina*, Rom. IX: 4., quum, de gentibus reliquis, Eph. II: 12. contrarium affirmetur. Recte porro IKENIUS monet, omnes promissiones divinas *formula illa*, qua Deus declaret, *se Deum fore Israelitarum*, comprehendere. Et hanc ob rem toties illam, cum in Mosaicis, tum quoque in Vatum reliquorum scriptis, legimus repetitam: sicut etiam Paulus, multam prorsus in Oeconomia N. F. rerum faciem descripturus, eadem utitur, Rom III: 29.

II. Adjungebantur his aliae promissiones, cum contrariis simul comminationibus, quae ad praesentem rerum statum, et ad Palaestinam, quam non diu post Israelitae occupabant, accommodatissimae erant. Vid. Exod. XX: 12. Deut. V. ult., reliquaue loca, ab IKENIO laudata.

Sunt

Sunt quidem in Religionis a Deo patefactae hostibus, qui divinam Legis Mosaicae originem eo impugnant nomine, quod non nisi hujus vitae promissiones et comminationes complectatur; hinc simul colligentes, vitae futurae nullam Israëlitae habuisse cognitionem. Sicut vero hoc ultimum facile refutatur, ita, ad primum illud diluendum, sufficit monuisse, gravissimas Deo fuisse rationes, cur Legem Israëlitae latam, praesertim argumentis a praesenti vita petitis, confirmaret. Etenim, ut hoc uno utar, Sinaiticum foedus proprie externum erat, quemadmodum, §. VII et IX. apparebit.

Nec tamen admittenda WARBURTONI, Episcopi Glocestriensis, sententia, quam, in opere, *de Moysi legatione divina*, ornare studuit, contendens, Moysen eo ipso demonstrasse, semet esse divinitus missum, quod rempublicam Israëliticam, absque rationibus a vita futura repetitis, quibus usi sint alii legislatores, humana tantum praediti auctoritate, condere et moderari fuerit ausus. Quam falsa sit haec opinio, et quam facile eadem pessime abuti possint Librorum divinorum obtrectatores, abunde Viri DD., etiam Britannorum haud pauci, docuerunt. Legatis vero LILIENTHALIUM, T. VI. *Vind. Cod. S. C.* 12. §. 159. et ILL. MICHAËLIS, in *Syntagm. Commentat. Gotting.* 1759. p. 80. sqq.

§. VIII et IX.

Gemina inde foederis hujus erat ratio. Unde et duplicem ipsius Ecclesiae exsurgere faciem manifestum est.

I. Quemadmodum foedus Sinaiticum incommode comparatur cum foedere operum, quod hominibus primis multi tribuunt, ita etiam a foedere, quod *gratiae* vocatur, et quod cum animi felicitate aeterna conjunctum (sive a consilio divino, de servandis hominibus e peccato miseris,) valde diversum erat.

II. Pro hujus ultimi tamen declaratione illud a nonnullis habitum, quibus et proxime accedit I K E N I U S, duplicem ejus memorans rationem, et foederatos duplicis generis discernens, qui externam atque internam constituerint ecclesiam.

III. Alii foedus hoc a foedere *gratiae*, quod forlorum fuerit Israëlitarum in futurum Mesiam credentium, et quod, per omnia mundi secula, idem sit, separant, illudque appellant *externum*, sive etiam *politico-ecclesiasticum*, accommodatum Oeconomiae Mosaicae constituendaeque inter Israëlitas reipublicae, cujus rex ipse Deus erat.

Quam ob rem porro monent, proprie loquendo, non nisi externam, et quae legibus Mosaicis ad litteram acceptis praestaretur, obedientiam fuisse foederis hujus conditionem, neque alia, nisi externa hujus vitae, in eodem concessa fuisse beneficia.

Ad.

Addunt vero iidem, foedus illud, singularem in modum, foederi gratiae eatenus fuisse accommodatum, quatenus Israëlitis, in Mesiam futurum pie credentibus, tam conditiones, quam beneficia foederis gratiae, sub illis Mosaicae Legis imaginibus externis, proponerentur. Ex hac igitur sententia

A. ad foedus Sinaiticum pertinebant omnes ac singuli Israëlitae, quicumque Legis Mosaicae praeceptis externam praestarent obedientiam, etiam fide in Mesiam futurum et pietate destituti, immo ne ipsis quidem parvulis exceptis. Vid. Deut. V: 2, 3, 8, 9. XXIX: 10. sqq. Joël II: 16. etc. Integer populus propterea *sanctus* nuncupatur et *Dei populus*, *populus peculii* etc. Vid. Exod. XIX: 5, 6. Deut. IV: 20. VII: 6. XIV: 21. XXVI: 18. XXVIII: 9. etc. Hinc etiam fit, ut Judaei liberos, qui e profelytis orti, *in sanctitate natos esse*, pronuntient: a quo lucem accipere Paulli verba I Cor. VII: 14. censent LIGHTF. in *Hor. Hebr.* et alii, WOLFIO in *Cur.* ad h. l. laudat, quibus autem nonnulla opponit Cl. VENEMA. *Disf. S. L.* III: C. 5. §. 3. sqq. negans, foedus ejusmodi externum ad Oeconomiam novam esse referendum, quam sententiam Vir D. data opera demonstrat, *Libr. II. Cap. 9. sqq.*

B. Foederis gratiae, beneficiorumque cum eo conjunctorum, participes erant, ex eadem illa sententia, soli et omnes Israëlitae, qui viva fide ad futurum respicerent Servatorem, divinaeque Legi, ex fide ac sincero Dei amore, obtemperarent. Conf. Ps. LXXIII: 1. Rom. IX: 6. etc.

Copiose argumentum hoc tractavit VENEMA, *Disf. S. L. II. Capp. 8. prioribus*, quocum comparari possent WITS. *Oecon. Foeder. L. IV. C. 4. §. 47. fqq.* et CL. LAMP., in Opere vernac., *de Foederis gratiae mysterio*, P. III. C. 21.

IV. Haud defunt vero etiam, qui, in Veteri pariter atque in Nova Oeconomia, non nisi unum ac simplex agnoscant foedus divinum, ad quod olim pertinuerint Israëlitae soli, nunc vero Christiani omnes, absque ullo populorum discrimine, pertineant. Spectat autem quaestio haec ad Theologiam Christianam.

§. X.

Sic ecclesia Israëlitica a reliquis gentibus segregata est.

I. Hac nota utique Mosis Oeconomia, ab illa antecedentium pariter ac sequentium seculorum, distinguitur. Inde enim a primordiis N. F. Deus, non Judaeorum modo, sed omnium, sine discrimine, populorum, Deus est. Vid. Rom. III. 29, Ephes. I, II. passim: et, quantum ad aetatem Oeconomia Mosaica antiquiorem, quamvis Deus, jam inde a temporibus Abrahami, hujus posteros, a reliquis familiis, per promissa quaedam singularia ipsi data, maximeque circumcisionis ipsi imperatae signum, quodammodo secernere coepit; hoc tamen non impediēbat, quo minus etiam extra gentem hanc essent, qui verum Deum pie recteque

colerent. Neque etiam hucusque commercium omne cum illis erat sublatum.

Foederis vero Sinaitici et reip. Israëliticæ, (Vid. IKEN. P. II. C. II. §. V.) quemadmodum causa, ita effectus fuit, ut Abrahami ex Jacobo nepotes, ab omnibus aliis terræ incolis, segregarentur. Conf. Bileami dictum, Num. XXIII. 9^b. 13^b.

A. Gravisimas optimasque hujus rei rationes habuisse Numen Dei sapientissimum, quis ambiget? Nam hoc pacto (ut alia taceam) vera, de uno Deo, doctrina, verusque Dei cultus, facilius, falsorum Deorum cultu late per orbem grassante, conservabatur, et promissus in Paradiso Servator, ex hac ipsa gente oriturus, delineabatur clarius, certiusque olim, quando inter homines vitam agebat, cognoscebatur.

Immerito igitur hostes religionis divinitus patefactæ hanc Israëlitarum a reliquis gentibus disjunctionem reprehendunt. Leg. LILIENTH. *Vind. Cod. S. T. V. C. XI. §§. 88—90.* et LOWMANN., *de Regim. Israëlit. civili*, C. I. Coll. MICHAËL. *Jur. Mos. §. 37.*

B. Ultra autem separatio illa fiebat, per Legem ritualement, a ritibus populorum exterorum toto coelo distantem, (unde et lucem accipit locus Esth. III. 8.) quam idcirco eleganter Apostolus, Ephes. II. 14. μεσότηχον τοῦ φραγμοῦ nuncupat. Conf. IKEN. C. VIII. §. XIII. quæque ibidem observabimus. Haud parum augebatur illa disjunctio, quum Deus Israëlitis omni populorum aliorum

com-

commercio, Pentateuchi Mosaici locis IKENIO laudd., severe interdiceret.

II. Eadem vero haec Israëlitarum a reliquis populis secretio, sicut eo tempore sapientissima erat, maximaeque necessitatis et utilitatis, ita tamen postmodum sua quoque habuit incommoda: quare etiam, quando fines memoratos Deus attigerat, statim sublata est. Leg. Ephes. II. 11—22. et Hebr. VIII. 6—13.

A. Judaei, progressu temporis, et praecipue post exilium Babylonicum, gentes alias vel ipsis leprosis habere impuriore, alto supercilio contemnere, immo etiam odio prosequi acerbissimo, perperam coeperunt; sicut etiam, in hunc diem usque, eodem adhuc ingenio sunt praediti. Legatis GROTIUM, *de I. B. et P. L.* II. C. I. §. 9. n. 3. LIGHTFOOTUM in *Hor. Hebr.* ad Matth. XV. 26. ZORNIUM, in Not. ad *HECATAEI Fragment.* p. 23. sq. EISENMENGERUM in *Judaismo relecto*, P. II. C. 2, 3, 4. aliosque.

Ex illo itidem fonte manavit, quod primi ex Judaeis Christiani, ipsique Apostoli, a gentibus exteris justo essent alieniores, cujus rei exempla leguntur, Act. X. et XI. quodque, inter Christianos, ex Judaeis atque ex Gentibus aliis ortos, perpetuae disensiones, rixae, lites nascerentur, dum illi Legis caerimonialis sese praeberent tenaciores: hi contra prorsus eam contemnerent ac repudiarent. Conf. Act. XV. atque in primis Pauli Epp. ad Rom. et Gal. passim.

B. Ab altera parte, Judaeorum gens omnibus aliis gentibus odiosa semper fuit, harumque contemptui non modo conviciisque, verum etiam vexationibus durissimis, saepius exposita. Conf. PHILONIS libellus, *de legatione ad Cajum*, edit. Mangeyanae T. II. p. 54. sqq. Repetantur etiam dicta *Prolegomenor* §. X.

§. XI.

In eam licet Deus summum jus sibi reservaret, praefecit tamen illi, cum amplissima potestate, homines, qui Legis observationi invigilarent.

Forma ecclesiae Israëliticae talis erat,

I. ut Deus quidem supremum in illam imperium exerceret, hanc ob rem praesentia sua prorsus singulari (ad quam frequenter in codice S. respicitur, v. gr. Ps. XLVI: 6. Jer. XIV: 8, 9, 21. etc.) eandem dignatus: quocirca status ecclesiae vel reip. Hebraicae merito appellatur *Theocraticus*. Qua de re disferendum P. II. C. II. §. XII.

II. Sed suae quasi partem auctoritatis, etiam in ecclesia regunda, cum hominibus quibusdam Deus communicaverat; cum sacerdotibus praesertim, aliisque doctoribus, a quorum ore Lex erat petenda, Mal. II: 7. quorumque praeceptis obtemperandum, Matth. XXIII: 2, 3. Hi igitur (quod idem, de magistratibus civilibus, P. II. C. II.

E

§. XIII.

§. XIII. apparebit.) Dei gerebant personam, tantaeque eam ob causam prosequendi erant reverentia, obsequio tanto, ut, qui haec ipsis denegaret, morte plecteretur. Vid. Deuter. XVII: 8—13. Legantur porro reliqua loca ab IKENIO laudd. Hinc igitur etiam nobilior ecclesiae Christianae, quippe nulli subjectae hominum auctoritati, conditio cognoscitur. Vid. Gal. IV: 1—7.

§. XII.

Membra Ecclesiae hujus duplicis erant generis, indigenae, qui gente Hebraei, et peregrini, qui, ex gentibus oriundi, facta sacrorum mutatione, ad illorum communionem admisi erant.

Ad hanc §. conf. GOODWINUS, *Mos. et Aar.* T. I. C. III. §. I. ibidemque CARPZOVIVS, in *Apparatu.*

I. Separatio Israëlitarum a reliquis hominum familiis, de qua §. X. verba fecimus, tanta non erat, ut nullus plane, ad Dei veri cultum populi ejus privilegia, gentibus aliis patuerit aditus. Neque hoc postulabant rationes, propter quas Deus, ut ibidem vidimus, discrimen illud introduxerit. Praeterea, quum universi orbis gentes ad eandem hanc felicitatem, quam Jacobi posteris jam Deus impertiebat, aliquando essent vocandae, vocationis hujus futurae pignora quasi, quae

quae spem verae salutis ab omnibus suo tempore gentibus adipiscendae foverent, extare voluit benignissimum Dei numen, in iis, qui, rejectis erroribus avitis, Mosaicam Legem, vel integram, vel ex parte, fusciperent.

II. Constituebant igitur ecclesiam Israëliticam *indigenae* et *peregrini*, quos legimus conjunctos, Exod. XII: 19, 48. et Num. IX: 14. itemque Levit. XVI: 29. XVII: 15. XVIII: 26. Num. XV: 13, 14, 29, 30. etc., quemadmodum Ezech. XIV: 7. *Israëlitas* et *peregrinos*. Sic etiam, in N. T. *Judaei* et *profelyti* memorantur Act. locis, ab IKENIO laudd.

A. Ipsi nepotes Israëlitis vocantur אֲזַרְחִים (quod vocabulum etiam, de arbore non aliunde transposita, adhibetur, Ps. XXXVII: 35., sicut Israëlita dicitur אֲזַרְחִי הָאָרֶץ, Exod. XII: 19, 48. Num. IX: 14. etc.) sive *indigenae*, αὐτοχθόνες apud PHILON. Opp. T. II. p. 219., et apud *Interpretes Alexandrinos*, qui vero ultimi eosdem nonnunquam εγγωριστοὺς appellant, v. g. Levit. XVIII: 26. Num. XV: 29. etc. Nuncupantur autem אֲזַרְחִים, quod essent velut *rami arboris vetustae* alteque defixae, hoc est, origine Hebraei et majoribus Hebraeis nati, (quo sensu Paullus semet esse profitetur Ἑβραῖον ἐξ Ἑβραίων, Phil. III: 5.) quamvis etiam simpliciter appellentur Ἑβραῖοι, vel Ἰσραηλιῖται, quod ultimum nomen frequentissimum est in Mosis Pentateucho reliquisque V. I. libris, verum etiam in N. T. usurpatum, e. c. Joh. I:

48. Act. II: 27. Rom. IX: 4. etc. Porro Judaei memorant Israëlitas גמורים, hoc est, *perfectos* et *veros*, atque משומרים, hoc est, *apostatas*, vel religionis Iudaicae desertores; de quibus aliisque distinctionum similium nominibus ac generibus consulatur HOTTINGERUS, *Thes. Orient.* L. I. C. I. Sect. 3.

In N. T. distribuuntur iidem in *Hebraeos* et *Hellenistas*, Act VI: 1., de quibus ultimis dicendum erit C. XX. §. XXXV.

B. Eidem huic ecclesiae annumerabantur גרים, hoc est, *peregrini*, qui ab *Interpretibus Alexandrinis* nonnunquam γειωραι (ab Hebraico גר five potius Chaldaico גיורא) imprimis vero, ab iisdem et scriptoribus N. I. προσηλυτοι, *homines adventitii* vocantur. Quomodo Judaei horum appellent liberos, IKENIUS abunde docet. Monemus tantum, nomen בגבג, quod legitur in *Pirke Abboth*, C. V. m. 22, *Operis Surenkufiani* T. IV. p. 487., compositum esse ex literis primis vocabulorum גר et בן גרה, vel גיורת.

Rabbini *profelytos* dicunt confugisse *ad alas*, vel congregatos esse sub *alis Schechinae*, seu majestatis divinae: cujus locutionis occasio fortasse, ex locis Num. IX: 15—17 (coll. Ps. CV: 39.) et Deuter. XXXII: 11. (coll. Ps. XXXVI: 8. sqq.) aliisque similibus, repetenda.

Hos Deus caros semper habuit, quod e multis legibus Mosaicis liquet, v. gr. Exod XXII: 20, 21. etc. (Conf. MICH. *Jur. Mos.* §. 138.) quem.

quemadmodum et Judaei, eos tamen plerumque, ut postea apparebit, negligentius tractantes, illud agnoscunt, (leg. SCHÖETTGNIUS in *Hor. Hebr.* ad Act. XIII: 16.) ipsumque nomen Hebraicum יהוה, quippe quo, non opprobrii, sed honoris causa, nuncupabantur, fatis declarat.

Οἱ Σεβομενοι, vel σεβομενοι τον Θεον, quorum, in Actis Apostolicis X: 2. XIII: 16, 26, 50. XVI: 14. XVII: 4, 17 XVIII: 7. fit mentio, iidem pro profelytis habendi. Leg. WOLFIIUS, in *Curis* ad Act. XIII: 16. Immo etiam Ps. CXV: 11. CXVIII: 4. CXXXV: 20b *reverentes Je'ovam*, distincti ab Israëlitis, de quibus antea dictum fuerat, videntur esse profelyti, et Act. XIII: 43. των σεβομενων προσηλυτων Lucas expresse meminit. Ita autem appellabantur, quia, diis pluribus repudiatis, unum Deum verum colebant.

Sunt, qui ex quibusdam libri Actor. locis conjiunt, Judaeos a profelytis segregatos in synagogis confedis: e quibus locis hoc saltem liquet, quod ad institutum jam nostrum sufficit, ecclesiam Judaicam in classem duplicem, Judaeorum et profelytorum, vulgo, divisam fuisse. Vid. Actor. loca IKENIO laudata. Observemus hac occasione, profelytorum imprimis adauctum fuisse numerum, per et post exilium Babylonicum, quemadmodum ad illos, qui, restituta Judaeorum republica, horum amplectebantur sacra, fortassis respicitur Ps. LXXXVII.

Notissimum porro est, profelytos illos, propa-

gandae per universum orbem terrarum religioni Christianae, haud sine Dei sapientissimi providentia, utilissimos fuisse; quippe qui, praesertim aetate Jesu Christi et Apostolorum, latisime dispersi erant, sicut etiam ex Act. II: 5, et 9, sq. apparet, quique Deum Israëlitarum, hoc est unum verumque Deum, colebant, multa itidem profitebantur, vel saltem haud ignorabant, doctrinae Judaicae capita, neque etiam adeo tenaciter, ac germani quidem Judaei, Mosaicae Legi adhaerebant, etc. Ubi etiam est memorabile, sic Deum rem direxisse, ut doctrina J. Christi profelytis prius, quam hominibus a veri Dei cultu prorsus alienis, annuntiaretur. Vid. Act. X. coll. Capp. antecedentibus et sqq.

§. XII I.

Profelyti distinguebantur in profelytos portae et profelytos justitiae.

I. Monendum heic, peregrinorum illorum originem quaerendam videri in turba miscella, quae Israëlitis Aegypto egredientibus sese adjungebat, Exod. XII: 38. quare et statim lex lata, de peregrino ad paschalem caenam non admittendo, nisi circumciso, ibid. 43. sqq.

II. Quantum ad memoratam heic profelytorum distinctionem, observandum,

A. errare, qui, praeter duplicem eorum classem,

fem, quae ratione religionis ac privilegiorum diversa fuisse dicitur, adhuc tertiam fingant, mercenariorum, qui quidem circumcisi fuerint, non vero baptizati, atque igitur medium quasi locum occupaverint. Legg. LEUSDENUM, in *Philol. Hebr. Mist. Disf.* 21. et DEYLINGIUM *Obs. S. P. II. Obs.* 38. §. 4. Ortum hic error ducit ex male intellecto loco Exod. XII: 45., ubi *advenam* et *mercenarium* a comedendo Paschali agno arceri Legislator jubet. Sicut autem *advena* (תושב) ejusmodi peregrinum notat, qui fixum inter Israëlitas habebat domicilium, (Vid. Levit. XXV: 47, ubi גר ותושב memoratur, quorsum nonnullis respicere videtur Paullus Heb. XI: 13.) ita per *mercenarium* (שכיר) intelligere licet eum, qui tantum per breve tempus apud eosdem commoraretur, et, peracto opere mercenario, mox abiret. Sic etiam Deuter. XIV: 21. נכרי et גר discernuntur. Caeterum, de iisdem loquendi occasio recurret P. II. C. II. §. VIII.

Judaei etiam nonnulli, sed alia ratione, triplex profelytorum genus numerant, quos refutavit ALTINGIUS, in *Disf. de profelytis*, §. 6.

B. Quamquam trita satis, et omnibus fere, tum Judaeorum, tum Christianorum, doctoribus usitata est distinctio profelytorum *portae* et *justitiae*, minime tamen defunt in Christianis, qui, de ejus saltem antiquitate, ita ut ad V. et N. Instrumenti scripta aequo jure accommodari, aut iisdem demonstrari, possit, vehementer dubitent. Conf.

DODDRIDGIUS, in *Catena Interpp. Brit.* ad Act. X: 2., et BENZELIUS, in *Syntagm. Dissert.* T. II p. 137., qui ultimus tamen concedit, ea, quae Judaei de profelytis tradant, post exilium Babylonicum, et J. Christi aetate, locum habuisse.

III. Quoquo modo illud sese habeat,

A. prior appellatio (cujus occasionem fortassis dedere loca Exod. XX: 10. Deuter. XIV: 21. aliaque similia,) admitti omnino potest, dummodo recte illa intelligatur. Ridendi sunt, qui advenas *portae* ita nuncupatos existimant, quod ad urbium portas habitaverint, loco ipsis in media urbe non concesso. Neque acu rem tetigerunt alii, nominis rationem ab eo derivantes, quod in urbibus, muro cinctis et per portas adeundis, fuerint commorati; quum certe hominibus illis etiam in agris vitam degere integrum esset. Observandum inprimis, *portas* in linguis populorum orientis, cum *fines* regionis alicujus, tum quoque *potestatem supremam*, quippe quae in portis olim excerceretur, significare. Vid. Matt. XVI: 18a. et conf. dicenda P. II. C. V. §. II. Itaque *profelytus in portis Israëli- tarum versans* est, qui, vel intra fines eorum habitat, vel sub eorumdem vivit imperio: quod utrumque sine negotio potest conjungi.

Fieri tamen poterat, ut profelytus fixum non haberet inter Israëlitas, sive in Palaestina, domicilium. Maxime id locum habebat, postquam Judaei ipsi extra Palaestinam erant dispersi: quo-
cir-

circa profelyti, pariter ac Judaei exteri, statutis modo temporibus Hierosolymam, publicis sacris interfuturi, sese conferebant. Vid. Act. VIII. 27, 28a.

B. Alteram profelytorum classem Judaei vulgo appellant, nomine των גרי צדק, *peregrinorum justitiae*, vel *recti rigoris*. Idem vero etiam vocantur simpliciter et κατ' ἐξοχήν גרים, item גרי בני ברית, aut גרים גרורים, hoc est, *foederati*, aut *tracti*: ad quam ultimam locutionem respexisse J. Christum Joh. VI. 44. quidam censent. Leg. WOLF. in *Cur.* ad illum locum.

IV. Quatenam fuerit discriminis profelytorum ratio, et quatenam utriusque generis jura fuerint ac privilegia, fatis accurate IXENIUS, ex mente Judaeorum, refert; sicut de profelytorum *justitiae* jure disferendum, C. XXII. §. XLX.

V. Judaei uno ore affirmant. profelytis, qui *portae* vocantur, observanda fuisse septem quaedam praecepta, quorum sex priora jam data fuerint ADAMO, ultimum vero NOACHI demum aetate sit superadditum, quoniam ante diluvium carnis usus, vel illicitus, vel saltem haud consuetus fuerit, qua de re plura P. III. C. VI. §. II.

De his autem praeceptis plurimae dantur quaestiones: et quidem

A. de illorum numero et ordine, in quibus Judaei ipsi disfentiunt;

B. de illorum auctoritate et antiquitate, quam Judaeorum et Christianorum plurimi propugnant,

alii oppugnant. In prioribus laudasce sufficiat B U D-
DEUM, in *Historia Philosophiae Hebraeorum*,
§. 6., qui et sententiam suam ab argumentis dis-
sentientium vindicare studet, *H. E. Per. I. Sect.*
II. §. 5. not. 3., e posterioribus *dissertationis*,
cujus ibidem BUDDEUS meminit, Auctorem ac
DEYLINGIUM, *P. II. Obs. S. Obs. 38. §§.*
9. sq. Fatentur saltem praeceptorum illorum pa-
troni, dum ab ADAMO et NOACHO derivantur,
ita hoc esse accipiendum, ut ea sint juris naturalis,
atque ex eo fonte, jam ante latam legem Mosai-
cam, NOACHO, immo etiam ipsi ADAMO, per-
specta fuerint. Sed, neque id ipsum sufficit, quum
omnia hominum officia minime ad illum numerum
possint referri; quamvis contraria sententia S E L-
DENO, in *Libro de Jure Nat. ex Gent. &c.*,
impense placuerit. Ingenium vero Judaicum prae-
cepta haec, vel ipsa exteriori forma sua, nimis
redolent.

C. Quaeritur praeterea de vero eorumdem sensu,
qui in nonnullis obscurus admodum est et ambi-
guus.

1. Satis quidem liquet, primum vetare
omnem falforum deorum cultum.

2. Dum vero alterum, de *benedictione* (ut
ajunt) *nominis divini* praecipit, quidam illud de
βλασφημία intelligunt, quoniam verbum בָּרַךְ, et
benedicendi, et *maledicendi*, significatione usurpetur,
alii de honore, nomini et rebus divinis habendo.

3. Tertium memorat *homicidium*, (proprie
essu-

effusionem sanguinis,) quippe non solum fugiendum, verum etiam morte puniendum; conf. Genes. IX: 6.

4. Quarto *stuprum* vetatur, proprie, *nudatio rerum turpium*, qua locutione comprehenduntur omnis generis libidines et conjugia illicita; quamvis Rabbینorum nonnulli eam ad stupra modo incesta, sex gradibus ab ipsis definita, referant.

5. Quintum prohibet *rapinam*, atque igitur furta quaecumque, e vulgari quidem sententia; quamvis fortasse rectius de *raptu* sexus muliebris (Vid. Gen. XII: 11. fqq. XX: 2. fqq. et XXXIV: 2.) cogitatur.

6. Sextum meminit *judiciorum*, respicereque censetur magistratum auctoritatem.

7. Quod vero ad ultimum attinet, de *membro animalis vivi non comedendo*, (sive de *non comedenda carne in*, vel *cum sanguine*, quemadmodum legitur Gen. IX: 4. coll. Deut. XII: 23.) sunt, qui de carne cruda illud explicent, quae vetita sit ad coercendam crudelitatem; alii de suffocata carne, sive cujus sanguis omnis non sit effusus, intelligere malunt, quibus tamen obstare putatur locus Deut. XIV: 21.; alii porro, MAIMONIDEM secuti, de more quodam cogitant gentium exterarum, quae animali membrum aliquod solent abscindere crudumque et quasi vivum devorare; denique alii, quibus interpretationes illae suis laborare videntur incommodis, omnem praecepti hujus explicationem in medio relinquunt.

D. Postremo quaeritur, utrum ad haec NOACH.

CHI.

CHICI (ut vocatur) juris praecepta decretum respiciat Apostolicum, Act. XV: 19, 20. nec ne? Heic vero disident Interpretes. Legg. WOLF. in *Curis* ad illum locum, qui et plures hac de re disferentes laudavit. Subjungantur, quos enumerat FABRICIUS *Cod. Pseudepigr. V. T.* p. 269. itemque BUDDEUS, in *Eccl. Apostolica*, C. IV. § 4. p. 257. sqq., et CARPZOVIVS, in *Disput. de Synag. cum honore sepulta*, (adnexa *Apparatus Antiqq. &c.*) Sect. II. §. 2-4.

VI. Ut ad profelytos redeamus, observandum adhuc est discrimen, quod, ratione gentium diversarum, a quibus illi ortum duxissent, locum habebat. Etenim Moabitae et Ammonitae nunquam ad congregationem Jehovae, hoc est, ad reipublicae Israëliticae jura et privilegia, admitti poterant, Idumaeis vero et Aegyptiis oriundi, non nisi in tertia progenie. Vid. Deut. XXIII: 3-8 (4-9.) coll. LILIENTH. *Vindic. Cod. S. Tom. VI. C. 12. §. 175.* et MICH. J. M. §. 139. T. II. Quum vero in his privilegiis illud etiam esset, ut liceret filiam ducere Israëliticam, hinc factum videtur, ut Judaeorum doctores, ipseque Paraphrastes Chaldaicus, JONATHAN, locutionem modo memoratam hoc sensu acciperent. Conf. dicenda P. III. C. I. §. IV. Attamen profelytae ex illis gentibus licebat Judaeo nubere, quemadmodum tradit MAIMONIDES, in *Hilch. Isfure Bia*, sive in libro *de concubitu illicito*, C. 12. §. 17. sq. id quod etiam BOASI connubio cum RUTHA, muliere Moabitica, videtur confirmari.

VII. Quod ad Judaeorum de profelytis judicium attinet,

A. Olim quidem magni eos fecisse videntur, si modo acerrimum illud Phaerisaeorum profelytos faciendi studium, de quo legimus, Matth. XXIII: 15., absque simulatione fuerit, cujus contrarium Jesus Christus ibidem affirmat.

B. Dein vero Magistri eorum, in scriptis suis, quamvis nonnumquam honorifice de illis loquantur, ut videre est apud SCHOETTGENIUM, in *H. H.* ad Act. XIII: 16., plerumque tamen, feriore praesertim seculo, conviciis illos proscindunt. Leg. idem SCHOETTGENIUS, maxime vero LIGHTFOTUS, in *H. H.* ad Matth. locum laud., GOODWINUS, *M. et A.* I. 3. § ult., ejusque Interpretes, inprimis CARPZOVIVS p. 50. sq. Sic etiam, ut IKENIUS monet, ipsis *profelytis justitiae* nullus, ex Judaeorum sententia, ad regnum et praefecturas patebat aditus: nisi et hoc eidem odio et contemptui sit tribuendum, quo profelytos prosequuntur.

VIII. Ut quis fieret habereturque profelytus, Judaei tradunt, profelyto portae nil aliud faciendum fuisse, quam, ut coram tribus testibus renunciaret cultui deorum falsorum, praeceptaque modo memorata fusciperet observanda: in initiando autem profelyto *justitiae*, universam legem Mosaicam recipientem, postulant circumcisionem, sacrificium et baptismum; de quibus dicendum. C. XXII. §. XIV. sq.

Omnem de Judaeorum profelytis doctrinam diligenter

ter exposuerunt, praeter viros DD. supra laudatos, HOTTINGERUS, *Thes. Philol.* L. I. C. I. Sect. 3., itemque, p. 537., RELANDUS, *Antiq. Heb.* II. 7. §. 14. GOODWINUS *M. et A. L.* I. C. 3., ejusque Interpretes, HOTTINGERUS et maxime, qui plures alios memorat, CARPZOVIVS, porro HENR. REINHOLD KAHLIUS, in *Disp. de Hebraeorum profelytis*, Gotting. 1743. aliique. MAIMONIDIS etiam sententias de profelytis Latine reddidit notisque auxit, librum inscribens *de jure Pauperis et Peregrini apud Judaeos*, HUMPHR. PRIDEAUX, Oxonii, 1679. 4.

Et hi quidem plerumque eadem opera simul exposuerunt praecepta, quae vocantur, *Noachica*. Alios, ultimum hoc argumentum illustrantes, laudat FABRICIUS, in *Cod. Pseudepigr.* V. T. p. 263. sqq. Eminent inter eos JOH. SELDENUS, cujus Libri VII. *de J. N. et G. juxta disciplinam Hebraeorum* eruditum in haec praecepta exhibent commentarium. MAIMONIDIS de iisdem sententiae leguntur in ipsius libro *de Regibus*, praesertim, C. 9., *Fasciculi* IX. CRENIANI, p. 133. sqq. et apud laudatum modo PRIDEAUXIUM, p. 144. sqq.

§. XIV.

Cum autem omnis Religio, partim credendis, partim faciendis constet, ita de illa agemus, ut primo doctrinam dein cultum ipsum perlustremus.

CA.

C A P U T II.

DE DOCTORIBUS JUDAEORUM

ΘΕΟΠΝΕΤΣΤΟΙΣ MOSE ET

PROPHETIS.

§. I.

*Doctrina ab ipso Deo profecta est, qui eam,
hominum ministerio, cum populo commu-
nicavit.*

Utique summam doctrinae Israëlitis traditae conciliat fidem et auctoritatem, quod ab ipso est profecta Deo, falli fallereve nescio. Expresse hoc non modo ipsi saepius testati sunt Moses ac Vates reliqui, verum etiam J. Christus ejusque Apostoli idem illud declararunt. Vid. Joh. V: 39. 2 Tim. III: 15. sq. Heb. I: 1. 2 Petr. I: 21. &c. Quo circa etiam inter Israeliticae gentis privilegia numeratur ab Apostolo, quod concredita ei fuerint τα λόγια του Θεου, Rom. II: 2b. coll. I, 2a.

§. II.

§. II.

Horum praecipuus fuit Moses, eruditus omni sapientia Aegyptiorum, familiariori cum Deo commercio clarus, foederis Deum inter et Israël erecti μεσότης, novaeque Oeconomiae introductor.

Legi heic possunt, praeter eos, qui dein passim laudabuntur, libellus Rabbinicus, de *Vita et morte Mosi*, quem, Latine redditum notisque illustratum a GILB. GAULMINO, edidit FABRICIUS, Hamburg. 1714, 8., itemque HOTTINGERUS, in *Smegm. Orient.* p. 394 — 463. LEIDEKKERUS, de *Rep. Hebr.* T. I. L. IV. C. I. alique.

I. De origine nominis MOSIS haud idem omnes Viri DD. sentiunt.

A. Non defuerunt, qui ab Aegyptiorum lingua nomen hoc derivarent. Jam olim JOSEPHUS in hac erat sententia, *Antiqq.* II: 9. §. 6. et contra Apionem, L. I. p. 465., nec minus PHILO JUDAEUS, L. I. de *Vita Mosi*, MANGEIANAE editionis. T. II. p. 83. quamvis in ipsa derivatione non per omnia conspirent. Neque omnino inter se consentiunt, qui seriori aetate eidem subscripserunt opinioni, BUXTORFIUS, HOTTINGERUS, LOESCHERUS, KIRCHERUS et alii.

B. Sunt vero etiam, qui nomen illud esse velint Hebraicum, DRUSIUS, GLASSIUS, Bo-

BOCHARTUS, PFEIFFERUS, HUETIUS, alique.

Conferatur hac de re BUDDEUS, *H. E. Per. II. Sect. I. §. 1. not. 5.*, qui ad ultimam sententiam proxime accedit.

Sufficit, nominis rationem in ipso declarari Exodi loco, c. II: 10. Legitur enim ibi: *vocavit* (Pharaonis filia) *nomen ejus משה*, et *dixit*, utique ex aqua *משיתו*, five *extersi eum*. Etenim verbi *משה* propria notio in *tergendo* collocatur. Conf. CLERICUS ad illum locum, et ROSENMULLER in *Scholiis* ad eundem locum.

II. Dicitur Moses *innutritus* fuisse *omni sapientia Aegyptiorum*.

A. Testatur hoc, fortassis ex narratione antiqua, Stephanus, Act. VII: 22a., estque etiam creditu facillimum, si cogitemus, regis Aegyptiorum filiam ipsum sibi filium adoptasse, quae certe, in primis si eum destinaverit regni heredem, erudiendo ei haud vulgarem curam impendere voluisse existimanda est. Praeterea, Aegyptiorum sapientia omni seculo fuit celebrata. Conf. 1 Reg. IV: 30. Apud JESAIAM quoque, XIX: 11. reges Aegyptiorum in eo gloriari dicuntur, quod filii sapientum sint. Quando autem PHILO JUDAEUS l. 1. perhibet, ex ipsa Graecia doctores, ad Mosen erudiendum, magnis sumtibus fuisse evocatos, gravissime errat, quum penes Graecos, illo quidem seculo, literae prorsus adhuc ignorarentur.

B. Quaeritur, qualisnam illa fuerit sapientia? PHILO quidem, l. I. auctor est, Mosen mathematicas imprimis disciplinas, Arithmeticam, Geometriam omnem, praeterea Musicam et Philosophiam occultam, literis hieroglyphicis traditam, didicisse; cui etiam adstipulantur CLEMENS ALEXANDRINUS et aliqui seriorum temporum Viri DD. Quum vero difficillimum sit, in re adeo antiqua, propter monumentorum penuriam et defectum, certi aliquid definire, paucis his contentos esse nos oportet.

1. Agriculturae operam dabant Aegyptii: unde colligere possumus, Astronomiae illos, sicut ceteros Orientis populos vetustissimos, haud fuisse ignaros.

2. Notum est, eorundem agrum omnem quotannis Nili exundantis flumine fuisse repletum, atque igitur identidem de novo metiendum et dividendum: quare pronum est creditu, Geometriam quoque ipsis fuisse excultam; quam ipsam et Israelitis, Aegypto nuper exeuntibus, cognitam fuisse, ex Jos. XVIII: 4—9. liquet.

3. Physiologiae praeterea, immo etiam

4. Astrologiae judicariae, eosdem studuisse, veteres tradunt, sicut quoque CICERO auctor est, *de divinatione*, L. I., vaticinandi vel divinandi artem ipsis cordi fuisse, quod ipsum nonnullis ex eo intelligi videtur, quod de Iosephi scypho Gen. XLIV: 5, 15. legimus, quamvis alii hoc ultimum rectius negent, verbumque שִׁנְיָהוּ
no-

notione *conjectandi*, sive *indagandi*, accipiant. Conf. PFEIFFERUS, in *Dub. Vex.* ad h. l. *Opp. Philol.* p. 101. sq., DEYLINGIUS, *Obs.* S. P. III. *Obs.* 10. §. 14. sq. et LILIENTHALIUS, *Vindic. Cod. S. T.* VI. c. 12. §. 93-96.

5. Medicam insuper artem eos exercuisse, ex Genes. L: 2. apparet, quemadmodum inde simul liquet, Medicis condiendorum aromatibus cadaverum curam fuisse commissam.

6. An Chemiam calluerint Aegyptii, de eo in utramque partem disputarunt CONRINGIUS et BORRICHIVS, illo id negante, hoc affirmante. Mosen saltem ejus artis non fuisse rudem, ex eo quidam colligunt, quod vitulum aureum in pulverem redigere sciverit. Vid. Exod. XXX: 20. et Deut. IX: 21.

Pluribus argumentum hoc edisserunt BUDDEUS, *H. E.* Per. I. Sect. III. §. 24. aliique, quos memorat WOLFIUS, in *Curis* ad Act. 1. l.

Observandum vero, omnium artium illarum eo tempore valde rudia adhuc fuisse initia, neque illas ex forma, quam, in hac literarum luce, eadem nunc quidem induerunt, aestimandas, aut earum habitum vetustissimum, cum illo temporum feriorum, esse comparandum. Praeterea, DIODORUM SICULUM aliosque scriptores veteres Aegyptiorum eruditionem nimium exaggerare, docet Clar. CHRISTOPH. MEINERS, in *Historia doctrinae de vero Deo*, Lemgov. 1780. 8. p. 36—62.

III. Subjungit IKENIUS eas res, quibus Moses maxime insignis fuerit.

A. Summa ipsi laus tribuitur, in Codice S. Vid. Deut. XXXIV: 10—12. coll. Act. VII: 22b., ubi Stephanus de Mose, *erat*, inquit, *potens dictis et factis*; cujusmodi etiam locutio, de maximo doctore, J. Christo, adhibetur, Luc. XXIV: 19. Judaei quoque eum praeclaris nominibus ornare solent, dum *principem prophetarum* appellant, *Doctorem κατ'ἐξοχην*, &c. Conf. RELANDUS, P. II. *Antiqq.* C. 9. §. 2. et FRISCHMUTHUS, in *Disf. de scripturae S. divisione in Leg. &c.* C. I. §. 5. sqq. Idem hoc sibi vult PHILO, ipsum vocans *αρχιπροφητην*, in libro, *de Nominum mutatione*, *Opp.* T. I. p. 597. Et recte quidem haec dicuntur, quum ipse Mesias, omnium prophetarum propheta, Mosi comparetur, Deut. XVIII: 15, 18. Perperam nonnulli negant, de Mesia heic sermonem esse. Conf. LILIENTHALIUS, *Vindic. Cod. S. T.* II. C. 6. §. 29—41. collatis etiam iis, quae in calce hujus §. monebuntur. Re vera, prae omnibus aliis Vatibus, Moses inclauit,

1. familiariori, quo fruebatur, commercio divino. Vid. Exod. XXXIII: 11a. Num. XII: 6—8. et Deut. XXXIV: 10. Hinc etiam fiebat, ut illius deprecationes, populi Israëlitici causa factae, plurimum penes Deum valerent.

2. Maxima eundem frequentissimaque, Dei potentissimi auxilio, miracula fecisse, fatis notum est;

est; de quibus leg. BUDDEUS, *H. E.* Per. II. Sect. I. §. 5. not. I. Frustra MAIMONIDES eatenus illa extenuare studuit, quatenus faciunt ad probandam Mosis auctoritatem divinam, refutatus a Cl. VITRINGA, *Obs.* S. L. II. C. 16.

Copiosius Mosis privilegia enarrat WITSIUS, *Misc.* S. L. I. C. 7. Conf. etiam BUDDEUS l. I. Per. II. Sect. I. §. II.

B. Quantam nominis famam apud externos quoque assecutus fuerit Moses, neminem fugit. Consultantur, hac de re, praeter laudatum jam BUDDEUM, Per. II. Sect. I. §. 37. HUETIUS, *Demonstr. Euangel.* Prop. IV. passim, aliique.

IV. Eo adhuc nomine Moses nobis commemorandus, quod foederis, Deum inter et populum Israëliticum sanciti, fuerit μεσίτης. Vid. Gal. III: 19. et quod novae ejusdem Oeconomiae divinae introducendae instrumentum fuerit.

A. De priori leg. Exod. XIX: 3, 7—9., unde simul apparet, Mosen Dei legatum ad Israëlitas Israelitarumque ad Deum fuisse; id quod Paullum Heb. III: 1. in animo habuisse, quidam recte existimant, ut C. XXI. §. XXXV. videbimus. Praecipue vero illam sustinuit personam, postquam populus ipse rogaverat, ut Deus non amplius απεσως, sed per Mosen, illos compellaret. Vid. Exod. XX: 15, 18. sq. coll. Deut. V: 23—31. (II: 29—37.) Hanc igitur personam gerens, non solum leges, Dei nomine, promulgavit, verum etiam foedus illud, solemniter factum, animalibus

in sacrificium mactatis, confirmavit. Vid. Exod. XXIV: 3 — 8. et conf. BUDDEUS, l. l. §. 5. not. 2. itemque §. 18. Eadem hac re illustratur Pauli sententia, quando 1 Cor. X: 2. scribit, Israëlitae εἰς τὸν Μωσῆν baptizatos fuisse, quamvis proxime Apostolus ad ea respiciat, quae legimus Exod. XIV: 31. coll. antecedentibus. Conf. VITRINGA, *Obs.* S. L. III. C. 22. §. 5. sqq.

B. Quantum ad posterius, praecipue est observandum, Mosis ministerio, ad novam quandam Oeconomiam introducendam, Deo uti placuisse. Hac enim in re nemo, praeter ipsum Mesiam, cum eo potest comparari: atque haec potissimum res, comparatione illa, quam e Deut. XVIII. modo memoravimus, significari videtur. Quippe ex ipso Deut. 1. 1. liquet, Deum verba illa esse locutum, eo tempore, quo Israëlitae rogaverant, ut Moses ipforum μεσίτης apud Deum, Deique apud ipsos internuncius esset; vid. 16, 17. Sic vero intelligitur, ad illud munus, quo fungeretur Moses, praesertim respici, nec minus ad foedus divinum, cui Mosis munus hoc maxime esset accomodatum. Ne vero, cum quibusdam, de Josua, aut quibuscumque doctoribus aliis Oeconomiae Veteris, cogitemus, vetare videtur Deut. XXXIV: 9, 10., quemadmodum etiam Petrus, Act. III. 22. Mosis verba de J. Christo usurpavit. Jesum Christum tamen, quod ἐν παρόδῳ monere liceat, Mosis longe praeferendum esse, ex eo satis apparet, quod Moisaicam abrogavit Oeconomiam, multoque meliorem in

in ejus locum substituit: ut alia praeteream, quibus
Mosen J. Christus plurimum superet. Leg. Joh.
I. 17. Heb. III: 3 — 6. XII: 25. etc.

§ III.

*Mosen secuti sunt Prophetæ. Hi in univer-
sum, inde a primis mundi incunabulis, us-
que ad conditum templum secundum, nu-
merantur a Judæis XLVIII mares et
VII foeminae.*

Copiose disputarunt de Prophetis RELANDUS,
Antiqq. II 9. §. 1—7. GOODWINUS, *M. et*
A. I. b. ejusque Interpp. HOTTINGERUS et
CARPZOVIVS, qui ultimus idem argumentum
hoc explicuit, in *Introd. ad Libros V. T. P. III.*
C. I., tum et in *Disf. Lips.* 1714, de ecclesiae
Judaicae prophetis. Praecipua etiam diligenter
enarrat, pluresque alios laudat, WOLF. B. H.
T. II. p. 128 — 141. et *T. IV.* p. 36. fqq.
Maxime vero commendandus, hac in re, est
WITSIVS, qui eam *Miscell. S. Lib. I.* fere ex-
hausit.

I. De nominibus Vatum illorum Hebraicis, con-
sulantur Philologi, sed qui non prorsus consentiunt.
Paucis observemus,

A. Verbi נבִי propriam notionem esse promi-
nendi, protuberandi, hinc vero etiam, longius vi-
dendi et futura prospiciendi; quemadmodum alii

monent, idem verbum apud Arabes quoque *annuntiandi* sensu usurpari. Observandum,

B. vocabulum נביא esse formae passivae, sicut apud Hebraeos *vaticinandi* vis, passiva plerumque forma, exprimitur: cujus ratio fortasse haec fuit, quod Vates sacri, non suis ipsorum viribus, sed divino afflato spiritu, res futuras praedicerent. Vid. 2 Petr. I: 20, 21. coll. 1. Reg. XVII: 24. locisque similibus. — Observandum,

C. nomen, נביא, progressu temporis, latiore accepisse significationem, ita ut etiam, aequae ac Graecorum προφητης, de quocumque *doctore* ac *divinae mentis interprete*, (Vid. Exod. VII: 1 (4) Luc. I: 76. Heb. I: 1.) et hinc porro de *interprete Librorum Sacrorum* usurparetur: cujus quoque in N. F., maximeque 1 Cor. XIV., habemus exempla, item Matth. X: 41. Immo etiam, qui, *spiritu divino acti*, Deum ore vel instrumentis *musicis celebrabant*, hoc nomine nuncupantur, Exod. XV: 20. 1 Sam. X: 5, 6. (unde lucem accipiunt, quae leguntur ejusdem Cap. 10 — 12. XIX: 20 — 24. 2 Reg. III: 15.) 1 Chr. XXV: 1 — 3. etc.

D. Secus res sese habet in nominibus רואה et חוזה, quorum tamen verum discrimen fere ignoratur, nisi fortassis promiscue fuerint adhibita. Vid. 1 Sam. IX: 9. 1 Chron. XXIX: 29. (in codice Hebraico) etc. Sunt quidem, qui existiment, nomen חוזה magis honoratum esse nomine רואה, eumque denotare, cui patefactio divina
per

per *εκστασι* impertiretur; haud animadvertentes vero, Mosi, principi Vatum, tribui *מראה* Exod. III: 3., nunquam *חזן*. Alii potius monent, *רואים* solos vocari vates veros, sed *חוזים* etiam falsos doctores appellari, Mich. III: 7. quemadmodum *חזה* & *חזן* de ea adhibentur patefactione divina, quae sine *εκστασι* impertiebatur, Habac. I: 1, II: 2, 3. etc.

Inepte B. DE SPINOSA vaticinandi, seu res futuras praedicendi, facultatem Hebraeis naturalem fuisse et melancholicae eorum indoli adscribendam, contendit: quem errorem satis refutarunt WITSIUS, BUDDEUS aliique laudati WOLFFIO, *B. Hebr.* T. II. p. 129. Add. DEYLINGIUM, *Obs. S. I. I.* et LILIENTHALIUM, *Vind. Cod. S. T. I. C. 5. §. 36-41. coll. §. 17.*

II. De numero prophetarum, qui, ex mente Judaeorum, vel ante Legem latam, vel postea vixerint, monendum, ad priores referri Adamum, (cui adjungere licet Henochum et Lamechum,) Noachum, Abrahamum, Isaacum, Jacobum, Josephum, Jobum et Bileamum Sicut, in posteriori ordine, praecipui sunt Moses, Aaron, Samuel, Nathan, Gadus, David, Salomon, Elia, Elisa, et reliqui, maxime vero illi, quorum scripta in Codice Hebraico adhuc supersunt, Jesaias etc. *Leg. Seder Olam Rabla C. 21*, imprimis autem BARTOLOCC. *Bibl. Magn. Rabbin. T. III. p. 455. sq.*, et RELAND. *Antiqq. II. 9. §. 2.*, e quorum tamen comparatione apparebit, non per omnia

nia Judaeos, hac in re, consentire. Sic etiam EPIPHANIUS, apud COTELERIUM, in notis ad *Constitutionum Apostolicarum* Lib. IV. C. 6. (*Patrum Apostolicorum*, T. I. p. 298.) prophetas 72. five 73. et prophetisas 10. enumerat, sed a Judaeis diversus, eosque simul memorans, qui, initio Novae Oeconomiae, floruerunt. CLEMENS ALEXANDRINUS autem, *Strom.* L. I. ab Adamo ad Malachiam 35. prophetas et 5. prophetisas percenset, eorum porro faciens mentionem, qui, tempore nati J. Christi, vixerunt. Abunde liquet, omnes hos prophetarum indices parum accuratos esse.

Danielem Judaei eximunt numero Vatum divinatorum, quamvis non omnes de eo consentiant, sicut etiam, in rationibus exponendis, cur Daniël plerumque his annumeretur, Judaei, haud minus quam Christiani, in diversa abeunt; qua de re disferendum C. III. §. V.

De Vatibus memoratis legg. imprimis, praeter laudatos modo auctores generales, GURTLEBUS, *Theol. Proph.* Cap. 5, 9, 10, 11., itemque HOTTINGERUS, et CARPZOVIVS ad GOODWINUM, I. 6. §. 2. sq.

III. Quod ad ultimum doni prophetici terminum attinet, Judaei, quoniam non alios agnoscunt, nisi Veteris Oeconomiae Vates, post Malachiae aetatem, cessasse illud arbitrantur, quem hanc ob causam *sigillum prophetarum* appellant. Conf. dicenda C. III. §. VII.

Nos

Nos autem Christiani probe novimus, etiam Oeconomiae Novae initio ac primae ecclesiae Christianae temporibus, haud paucos fuisse dono eodem praeditos, ut non loquar de J. Christo, omnium, quotquot umquam fuerint, vatum supremo. Quantum vero ad tempus, quod, a Malachia ad Johannem Baptistam usque, fluxit, quamvis quidam fortassis fuerint, qui hoc illudve instinctu divino praedicerent, id tamen certum est, non fuisse amplius, qui propheticum munus ordinarium obirent in ecclesia Judaica, aut quorum scripta in Codicem S. referrentur. Conf. Maccab. IV: 46. IX: 27. XIV: 41.

Diligenter hoc argumentum exposuit VITRINGA, *Obs. S. L. VI. C. 6-14.* Conf. etiam RELANDUS, *Antiqq. II. 9. §. 3.* et CARPZOVIVS, ad GOODWINUM, p. 119. not. 5.

§. IV.

I. *Erant autem, vel ORDINARII, vel EXTRAORDINARII. Ordinarii per omnem vitam muneri huic manebant destinati, cum Extraordinarii tantum ad breve tempus illud obirent.*

Prophetæ *ordinarii* IKENIO sunt, quos Deus creberrime dignabatur mentis suae patefactione. Eos igitur consulere, in rebus dubiis vel arduis, populus solebat. Conf. dicenda §. VI. *Extraordi-*

dinarios IKENIUS vocat eos, qui, in singulis negotiis, et solum ad breve tempus, gauderent dono prophetico: quorsum referri posset 70. illi, de quibus Moses narrat, Num. XI: 25.

Aliis autem Viris DD. haec distinctio, quippe minus accurata, haud arridet.

II. *Alias Judaei illos distinguunt in Prophetas Israëlis et Gentium.*

Minus recte per *prophetas gentium* nonnulli eos intelligunt, qui ab exteris gentibus fuerint oriundi, quum Judaei hac appellatione potius nuncupent, qui, ad gentes alias misi, v. g. Obadiam et Jonam, sicut *Israëlis prophetae* iisdem illi vocantur, quos Deus ad ipsum populum Israëliticum ablegaverit. Conf. WAGENSEILIUS, ad Codicem Mischnicum *Sota*, p. 231. sq. et HOTTINGERUS, *Thes. Philol.* L. II. C. 3. Sect. 4.

III. Denique Judaei nonnumquam eos dispescunt in Prophetas veros et falsos. De *Pseudoprophetis* dicta Judaeorum collegit HOTTINGERUS l. l. Illis autem heic non insistimus, quum IKENIUS iterum de iisdem loquatur, C. VI. §. II.

§. V.

Prophetis Deus voluntatem suam variis modis revelabat.

I. Difficile est, diversos divinae patefactionis, quae olim Vatibus impertita, modos ad suas classes

ses ordine revocare. Fiebat autem ejusmodi patefactio plerumque, vel mediate, (ut ajunt) vel immediate. Immediata patefactio erat, quae sic ab ipso proficiscebatur Deo, ut nulla res creata interveniret: per mediatam intelligimus eam, quae fiebat ministerio geniorum coelestium. Prior, quam vocavimus immediatam, vel simplex erat, fiebatque, aut voce auribus accepta, aut interna mentis agitatione, vel erat symbolica (ut loquimur), hoc est, cum imaginibus conjuncta, dum Vatibus vigilantibus, aut ipse Deus externo quodam signo sese patefaciebat, id quod in Mose praesertim habebat locum, aut imagines quaedam, five soli imaginationi per *εξασιν*, five ipsis corporis oculis, objiciebantur; quemadmodum dormientibus, per insomnia, vel species quaedam conspiciebatur cerebro impressa, vel vox quaedam audiebatur. Conf. Num. XII: 6—8. (unde etiam lucem accipiunt loca Joël. III: 1. (II: 28.) et Act. II: 17.) item 1 Sam. III: 4. sqq.

Quod ad ultimum patefactionis divinae modum attinet, vel vox illa vere excitabatur, vel ita afficiebantur aures, ac si vocem homines illi perciperent: Vid. 1 Sam. III: 4. sqq. atque heic Judaeorum celebratissima illa *בת קול* (*filia vocis*) in mentem nobis venit, de qua IKENIUS infra C. XVII. §. XXVII. De diversis modis divinae patefactionis, vatibus olim impertitae, leg. WITSIUS, *Misc. SS. L. I. C. 3—5.*, GURTLEBUS, *Theol. Proph. C. 2.*, CARPZOVIVS ad GOOD.

GOODWINUM p. 522. sq. *not.* 6., ac praesertim in *Introd. ad Libros V. T. P. III. C. §. 6, 7.* SPANHEMIUS *Dub. Evangelic. P. II. p. 435. sqq. edit. II.,* VITRINGA, *Typi Theologiae prophet. C. 2.,* aliique.

E quorundam Interpretum sententia, multiplicem illum patefactionis modum in oculis habuit Apostolus, quando Heb. I: 1. affirmat, Deum olim *πο-
λυτρόπως* ad patres locutum esse; Vid. WOLF. in *Curtis.* Aliis tamen id negatur, *πολυμερῶς* et *πολυ-
τρόπως* haud distinguuntibus. Leg. imprimis Cl. ABRESCHIUS, in *Paraphr. Ep. ad Hebr. p. 2. sq.*

II. *Maimonides undecim Prophetiae gradus recenset.*

Quando MAIMONIDES undecim prophetiae gradus percenset, non est audiendus, praesertim quum Judaei ipsi ab illo dissentiant: sicut etiam errat in eo, quod patefactionem divinam, quae ei dicitur esse facta per Spiritum S. ipsa prophetia vera inferiorem habet; qua de re disputandum C. III. §. V.

De gradibus illis diversis, quorum undecim, ut modo vidimus, enarrat MAIMONIDES, R. JOSEPH ALBO quatuor, Arabibus tres tantum agnoscentibus, consuli posunt HOTTINGERUS, in *Thes. Philol. p. 565. sq.* praesertim vero in *nota ad Goodw. L. IV. C. 8. §. 3.* et FRISCHMUTHUS, in *Disf., Thes. Theol. Philol. T. II. inserta, de Scripturae S. in Leg. prophet. et*
ha-

hagiogr. divisione. Sed Judaeos omnes, hoc in negotio, duces esse minime certos fidosque, unusquisque, vel me non monente, perspicit.

III, Observandum adhuc, ipsam patefactionem, divinitus prophetis impertitam, triplici potissimum appellatione, in Codice S. designari. Vocatur enim prophetia

A. **נאם יהוה**, *dictum*, sive *oraculum*, *Jehovae*, ad divinam ejus originem et auctoritatem denotandam ;

B. **חזון** et **מראה**, *visio*, quippe per quam, aliquando cum *εκστασι* conjunctam, vigilantibus, dormientibusve Vatibus, res arcanae retegebantur ;

C. **משא**, *onus*, quo nomine interdum oracula tristiora et calamitatum praenuntia inscribuntur ; quamvis nonnunquam illud, sensu generali, de quocumque *gravi sermone*, etiam laetiore, usurpetur, vel de quocumque *dicto sententioso*, v. g. Prov. XXX: 1. XXXI: 1.

Plura de his leg. apud CARPZ., ad GOODW. p. 120. sqq.

§. VI.

Munus eorum erat, revelationes sibi factas ad populum referre etc.

I. Quae divinitus patefacta Vatibus SS., ea ipsi cum populo debebant communicare. Et id quidem potissimum hac ratione videtur factum, ut, quae ore pronuntiasent, scripto dein consignarent, po-
pu-

puloque publice proponerent legenda. Vid. CALVIN. apud WITS. l. 1. C. 13. §. 7. et conf. Habac. II: 2. Jes. VIII: 1, 16, 20. Jerem. XXXVI. passim, etc. Add. WOLF. *Bibl. Heb.* T. II. p. 136. sq.

II. Iidem Vates, ut praeterea monet IKENIUS, debebant Dei nomine *aberrantes increpare et ad meliorem frugem revocare, Dei judicia intonare, moestos erigere, aut futura Ecclesiae vel aliorum populorum fata annunciare.*

Plurima horum in scriptis prophetis ubique occurrunt exempla, sed quae singula percensere vel exponere non vacat.

III. *Ordinarii in dubiis consulti responsa dabant, vel alios instituebant.* Quae huc usque IKENIUS attulerat, ordinariis atque extraordinariis Vatibus erant communia. Ordinarii vero etiam interdum perpetui ecclesiae doctores erant, qua de re vid. C. V. §. II. et, in arduis vel ancipitibus negotiis, haud raro populus Vates hos, aut per eos Deum ipsum, consulebat. Vid. Exod. XVIII: 15. 1 Sam. IX: 8. sq. 1 Reg. XXII: 7. 2 Reg. III: 1. XIX: 1. sqq. Jerem. XLII: 1. sq. coll. XLI. Zach. VII: 1. sqq. Add. 1 Sam. XXIII: 2. coll. XXXII: 5. et XXVIII: 6. collato, ad hunc ultimum locum, PATRICIO. Simile quid etiam, de Benhadado, rege Syriae, relatum legimus 2 Reg. VIII: 7. sqq.

IV. *Ut illorum verbis eo major fides conciliaretur, miraculis eadem saepe confirmabant.*

A. Miracula gravissimum praebebant argumentum, Deum ipsum, per cujus solius potentiam infinitam illa fierent, homines, qui hoc dono essent praediti, revera misisse. Subjungit vero IKBNIUS, donum illud, *nec perpetuum, nec certum veri prophetae κριτηριον fuisse*. Nam non omnes veri et divinitus afflati vates miracula semper fecerunt. Ab altera parte, doctores falsi nonnunquam, permittente imprimis Deo, mira quaedam efficere potuerunt, (nulla tamen vera miracula), vel etiam fraudibus et callidis artibus populo imponere. Hinc igitur Deus, in examine Vatis cujusdam, non adeo ad sola ejus miracula, seu potius praestigias, sed ad doctrinam maxime, quam prae se ferret, quaeque ad doctrinam olim divinitus traditam, et miraculis confirmatam certissimis, esset exigenda, attendi voluit. Vid. Deut. XIII: 1 — 5. coll. Matth. XXIV: 24. Attamen vera miracula rectissime pro certa, quamvis haud perpetua vel sola, veri prophetae nota habentur. Leg. WITS. Misc. S. T. I. L. 1. C. 15. §. 28 — 34.

B. Aliquando, de Vatum legatione divina, populo constabat, ex illorum vaticinationibus quibusdam, brevi tempore, postquam editae fuerant, eventu confirmatis.

De notis veri prophetae, leg. GURL. Theol. Proph. C. 3.

V. Hac occasione observari meretur, Vates, praesertim ordinarios, maximae dignitatis fuisse apud Israëlitas, proximumque a sacerdotibus locum in

G

re-

republica tenuisse. Vid. Jerem. II: 26. XXVI: 7. XXIX: 2. XXXII: 32. Neh. IX: 32. etc.

VI. D jure, seu auctoritate, qua in populo Israëlitico gauderent Vates divini, leg. III. MI. CHAËLIS, J. Mos. §. 36.

§. VII.

Inaugurabantur, vel per solum immediatum Dei afflatum, vel per legitimam vocationem.

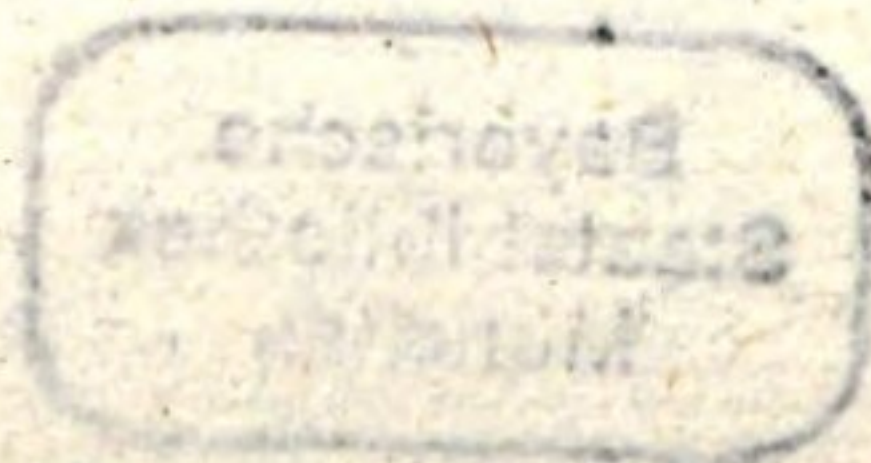
Considerari potest Vatum consecratio, ut interna, vel externa.

I Interna praecipue fiebat per ipsum divini Spiritus afflatum; tum vero etiam per vocationem singularem, quae, vel ab ipso peragebatur Deo, quemadmodum, ex Jeremiae, Amosi aliorumque exemplis, apparet; (Vid. Jer. I: 4. sqq. Amos. VII: 14 sq.) vel aliorum Vatum instituebatur ministerio, cujus exemplum habemus in Elisa, ab Elia consecrato, 1 Reg. XIX: 19.

II. *Accedebant ritus exteri, quo tamen minus recte quidam unctionem referunt, licet Uncti appellentur.*

Externae nonnunquam cerimoniae, in illa consecratione, habebant locum, sicut Eliae et Elisae historia testatur. Hac autem occasione quaeritur, an prophetae divini oleo etiam fuerint delibuti, atque igitur *uncti*, proprio sensu, vocentur? In contrarias hic viri DD. abeunt sententias.

A.

A. Quibus affirmans placet,

1. utuntur loco 1 Reg. XIX: 16. ubi Deus Eliae praecipit : *Elisam ungito in Vatem loco tui!*

2. urgunt, Vates appellari *unctos*. Pf. CV: 15.

3. addunt, Mesiam Jes. LXI: 1. de prophetico munere suo verba facientem, dicere : *unxit me Jehova ad evangelizandum* etc.

B. Negantem vero alii, sequentibus potissimum tuentur argumentis:

1. Israëlitarum vates aliquando, a divino Spiritu, tam subito et improvise fuisse correptos, ut nulla consecratio, ministerio hominum vel unctione facta, locum habere potuerit;

2. nullum, in Codice S. Vatum unctorum, vel praeceptum, vel exemplum, occurrere: nam,

a. quantum ad praeceptum divinum, Eliae imperans unctionem Elisae, ex ejusdem executione 1 Reg. XIX: 19. liquere, eum minime oleo Elisam perfudisse, sed ipsi tantum injecisse pallium suum;

b. praeterea, verbum מִשָּׁח, non modo unctionem, quae oleo fieret, sed quamcumque legitimam constitutionem et designationem ad munus aliquod, significare, (quo sensu de Cyro etiam adhibeatur, Jes. XLV: 1.) quoniam unctio per oleum observaretur in simili regum et sacerdotum constitutione; quocirca etiam Jud. IX: 8. et 15. nec minus 2 Sam. XIX: 11. *וַיִּמְשָׁח* simpliciter, pro *regem creare*, absque unctione, occurrat;

quod ultimum simul secundo et tertio contrariae sententiae argumento opponitur ;

c. denique , Ps. CV: 15. sermonem non esse de Vatibus Israëlitis, sed de Patriarchis (ut vocantur), quemadmodum totius orationis series doceat. Vid. Gen. XX: 7.

Legantur, qui utriusque sententiae rationes examinant, SCACCHUS, *Sacror. Elaeocharismaton Myrothec.* I. Cap. 38. sq. WITSIUS, *Exercit.* X. in *Symbol. Apost.* §. 9. RELANDUS, *Antiqq.* P. II. C. 9. §. 6. CLASINGIUS, de *unctione S.* §. XXV. ut plures alios taceam.

§. VIII.

*Vitam ducebant plurimi duriores, praecipue sub
Oeconomia Legis, victu utentes viliori et amicu
tu asperiori.*

Omnino discrimen aliquod hic est observandum. De illis enim prophetis haec non dicuntur, in quibus alia etiam publica munera cum prophetico conjuncta essent, quique igitur in praeclaro splendoris externi et honoris fastigio constituti: cujus generis erant Moses, David, similesve. Quae commemorat IKENIUS, respiciunt eos proprie, qui solo munere prophetico fungerentur, et in his praesertim eos, qui, temporibus difficilioribus ac tristioribus, ad populum divinitus mitterentur, ut eum corrigerent et ad poenitentiam agendam exci-

tarent: cujusmodi erant Elia, Johannes Baptista, et alii. Hi saepe, austeram ducentes vitam,

I. victu utebantur viliori, non quidem fordido, sed paratu facili et minus sumtuoso; quorsum, praeter panem, spectant olera et legumina; 2 Reg. IV: 38. sqq. Sic Joh. Baptista, frugalitatem et abstinentiam suo exemplo Judaeis commendaturus, (quo sensu accipienda J. Christi verba, Matth. XI: 18.) locustis vescebatur et melle agresti, Matth. III: 4.

A. Locustae ab antiquissimis totius Orientis populis comedebantur, et hodie adhuc, ab Arabiae ac Palaestinae incolis, sicut, post alios, referunt SHAWIUS et HASSELQUISTIUS, in Itinerum narrationibus, comeduntur. Immo Israëlitis, ipsa lege, quatuor locustarum genera erant permissa; Vid. Lev. XI: 21. sq. et conferantur dicenda P. III. C. VI. §. IX. Minime igitur necesse est, quae quorundam nimia fuit cura, vel mutare, apud MATTHÆUM, scripturam vulgarem, vel per *ακριδας* intelligere *arborum* et *plantarum partes extremas*. Leg. de hoc argumento, quos memoraverunt WOLF, in *Curis*, et KOECHERUS, in *Analectis*, ad Matth. l. 1 Addantur vero imprimis BOCHARTUS, *Hieroz.* P. II. L. IV. C. 1—8. et LUDOLFUS, *Append. II. Historiae Aethiop.*

B. Quantum ad μέλι ἄγριον, sive *mel silvestre*, de eo non una sedet Viris DD. opinio; sicut, apud laudatos WOLFIIUM et KOECHERUM,

videre est. Quippe in Oriente, praeter apum nobile opus, vulgo sic vocatum, datur etiam mel, quod ex aëre in arborum folia depluit et concretum colligitur, itemque mel, quod ex ipsis manat arboribus; quemadmodum praeterea Judaei vocabulum מֶלֶךְ frequenter, (conf. dicenda C. XV. §. III.) de *dactylorum* five *palmarum succo*, exponunt. Itaque, MATTHÆI l. l. multi quidem, imprimis BOCHARTUS, *Hieroz.* P. II. L. IV. C. 12. WITSIUS, *Misc. S. T.* II. p. 512. sq. et ALTMANNUS, mox memorandus, de *melle apum*, sed in agro, aut in cavis arborum, rupiumve fissuris, congesto, (vid. Deut. XXXII: 13. Ps. LXXXI: 17. coll. Jud. XIV: 8. sq.) diverso igitur a melle domestico, hominum opera magis exculto, quam ob causam illud *silvestre* appellatur, cogitant: alii vero, et, ut videtur, magis commode, de *melle*, ex aëre vel ex arboribus *destillante*, praesertim, quum DIODORUS SICULUS, loco mox laudando, narret, Arabes μέλι αγρίον, ex arboribus collectum et aqua temperatum, bibere solere. Ultimam hanc sententiam, post scriptorem veterem apud Suidam, in voce Ακρις, defendunt imprimis RELANDUS *Palaeft.* T. I. p. 382, et summus WESSELIUS, in not. ad DIODORI SICULI *Bibl. Hist.* L. XIX. C. 94. simul observans, tanti non esse, quae huic sententiae opponat ALTMANNUS, in *Tempe Helv.* T. I. p. 60. sq. Legatis porro LIGHTFOTUM, in *Decade chorogr. Marco praemissa*, c. II. §. 5. ZOR.

ZORNIUM, *ad HECATÆI Fragmenta* p. 68. sq. HARENBERGIUM, in *Otiis Gandershemensis*, Obs. I. §. 11. sqq. aliosque, collatis iis, quae monebuntur P. III. C. VI. §. XIX.

De utroque autem illo Baptistae cibo, conferri meretur LILIENTH. *Vindic. S. cod. T. V. I. C. 13. §. 43.*

II. Cibo similis erat habitus externus et amictus Vatum ejusmodi, asperior quippe, quum tecti faepe incederent *veste pilosa, in formam sacci parata, adducta balteo coriaceo, cui et pallium villosum superinjectum.*

Vestis illa longior quidem et talaris, pro more gentis, angustior tamen, et, quantum ad formam, plane rudis erat, quare *saccus* appellabatur ab Hebraeis, qui illa in luctu praecipue et in jejuniis solebant indui; quemadmodum vatibus nominatim tribuitur, Jes. XX: 2. et Apoc. XI: 3., ad quae loca conf. VITRINGA, in *Commentariis*, et quae de sacco observabuntur P. III. C. XIV. §. 23. *Vestem illam, balteo coriaceo adstrictam*, Johannes habebat, Matth. 1. 1, vulgari cinguli genere, quo et Elias fuerat usus, quodque pauperibus fere proprium erat. Superinjiciebatur eidem vesti pallium pilosum vel hirsutum: Vid. Zach. XIII: 4. collatis dicendis P. III. C. V. §. XI. quocirca et Elias vocatur *vir pilosus* (hoc est, *pilosa veste indutus*,) et *cingulo e pellibus parato cinctus*, 2 Reg. I: 8. Namque, ex hircorum vel camelorum pilis, vestimenta haec parabantur, ut docet Bo-

CHART, *Hieroz.* P. I. L. II. C. 2.; quamvis non sit negandum, vates divinos aliquando ipsis animalium pellibus semet cinxisse, ut videbimus P. III. C. V. §. II. itemque §. XI, XII, XIII. Conf. CARPZ. *ad* GOODW. p. 651. not. 23.

De pallio Eliae, disertatio WILLEMERI exstat, in *Thes. Menthen.* T. I. p. 509. fqq., quemadmodum de vestimento Naziraeorum et prophetarum, legi potest FULLERUS *Miscellan.* S. L. IV. C. 7.

Observamus adhuc, mirum non posse videri, Johannem vestitu suo Eliam ita accurate retulisse, modo legamus Luc. I: 17. Matth. XI: 14. etc.

Caeterum HARENBERGIUS, data opera, disputavit, de cibo Joh. Baptistae, in *Otiis Gandershem.* Obs. I. ac, de ejusdem vestitu, in *Micell. Lips. Novis.* Vol. V. p. 566. fqq.

C A P U T III.

DE SCRIPTIS SACRIS.

De hujus capitis argumento, legantur **PFEIFFER** *Critica S., Operibus ejus Philol.* p. 671. sqq. inserta, **WOLFII** *Bibl. Hebr.* T. II. coll. T. IV., **CARPZOVII** *Critica S. V. T. Lips.* 1728. 4. **JO. SALOM. SEMLERI** *Apparatus ad liberalior. V. T. interpretationem.* Hal. 1773. 8. maxime vero **CL. EICHHORNII** et **Ill. MI-CHAËLIS** *Introductiones in Libros V. I.* lingua Germanica conscriptae, quarum illa iterum prodiit, Lips. 1787. 3 voll. in 8., hujus autem Particula prima Hamb. eodem anno in 4.

Pleraque etiam eorum, quae **IKENIUS** Capite hoc tractat, exponuntur in **LAUR. FABRICII** Libello, de *Partitionibus Codicis Heb.*, quem T. I. *Thesauri Librorum Philolog. et Historic.* p. 217. sqq. inseruit **THOM. CRENIUS.**

§. I.

A Mose et Prophetis Ecclesia Judaica, Scripta, pro divinis merito semper agnita, et Vet. I. libris comprehensa, accepit. Servator ea omnia ad Mosen et Prophetas redegit. Judaei illa vulgo in Legem, Prophetas et Hagiographa distinguunt.

I. Vidimus, §. II. Cap. sup. Mosen fuisse quidem prophetam, sed omnibus aliis majorem. Hinc aliquando seorsim, eximendus quasi illorum choro, memoratur, quamvis, summo cum jure, iisdem annumerandus. Vidimus quoque, ejusd. Cap. §. III. omnes eos *Prophetas* fuisse vocatos, qui mentis divinae interpretes essent, quique, Dei jussu et nomine, verba facerent ad populum Israëliticum, sive praecepta Dei, sive rerum futurarum praedictiones, cum illo communicarent. Omnes igitur V. Instrumenti scriptores hac appellatione possunt nuncupari, eademque haud immerito comprehenduntur; Vid. Luc. XXIV: 27. Joh. I: 46. Act. III: 22^a. 24^a. XXVI: 22. ubi omnes reliqui praeter Mosen vocantur *Prophetae*, et Act. X: 43. ubi omnes V. I. scriptores, cum ipso Mose, ita videntur appellari. Verum etiam eorundem scripta, locutione, *Mosis*, vel *Legis*, et *Prophetarum*, comprehenduntur; Vid. Luc. XVI: 29. item Matth. V: 17. XXII: 40. Act. XXIV: 14. XXVIII: 23. etc.

etc. Satis hinc liquet, antiquitus V. I. codicem, in duas plerumque partes, fuisse divisum.

II. Hodie illum Judaei in tres partes distribuere amant, *Legem, Prophetas et Hagiographa*; de cujus tamen distributionis antiquitate inter Viros DD. haud convenit.

A. HUMPHR. PRIDEAUX quidem, in *Connex. V. et N. T.* p. 510. sq. ipsi Esrae divisionem hanc tribuit. Sic et WOLFIUS *Bibl. Heb.* T. II. Sect. I. §. 14. (qui etiam plures, hac de re disferentes, laudat ibidem, itemque T. IV. p. 12., quibus vero addendus CARPZ. *Crit. S. P. I.* C. 4.) pro summa ejus vetustate, affert *Ecclesiastici* proleg. com. 1, 3, 8., ubi, praeter Legem et Prophetas, adhuc memorentur *alii Libri aviti*, hoc est, a majoribus accepti; item JOSEPHI L. I. *contra Apionem*, C. 8., ubi is non solum *Legis ac Prophetarum* faciat mentionem, verum etiam 4. *voluminum*, quae Dei laudes ac praecepta hominibus utilissima contineant.

B. Horum vero argumentorum vis, ex aliorum judicio, facile extenuatur.

1. *Ecclesiastici* enim auctor, per *libros avitos*, quos Legi et Prophetis adjungit, intelligere videtur alios, ab humano profectos ingenio, sed utiles fortassis libros, potius quam divinos.

2. JOSEPHUS, non *Hagiographa* vel כתובים, sicut constanter Judaei tertiam illam V. I. partem appellant, neque etiam partem hanc integram, sed quatuor modo libellos, memorat; nec
vi-

videtur ipsius mens fuisse, hos constituisse volumen singulare codicis sacri, sed argumentum singulare, ab illo reliquorum librorum S. diversum comprehendere.

C. Praeterea, qui a WOLFIO, et eidem sententiae addictis, dissentiunt, monent:

1. Graecam interpretationem Alexandrinam, vetustissimam, alium prorsus ordinem in librorum S. recensione servare;

2. antiquissimos, qui supersint, Judaeorum doctores, Germanicos, docere, tripartitam divisionem illam serioris esse aetatis;

3. idem quoque hoc ex ipsius divisionis ratione apparere, quippe qua libri haud pauci delantur a cognatis et nativa sede sua moveantur: id quod Judaicum serioris saeculi ingenium nimis oleat.

Alia hic mitto, quum infra, ad §. V. hac de re, dicendi occasio reditura sit.

III. Quod ad locum Luc. XXIV: 44. attinet, in eo, ad tripartitam V. Instrumenti divisionem, non respici, utpote quae, quamvis vetustior, J. Christi tamen aetate minus fuerit usitata, ipse WOLFIVS l. l. agnoscit, p. 41. not. Ibi Dominus Jesus eorum facit mentionem, quae de se scripta sint, in Lege Moſis et Prophetis et Psalmis, fueruntque, qui divisionis tripartitae hic rationem haberi autumarent, et Psalmorum nomine illos nuncupari libros, qui vulgo vocentur כתובים, sive ἀγιόγραφα, quorumque volumine integrum a
Psal-

Psalms, primam ejus forsitan (ut hodie) constituentibus partem, sit appellatum. Conf. LIGHT-FOTUS *Hor. Hebr.* ad Luc. l. l. Huic vero sententiae alii, atque in iis IKENIUS noster, qui argumentum hoc data opera examinavit, *Disf. Philol. Theol.* Vol. I. Disf. XXIII., obstare censent:

A. haud posse demonstrari, Psalmos antiquitus primum locum inter *τὸν כתובים* occupasse;

B. nullo probari posse exemplo, integrum aliquod volumen, a primo ejus libro, unquam nomen suum accepisse;

C. Judaeos, quando trium Codicis S. partium injiciant mentionem, nusquam Psalmos seorsim recensere. Et tamen IKENIUS l. l. existimat, Dominum nostrum utique ad *τριχοτομίαν* illam respexisse, sed ex iis libris, qui *כתובים* appellentur, solos Psalmos, utpote consilio suo convenientissimos, memorasse. Et hoc non inscite quidem dicitur, si de ultima divisionis tripartitae antiquitate satis constet. Quod si vero illa adhuc permaneat dubia, ut vidimus, iis potius erit accedendum, qui affirmant, J. Christum l. l. usum fuisse quidem vulgari *διχοτομίᾳ* Legis et Prophetarum, sed, in libris prophetis, praecipue Psalmorum fecisse mentionem. Legantur hic WOLFIUS *B. H. T.* II. p. 41. not., alique, quos laudavi, in *Harmonia Historiae Evangelicae exhibentis resurrectionem* J. C. not. 147.

§. II.

Legis volumine continentur Annales rerum gestarum, ab Orbe condito usque ad mortem Moſis, cum oraculis, quae a Deo Patriarchis, et per hos Eccleſiae, tradita erant, et Lege ipſa in monte Sinai data.

I. Quinque illi Libri frequentiffime, in Judaeorum ſcriptis, ספר תורה, five ſimpliciter תורה, κατ' ἐξοχην, verum etiam תורה משה, ab eorum ſcriptore, appellari ſolent. Nec ſcriptoribus ſacris huiusmodi locutiones ſunt inuſitatae. Vid. 2 Chron. XXXIV: 14, 15. Eſr. III: 2. Neh. VIII: 1, etc. Verum etiam ibidem com. 8. memoratur תורה האלהים, pleniffimeque res omnis exprimitur X: 30. (29.) Obſervandum adhuc, vocabulum תורה, ſi ad illius uſum reſpiciamus, imprimis notare doctrinam, et quidem doctrinam religionis. Haec vero, quum a Moſe primum, dein vero a prophetis reliquis, ſcripto mandaretur, inde factum eſt, ut antiquitus Moſis volumina, poſt haec etiam volumina Prophetarum, five integer V. I. codex, magis proprie autem Pentateuchus Moſaicus, nomine hoc appellarentur.

II. BENEDICTUS DE SPINOSA, THOMAS HOBBIUS, ISAACUS PEYRERIUS, RICHARDUS SIMONIUS alique negarunt, Pentateuchum illum, quo hodie utamur, Moſen vere auctorem habuiſſe, contenderuntque, volumen hoc,

hoc, seculo feriore, sive ab Esra, sive ab alio quodam, fuisse conscriptum, dici vero illud continere Mosis libros, quia de eo praecipue exponat.

Hi autem gravissime falluntur. Nam

A. opinio illa.

1. nullo idoneo nititur argumento historico; ita ut, nec de auctore, qui Mosis libros postea composuerit, ipsi ejus patroni secum consentiant, nec suae opinionis (sive Esram, sive sacerdotem quemdam Samaritanum, sive populi scribas, illorum auctores fingant,) ullam satis firmam reddere possint rationem.

2. Quantum ad Esram, qui Mosis (immo etiam, e quorundam sententia, omnes reliquos V. I.) libros deperditos restituerit, praelusisse huic fabulae videtur auctor Libri IV. Esrae, XIV: 21. sqq. Sed

a. talia idem ille admiscet narrationi suae, ut liquido appareat, nullam eum fidem mereri.

b. Porro quam plurima obstant, quo minus ei subscribamus.

α. Esrae stilus, ex libro ei vere tributo cognoscendus, nimium a stilo, quo Pentateuchus Mosaicus est conscriptus, differt, quam ut is hujus quoque auctor possit haberi.

β. Novimus, cultum divinum, ad normam Legis Mosaicae, aliaque ejusdem Legis praecepta, ad exilium Babylonicum usque, apud Israëlitas viguisse, et, si quando sub regibus impiis negligerentur, a piis horum successoribus restituta fu.

fuisse: quod quidem utrumque documento est, Moſis libros, ſine quibus neutrum poterat locum habere, iis temporibus adhuc ſuperſtites fuiſſe. Illud vero exilium nimis breve fuit, quam, ut hi libri eorumve memoria prorsus interire, aut Eſra novos, in eorundem locum, inſciente populo, ſubſtituere pötuerit.

γ. Eſr. III: 2, 4. VI: 18. VII: 6. librorum Moſaicorum fit mentio, tanquam pridem conſcriptorum; quod idem ex Neh. VIII: 2. ſqq. XIII: 1. etc. apparet; ut igitur minime, eo demum tempore, fuerint compoſiti.

δ. Nec Samaritani, a Judaeis Eſrae jam temporibus diſſidentes, Pentateuchum recepſent, ſi ab Eſra demum fuiſſet literis conſignatus.

B. E contrario, rationibus graviffimis probari poſteſt, libros illos a Moſe profectos eſſe.

1. Aliquoties in ipſo legimus Pentateucho, Moſen, ut haec illave conſcriberet, divinitus fuiſſe admonitum, immo re vera eum Dei Legeſt hitoriamque populi Iſraëlitici deſcripſiſſe non ſolum, ſed volumen etiam illud, in Tabernaculi adyto, penes arcam foederis collocandum, Levitis tradidiſſe. Vid. Exod. XVII: 14. XXIV: 4, 7. XXXIV: 27. Num. XXXIII: 2. ſqq. Deut. XXXI: 9. itemque 24 — 27. etc. Nec tamen quiſ facile crediderit, ea, quae, jubente Deo, literis mandata, quaeque in locum ſacrum recondita fuerint, et eo quidem conſilio, ut omnibus poſteris in perpe-

petuum traderentur usum, aliquo tempore intercidisse.

2. Accedit, quod lex Mosaica, septimo quocunque anno, publice fuit recitanda; vid. Deut. XXXI: 10—13. coll. hujus P. C. XXI. §. L. quod eandem Deus Josuae, Josua autem, de vita decesurus, populi senioribus, David morti proximus Salomoni succesori, serio commendarunt observandam; vid. Jos. I: 7, 8 XXIII: 6. 1 Reg. II: 3. quod a regibus Israëliticis illa in suos usus describenda fuit; vid. Deut. XVII: 18. sqq. coll. P. II. C. III. §. XI., quod, per universam eorundem regum historiam, saepius, e. c. 2 Reg. XIV: 6. 2 Chron. XXIII: 18. XXIV: 6, 9. XXV: 4. XXX: 16. XXXV: 6, 12. etc. lex Mosis expresse memoratur, quodque perhibetur 2 Chron. XXXIV: 14. Josia imperante, repertum fuisse in templo librum legis Domini per manum Mosis: e quibus omnibus abunde intelligitur, ab ipsius inde Mosis aetate, et nullo non saeculo sequente, legis illius superfuisse ἀπόγραφα, quemadmodum, ultimo loco laudato, quidam de Mosis αὐτογραφή cogitant, dissentientibus aliis, id quod, §. XI. examinandum, nunc a nobis in medio potest relinqui.

3. Scriptores sacri, post Mosen viventes, immo etiam J. Christus hujusque Apostoli, identidem libros illos, tanquam a Mose conscriptos, e vulgari gentis suae persuasione, eandem hanc simul approbantes, commendant. Leg. de prioribus Jos.

VIII: 31. XXIII: 6. 1 Reg. II: 1—3. 2 Chron. loca modo laudd. Dan. IX: 11, 13. Mal. III: 22. (IV: 4.) de posterioribus, Matth. XIX: 7, 8. Marc. XII: 19, 26. Luc. XXIV: 44. Joh. I: 46. V. 46, 47. Act. XV: 21. etc. Horum vero unanime testimonium omni exceptione majus est.

4. Qui antiquissimam librorum illorum interpretationem Graecam fecerunt, sicut etiam FLAVIUS JOSEPHUS, PHILO, scriptores Talmudis, denique Judaei omnes, consensu amicissimo, eos pro Mosaicis habuerunt. Notumque est, quam religiose Judaei Mosis libros nunquam non tractaverint: quam ob rem JOSEPHUS asseverat, L. IV. *Ant. C. 8. §. 4.* „omnia, ut ille reliquit, scripta sunt; nulla re a nobis, ornatus gratia, addita, neque quam Moses non reliquerit.”

5. Denique, non modo Judaei, verum etiam exteri scriptores quam plurimi, Mosen, tanquam horum librorum auctorem, praedicant. Praetereo alias rationes, quibus Pentateuchi Mosaici ἀποδεικνύει et ultimam antiquitatem vindicare liceret. Idem hoc diligenter egerunt, eaque, quae opponuntur, satis diluerunt memorati WOLFIO, *B. H. T. II. Sect. 2. C. I.* qui et ipse ibidem hanc rem pertractat.

Addantur DEYLINGIUS, *Obs. SS. P. I. O. 2.* BUDDEUS, *H. E. Per. II. Sect. 6. §. 12. not. 4.* CARPZOVIVS, *Introd. in Libr. Canon. V. T. P. I. C. 3.*, qui itidem plures laudat: et LILIENTHALIUS *Vind. S. S. T. XII. C.*

C. 22. § 6—50. Eandem causam hanc tuitus est, adversus Franco-Gallum quendam obtrectatorem, Reverendus PETRUS DE WILDE, duabus dissertationibus, quae inscribuntur: *Vindiciae Pentateuchi Mosaici*, etc. Lugd. Bat. 1767. Praefide Cl. HOLLEBEKIO. His vero omnibus iungatur Ill. MICHAËLIS, in *Introd. in libros V. T. P. I. §. 29—47.*

III. Sed aliae porro quaestiones, de Mosis Pentateucho, passim agitantur, paucis expediendae.

A. Quaeritur, unde Moses ea hauserit, quae narrat in Geneseos libro, quaeque ipsius aetatem antecedunt? Ubi quidem nonnulli, atque in his WOLFIUS, *B. H. T. II. p. 68. sq.* et JOH. MEYERUS, *Orat. singulari, Harderv. 1714. habita*, Judaeos secuti, existimant, ea ipsi divinitus fuisse patefacta: alii vero arbitrantur, eum illa, ex schedis et monumentis vetustioribus, in patriarchali (ut ajunt) familia, diligenter ab omni tempore custoditis, deprompsisse ac descripsisse. Quam ultimam sententiam, IKENIO etiam *P. III. C. VIII. §. VII.* approbatam, post alios, confirmaverunt VITRINGA, *Obs. SS. L. I. Disf. I. C. 4.* et Reverendus P. BROUWERUS, in *Disf. quae disquiritur, unde Moses res, in lib. Genes. descriptas, didicerit*, Lugd. Bat. 1753. repetitaque a Cl. OELRICHSIO, in *Belgii Litterati Opusculis*, *T. I. p. 245. sqq.* Eandem profitetur, ad Astruci librum Franco-Gallicum provocans, simul vero existimans, nonnulla Mosen addidisse

schedis his, atque in iisdem mutasse, summus
 VENEMA, *H. E. V. T. T. I.* p. 21. sq. Dili-
 genter quoque hunc rem tractat, legendus utique,
 Ill. MICHAËLIS, *Introd. in libros V. I. P. I.*
 §. 52—57.

Hanc si amplectamur sententiam, miracula abs-
 que ratione non multiplicamus, quae multiplicata
 essent sine necessitate, id quod Dei sapientia haud
 patitur, si illa, quae consciri aliunde posset, Mosi
 iterum divinitus fuerint patefacta. Nec videtur du-
 bitandum, quin Patriarchae (ut vocantur) divi-
 norum oraculorum rerumque gestarum maxime in-
 signium memoriam conservarint, summo cum stu-
 dio, et ad posteros transmiserint. Denique haud
 absurde affirmatur, artem scribendi ante Mosem
 jam fuisse cognitam et usitatam. Nihil vero, per
 hanc sententiam, de divina Libri Geneseos aucto-
 ritate detrahitur, ad quam stabiliendam omnino
 sufficit, (id quod optimo cum jure licet asseve-
 rare:) Deum Mosem scribentem duxisse spiritu suo,
 tum porro curasse, ut incorrupta veteris historiae
 monumenta ad eum pervenirent; quod ultimum
 etiam, propter vitam longissimam hominum ante
 Mosem viventium, facillime fieri potuit.

Monendum vero adhuc, ea quae, de mundi et
 hominis creatione, Moses, prioribus Gen. capiti-
 bus tradat, neque ab ipso, neque ab ullius homi-
 nis alius, ingenio posse profecta esse, atque igitur
 divinitus, vel Mosi demum, vel (quod magis
 verisimile:) ante eum jam, huic illive homini exi-
 mio,

mio, immo fortassis ipsi Adamo, patefacta videri.

B. Altera, quae hic examinari meretur, quaestio est: an Moses Geneseos librum, quando in Midianitide versabatur, conscripserit? Sic arbitratur SIMSON, in *Parasceve Chron. Cath.* Col. 6. Addunt nonnulli, eodem tempore Mosen Jobi etiam librum composuisse. Quippe existimant, hos libros, ad erigendos Israëlitarum, in Aegypto tantum non oppresorum, animos egregie accommodatos fuisse. Neutrum vero se suo tueri potest loco. Nam,

1. quod ad Genesin attinet, si Moses, ut modo vidimus, collegerit librum illum e monumentis antiquis, minus utique potest intelligi, quomodo aviti commentarii, inter Israëlitas procul dubio custoditi, in Mosis, privati adhuc hominis, exulis praeterea et apud suos male audientis, manus pervenerint, aut in ejus usum fuerint concessi.

2. Quantum ad Jobi librum, nimis ejus stilius a stilo Mosis diversus est, quam, ut uterque eidem scriptori proprius censeretur possit. Mitto plura, quibus ut insistamus, hic locus non patitur. Contrariam tamen illam sententiam defendit III. MICHAËLIS, in *Epimetr.* Praelectionis XXXII. LOWTHII, de *Poësi S. Hebr.* et in laudata modo *Introd.* P. I. §. 12. sqq.

C. Postremo disquiritur, an Moses etiam ultimum Deuteronomii caput, quo ejus mors, sepul-

tura et laudes narrantur, ipse scripto consignaverit? FLAV. JOSEPHUS quidem, *Antiqq.* L. IV, C. 8, quem Christiani nonnulli sequuntur, existimat, Moſen haec, ante mortem, per ſpiritum divinum, cognoviſſe ac deſcripſiſſe. Sed nullum vaticinationis, in illa narratione, quae potius ſimpliciſſima eſt et hiſtorica, exſtat veſtigium; neque ad extraordinaria ſubſidia, ſine neceſſitate, quae tamen hic nulla comparet, eſt confugiendum. Itaque rectius alii autumant, illa, poſt Moſis obitum, a viro quodam gravi ſanctoque, et fortasſis ab ejus ſucceſſore Joſua, fuiſſe addita. Conf. ad ultimam quaestionem hanc, WOLF. *Bibl. Heb.* T. II. p. 69. quosque hic laudat.

S. III.

*Integrum Lex haec complectitur Religionis
Judaicae systema.*

Ab hac IKENII obſervatione, (libris Moſaïcis contineri fundamentum omnis doctrinae divinitus patefactae, normamque, ad quam, ſaeculis ſequentibus, quaecunque illius doctrinae capita eſſent examinanda,) varia Codicis S. loca lucem accipiunt. Inde enim poſſumus intelligere, cur poſtea Scriptores SS. ad Moſen ejusque Legem provocaverint, e. c. Jeſ. VIII: 20. coll. 19. cur Judaei, Moſis ſe diſcipulos eſſe, gloriantur, Joh. IX:

IX: 28. cur, adversus Mosis Legem loqui, crimen capitale censeretur, Act. VI: 13, 14. cur J. Christus, doctrinam suam repudiantibus Judaeis, declaret: *est, qui accuset vos, Moses, in quo vos spem collocatis, si enim crederetis* etc. Joh. V: 45—47. cur Apostoli doctrinae suae fidem omnem et auctoritatem a Mose studuerint conciliare, e. c. Paullus, affirmans Act. XXVI: 22. nihil semet dixisse praeter ea, quae Prophetae et Moses futura praedixissent. Mitto ejusmodi plura.

§. IV.

Alter librorum SS. ordo titulo Prophetarum inscribitur. Dispescuntur hi in Prophetas priores et posteriores.

I. Distinctionem *Prophetarum priorum ac posteriorum*, et libros, qui ad utramque hanc classem referantur, jam nostis e Codicis Hebraici editionibus, quae hodie utimur. Illius autem divisionis fundamentum, in loco Zach. I: 4. cernere, sibi visi sunt Judaei, sed oculis nimium perspicacibus. Zacharias enim, post exilium Babylonicum vivens, dum *priorum Prophetarum* injicit mentionem, eos intelligit, qui, ante illud exilium, divinitus missi fuerint, quique toties populum, ut calamitas haec averteretur, ad seriam poenitentiam gravissime fuissent adhortati: non vero eos respicit, quos *seriorum*

temporum Judaei, nomine *priorum Prophetarum*, appellant.

II. *Prophetis prioribus*, hoc est, scriptis Prophetarum priorum, Judaei annumerant *Josuae*, *Judicum*, *Samuëlis* et *Regum* libros. Sed

A. illorum auctores, ut IKENIUS probe monet, non satis certo sunt cogniti.

1. Quantum ad librum *Josuae*, in diversas quidem Viri DD. discedunt sententias, dari tamen rationes, cur ipsi Josuae is adscribatur, multi censent, quum alii totam rem, perquam difficilem, omnino malint in medio relinquere. Conf. CARPZOVIVS, *Introd.* P. I. C. 9. §. 4. sq.

2. Quantum ad *Judicum*, *Samuëlis* et *Regum* libros, sunt, qui Samuëli vel etiam Nathani et Gado, aliisve illos tribuunt. Ita vero obscurum est hoc negotium, ut certi nihil de eo definire liceat.

B. Nec tamen dubitatio illa vetustati, five auctoritati divinae horum librorum, quidquam officit, quum aliunde satis appareat, scriptores eorum, qui demum cunque fuerint, fuisse viros θεοπνευστους, librosque ipsos, eo, quo in lucem ederentur, tempore, omnibusque saeculis sequentibus, genuinos ac divinos fuisse habitos.

Conf. ad hanc rem, HOTTINGERUS, *Thes. Phil.* L. II. C. 1. Sect. 2. CARPZOVIVS, *Introd.* P. I. C. 10. et 12—15. aliique.

III. Pergimus ad *Prophetas posteriores*. Sunt vero hi, ut scribit IKENIUS, *quindecim libri*,
ar-

argumenti prophetici. Imprimis cavendum hic, ne existimemus, hos Prophetarum libros, eo, quo conscripti sint, ordine, nunc in Codice S. comparere. Agnoscendum vero, quum in quibusdam Prophetis tempus, quo vixerint, haud satis clare sit definitum, argumentum hoc multa adhuc obscuritate tectum esse. Et Judaei quidem illos hoc ordine percensent: Jona, Hosea, Amos, Joël, Jesaia, Micha, Nahum, Habakuk, Obadia, Zephania, Jeremia, Ezechiël, Haggai, Zacharia, Malachia. (Cur Daniëlem omittant §. V. intelligetis.)

Alii, praesertim Christiani, quorum nonnullos mox laudabo, eosdem paulo aliter digerunt. Leg. WOLFIIUS, *B. H. T.* II. p. 133. sq. WITSIUS, *Miscell. S. L. I. C.* 18. §. 51—55. itemque C. 19. et 20. passim, et CARPZOVIIUS, *Introd.* P III. C. I. §. 25. qui, parte illa integra, de singulis Prophetis eorumque scriptis, copiose disferit.

IV. Quod ultimo loco observat IKENIUS, minores Prophetas nomine *duodecim Prophetarum* nuncupari, ejus jam exstat vestigium Ecclesiast. XLIX: 10. (12.) Interdum vero etiam, quia uno volumine illi XII. Prophetae conjuncti erant, pro uno tantum libro habentur, **ספרם**, κατ' ἐξοχὴν, five etiam τὸ δωδεκαπρόφητον vocato, ut §. VI. videbimus.

§. V.

Ultimo loco occurrunt Hagiographa.

I. Ad hunc ordinem Judaei referunt:

A. tres libros poëticos, אִמֶּת ipſis appellatos, vocabulo artificiali, quod originem ſuam debet literis primis nominum, quibus libri illi vocantur אִיּוֹב מְשָׁלִי תְהִלִּים.

I. De *Jobi* libro ſupra jam dixi §. II. monuique, nonnullos, ſed minus recte, eum a Moſe conſcriptum arbitrari, et quidem ad erigendos Iſraëlitarum in Aegypto animos. Aequè parum audiendi ſunt, qui conſilium ſimile, ſed ratione populi in Babylonia captivi, huic libro adſignant, WARBURTONUS et HEATHIUS; quorum priorem refutavit Anonymus (BULLERIUS) in *Disquiſ. Critica*, praemiſſa ejus *Obſervationibus Misc. in Librum Jobi*, §. 4—10., poſteriore vero Ill. MICHAËLIS, ad LOWTHUM, *de Poëſi S. Hebr.* p. 653—673. editionis *Gotting.* Add. ejusdem *Introd.* laud. P. I. §. 17. Caeterum quaeritur, utrum Jobus ille re vera vixerit, nec ne? utrum Arabiae, an Idumeae fuerit incolae? utrum univerſus liber ille mera ſit fabula, an e contrario omnia, quae ille complectitur, vere geſta ſint, vel etiam, quae media nonnullis placet via, Capite I, II. et ultimo, vera hiſtoria, coloribus tamen diſtincta et ornata, narretur, reliqua autem referant drama poëticum? Illas vero lites di-

dirimere, hujus loci non est. Consuli possunt libri illius Interpretes, praetereaque SPANHEMIUS, in *Historia Jobi*, BUDDEUS, *H. E.* Per. I. Sect. 3. §. 16. et laudati modo viri DD. BULLERIUS, *Disquis.* §. 1—3, 11. sqq. LOWTHUS, *Praelect.* 32—34., ejusque Interpres MICHAËLIS in *Epimetro Praelect.* 32. et *Introd.* laud. P. I. §. 1. sqq.

2. *Proverbiorum* auctor fuit regum sapientissimus, Salomon, haud solus tamen, quum, ultimis capitibus, quaedam Aguri tribuantur; de quibus itidem libelli hujus Interpretes legendi.

3. *Psalmi*, quum magnam partem Davidis sint, ejus etiam nomine plerumque appellantur, quamvis notissimum sit, multos eorum ab aliis, tum ipsi *σύνχρονος*, tum ipsius aetatem, vel antegressis, vel subsequutis, fuisse compositos; quemadmodum inscriptiones Psalmorum passim docent. Sic, e. c. Psalmos, *filiis Korachi* inscriptos, Davidis aetate seniores esse, et ad Josaphati potius Hiskiaeque imprimis tempora referendos, post IKENIUM nostrum, Vol. II. *Disfert.* p. 183. sqq. probare conatur Cl. BUSINGIUS in *Prolegom. Commentarii in Ps. XLII et XLIII.* §. 7. sqq. Ne nunc loquar de Psalmis *המעלות*, quorum mentio fiet C. XXI. §. XXVIII, pluribusque aliis. Legg. de tribus his libris, WOLFIUS, *B. H. T.* II. p. 92. sqq. et 117. sqq. itemque T. IV. p. 20. sqq. et 31. sqq. CARPZOVIVS, *Introd.* P. III. C. 1—14.

B. Sequuntur quinque volumina parva, quae חמש מגלות Judaei vocant. Huc pertinent *Canticum Canticorum*, *Ruthae* historia, *Threni Jeremiae*, *Salomonis Ecclesiastes*, et *Liber Estherae*; ubi quidem ultimi pariter atque illius, qui historiam *Ruthae* enarrat, auctor ignoratur. De singulis, vero his exposuerunt laudati aliquoties WOLFIIUS, CARPZOVIIUS aliique, suis locis.

C. In eodem hoc volumine comparet unus liber propheticus, *Daniëlis* nomen in fronte gerens et ab ipso conscriptus: de quo mox plura.

D. Reliqui hujus ordinis libri, *Esrae*, *Nehemiae* et duo *Chronicorum*, historici sunt. Primi illius ipse *Esra* auctor esse censetur ab universa antiquitate; cui et alter a nonnullis tribuitur; sed hoc ultimum fit minus recte, quum *Nehemiae* liber, post obitum *Esrae* demum, literis fuerit consignatus, quumque aliquoties, eo in libro, ipse *Nehemias* prima persona loquens occurrat, qui igitur pro libri auctore videtur habendus. *Chronicorum* denique geminus liber, cum libris *Regum*, itidem *Esrae* a quibusdam adscribitur; ubi id saltem verum est, libros *Chronicorum*, post exilium Babylonicum, fuisse conscriptos. Legg. de his BUDDEUS, *H. E.* Per. II. Sect. VI. §. 12. item WOLFIIUS, CARPZOVIIUS caeterique.

II. Cur libri illi nuncupentur כתובים, hanc Judaei reddunt rationem, (ut observat IKENIUS:) quod scripti sint per Spiritum S. quem modum revelationis a prophetia proprie dicta distinguunt.

tinguunt. Sic R. DAV. KIMCHI, pluresque alii, quos memorat HOTTING. *Thef. Phil. L.* II. C. 1. Sect. 3.

A. Quippe ea feriorum Rabbiorum mens est, horum librorum auctores illa, quae iis contineantur, non per *ἐκστασι* etc., sed *ἀμέτως* a Spiritu S. accepisse. Conf. GOODWINUS, IV. 8. §. 3—5.

Audiendos vero hic non esse Judaeos, abunde a Doctis Christianis probatum est. Legg. GOODWINI Interpp. ad l. l. maxime CARPZ. p. 523. sq. not. 7, 8., praetereaque WOLF. B. H. T. II. p. 131., qui tamen ultimus etiam monet, J. B. CARPZOVIVM, in *Dispp. Acad.* p. 135. sqq., Judaeorum sententiam illam interpretando non nihil emollire. Revera id unum sibi voluisse videntur Judaei veteres, discernentes prophetas ab iis, qui, Spiritu S. ducti, priores ordinario munere prophetico functos esse, posteriores non item. Postea vero Judaei passim in omnia alia abierunt. Repetantur dicta ad Cap. II. §. V.

B. Incommoda quoque est, ut jam monui §. I. et fano destituta iudicio, tripartita divisio illa, per quam *Chronicorum* libri a libris *Samuëlis* et *Regum*, *Ruthae* historia a libro *Judicum*, *Estherae* liber a libris *Esrae* et *Nehemiae*, denique *Daniëlis* oracula ab oraculis vatum reliquorum, perperam divelluntur. Integrum igitur erat, ordinem Judaeis hodie usitatum sic immutare, ut librorum sacrorum quisque in locum suum restituere-

retur. Conf. dicenda §. 8. et WOLFIIUM ibidem in calce laudandum.

III. Hac eadem opera, *Daniëlis* simul libellus suum recuperavit locum, quem Judaei itidem ad *Hagiographa* retulerant. Haud convenit inter Viros Doctos, de Judaeorum hac in re animo et consilio. Sunt enim, qui malae mentis illos accusent, eosque velint deprimere Daniëlem, invidia ductos illustri vaticinationis, quae capite ejus IX. legatur, studuisse. Alii vero, ad eos crimine hoc liberandos, observant, Judaeos tamen collocasse Daniëlem inter scriptores θεοπνεύστους, neque alios Vates, quorum aequae praeclara de Christo sint oracula, eam ob causam honore minori affectisse. Caeterum (quod aliquid confert, si non ad componendam, tamen ad illustrandam illam controversiam :) Judaei antiquiores hanc afferunt rationem, cur Daniël ad proprie vocatos Prophetas minus pertineat, quod prophetico munere ordinario et publico non sit functus; quamvis de vaticinationum ipsius honore nihil detractum velint. MAIMONIDES vero, in *Moreh Nebhoch*. L. II. C. 45. aliique feriorum temporum Judaei, ejus rei plures adhuc rationes, sed valde ineptas, commenti sunt, petitas a diversis afflatus divini gradibus, ut monet IKENIUS, nosque ipsi supra jam vidimus, sed praeterea etiam ab eo, quod eunuchus Daniel fuerit, quod splendidior egerit vitam, quae optimatum, non Prophetarum, sit, et quae id genus sunt

sunt plura. Sed inepte admodum hi argumentantur. Nam,

A. quantum ad ἐκστάσεις, somnia, fimilesque extraordinarios patefactionis divinae modos, neque hi semper omnibus, quos tamen pro veris Judaei Prophetis habent, fuerunt impertiti, nec Daniel ipse iis prorsus caruit. Quin imo afflatus divini modus, quo Daniel gavifus est, iisdem, quibus ille, qui aliorum erat Prophetarum, verbis exprimitur, Dan. I: 17. VIII: 1. X: 7, 8. Somnia etiam, quae Deus ipse Num. XII: 6. modis annumerat, quibus semet Prophetis soleat patefacere, Daniel aliquoties habuit; vid. Dan. I: 17. Quae adeo clara sunt, ut ab ipsis Judaeis nonnullis agnoscantur, qui, MAIMONIDI cum suis obloquentes, contendunt, Daniëlem vel summum doni prophetici gradum fuisse assecutum.

B. Eunuchum fuisse Daniëlem, si castratum intelligas, falso dicitur, quum nec ד'ר'ד' unquam ipse appelletur, nec nomen illud semper eunuchum, eo, quo dixi, sensu, denotet, ut P. II. C. III. §. XIV. docebitur: sin de cubiculario cogites, vel quod Daniel vixerit in aula regis Babylonii, recte quidem id affirmatur, sed nihil ad rem facit. Etenim

C. splendidior etiam vita, quam Daniel in hac aula egerit, divino afflatui haud repugnat, ut vel ex Mosis, principis Prophetarum, exemplo apparet.

D. Publicum munus propheticum non necessario, ut quis vere Propheta esset, requirebatur, ut

ut ex iis apparet, qui dono hoc, per breve tantum temporis spatium, fuere gavisi.

Caeterum ferioribus Judaeis illis opponimus JOSEPHUM, qui, non solum L. X. *Antiq. C. II. §. 4.* Daniëlem τὸν προφήτην nuncupat, verum etiam ἓνα τινὰ τῶν μεγίστων προφῆτων, ejusdem cap. §. 7.

Haec ad Judaeos confutandos sufficiant. Christianis autem nobis nullum, hac de re, dubium superesse potest, postquam ipse J. Christus expresse Daniëlem nomine *Prophetae* appellavit, Matt. XXIV: 15.

Diligenter hoc argumentum exposuit Cl. J. A. Vos, in *Comment. Belg. ad Daniëlis librum, Prolegomenis*, C. 3 p. 19. sqq. Legg. porro, de Daniëlis dignitate, HOTTING. *Thes. Philol.* p. 504. sq. CARPZOV., *Introd. P. III. C. 6. §. 1. sq.*, WOLF. *Bibl. Hebr. T. II. p. 46. et 162. coll. 42. in not.* quosque hi amplius laudarunt.

Generatim, de *Hagiographis*, ex mente Judaeorum, disferuerunt HOTTINGERUS, *Thes. Philol. L. II. C. I. Sect. 3.* CARPZOVIVS, *Introd. in Libros V. T. P. I. C. I. §. 4.* et WOLFIUS, *Bibl. Hebr. T. II. p. 46.*, qui ultimi alios simul memorarunt.

§. VI.

Omnia haec scripta, secundum Judaeorum computum, sunt numero XXIV. unde עשרים וארבע appellantur, quamvis a quibusdam ad XXII. pro numero literarum Alphabeti, redigantur.

I. Qui libros codicis Hebraici XXIV. numerant, conferentes numerum ephemeriarum sacerdotium, ita rem instituunt, ut quinque Moſis libris addant quatuor prophetas priores, quatuor item posteriores, *Jesaiam, Jeremiam, Ezechielem* et τὸ δώδεκα πρόφητον, denique undecim volumina, quae vulgo appellantur ἀγιόγραφα.

II. Plerique tamen, numerum secuti literarum Hebraicarum, XXII. tantum percensent. Et hi quidem *Ruthae* historiam libro *Judicum*, et *Threnos Jeremiae* prophetico ejus volumini subjungunt, vel etiam *Esrae* et *Nehemiae* commentarios *Paralipomenon* seu *Chronicorum* libris annumerant.

Antiquissimus omnino est uterque hic numerus, et posterior ab ipso jam FL. JOSEPHO memoratus, L. I. contra *Apionem*, C. 8 ubi *Pentateucho Mosaico* adjungit *tredecim libros Prophetarum* et *quatuor alios*, qui hymnos in Dei laudem praeceptaque vitae humanae complectantur, nec minus ab ORIGENE, apud EUSEBIUM *Hist. Eccles.* L. VI. C. 25. CYRILLO HIEROS. *Catechesi* IV. GREGORIO NAZIANZ. in *Carm. de veris scrip-*
I tu-

turæ S. libris, HIERONYMO, in *Prologo libris Regum* præmisso, aliisque.

III. Fuerunt vero etiam, qui, literis Hebraeorum ordinariis quinque finales (quas vocant) earundem literas superaddentes, libros XXVII. in Codice Hebraico numerare mallent. Ita saltem EPIPHANIUS, libros *Regum* aliosque separans, quos reliqui conjungunt, in libro *de Ponderibus et Mensuris*, Opp. T. II. p. 161. sq. itemque L. I. *adv. Haeres.* Opp. T. I. p. 18. sq.

Legg. hic WOLF. l. I. T. II. p. 40. sq. et 42. in *not.* item T. IV. p. 12. et imprimis CHRIST. FRID. SCHMIDIUS, lib. mox l. §. 77—79.

IV. Hodie Christiani, a Judaeis tamen antiquis aut ferioribus non disidentes, singulorum vero librorum habentes rationem, in V. Instrumento numerant libros XXXIX.

§. VII.

*Horum quotquot illo tempore jam exstabant,
Esras cum Collegis studiose recognovit etc.*

De V. Instrumenti Canone (quem vocant:) legantur, præter WOLF. *Bibl. Heb.* T. II. p. 1—9. et T. IV. p. 1. sq. JOH. PETRUS ANDREAS MULLERUS, libello singulari, lingua Germ. Lipf. 1774. 8. CHRISTIANUS FRID. SCHMIDIUS, *Historiae Antiquae Canonis V et N.*

N. T. Lips. 1775. 8. L. I. CLAUDIUS FREES HORNEMANNUS, *de Canone V. T. ex Philone*, in ejus *Specim. II. Exercitt. Critic.* etc., quod Hafniae, 1776. 8. prodiit. Hi ultimi simul controversias, nostra aetate, praesertim ab OEDE-RO et SEMLERO motas, tractarunt.

I. Gravisima est, eademque difficillima, quae- stio de eo, qui Canonem V. Instrumenti consti- tuerit?

A. Judaeorum quidem Doctores opus hoc (pluraque alia, apud RAVIUM, quem mox lau- dabo, legenda, P. I. C. I. §. 8—10.) Viris Sy- nagogae Magnae plerumque tribuunt, eorundem vero nonnulli, quos Christiani, tam veteres, quam feriorum temporum, pasim sequuntur, Esrae: quas opiniones IKENIUS fere conjungit, dum Esram et ejus Collegas pro Canonis habet aucto- ribus. Sed, quantum ad Viros Synagogae M. quum universam Synagogam illam profligaverit Cl. JOH. EBERH. RAVIUS, libro mox laudando, eo ipso corruii Judaica haec narratio. IKENIUS vero noster, quando Collegarum Esrae simul fa- cit mentionem, reliquos ejusdem temporis vates praesertim respicere videtur. Conf. C. V. §. XVII. fq.

Alii, e contrario, etiam hanc sententiam, ut omni prorsus destitutam fundamento, repudiant. U- triusque sententiae illius patronos percensent WO- LF IUS, B. H. T. II. p. 2. fqq., conferendus etiam T. IV. p. 1. fqq. Affirmantibus addi potest

CARPZOVIVS, *Introd. in Libros V. T. P. I.* C. 18. §. 2. negantibus praecipue laud. RAVIVS, in *Diatr. de Synag. M. Traj. ad Rhen.* 1726. 8. P. II. Sect. II. C. 2. §. 2. sq. Quem admodum ultimis ipse etiam WOLF. (quantum ad canonem constitutum, quamvis haud neget Synagogam illam:) accedere non dubitat.

B. Optime illi rem videntur declarare, qui observant, vero esse consentaneum, Libros SS. quo tempore primum singuli conscriberentur, pro germanis ac divinis, propter originis divinae notas, alibi exponendas, fuisse habitos, atque igitur, non eodem saeculo, aut uno auctore, sed pedetentim collectos. Quippe novimus e Deut. XXXI: 9, 24—26. Mosen ipsum libros a se compositos tradidisse sacerdotibus, in adytum penes arcam foederis recondendos. Novimus, his dein alios Virorum Sanctorum libellos fuisse adjectos; conf. Jos. XXIV: 26a. 1 Sam. X: 25. Jer. XXXVI: 1. sqq. 27. sqq. etc. Porro dantur Psalmorum, diversis collectorum temporibus, fasciculi diversi, quorum primus, haud sine veri specie, Davidi ipsi, vel ejus saltem aetati, tribuitur. Postea, auspice Salomone, pars magna Proverbiorum, vel sententiarum ipsius, eorundem vero alia pars a viris Hiskiae, (vid. Prov. XXV: 1.) in unum corpus collecta est. Quamlibet vero non possumus definire, quonam tempore, vel auctore, reliqui V. I. libri in eundem ordinem relati sint, nullum tamen est dubium, quin jam ante Esram plerique libri di-

divini pro talibus fuerint habiti, sancteque admodum a gente Israëlitica custoditi. Sic igitur, post exilium Babylonicum, nulla alia requirebatur opera, quam ut iidem libri in lucem prorsus protraherentur, apographa, quae rariora, temporis calamitate, procul dubio facta fuerant, multiplicarentur, imo etiam, si quae labes in eorum unum alterumve irrepsisset, corrigerentur atque emendarentur. Atque haec opera, non sine ratione, Esrae (pio, docto et summae auctoritatis viro, quique sacras et civiles Judaeorum res optime restituit, nec tamen sine libris divinis restituere, aut sine eorundem perpetua lectione perpetuas reddere potuit:) vel soli, vel cum aliis, Nehemia praesertim, (conf. 2. Macc. II: 13.) tribuitur: quemadmodum hoc sensu possunt intelligi, quae, de illo, tum in ipsius libro, Cap. VII. passim, tum Nehem. VIII: 2—6. perhibentur.

Post Esrae vero obitum, edita adhuc fuerunt Nehemiae et Malachiae volumina, ultimoque hoc V. Instrumenti canon (ut vocatur) est obsignatus. Legg. LOESCHERUS, *de causis Linguae Heb.* p. 70. sq. WAEHNERUS, *Antiq. Hebr.* Sect. I. C. I. §. 22. SCHMIDIUS. l. I. §. 81—83. alique. Quoquo autem modo res, de qua dixi, sese habeat, facile tamen eosdem libros, qui hodie occurrant in Codice Hebraico, jam olim ad eundem pertinuisse, apparet, imprimis e testimonio J. Christi et Apostolorum, qui, Mosen et Prophetas commendando, illos sine dubio respiciebant libros,

quos hac appellatione Judaei, tunc temporis et antea jam, (conf. Ecclesiastici prologum, comm. 1, 3, 8.) complecterentur. Ne loquar de Graecis horum librorum Interpretibus antiquis, de JOSEPHO et PHILONE, denique de veteribus Judaeis et Christianis, qui omnes, in iisdem libris agnoscendis, secum fere consentiunt.

II. Quod vero ad memoratum modo Malachiam attinet, IKENIUS, in calce hujus. §. monet, eum prophetia sua V. Instrumenti canonem obsignasse. Hinc a Judaeis vulgo sigillum prophetarum vocatur. Repetatis dicta C. III. §. III. et conferatis HOTTING. *Thes. Philol.* L. II. C. I. Sect. 2. Etenim, sicut hic prophetarum V. Oeconomiae fuit ultimus, ita ipse haud obscure significavit, alium amplius, ante Messiae tempora, non esse expectandum Vatem, dum, non modo C. III: 22. (IV: 4.) ad Mosis Legem, (de cujus neglectu passim, in suis ad populum sermonibus, fuerat conquestus, cujusque studium, usquedum adveniret Messias, graviter his verbis commendat:) verum etiam, commate seq. ad Mesiam ejusque imprimis praecursores, lectores suos ablegat.

Consulendi hic WOLF. *B. H. T.* II. p. 8. qui et plures secum facientes laudat, aliaque lectu digna ibidem affert, imprimis autem VITRINGA, *Obj. S. L.* VI. C. 6. §. 12. qui etiam, eodem capite, itemque C. 8. sqq. in defectum prophetiae, post Malachiae aetatem, et in ejus rationes diligentissime inquirat.

III. Observandum adhuc, illa aetate eo majorem colligendorum librorum codicis Hebraici divino- rum fuisse necessitatem, quo magis libri non di- vini, apocryphi vulgo dicti, (de quibus leg. WOLF. *B. H. T.* II. Sect. III. p. 192. sqq. et maxime FABRIC., in *Cod. Apocr. V. T.*) inde ab eo tempore, pasim ecclesiae obtrudi inciperent; qua de re praeclare ALTINGIUS, apud WOLF. l. l. p. 8.

§. VIII.

Non semper eodem ordine Libri sacri fuere dispositi.

E. gr. nonnunquam, inter Prophetas, qui vocan- tur majores, Jeremias primo ponitur loco: vid. OPITII *Disf. de Jeremia inter prophetas primo*, Lips 1705. Sic etiam, in Bibliotheca publica Argentoratenfi, itemque in Bernensi, Codices ex- stare dicuntur, in quibus Jeremia et Ezechiel an- tecedant Jesaiam, hunc autem prophetae XII. mi- nores sequantur. Nec desunt, qui, ex Matth. XVI: 14. idem hoc, argumento tamen infirmiore usi, colligere cupiant. Et hac re nonnulli solvere sunt conati nodum difficillimum, qui Matth. XXVII: 9. occurrit, dum Jeremiae tribuuntur, quae Za- chariae sunt. Quippe existimant, Prophetarum ibi volumen generatim memorari, quod vero Jere- miae, qui in eo primus fuerit, nomine nuncupe- tur. Conf. LIGHTF. *H. H. ad Matth. locum.*

Sed minus valet illa solutio, quum demonstrari haud possit, volumen aliquod, e pluribus constans libellis, ab eorum primo unquam fuisse appellatum. Alii igitur alia potius ratione huic difficultati, quae certe non levis est, consulere studuerunt: qua de re Interpretes, et imprimis WOLFIUS, in *Curis Philol.* ad Matth. locum, sunt conferendi.

Plura, quantum ad diversum, apud ipsos Iudaeos, Librorum SS. ordinem, dabunt WOLFIUS, *Bibl. Heb.* T. II. p. 47—62. coll. T. IV. p. 12. et ab eodem laudati.

§. IX.

Antiquitus, teste Elia Levita et aliis, tota lex scripta fuit ut unus versiculus.

I. Illud ELIAE LEVITAE testimonium, quum eo quidam perverse uterentur, quasi sic facile codex S. depravari potuerit, impugnarunt alii, e. c. CARPZ. *Crit. S. V. T.* p. 112. sq. Nonnullis, hoc tantum sensu, illud videtur accipiendum, ut in Libro Legis olim nullae, saltem non illae, quae postea invaluerint, versuum, commatumve, distinctiones locum habuerint. Nos vero hanc narrationem, quam et NACHMANIDES refert, haud prorsus rejiciendam arbitramur, quum sit certissimum, atque, ex vetustissimis Codicis S. MSS. Graecis et Latinis, nec minus ex inscriptionibus quam plurimis, appareat, eundem scriben-

bendi morem aliis etiam populis quondam in usu fuisse. Accedit, quod, in plerisque antiquis interpretationibus codicis Hebr. reperiantur plurima, quae satis ostendunt, earum auctores aliter distincta legisse vocabula, quam hodie, ex Masoretharum editione, legantur. Nec periculi aliquid ab eo facile metuendum esse librorum divinorum interpretationi, dummodo sanum adhibeatur iudicium, res ipsa docet. Codices autem Hebraicos, hac ratione conscriptos, passim viri DD. memorant. Vid. HOTTING. *Thes. Phil.* L. I. C. 2. Sect. 3. p. 99. coll. MORINO, apud eundem, Sect. 5. p. 224. sq.

II. Diversas in Codice Hebraico obvias divisiones IKENIUS percenset, breviter exponendas. Magis copiose de iisdem scripserunt HOTTING. *Thes. Phil.* L. I. C. 2. Sect. 5. itemque L. II. C. I. WOLF. *B. H. T.* II. p. 42—46. coll. T. IV. p. 12. et CARPZ. *Crit. S. P. I.* C. 4. §. 4. sqq. qui simul plures laudant.

A. *Distinguitur Liber Legis in quinque quintas partes, unde חמשה חומשי תורה, Graece πεντάτευχος vocatur.*

Ab Interpretibus Alexandrinis nonnulli hanc divisionem derivant. Utcunque est, solent, eam ob rem, Judaei etiam singulos Mosis libros חומש, hoc est, *quintam partem*, appellare; e. c. Librum Geneseos חומש ראשון, *primam quintam partem*, Exodi librum חומש שני, *secundam quintam partem* etc. Illius autem divisionis primus

auctor ignoratur, quamvis ea sit antiquissima. Vid. III. MICHAËLIS, *Introd. in Libb. V. T. P. I.* §. 58.

B. Singulae hae partes dispescuntur in sectiones, quae, vel majores, tribus literis majusculis **פפפ** aut **דדד**, vel minores, unica litera minuscula **פ** vel **ד**, indicantur.

Harum sectionum, quas vocant, in usum synagogae factarum, originem Judaeorum nonnulli, perperam ab ipso Mose, rectius alii ab Esra, aut alio quodam post exilium Babylonicum vivente, arcesunt. Leg. RAVIUS, *de Synag. M.* p. 122. sq. Quemadmodum nomen **פרשה** generatim significat *divisionem*, ita, ad illas praesertim partes, in quas Pentateuchi Mosaici libros Judaei distribuunt, accommodatur. Sunt autem hae, vel majores, numero LIV. vel minores numero VII. pro numero VII. lectorum in synagogis, de quibus dicitur C. XX. §. XXXIII. Attamen, de ratione harum partium, sicut etiam de literarum **פ** et **ד** vera significatione, non satis constat. Nonnulli **פ** *ת* explicant per **פתוחה**, hoc est, *apertam sectionem*, et **ד** *ס* per **סתומה**, vel **סמוכה**, hoc est, *clausam, vel conjunctam sectionem*, quum priores illae literae initio, posteriores medio versus, legantur. Conf. HOTTING. *Thef. Phil.* p. 217.

Solent vero Judaei, singulis hebdomadibus, unam harum partium majorum in synagogis recitare, sed bis duas conjungere breviores, ut quotannis totius Legis lectio absolvatur. Anno autem

in-

intercalari, cujus 54 sunt sabbata, conjunctione illa opus non est: unde simul ratio apparet, cur Legem non in 52 sed 54 partes, ne intercalari anno aliquid desit, distribuerint.

C. *Libri prophetici divisi sunt in הפטרות, Paraschis Legis respondentes.*

Vocabulum הפטרה originem suam debet verbo פטר, *cessavit*, et, e quorundam sententia, sic appellata fuit ejusmodi pars a *dimissione coetus*, sed, ex opinione ELIAE, in *Thisbite*, a *finiendo*, vel *cessando*. Quippe, post lectam in synagogis partem Legis, Haphthara legebatur prophetica, et, hac absoluta, populus dimittebatur. Leg. IKEN. C. XX. §. 34, 36. quaeque ad priorem locum illum observabuntur. Continet vero Haphthara plerumque argumentum simile ei Legis Paraschae, cui adjicitur, et ab hac etiam nomen suum accipit. E. c. Haphthara Jesaiae XLII: 5. — XLIII: 10. respondere putatur, et, hanc etiam ob rem, subjungitur primae Pentateuchi Mosaici Paraschae, eamque ob causam, pariter atque haec, בראשית nuncupatur.

D. *Uti lex Mosaica, ita Psalterium quoque, in quinque libros subdivisum est.*

Constat autem primus Psalmorum liber e Psalmis I. — XLI. alter, e Ps. XLII. — LXXII. tertius, e Ps. LXXIII — LXXXIX. quartus, e Ps. XC — CVI. denique quintus, e Ps. CVII — CL. Quantum ad hujus divisionis antiquitatem, Interpreti saltem Syro et Arabi, itemque GREGORIO NYSSENO et aliis

aliis ecclesiae Christianae doctoribus, ea jam innouit. Imo etiam Interpretibus *Alexandrinis* eandem esse antiquiorem, observat Ill. MICHAËLIS, *Introd. in Libros V. T.* §. 58. Sed R. DAVID KIMCHI falsus est, dum, in *Praefat. Psalm.* Davidem ipsum ejus auctorem fuisse affirmat. Seriore enim saeculo nata fuit haec divisio, ansa fortasse ex numero librorum Legis Moisaicae arrepta.

E. Integer praeterea S. Codex distinguitur in סדרים et פסקים. Horum illi capitibus nostris quodammodo similes sunt, hi autem versuum rationem habent.

Nomen סדר vel סדרה ordinem significat. Sedarim vero cum Paraschis neutiquam, ut a quibusdam fit, sunt confundendi. Nam posteriores in solo Pentateucho locum habent, priores per totum V. Instrumentum occurrunt. Tum quoque priores multo breviores sunt posterioribus; e. c. Geneseos liber, e XII. Paraschis, sed XLIII. Sedarim, constat.

פסוק notat *cesfationem*, et minoribus distinctionibus, quas commata aut versiculos appellamus, sicut סדר majoribus, five capitibus, aliquo modo respondet. תנא פסוקים primum auctorem Judaei Esram volunt fuisse, quem idcirco המפסיק appellare solent. Leg. HOTTING. *Thef. Phil.* p. 404.

F. Postremo, de antiquitate harum divisionum, IKENIUS loquitur: *Omnes hae distinctiones, uti jam*

jam multis retro seculis obtinent, ita vera earum aetas et origo apodictice satis demonstrari nequit.

Utrunque aberrant Viri DD. dum nonnulli eas fingunt nimis vetustas, alii vero nimis novas faciunt. Nam harum quaedam, imprimis Paraschae Legis Mosaicae, inde ab illo tempore, jam videntur in usu fuisse, quo Lex in Synagogis publice recitaretur; quod omnino, stante Templo Il. moris jam erat. Haphtaras propheticas ad Antiochi Epiphaniis tempora Judaei referunt, quemadmodum C. XX. §. XXXIV. videbimus. An Esra, ut iidem volunt, codicem S. in versiculos, quos vocamus, distribuerit, dubitare licet. Horum saltem et capitum divisiones, sicut a scriptoribus SS. haud sunt profectae, ita etiam omni saeculo non fuerunt eadem, et de earum, quae hodie conspiciuntur, vero auctore disputatur. Vid. HEUMAN. in *Consp. Reip. Litter.* C. 3. §. 15., aliosque ipsi laudatos, praesertim HEIDEGGERUM *Enchir. Bibl.* L. I. C. 1. §. 6, 7. qui tamen, quantum ad commata seu versiculos, narrationi Judaicae nimium favet. Conf. etiam HARENBERGIUS, *Bibl. Brem. Nov. Clasf.* II. p. 202. Saepe autem hae divisiones sunt satis incommodae, integrumque est nobis, ubi res id postulet, ab iis recedere.

§. X.

Scriptus est S. Codex, jam inde ab antiquissimis temporibus, in volumine membranaceo, caractere quadrato, lingua Hebraea, exceptis sex fere capitibus Daniëlis etc.

I. Non libris quadratis, ut nos hodie, sed voluminibus, sive membranis longioribus et sat amplis, (vid. Jer. XXXVI: 2, 23. coll. Zach. V: 2.) quae convolvebantur dein, nervisque, ut auctor est MAIMONIDES, de Judaeis loquens, apud CARPZ. mox laudandum, animalis mundi, consuebantur, sua inscribere monumenta antiquiores, quemadmodum Hebraei, ita alii quoque populi, solebant. Huc respiciunt et hinc lucem accipiunt plurima Codicis S. loca, Ps. XL: 7. Esr. VI: 2. Jes. VIII: 1. Jer. XXXVI. passim, Luc. IV: 17, 20. etc.

Quin imo, in hunc usque diem, Judaei eundem morem in Synagogis observant. Legantur, de hoc argumento, quos laudat FABRICIUS *Bibliogr. Antiq.* C. XXI. §. 8. edit. novissimae.

Hac autem occasione, eorum injicienda est mentio, qui contendunt, membranas illas aliquando fuisse permistas, et περιπλάς, quales hodie in S. Codice Hebraico legantur, aliter nonnunquam ordinandas esse. Primum sententia haec placuit RICH. SIMONIO, quem oppugnat CARPZ. *Crit. S. V. T.* p. 114. sqq. Sed denuo, praeter HOU.

HOUBIGANTUM et KENNICOTTUM, de pericopis Biblicis recte ordinandis, commentatus est HARENBERG. *Bibl. Brem. N. Cl.* II p. 203. sqq. et 421. sqq. itemque *Cl. III.* p. 239. sqq. et 284. sqq. denique *Cl. V.* p. 526. sqq. Refutarent illam opinionem alii, praesertim CL. DATHE, singulari disq. inserta *Bibl. Hag. Cl. III.* p. 233. sqq. cui tamen nonnulla iterum opposuit HARENBERGIUS, ejusd. *Bibl. Cl. IV.* p. 482. sqq. Conf. WOLF *B. H. T.* II. p. 12. sq. § 8.

II. Quantum ad quaestionem, de characterē, quo S. Codex Hebraicus vetustissimo tempore fuerit conscriptus? in diversa itidem VV. DD. abeunt. Nonnulli pro Samaritano, five eo, quo Phoenices veteres utebantur, alii pro Asfyriaco, qui etiam a forma sua quadratus vocatur, pugnant, quem ultimum characterem reperimus quoque in feriorum temporum editionibus. Ne de iis dicamus, qui, utroque rejecto, alium adhuc, sed oblitteratum prorsus et deperditum, antiquitus in usu fuisse, contendunt. Narrant porro Judaeorum aliqui, quos Christiani nonnulli sequuntur, Esrae aetate et auctoritate, characteri antiquissimo, quo S. Codex antehac fuerit expressus, quadratum illum, quem hodie conspiciamus, quemque appellant Asfyriacum, ex Asfyria quippe, a reducibus exsulibus, in Palaestinam delatum, successisse. Vid. RAVIUM *P. de Synag. M.* p. 13. sed qui hanc opinionem explodere conatur, aliosque
idem

idem agentes memorat ibidem, p. 124 — 128.
Add. RAVIUM Fil. *Exercitt. ad HOUBI-
GANTI Prolegom. in Script. S.* p. 112. fqq.

Fufius hac de re difseruit et utriusque fententiae patronos, auctores item, qui quaestionem hanc expofuerunt, diligentiffime laudavit WOLF. B. H. T. II. p. 419. fqq. et T. IV. p. 164. fq.

III. Quod ad linguam attinet, qua Libri V. Instrumenti fint confcripti,

A. quaeritur, an illa fuerit primaeva? Ubi quidem, ut de aliis non loquar, propius ad verum accedunt, vel faltem merentur examen, qui existiment, five linguam omnium primam inter-
iiffe, five illam fuiife aliquam linguarum Orien-
tis, five denique Hebraicam illam, qua V. I. fit
confcriptum. Posterioribus accedit IKENIUS,
dum linguam Hebraicam appellet primaevam.
Leg. hac de re, CARPZ. *Crit. S. P. I. C. 5.*
Sect. 2. et BUDD. *H. E. Per. I. Sect. II. §. II.*
not ult. qui etiam plures alios enumerant.

B. Addit IKENIUS, Linguam Hebraicam
omnium reliquarum fuiife matrem. Summus autem
ALB. SCHULTENSIUS dialectum Hebraicam
pro forore habet Chaldaicae, Syriacae et Arabicae,
existimans, linguam primaevam, post diluvium
Noachicum, quatuor has peperiffe filias, quarum prior
illa ab Hebero, Abrahami atavo, nomen accepe-
rit. Leg. eum, in *Via Vet. ac Regia*, p. 50. fqq.
itemque in *Excursu* mox laudando, p. 233. fqq.

C. Solet vero etiam lingua haec *Sancta* ap-
pel-

pellari: id quod, sano sensu acceptum, ferri potest, dum modo non interiorem aliquam sanctitatem ei adscribas. Leg. SCHULTENS., in *Excursibus*, maxime autem in *Exc.* III. ad *Disf.* (HONERTI) *de Lingua Primaeva*, L. Bat. 1739.4.

D. Hoc saltem constat, codicem V. Instrumenti Hebraica lingua conscriptum fuisse, *exceptis modo sex fere capitibus Daniëlis, tribus, non tamen integris, Esrae, et versiculo II. Cap. X. Jerem. quae sermone Chaldaico exarata.*

Rationes, cur haec dialecto Chaldaica vel Aramaea, sicut Babylonii illa tunc temporis usitata erat, (conf. LOESCHERUS de *causis Ling. Hebr.* L. I. C. 4. §. 5. sqq.) sint expressa, in propatulo sunt.

Nam Dan. II: 4 — VII. extr. continetur praefertim Regis Babylonii cum Chaldaeorum sapientibus Colloquium; Esrae IV: 8 — VI: 18. occurrunt literae regum aut satraparum Babyloniorum et Persarum, vel etiam res, ad Babylonios proxime spectantes; Jerem. X: II. responsum exhibetur, quod Chaldaeis Judaei redderent, si forte, in Babyloniam deportati, ad cultum falforum deorum ab iis pellicerentur.

IV. Denique, de punctis vocalibus et accentibus Hebraeorum, IKENIUS disputat. Sicut de ipsis literis, ita etiam de punctis, quae vocantur, non una VV. DD. sedet opinio. Qui literas, *Samaritanas* vulgo appellatas, pro antiquissimis habent, punctorum originem arcesunt a Masorethis

Tiberiensibus: sed qui literis quadratis ultimam tribuunt antiquitatem, vocales atque accentus ipsis plerumque scriptoribus S. vindicant, divinamque eorum auctoritatem defendunt. Plerique Judaeorum Magistri tradunt, Esram cum Viris Synagogae M. puncta illa, sive primum excogitasse, sive denuo restituisse: alii tamen Judaei multo ferio-rem iis originem adsignant. In Christianis priorem sententiam adoptarunt BUXTORF. Pater et Filius, alique: quemadmodum contra CAPPELLUS, et qui eum secuti sunt, contendebant, punctorum auctores primos fuisse, qui saeculo V. aut VI. post C. N. vixerint, doctores Tiberienses. Utrique autem a vero aberrant. Id quod etiam IKENIUS videtur animadvertisse, dum, media quasi via incedens, sic praecipit: *Puncta vocalia et accentuum signa, licet vix probabile sit a scriptoribus ipsis esse addita, priora nihil omnino indubiae sunt auctoritatis, nec posteriora usu suo carent.* Fuse magis ipse hanc sententiam exponit *Disf. Vol. I. p. 336. fq.*

Tenendum omnino videtur, ab una parte, figuras tam vocalium quam accentuum, quibus hodie utamur, nec divinas, nec antiquissimas esse; sed, ab altera parte, fuisse, antiquissimis etiam temporibus, puncta quaedam vocalia, sed pauciora, tria imprimis, sive saltem notas quasdam, quae vocabulum fungerentur ministerio, cujusmodi praesertim sunt literae *א.ו.י.*, quas *אמות הקד"א*, *matres lectionis*, Judaei nuncupant. Haec autem illius saeculi

culi hominibus, dum linguam ipsis vernaculam optime callebant, facile suffecisse, arbitramur. Edisferuerunt copiosius hoc argumentum WOLF. *B. H. T.* II. p. 476—506 itemque *T. IV.* p. 411. sqq. et CARPZ. *Crit. S. P. I. C.* 5. Sect. 7. qui ipsi alios quoque laudarunt. In his quoque est RAVIUS, *de Synag. M. P.* II. Sect. II. C. 3., p. 128. sqq., qui quidem, neque Esrae, neque etiam Tiberiensibus demum doctoribus, rem, de qua loquimur, tribuendam censet: porro existimans, quamvis tempus, quo singula huc spectantia fuerint inventa, definiri haud possit, accensus tamen vocalibus esse antiquiores, imo Christi jam aetate cognitos, puncta autem vocalia, paulo post excisam Romanorum armis Hierosolymam, Codici S. adscripta videri. Leg. autem imprimis A. SCHULTENS, *Instit. Ling. Hebr.* p. 48. et 58 sqq. et ILL. MICHAËLIS, in *Commentt. Brem.* 1763. p. 166. sqq.

§. XI.

Autographa Scriptorum diu in Ecclesia Judaica superfuerunt.

Ad §. hanc legatur WOLF. *B. H. T.* II. p. 282. sqq. et *T. IV.* p. 78., qui plures, idem argumentum pertractantes, enumerat.

I. Ipsum Mosis *αὐτογράφων* ad latus arcae foederis repositum fuisse et custoditum, liquet e Deut.

XXXI: 9 et 24. sqq. qua de re infra C. VII. §. XXXIII. Idem vero illud, imperante Josia, adhuc superfuisse, ut quidem, praeter IKENIUM, WOLFIUS modo laudatus aliique eidem memorati contendunt, non satis affirmari posse videtur.

A. Praecipuae hujus sententiae rationes sunt:

1. repertum eo tempore Codicem vocari *Librum Legis Jehovae*, בִּיד מֹשֶׁה, id quod ad litteram significet *per manum Moſis*.

2. Alioqui non posse dici, quisnam ille in templo custoditus, Codex fuerit, aut quam ratione illuc pervenerit.

3. Regem aequae ac Pontificem maxima admiratione, quum Codex ille reperiretur, correptos legi imo etiam terrore perculsos, qualia non videantur locum habitura, si Legis modo ἀπογραφὸν Codex ille continuisſet, cujusmodi ἀπογραφὰς plura procul dubio in populo superfuerint.

Sunt vero haec non omni exceptione majora. Etenim

B. alii

1. ad primum illud respondent, verba בִּיד מֹשֶׁה saepe etiam simpliciter notare *Moſis ministerio*, imo etiam quomodocunque illa reddas, dubium tamen semper manere, quam ratione ellipsis, quae hic occurrat, supplenda sit: hoc est, utrum Legem, Moſis manu conscriptam, an traditam, intelligere oporteat.

2. In argumento altero parum inest roboris. Quanquam enim illa haud possumus definire, fa-

facillime tamen fieri potuit, ut Codex aliquis Mo-
saicae Legis in templum perveniret, ibidemque
per annos aliquot lateret.

3. Quantum ad tertium, si loca ab IKE-
NIO in §. Laudata attente legantur, apparebit,
non ipsum codicem, sed quae illo continerentur,
animi affectus illos in Rege et Sacerdote excitasse.
Non enim legimus, eos Codicis antiquitatem, ex-
cellentiam aut formam, miratos esse, sed, ad il-
lius sententias stupuisse; ex quo tantum liquet,
magnam eo tempore Legis ignorantiam regnasse,
magnamque fuisse apographorum Legis penuriam.

Conferri ad hanc historiam meretur VITRIN-
GA, L. I. de *Synag. Vet.* P. II. C. 9, qui Ju-
daicas etiam ejus interpretationes affert, qui vero
existimat, illud fortasse ipsius Mosis fuisse *αυτο-
γραφον*, contendens modo valde exiguum ea aetate
exemplarium Legis fuisse copiam. Addantur LI-
LIENTH. *Vindic. Cod. S. T.* XII. C. 22. §.
36—44. et P. DE WILDE, *disf.* altera exhi-
bente vindicias Pentateuchi Mos. L. B. 1768. p.
3—5. qui simul docent, quam absurde librorum
divinorum obtrectatores hinc arma ad oppugnan-
dam Pentateuchi Mosaici antiquitatem repetere la-
borent.

Quoquo modo se se illud habet, certissimum
tamen est, omnia Librorum S. *αυτογραφα* pro-
gressu temporis interiisse: idque non sine sapien-
tissimo providentiae divinae, rem ita gubernantis,
consilio. Sic enim cautum fuit, ne illis feriori

aetate ad superstitionem homines, ut plerorumque fert ingenium, pessime uterentur.

II. Paucis adhuc Esrae *αυτογραϕον* adtingere libet. Supra jam §. II. vidimus, nonnullos, perperam vero, contendere Libros divinos V. Instrumenti, praesertim Mosaicos, in exilio Babylo-nico deperditos fuisse, et post illud, Esrae ministerio, restitutos. Sed quum Esra, ut ibidem observatum, omnes V. I. Libros censeatur collegisse; et Josephus, L. V. *Antiqq.* C. I. §. 17. testetur, Libros Sacros sua aetate in templo custodi, inde quidem fabula de Esrae quodam exemplari nata videtur. Utcumque autem se res habet, antiquissimum tamen illud exemplar dudum periisse, IKENIUS merito affirmat. In Judaeis etiam solus R. ASARIAS ejusmodi *αυτογραϕον* memoravit, narrans, Maimonidis aetate illud adhuc superfuisse. Ulterius progreditur. (ut alios omit-tam) HADR. FINUS, dum scribit, Esrae illum codicem Autographum Bononiae adhuc fervari. Quis vero non videt, aniles has esse fabulas, et seria efutatione indignas? Conf. HOTTING, Thes. Phil. L. II. C. 2. *Qaest.* 2. et BUDD. H. E. Per. II. Sect. 6. §. 12. *not.* 4.

§. XII.

Quibus tamen omnibus haud difficulter caremus.

Recte cl. IKENIUS monet, jacturam illam et
per-

perniciem Autographorum integritati Codicis S. neutiquam officere.

I. Namque

A. apographa Librorum SS. eodem fere tempore, quo illi ederentur, jam videntur fuisse parata, fueruntque sine dubio in manibus sacerdotum, prophetarum, aliorumque Israëlitarum. Neque est credibile, in exilio Babylonico prorsus ea interiisse. E. C. e Dan. IX: 2. intelligitur, Daniëlem exulem vaticinationum Jeremiae exemplar ad manus habuisse.

B. Eadem procul dubio in dies fuerunt multiplicata, sensimque, sicut Judaei quaqua versum dispergebantur, ita etiam per totum fere terrarum orbem distributa.

C. Summa omni tempore Judaeorum erga Cod. S. fuit reverentia; qua de re legg. Laudati WOLFIO B. *Heb. T. I. p. 254. not. K.*

D. Nunquam J. Christus, vel Apostoli, Judaeos depravati Cod. S. accusarunt, nunquam de ejus depravatione sunt conquesti. Ergo ad illa usque tempora Sacer Codex Hebraicus manserat incorruptus.

E. Sed nec post aetatem Christi et Apostolorum depravari is potuit, partim, quoniam ab illo tempore Codices MSS. excreverant in numerum insignem, partim quoniam Judaeorum et Christianorum Codices in hunc diem usque satis bene consentiunt; unde liquet, a neutris tentatam fuisse ejusmodi depravationem.

F. Praeclara itidem Masoretharum in conservando Codice hoc fuit diligentia. Ipsorum enim hi verborum et literarum Codicis Hebraici numerum perquam sollicitè inierunt. Vid. dicenda C. V. §. *ult.* Quumque numerus, quem hodie adhuc deprehendimus, cum illo Masoretharum satis conspiret, gravissimum ab eo argumentum pro intermerata Cod. Hebraici integritate, merito repetitur.

Mitto plures rationes, etiam Theologicas, a Dei petitas providentia, quam certe singularem in his libris conservandis credere par est, aliasque, in Institutionibus Theologicis exponendas.

II. Eorum, quae videri possint his obstare, praecipua breviter sunt attingenda.

Quemadmodum illa integritas tam ad Libros spectat universos, quotquot ecclesiae in usum perpetuum a prophetis fuerunt relictæ, quam ad singula scriptorum S. verba, sive potius sententias iis expressas et universam salutis doctrinam divinitus patefactam, ita

A. ratione priorum, objici maxime solent libri, qui in ipso memorantur Codice S. Hebraico, qui vero hodie non amplius supersint. Sed, hi, vel in eodem Codice illo, quamvis alio nomine, existare adhuc, vel, si in eo non existent, ore tantum traditi, non scripti, fuisse, sive ab humano profecti ingenio, aut saltem, si fuerint Θεοπνευστοι, tamen nunquam ad Codicem divinum relati, nec destinati ecclesiae perpetuo usui, denique sine

ul-

ullo doctrinae salutaris damno periisse, censendi sunt.

B. Ad singularum Codicis S. Sententiarum integritatem impugnandam duplici potissimum argumento a nobis disidentes utuntur.

1. Verbum aliquod, vel nomen proprium, E. C. urbis alicujus, additum esse volunt locis nonnullis post obitum Moysi, aut aliorum scriptorum S. Idem vero, quamvis concedatur, non tamen ex eo ipsi codici divino ullum nascitur periculum, quandoquidem credere licet, haec a viris itidem Θεοπνευστοῖς fuisse profecta; cujus contrarium nemo unquam demonstrabit.

2. Variantes praesertim Codicum MSS. lectiones, ut vocantur, iidem illi dissentientes, quo integritati codicis S. labem inferunt, vehementer exagitare fueverunt. Sed immerito. Hae enim, a Codicibus, humana opera descriptis, abesse sine miraculo non possunt. Nec variae lectiones illae ejus sunt indolis aut momenti, ut ipsa religionis doctrina, Codice S. comprehensa, aliquid periculi inde habeat metuendum, atque igitur non tanti etiam ponderis, ut propter eas affirmare liceat, Codicem divinum fuisse depravatum. Quin immo per ipsam hanc varietatem αὐθεντία Librorum SS. optime stabilitur. Ne dicam Variarum lectionum copiam a nonnullis nimium augeri.

Ad infringendam vero illarum similiumque rationuncularum vim, necesse est, integritatis Librorum S. veram formare notionem. Quippe eam

defendentes nihil aliud volumus, quam Libros eosdem, quos ecclesiae in perpetuum usum prophetae reliquerint, omnes adhuc superesse, et ita quidem, ut veram illorum Virorum sententiam, saltem quantum sufficiat ad constituendam salutis doctrinam, ex Codicibus Versionibusque antiquis hodie superstitis, critica face adhibita, eruere liceat.

Plura de hoc argumento dabit WOLFIIUS *B. H. T.* II. p. 9—40. et *T. IV.* p. 3. sq., qui singula huc pertinentia diligentissime tractat, aliosque idem agentes laudat. Consulatis porro HOTTINGERUM, *Thes. Phil.* L. I. C. 2. *Seet.* 4. *Quaest.* 3, 4. cum hujus appendice. GLASSIUM *Philol. S.* Lib. I. *Ttact.* I. et CARPZOVIIUM *Crit. S. L.* I. C. 3.

Codicum vero MSS. Hebraicorum quorum haec in re ratio maxime est habenda, notitiam dederunt JAC. LE LONG, in *Biblioth. S.* et WOLF., *B. H. T.* II. p. 289. sqq. et 293. sqq. coll. *T. IV.* p. 79. sqq. ubi etiam de Manuscriptorum illorum aetate et conditione judicanda exponit. Conf. Laud. HOTTING. *Thes. Phil.* L. I. C. 2. *Sect.* 4. CARPZ. *crit. S. L.* I. C. 8. qui praeterea C. 7. imprimis §. 7. de variis Cod. Hebraici lectionibus disputat. KENNIKOTTUM in *disf. Generali*, quam subjunxit suae editioni Codicis Hebraici §. 162. sqq. aliosque.

De novissimis Virorum DD., Manuscriptos Codices Hebraicos perscrutantium, eorundemque lec-

lectiones diversas colligentium, laboribus paucula subjungam. Pertinent huc CAROLUS FRANC, HOUBIGANTUS, Franco-Gallus, et BENJAM. KENNICOTTUS, Britannus. Et ille quidem Biblia Hebraica cum notis criticis vulgavit Parisiis 1753, hic vero Vetus Testamentum Hebraicum cum Variis Lectionibus edidit Oxon. 1776 et 1780. Sed HOUBIGANTUS nimis audacem sese praestitit criticum, eamque ob rem pasim a Viris DD. reprehensus est, quemadmodum praesertim Cl. SEB. RAVIUS *Exercitt.* aliquot ipsius Prolegomenis opposuit Traj. Bat. 1761. sqq. repetitas L. Bat. 1785. 4. Denique eximiam prorsus hac in re operam praestitit Jo. BERN. DE ROSSI, Italus, editis (praeter alia quaedam huc spectantia) Variis Lectionibus V. T. Parmae 1784—1788. 4 voll.

§. XIII.

Eandem reverentiam etiamnum tam in ejus descriptione quam usu et absconsione observant.

Ad hanc §., praeter eos, quos dein laudabo, conf. SCHICKARDUS, de *Jure Regio Hebraeorum*, ejusque interpres CARPZOVIVS p. 87. sqq. et LEUSDENUS *Phil. Heb. Diss.* 34. Potio.

tiora huc facientia illi collegerunt e libro Judaico, *Massechet Sopherim* vocato, aliisque.

I. Codicis Hebraici descriptionem Judaei haud committunt, nisi viro perito et probato, aliaque permulta ad illam recte instituendam requirunt; quae legatis apud VITRINGAM, L. I. de *Syn. Vet.* P. I. C. 10.

II. Haud minore cum reverentia Judaei codice S. usi sunt: immo eundem maxime in Synagogis, summo honore, per diversi generis ornamenta, afficiunt, summaque superstitione tractant; quae itidem cognosci possunt e Laudato VITRINGAE libro I. P. I. C. 10 et L. III. P. II. C. 9.

III. Eidem reverentiae tribuendum, quod Judaei Codicem S., quando vitium aliquod contraxit, aut usu ac tempore attritus est, sollicite abscondunt. Occultationem hanc הקניית appellant. Atque in omnibus illa rebus sacris locum habet, quas Judaei, quando usui minus aptae amplius censentur, sub terram, ne illas minus reverenter aliquis tractet, defodiunt. Sic igitur etiam cum codice vel vitiose descripto, vel cujus legitimus cessavit usus, agere solent. Conf. ELSNERUS in *Obs. Sacr.* ad Heb. VIII: 13. e quo hunc modo canonem Judaicum, ut summa, quam integritati codicis S. impendunt, cura appareat, depromo: „Li-
ber Legis, in quo fuerint duo errata in quaque
pagina, emendabitur, si tria, occultabitur.”
Fit autem הקניית seu occultatio illa (quo circa et
li-

libros apocryphos Judaei **ספריים** appellant) hac ratione, ut ejusmodi codex in vase testaceo inclusus in sepulcro studiosi cujusdam Juris Hebraici condatur.

§. XIV.

Licet autem variae ejus in alias linguas versiones existant, earum tamen nulla ipsi textui comparari, sed ad illum omnes examinari debent.

Duplex est hujus §. argumentum.

I. Primum ad ipsas antiquas, quas vocamus, versiones V. Instrumenti spectat, quarum potiores IKENIUS percenset,

A. *Pentateuehi Samaritani* duplex datur exemplar; alterum Hebraicum, literis tantum Samaritanis expressum, alterum dialecto etiam Samaritana conscriptum. Diverstae autem quaestiones quantum ad illum samaritanum Pentateuchum Viros DD. exercent, imprimis de ejus auctoritate, et utrum Codici Hebraico vulgari, quando ab hoc differt, sit praeferendus, necne? quibus nos non insistimus. Copiose hoc argumentum edisseruerunt WOLFIUS, aliique, in calce hujus §. laudandi, praesertim vero FRANCISCUS IMMANUËL SCHWARZIUS, in *Exercitt. Hist-Criticis* in utrumque *Samaritanorum Pentateuchum*, Vitem-
ber-

bergae 1756. 4. et Cl. SEB. RAVIUS in *Exercitt. HOUBIG. oppositis*, p. 129. sqq.

B. Subjungit IKENIUS *Versionem Graecam Alexandrinam* antiquissimam certe et praestantissimam. Judaeis illa Hellenistis est adscribenda, sed diversis, neque eodem tempore viventibus, neque eadem peritia pollentibus. Fabula enim Aristaeae de 70 quibusdam hominibus, vel potius 72 in totidem cellulis, jussu Ptolomaei Regis, huic interpretationi operam dantibus etc. dudum explosa est. Memoranda inprimis Virorum quorundam DD. POSTILLI, DE DIEU, SELDENI, BUXTORFII Filii, aliorumque sententia, Graecam Pentateuchi interpretationem ad Codicem illum samaritanum, qui samaritanis modo literis expressus, fuisse paratam; quam quidem iterum sibi sumsit defendendam singulari commentatione *Marburgi* 1765. 4. JOH. MATTHIAS HASSENCAMPUS. Plura de hac interpretatione V. I. praeter auctores mox laudandos, dabunt FABRICIUS *Bibl. Graec.* L. III. C. 12. sive T. II. p. 315. sqq. et BUDDEUS *H. E. Per.* II. Sect. 6 §. 12. not. ult.

C. Ultimo loco IKENIUS *Paraphrases Chaldaicas* commemorat. Hebraei illas nuncupant תרגומים, quod nomen quamcumque significat libri alicujus interpretationem, sed Chaldaicis paraphrasibus his praecipue tribuitur. Earum auctores fuerunt JONATHAN et ONKELOS, quorum ille transtulit Prophetas priores et posteriores, hic scribo-

seriore seculo, Pentateuchum Mosaicum interpretatus est. Leg. de his BUDDEUS, Lib. Laud. Per. II. Sect. 7. § 17. not. 3. Singularem vero *tois* Targumim operam consecravit WOLFIUS, B. H. T. II. L. VI. p. 1135 — 1191. itemque T. IV. p. 73. sqq. ubi et pag. 1036. sqq. GROD-DECKII de iisdem scripta exhibet.

II. Alterum, quod IKENIUS §. hac monet, ad auctoritatem pertinet harum similiumve interpretationum. Ubi quidem merito existimat, earum nullam ipsi textui comparari, sed ad illum omnes examinari debere. Sicut enim de omnibus interpretationibus, aliorum quoque et profanorum librorum, verissimum est, nunquam eas adeo accurate scripturam mentemve auctoris ipsius referre posse, quin ad hunc semper sint exigendae et iudicandae, imo, omnem eas auctoritatem accipere ab illa scriptura suoque cum eadem consensu: ita inprimis hoc de interpretationibus Librorum S. est affirmandum, quoniam ipsorum modo Virorum divinitus inspiratorum scripta et sententiae pro fidei ac morum regula posunt haberi, solaque haec erroribus immunia esse, quibus nulla unquam interpretatio, quippe ab humano profecta ingenio, prorsus libera est. Nec tamen est negandum, interpretationes antiquas in Codicis Hebraici locis obscuris dubiisve praeclarum saepe usum habere. Leg. de his aliisve V. I. interpretationibus (praeter jam Laudatos) LEUSDENUM in *Philologo Hebraeo-Mixto* Disf. II—VIII. CARPZOVIIUM
Crit.

Crit. S. P. II. maxime vero Cap. 1—4. et, qui omnium instar esse potest, WOLFIIUM B. H. T. II. L. II. Sect. 6. itemque T. IV. p. 164. sqq. Alios, imprimis novissime hoc argumentum exponentes, laudavit, ipse de harum interpretationum editionibus quaedam observans, MURSI-
NA in *Prim. lin. Encyclop. Theol.* §. 369.

C A P U T IV.

D E

DOCTRINA EJUSQUE PRAECI- PUIS CAPITIBUS.

Capite hoc IKENIUS doctrinam religionis, quam olim Moses et prophetae divinitus acceptam tradiderunt, declarat, et ea quidem ratione, ut commonstret inprimis, quomodo eadem in scriptis Judaicae gentis, quae prodierunt post C. N., exponi soleat. Itaque non ipsa adeo verioris doctrinae capita, quippe ad disciplinam Theologicam pertinentia, quam quidem Judaeorum de iis sententias spectabimus.

Consulendi praesertim sunt ad hujus Cap. argumentum, (quod iis praesertim usui erit, qui de doctrina religionis disputare cum Judaeis cupiant,) JOSEPH. DE VOISIN, in *Theologia Judaeorum*, Paris. 1647. 4. JOH. a. LENT, de *Moderna Theologia Judaica*, Herborn. 1694. 8., JO. HENR. MAIUS, in *Synopsi Theologiae Judaicae*, Giesae 1698. 4. JO. BENED. CARPZOVIVS, in *Introductione in Theologiam Judai-*
L *cam,*

cam, praemisfa RAYMUNDI MARTINII *Pu-
gioni Fidei*, Lips. 1687. fol., aliique. Praeterea
CHRISTIANUS SCHOETGENIUS, *Horarum
Hebraicarum* T. altero, Dresd. et Lips. 1742. 4.
Theologiam Judaeorum antiquam et veriore de
Messia explicuit.]

§. I.

*Doctrinam Religionis Judaei Sapientiam divi-
nitatis et sapientiam divinam ut et doctri-
nam divinam, aut scientiam Legalem
aut doctrinam Legis appellant, ad
quam proprie referunt, quae a
Deo supernaturaliter re-
velata sunt.*

Doctrinae Religionis nomina haec aliaque fimi-
lia, Judaeis usitata, quod satis est, illustrarunt
HOTTINGERUS *Thes. Philol.* L. I. C. 2. Sect.
1., maxime vero JOH. a. LENT, l. I. C. I.

§ II.

*Hanc plerique vulgo in מעשה ברשית et
מעשה מרכבה dispescunt: etc.*

I. Arreptae sunt hae locutiones, more Judaeis
consueto, e libris divinis. Notum quippe est,
primum Mosis Librum, quo creati mundi histo-
ria

ria traditur, ab illis בראשית appellari: atque hinc locutionem τοῦ בראשית repetierunt. Alterius locutionis מעשה מרכבה occasionem praebuit locus Ezech. I: 15, sqq. Sed de iis, quae ad alterutram hanc Theologiae Judaicae partem sint referenda, non idem Viri DD. sentiunt. Nonnulli arbitrantur, priorem comprehendere Theologiam Naturalem, ut vulgo loquimur, posteriorem, divinitus patefactam. Alii potius contendunt, opus creationis esse doctrinam de operibus Dei hominumque officiis, ex humana ratione pariter ac Libris divinis haustam, per opus autem currus doctrinam esse intelligendam, quae de Deo, de geniis caelestibus, itemque de sensu Librorum S. typico, atque igitur de mysteriis ad religionem spectantibus, exponat. Itaque prior versaretur fere in regno, ut ajunt, naturae divino, posterior in regno gratiae, vel servandorum hominum peccati culpa miserorum. Conf. MAJI *Synops. Theolog. Jud.* p. 5.

II. Alia quaestio, quae multorum exercuit ingenia et calamos, illa est, quonam sensu locutio Judaeis tritisima τοῦ עולם הזה et עולם הבא, sit accipienda? ubi quidem vulgo censebatur, sic vocari quoque Oeconomias Mosis ac Messiae, vel Legis et Evangelii. Post alios id professus est, haud inficiatus tamen, seculum futurum etiam significare tum apud Judaeos tum in libris N. F. tempora post hunc terrestrem vitam futura, H. WITSIUS in *disf. de hoc argumento Misc. S.*

L. II. *Disf.* 6. Eandem dein sententiam data opera propugnavit SCHOETGEN., *Disf. Singul.* subjuncta *Hor. Hebr.* Tom. I. p. 115. sqq. et T. II. p. 23. sqq. Aliter vero visum fuit RHENFERDIO gemina *disf.* cum hujus vindiciis in illius *Opp. Philol.* p. 34. sqq. et 887. sqq. contendenti, per **עולם הבא** five *ἡὼναι του μελλοντος*, nusquam dies Messiae intelligi, sed potius seculum futurae vitae, sicut contra **עולם הזה** seculum praesens, vel haec vita fit. Sed Cl. MILLIUS, in praefatione praemissa operibus Rhenferdianis, de controversia hac judicans, existimat, Judaeos quidem per **עהבא** aliquando *μισθαποδοσίας* intelligere seculum, negari autem cum ratione haud posse, saepe etiam iis locutione illa intelligi tempora Messiae. Et hoc sensu Apostolus. Heb. II: 5. et VI: 5. eam adhibuisse multis videtur; quod tamen negat, omniaque N. F. loca, quibus futuri seculi fit mentio, de vita, post mortem corporum humanorum eorundemque ultimo die futuram restitutionem expectanda, interpretatur Cl. KOPP. *Excurs I.* Epist. ad Ephes. ab ipso illustratae subjuncto, diligenter simul quaestionem hanc examinans. Facile autem lis illa dirimitur distinguendo Judaicum loquendi morem a sermone I. C. et Apostolorum, agnoscendoque, apud Judaeos quidem **עולם הבא** diversam habere significationem, sed in N. F. non nisi unam modo memoratam admittere.

§. III.

Principium revelatorum Scriptura S. est. etc.

Itaque Judaei

I. Rationi humanae in Theologia tradenda locum aequae ac nos Christiani concedunt, nobiscum tamen simul fatentes, ejus lumen solum ad salutarem et perfectam rerum divinarum cognitionem minus sufficere. Vid. J. a. LENT. C. I. §. 5. sqq.

II. Idem vero V. I. codicem sacrum pro uberimo ac praecipuo doctrinae Theologicae habent fonte; quamvis

III. Legem ore propagatam, seu traditiones, ut vocantur, ei superaddant. Neque absurdi prorsus in hoc ultimo sunt, dummodo justos ne excedant fines.

A. Utique agnoscendum est, quamvis certissimum sit, codicem S. V. I., pro ratione Oeconomiae veteris, omnia et singula, ad salutem consequendam credenda agendave, perfecte continere, atque igitur solum esse fontem verum doctrinae religionis divinitus olim patefactae, multa tamen, quae ad ampliorem ejus facerent illustrationem, ab antiquissimis inde temporibus tradita ore et sollicitè custodita esse. Namque, ut alias praeteream rationes, ipsi passim Apostoli in scriptis suis ea referunt quorum in V. Instrumento nullum prorsus exstat vestigium, quaeque iis haud dubie ex *παρροπαράδοσει* innotuerant; Vid. 2 Tim. III: 8. Heb.

XII: 21. Jud. 14. sq. Satis insuper, quantum ad caerimonias aliasque res sacras, liquet, Mosen multas earum praetermisisse, in libris suis, vel leviter tantum attigisse: quae igitur per παράδοσιν ore factam potuerint amplius cognosci. Tum quoque ejusmodi res, quas Moses in Pentateucho vel reticuerat, vel ἐν παράδω tantum tractaverat, ab aliis V. Instrumenti scriptis ferioribus pasim lucem accipiunt: unde igitur apparet, παράδοσιν aliquam ad feros Israëlis nepotes omnino pervenisse. Duplex hujus rei exemplum memoratum fuit in Prolegomenis §. 8. Immo etiam fieri potuit, ut in ipsa religionis doctrina hujusmodi παραδοσις locum haberet, cujus ope ea, quae de Deo Triuno, de Messia hominum e peccato miserorum servatore, et de rebus aliis brevius tradunt, scriptores S., magis perspicua redderentur. Monet hoc VITRINGA, O. S. L. I. Disf. II. C. 1. §. 4. sqq. aliquot ejus rei proferens exempla et de eadem hac re intelligens clavem cognitionis Luc. XI: 52. VITRINGAE sententiam sequitur Rev. ZACHARIAE, *Biblioth. Brem. N. Clasf. V. p. 352. sqq.* Quibus addi potest, Libros V. I. non eo inprimis consilio fuisse conscriptos, ut universam ordine traderent religionis doctrinam a Deo patefactam, sed data potius occasione in iis praecipua ejus capita attingi; nobisque igitur ad illam cognoscendam sufficere vestigia quaedam, e quibus apparet, eandem Israëlitis veteribus haud fuisse ignoratam. Copiose magis hoc ostenditur in Jo.

JO. JAC. METELERKAMPI *Disf. continente vestigia doctrinae de immortalitate animorum in Libris V. I. obvia, Harderv. 1799. P. II. C. 2. p. 99 sqq.*

B. In eo tamen graviter errant Judaei, non solum, quod nimiam plerumque auctoritatem his traditionibus, ut vocantur, deferre amant, ipsique codici divino illas aequiparare, verum etiam, quod iisdem instituta superstitionis plena adnumerant. Et antiquissimum hoc jam est vitium, ut C. VI. §. VIII. videbimus.

De Judaeorum Theologia Cabbalistica alio accepta sensu C. VI. §. XII. disputandi occasio recurret.

§. IV.

Universae Doctrinae Revelatae summa et scopus est, ostendere quo modo Deus velit in promisso Messia cum peccatore in gratiam redire etc.

I. Praemittendum hoc loco, discrimen esse longe maximum Theologiae Judaeorum, etiam post C. N. viventium, antiquae et novae. Sicut enim illa purior adhuc erat et magis consona Libris S., ita sensim adeo degeneravit, ut feriorum temporum ac nostrae aetatis Judaei in plurimis religionis capitibus, a Judaeis vetustis pariter atque a scriptoribus S. prorsus distent.

II. IKENIUS noster ad sanam et puram Judaeorum doctrinam, quemadmodum illa apud optimos aut vetustos eorum Magistros reperitur, tantummodo respicit.

A. Praecipue hic memorandum est gravissimum illud divinae Patefactionis caput, Mesiam perpesfionibus fuisse consummandum, ut verus et solus aeternae salutis auctor esset. Commonstrant enim Viri DD., eadem prorsus, quae nos Christiani de Mesfia credamus, Judaeorum nonnullos, praesertim antiquos, docuisse, maxime ex *Jes. LIII. Leg. MAJI Synops. Tb. Jud. Loc. VII.* Observandum tamen haud pauca eorum dicta huc spectantia, eo nomine admodum ambigua esse, quod duplicem plerumque Mesiam, alterum humilem et contemptum, gloriosum alterum credere, feriore inprimis aetate, solent; de quo *C. VI. §. XI.*

B. Verum et hoc nobiscum illi agnoscunt, Mesiam totius Legis omniumque Vatum divinorum esse summum et ultimum finem: id quod etiam in controversiis, quas nos cum iis agitamus, maximam praestat utilitatem, *Conf. Rom. X: 4. Gal. III: 24.*

C. Denique Judaei vetustissimi quantum ad gravissima doctrinae divinitus patefactae mysteria cum Christianis amice conspirant, ut, praeter alios *Jo. MEYERUS* ostendit, in *disf. de Myst. Trinitatis Judaeorum scriptis demonstrato* *conf. ejusdem Fundamenta Theol. L. II. C. 9.*

§. V.

§. V.

*Medium salutis in ipso (Messia) consequen-
dae fides est, etc.*

Hoc itidem in negotio Judaei antiqui nobiscum egregie consentiunt, sicut MAJUS in *Synops. Theol. Jud.* Loc. IX, SCHOETGENIUS in H. H. T. II. p. 682. sqq. alique abunde docuerunt.

Codicis S. Locis IKENIO Laudd. add. Act. X: 43. Rom. IV. Gal. III: 6. sqq. Heb. XI., coll. GROTIUS ad Heb. XI: 1. et Rom. IV: 3., qui etiam JOSEPHI, PHILONIS et antiquorum Rabbinorum dicta similia collegit. Seriorum vero temporum Judaei in omnia alia hic abeunt, et quemadmodum de Messia, ita de fide etiam perversissime sentiunt, quin immo fidei nullam fere amplius notionem foveant. Leg. Jo a LENT, l. 1. C. XIII. §. 5.

§. VI.

*Ejus (fidei) objectum universum Dei testi-
monium est, etc.*

I. Postquam per secula multa symbolis, vel confessionis, ut ajunt, fidei formulis, caruerant Judaei, seriore tamen aetate capita quaedam doctrinae tanquam creditu necessaria, Christianorum imitati exemplum, constituere coeperunt; sed de

illorum numero inter ipsos Judaeos non satis constat, quum alii plura, alii pauciora percenseant, vel etiam unum modo (dari Deum) creditu necessarium esse velint. MAIMONIDES vero, qui praecipuam iis impendisse fertur curam, memorat capita ejusmodi 13, legenda apud ПОКОЦКИУМ, in *Porta Moysi* p. 164. sqq. Sequitur Maimonidem R. ABR. JAGEL, in catechismo Judaeorum p. 6. sqq., sequuntur alii, contendentes simul, eos, qui haec rerum capita credant, quamvis origine sint peregrini, pertinere tamen ad Israëlitas, vitaeque futurae participes fore.

Sunt autem 13 Capita haec, (עקרִים vel סודות) e sententia Maimonidis, sequentia: primum docet, esse Deum, alterum non nisi unum esse Deum, tertium Deum esse mentem meram, quartum esse item aeternum, quintum ipsi, sed ipsi soli, nos debere cultum religiosum, sextum exponit de prophetia seu patefactione divina, septimum de prophetia Moysi, octavum de Pentateucho, seu Lege, nonum de Legis hujus immutabilitate, decimum de omnium rerum scientia, vel providentia divina, undecimum de praemiorum et poenarum distributione, duodecimum de diebus Messiae adhuc futuris et certe expectandis, denique decimum tertium de mortuorum restitutione. Ipsi vero Judaeorum nonnulli haec doctrinae capita habent minus necessaria.

II. Ex iis, quae dicta sunt, apparet, quam parum de gratiae divinae beneficiis, per Mesiam ejus-

ejusque perpesiones comparandis, aut de fide, tanquam illorum obtinendorum instrumento, feriorum temporum Judaei intelligant; de quibus similibusque aliis altum servant silentium.

De his doctrinae Judaicae capitibus consuli adhuc, praeter alios meretur JO. HENR. WOLFIUS singulari disputatione praefide CARPZOVIO olim habita. Add. HOTTING. *Thes. Phil.* p. 79—81. et MAJI *synopsis* laud.

§. VII.

Fides haec excludit omne meritum operum Ps.

CXXX: 2. CXLIII: 2. etc.

Hac etiam in re Judaei feriores longissime recedunt a majoribus suis. Hi enim saniora amplectebantur. Immo in Cod. *Pirke Abboth*, C. I. m. 3. Antigoni cujusdam Sochaei hoc habetur dictum: ne sitis instar fervorum, qui serviunt domino ea lege ut mercedem accipiant, sed estote tanquam servi, qui domino non ea conditione serviunt. Quam perversa ratione illius discipuli et successeurs dictum hoc narrentur exposuisse, videbimus C. VI. §. VI. Aliquando etiam Judaei posteriores simili modo fuere locuti, sicut J. a LENT C. XIII. §. *ult.* aliique commonstrarunt.

§. VIII.

§. VIII.

*Nihilominus tamen bona opera necessaria fi-
demque in illis vivam demonstrandam esse
agnoverunt.*

Conff. hic iterum J. a. LENT, memorato cap. pasim, et MAJUS *Synops.* laud. Loco XII. Observandum adhuc, ab omni seculo Hebraeos inter opera bona, hoc est actiones Deo gratas et hominibus ad consequendam salutem aeternam necessarias, praesertim numerare eleemosynas, quas vocamus, item preces et jejunia: de quibus etiam loquitur J. C. Matt. VI: 1 — 18. conf. porro Act. X: 2. et 4. Serioris autem aetatis Judaei castigationes quoque et afflictiones, sive divinitus immissas, sive voluntarias, huc referunt, iisque, ac morti ipsi, expiandorum criminum vim tribuunt. Sunt praeterea, qui, repugnantibus tamen aliis, contendunt, vel uno opere bono, ultimis vitae diebus peracto, aliquem, etiam si per antecedentem vitam universam criminibus fuerit deditus, futurae tamen felicitatis gradum quendam consecuturum esse; quemadmodum docet J. a LENT, Cap. 14. §. 8.

§. IX.

§. IX.

*Haec pro objectorum varietate Servator ad
amorem Dei et proximi refert. Aliàs quo
ad numerum omnia ad DCXIII, pro nu-
mero literarum Decalogi redigunt. etc.*

I. Respicit IKENIUS ad Matt. XXII: 37. sqq.
De Judaeis Conf. WOLF. in curis ad illum l.
Hanc autem omnium praeceptorum divisionem op-
timam esse partitionem rebusque ipsis apprime
convenientem unus quisque perspicit.

II. Permulta vero praeceptorum illorum sexcen-
torum et tredecim hodie apud Judaeos pro abro-
gatis habentur, vel saltem pro talibus, quae quam-
diu vivant patrio solo extorres, observari nec pos-
sint, nec debeant. Enumerant omnia haec prae-
cepta J a LENT, l. l. C. 14. (singulis ad-
dens, utrum adhuc observentur, nec ne) et MA-
JUS, *Theol. Jud.* Loco 13, qui etiam p. 208.
sq. monet, quamvis de tempore multiplicandorum
praeceptorum haud satis constet, a veri tamen spe-
cie non abhorrere, ipsa jam Christi aetate magnum
valde illorum, ex Pharisaica superstitione, fuisse
numerus crebramque de quorundam prae aliis ma-
jori pondere disceptationem; unde forsitan Legis
perito illi, summum Doctorem, Jesum, tentatu-
ro, nata sit interrogandi occasio, quodnam prae-
ceptorum omnium esset maximum? Vid. Matt.
XII:

XII: 28. sqq. Coll. XXII: 35 sqq. Conf. etiam SCHOETG. in H. H. ad Matt. XXII: 36.

Distinctio praeceptorum affirmantium et negantium videtur originem traxisse ex Levit. IV: 12. similibusve Codicis S. locis, sed perperam intellectis: sicut etiam illa subtilior est quam verior, quum praecepta pleraque affirmantia comprehendant negantia, et contra.

III. Quae in calce §. monet IKENIUS de *communissima divisione* distincte sunt accipienda.

A. Judaeis certe placet tripartita illa divinorum praeceptorum divisio, ut e *Sepher Ikkarim*, L. III. C. 24. sq., et ex ipso Maimonide liquet. Immo etiam in codice S. saepius vocabula illa, quamvis non semper eodem ordine, conjuncta legimus, E. C. Lev. XXVI: 46. Deut. XXVI: 17. Coniunguntur item duo ultima חקים והמשפטים Deut. IV: 18. Ezech. XX: 11. etc. Conf. etiam 2 Chron. XXXIII. 8. Denique eo, quo ab IKENIO hic disponuntur, ordine, illa occurrunt Deut. VII: 11. et 2 Chron. XIX: 10. ubi vero nomen תורה iis praemittitur

B. De vera horum vocabulorum significatione I. non eadem omnibus sedet opinio. BEZA quidem in Notis ad Luc. I: 6. ea cum graecis vocabulis ἐντολαί, δικαιώματα, κρίματα confert, haec pariter atque Hebraica illa sic explicans, ut מצות et ἐντολαί Legem moralem, חקים et δικαιώματα Legem caerimonialem, משפטים et κρίματα Legem forensem, aut civilem, complectantur. Sic etiam

Coc-

COCCEJO, BURMANNO, BRAUNIO et aliis, denique ipsi IKENIO nostro, fuit visum, qui Judaeos secum habent consentientes. Ab his tamen dissentiant alii, praesertim LIGHTF. in H. H. ad Luc. 1. 1., WITSIUS *Misc.* S. T. II. *Ex.* XV. §. II, et DEYLINGIUS *Obs.* S. P. II. *Obs.* 24. §. 8. sqq. Quippe hi animadverterunt, lubricam admodum esse hanc distinctionem, quum nomina illa Hebraica satis frequenter in Codice S. promiscue usurpentur. Sed sententiam priorem, quae intelligitur e §§. sqq., denuo ornare ac vindicare studuit Rev. SEGELKEN in *disp.* de *Marah*, ad Exod. XV: 22. sqq., praes. IKENIO Brem. 1737. C. 4. §. 9. sqq.

2. Nos, dum copiosiori hujus controversiae disquisitioni nunc vacare non possumus, existimamus.

a. in nonnullis quidem Codicis S. locis hanc nominum Hebraicorum distinctionem fortassis admitti posse, sed multa cum circumspectione illam esse adhibendam, sicut etiam ipsa vocabula haec eam haud necesarie postulant:

b. satis esse perspicuum, omnia Dei praecepta, Israëlitis data, sicut tribus illis vocabulis plerumque exprimuntur, ad triplicem illum ordinem, moralium, cerimonialium et forensium seu civilium rectissime referri.

§. X.

Per מצות commodissime intelliguntur Praecepta Legis moralis.

Huc igitur pertinent praecepta, quae amorem Dei et aliorum hominum postulant, quorumque brevem summam Decalogus, ut vocatur, saltem maxima sui parte, nobis offert, quamvis cum illo et alia Pentateuchi Mosaici loca, a quibus pleraque ejus praecepta moralia majorem accipiunt lucem, diligenter sint conferenda.

§. XI.

Per חקים commodissime intelliguntur Praecepta Legis caerimonialis etc.

Optime haec praeceptorum caerimonialium definitio sese habet. Eo igitur spectant quaecumque universi cultus divini exponunt rationem. Haec autem

I. fuisse typica, id est, umbram exhibuisse rerum futurarum, maxime ipsius Mesiae et beneficiorum divinorum, per illum consequendorum,

A. facili opera demonstratur. Nam

i. id liquet ex ipsorum rituum horum natura, quippe qui Deo minime digni aut eidem accepti fuissent, qui haud convenissent cultui divino, immo, qui insulsi saepe et absurdi potuissent

sens videri, nisi sublimius mysterium et πνευματικὴ δέλωσις in iis latuisset.

2. Vates et Apostoli expressis verbis idem hoc saepissime declarant; Vid. Ps. LI: 8, 9. Rom. X: 4. I Cor. V: 7. Colos. II: 16, 17. Heb. X: 1. coll. VIII: 5. IX: 23. etc.

3. Pios V. Oeconomiae Patres recte hoc intellexisse, ex eo apparet, quod fidem cum illis ritibus junxerunt, ut Paullus Heb. XI: 4, 28. etc. docet, fidem, inquam, quae ad Messiam futurum ejusque sacrificium maxime respiciebat.

4. Immo Judaeis fide hac destitutis vitio passim vertitur, quod externis Mosaicae Legis ritibus nimium tribuentes, ad Christum, illius finem supremum, haud attenderint; E. C. Rom. IX: 31, 32. X: 3, 4.

B. Contrarium sentientes obstare nobis arbitrantur, Israëlitis Aegypto exeuntibus tam stupidum fuisse ingenium, ut Legis Mosaicae significationem adeo sublimem non possent intelligere. Sed, quoquo modo se se habuerit Israëlitarum illius temporis ingenium, (quam rem P. II. C. II. §. III. attingemus;) observandum tamen

1. creditu haud absurdum esse, Israëlitas similia fortasse ab ipsis jam didicisse Aegyptiis, quibus, ut notum, symbolica, ut ajunt, sive allegorica, docendi ratio olim erat familiarissima:

2. saltem non defuisse, qui populum Israëliticum docerent religionis mysteria, (Vid.

C. V. §. II. et III.) quique igitur etiam Legis Mosaicae significationem mysticam eidem exponerent; quemadmodum haud est dubitandum, quin doctrina mortalibus primorum temporum divinitus patefacta, penes hunc populum sancte admodum fuerit conservata:

3. Mosis Legem non soli aetati illi fuisse destinata; verum etiam seculis sequentibus, quae maiorem his rebus lucem sensim adlatura essent:

4. nos quidem fateri, eandem ob causam, progressu temporis haec magis perspicua fuisse reddita, maxime vero post eventum ipsum in Oeconomia Nova; qua in re eadem typorum, quam vaticinationum, est ratio; sufficere tamen, in ipso V. Instrumento non deesse loca, quae typicam Legis Caerimonialis rationem aperte commonstrent, E. C. Pf. XL: 7—9. ubi docetur sacrificia et universam Mosis Legem respexisse ad futurum Mesiam, Zach. III: 8, 9., ubi sacerdotii Aaronici templique mystica significatio explicatur, etc.

II. His vero non obstantibus,
A. certissimum est, Mosis Legem, atque imprimis caerimonialem ejus partem ingenio magis rudi hominum illius aetatis, tum simplici ac tenuiori rerum divinarum et ad religionem spectantium cognitioni, iisdem tribuendae hominibus, tum denique universae constitutioni Mosaicae et reip. Israëlitarum, (de qua repetatis dicta C. I. §. X.) singularem in modum fuisse accommodatam.

B.

B. Nec minus perspicue intelligitur, praecepta haec non habuisse sempiternam obligandi vim, sed potius abroganda fuisse, postquam in Christo finem suum essent assecuta. Apostoli hoc saepissime adversus Christianos Judaizantes inculcare solent: ipseque etiam Deus idem illud satis superque demonstravit, quando remp. Judaicam ac templum, quibuscum Leviticus Dei cultus arctissime conjunctus erat, funditus evertere ipsi placuit.

Revera admodum dilucide cuique apparet, extraneas ejusmodi ceremonias temporibus antiquissimis fuisse magis necessarias, quam ferioribus seculis, praesertim, postquam J. Christus veram hominibus e peccato miseris salutem sua morte comparaverat et religionis doctrinam, per integrum quoque dispergendam terrarum orbem, multo reddiderat clariorem et auctiorem. Leg. Gal. III. 23 — 25. IV: 1 — 5. etc. conf. vero etiam, quae de divini cultus Levitici ratione admodum imperfecta ejusdemque abrogatione monebuntur. C. XXIII. §. I. sqq. X. sq. et XII.

§. XII.

Per משפטים intelliguntur Praecepta Legis forensis, etc.

I. Proxime haec praecepta ad rempublicam Israelitarum constituendam et prudenter gubernan-

dam faciebant: quare Judicibus Israëlitarum in primis illorum observandorum ac tuendorum cura erat demandata. Sed eorum quaedam simul typicam habebant rationem.

II. Leges Israëlitarum forenses ejus erant indolis, ut ex parte in Palaestinam, aut in formam reip. Israëliticae, tantum quadrarent, atque igitur ipsis privatae essent: quum tamen in iis multae etiam sint, usus generalis, quae, debita cum prudentia, in quamcunque aliam remp. possint et mereantur transferri.

Caeterum huc pertinet GUL. ZEPPERI *Exp. planatio Legum Mosaicarum Forensium*, Herborn. 1604. 8. quem librum suis auctum notis denuo edidit JO. HENR. SCHRAMMIUS ibid. 1714. 4. In primis autem nonnulla de harum Legum origine, indole, etc. observat. III. MICHAËLIS *Jur. Mos.* §. 3. sqq. quemadmodum in iisdem exponendis integrum illud Opus, eruditissimum certe, sed cum judicio legendum maximam habet utilitatem.

§. XIII.

Hi uti Praeceptorum Cerimonialium et Forensium fines erant primarii, ita illis nonnunquam secundarii sub rdinati fuerunt.

Hactenus Legum Mosaicarum cerimonialium et forensium fines primarios consideravimus. Erant autem eorundem pro infinita Dei Legislatoris sapientia

pietia, haud raro etiam fines phyfici et morales, quos secundarios appellare licet. Quippe praecepta nonnulla, alioquin ad publicum Dei cultum aut ad forum spectantia, phyficum quoque habebant usum, hoc est, indoli, vel populi vel regionis et soli, quod incolebant Israëlitae, accommodata erant, sive usum moralem, h. e. ad sanctitatem pietatemque omnis generis nutriendum faciebant. Exempla prioris possunt repeti ab interdicto carnis suillae, a creberrimis lotionibus, a sabbato hebdomadis, a quiete agri septimo quocunque anno, multisque aliis; posterioris autem a sacrificiis omnibusque muneribus sacris, a reliquis item rebus, in Tabernaculo et templo atque universo Dei cultu Levitico observandis. Hunc vero utrumque finem Legum Mosaicarum suis postea locis attingam. Ceterum secundarii fines hi nequaquam impediunt, quo minus eorundem praeceptorum quibusdam simul significatio mystica tribuatur. Conferri ad hanc rem merentur cl. IKENII Disf. T. II. p. 81. sqq. itemque 168. sqq. et FROMANN. *Opasc.* p. 150. sqq. Moneri etiam hic posset, non paucas Legum Mosaicarum ex veteri consuetudine originem duxisse. Sed ea de re dictum jam est ad Prolegom. §. IV.

Conferantur hic Viri DD. Cap. hujus initio jam
laudati, maxime CARROVUS lib. II. in Theo-
logiam Judaicam. Cap. 10.

§. XIV.

Cognitio doctrinae, uti ad salutem et pietatem necessaria, ita eadem vana est, nisi in praxin deducatur.

Leguntur illae Rabbinorum sententiae in codice Mischnico *Pirke Abboth.*, altera quidem Cap. II. m. 8. altera vero Cap. I. m. 17. Prioris mens huc redit: *Homo rudis vel bardus non metuit peccatum, neque inductus homo pius est.* Posterior hoc sibi vult: *Non sermo fundamentum est (rei) sed factum, vel opus.* A qua sententia ultima vix abludunt Paulli Apostoli effata, 1 Cor. IV: 20. Rom II: 13. ipsiusque J. Christi Matt. VII: 21. Conf. porro Jac. I: 22 — 25. Sic etiam in Libro *בראשית רבה* eleganter dicitur: *Pulcra sunt verba ex ore illorum, qui ea faciant.* Similia Judaeorum dicta promit HOTTING. *Thes. Phil. L. I. C. 2. Sect. 1.*

§. XV.

Eam autem Doctrinam excolendi non unum tantum ratio est, unde variae Theologiae Judaicae partes oriuntur.

Conferantur hic Viri DD. Cap. hujus initio jam Laudati, maxime CARPZOVIVS Introd. in Theologiam Judaeorum. Cap. 10.

§. XVI.

§. XVI.

Modus Doctrinam tradendi per locutiones figuratas et allegoricas, uti omnibus Orientis populis familiaris, et in ipso S. Codice receptus est, ita et Judaeis omni tempore in usu fuit.

I. Notissimum est, parabolas et aenigmata in utroque Codice S., maximeque in sermonibus J. Christi, frequenter admodum occurrere. Quippe illa docendi ratio populis antiquissimis, praesertim Orientem incolentibus, omni tempore vehementer placuit. Mirum igitur non est, Judaeos etiam in scriptis suis eandem saepius adhibere. Conf. I K E. NII P. III. C. VIII. §. VIII, quaeque ibidem monebuntur. Fatendum quidem, haud raro eos, ut plerumque majore ingenio, quam judicio, pollent, hac in re nimiam sibi sumere licentiam. Verum etiam hoc tenendum, multa eorundem dicta, quae passim explodi animadvertas, non esse adeo absurda, dummodo recte intelligantur, quam quidem prima fronte videri possint. Ultimi hujus exemplum legere est apud RAVIUM de Synag. M. P. I. C. I. §. 14. sq. Coll. ejusdem ADDENDIS p. 216., cui plura facile posset subjungi.

II. Non alienum ab hoc loco erit, pauca attigisse de actionibus symbolicis, ut vocantur, hoc est continentibus signum, vel imaginem, rerum

per eas significandarum, quibus olim vates frequenter utebantur. His autem exprimere solebant, et quasi depingere, res magni ponderis, eo praefertim consilio, ut minus de iis rebus populus dubitaret, vel etiam, ut magis illae commoverent spectatorum animos. Exempla quam plurima passim reperiuntur in V. Instrumento; vid. Jes. XX: 2, 3. Jer. XIII: 1—11. XVIII: 1—6. XIX: 1, 2, 10, 11, XXVII: 2. sqq. XXVIII: 10. sqq. XLIII: 8. sqq. LI: 59—64. Ezech. IV. V. VI. XII. etc. Verum etiam Dominus Jesus easdem haud raro usurpabat; vid. Matt. XVIII: 1—4. Mr. IX: 36. sq. X: 37. (Coll. Belgarum nota 26.) Joh. XIII: 4, 5, 14. XX: 22. XXI: 19. etc. Aliud exemplum habemus Act. XXI: 10. sq. Conf. *Harmonia nostra Historiae ἀναστάσεως J. Christi* ad Joh. l. l. ult. p. 215. sq. not. 181. Plura dabunt MACKNIGHT. ibidem Laud., edit. Lat. cura Cl. RUCKERSELDII T. II. p. 565. sq. not. et LAKEMACHERUS, O. *Phil.* P. IX. Obs. 9. §. 5.

C A P U T V.

DE

DOCTRINAE HUIUS PROPAGATIONE IN SCHOLIS ET ACADEMIIS etc.

Legantur ad Caput hoc, quos laudarunt **FABRICIUS** *Bibliogr. Antiq.* C. 21. §. 1, 2. et **WOLFIUS** *Bibl. Heb.* T. II. p. 924. sq. item. que T. IV. p. 446. quibus vero subjungendi adhuc **MEUSCHENIUS**, in *Orat. de distinctionibus Scholarum apud Hebraeos* inserta ejusd. *N. T. Talmude illustr.* p. 1199. sqq. et **WAEHNERUS**, *Antiqq. Hebraic.* Sect. 8. C. 4. sqq.

§. I.

Propagandae huic Doctrinae destinatae erant Scholae בתי מדרשות dictae.

I. Locutio בתי מדרשות hoc est, *domuum inquisitionis*, ab alia בתי כנסיות, seu *domuum congregationis*, probe est discernenda, quum illa

adhibeatur de scholis, institutioni dicatis, haec de synagogis, publico cultui divino, precibus praesertim et lectioni Codicis S., destinatis. Nonnunquam vero etiam scholae locutione postrema intelliguntur. Atque hinc fit, ut quoque in N. F. nomen συναγωγῆς aliquando usurpetur de schola, V. gr. Matt. IV: 23. IX: 35. etc., cujus rei rationem non nulli in eo quaerunt, quod synagogis maxime celebribus scholae, sicut etiam IKENIUS §. VI. docet, fuerunt adjectae. Conf. dicenda C. IX. §. III. De synagogis eodem Capite IX. disferetur, hic autem legendi sunt VITRINGA de *Synag. Vet.* L. I. P. I. C. 5. et GOODWINUS L. II. C. 2. §. 9, ibidemque HOTTINGERUS.

II. De scholarum antiquitate haud una Viris DD. sedet opinio.

A. Sunt, qui, praeceuntibus Judaeis, originem scholarum ab hominibus ante diluvium viventibus, immo etiam ab ipso Adamo, aut Setho, repetere ament: quorum fabulae narrantur refutanturque in *Obsf. Select. Halens.* T. I. obs. 19. Alii vero eandem referunt ad Abrahamum; alii ad Judicum Israëliticorum tempora, denique alii ad ea, quae exilium Babylonicum secuta sunt, descendunt.

A. Quod ad nos attinet, existimamus,

I. Confundendam non esse privatam liberorum institutionem, quae sine dubio ab omni tempore penes pios patres familias, doctrinae coelestis collustratos facie, locum habuit, aut παράδοσιν ore factam, de qua dictum C. IV. §. III, cum

cum scholis proprie vocatis. Quae enim harum ultimarum ex vetustissimo seculo proferri solent, exempla, minime rem conficiunt.

2. Porro, admodum verisimile est, jam ab ultima inde cultioris vitae origine illam liberorum institutionem aliis concreditam fuisse, quamvis de tempore, quo primum hoc sit factum, certi nihil possumus definire, praeter id unum, post constitutam Israëlitarum remp. huic operi, ex vulgari sententia, Levitas imprimis vacasse, ut videbimus §. III, Samuelis autem aetate ac dein scholarum propheticarum, de quibus mox §. II, fieri mentionem.

3. Denique tenendum est, quamvis memorentur in Libris S. antiquissimae Scholae, illas tamen a nostris plurimum distasse, eamque illarum formam, quae ad formam scholarum nostrarum propius accedat, non nisi superioribus demum seculis fuisse natam: quemadmodum et scholae, quales describere nobis solent Judaeorum doctores, haud dubie, utpote soli studio Talmudico dicatae, multo ferioris aetatis sunt.

Conff. hac de re BUDDIUS *H. E. Per. I. Sect. 3. §. 21. not. ult. P. H. S. 2. §. 16. not. 1. item S. 4. §. 33. not. 2.* et CARPZOVIVS ad GOODW. I. 6. §. 7.

§ II.

*Celebriores in populo Judaico erant Scholae
Prophetarum.*

De Scholis prophetarum consulantur WIT-
SIUS, *Misc. S. L. I. C. 10.* et inprimis VI-
TRINGA, de *Synag. Vet. L. I. P. II. C. 6.*
sqq.

I. Memorantur Scholae et filii prophetarum
1 Sam. X: 5. XIX: 18—24. 2. Reg. II: 3, 5, 7.
IV: 1, 38. V: 22. VI: 1. etc. Huc etiam for-
taslis respicitur Ezech. XXXIII: 31. Ex eodem
ordine praeterea videntur fuisse prophetae illi,
quorum numerus insignis memoratur 1 Reg. XVIII:
4., et quibus opponendi prophetae falsi, numero
adhuc plures, de quibus ibidem legitur: 19. et
XXII: 6, 23. conf. ad haec loca Interpp. Britann.
Cur discipuli prophetarum vocentur eorum filii,
docebitur §. VII. et inprimis §. VIII.

De Samuëlis schola prophetica porro monendum,
absurdissime artibus politicis ejus originem a MOR-
GANO tribui. Refutarunt illum LILIEN TH.,
Vindic. Cod. S. T. I. C. 5. §. 10. et T. VI. C.
12. §. 217. coll. 208., aliique, simul ostenden-
tes, religionis maxime ac pietatis studio, expo-
nendae Legi Mosaicae, celebrandis, tam voce
quam instrumentis musicis, Dei laudibus et rebus
similibus hujusmodi scholas fuisse destinatas; Vid.
inprimis 1 Sam. X: 5.

II. Erudiendis junioribus scholae illae simul videntur consecratae fuisse, ita tamen, ut adultorum quoque in iis conventus publici aliquando, et quidem sabbato praesertim, vel *νεομηνια*, vel aliis diebus festis, celebrarentur. Colligendum hoc videtur e 2 Reg. IV: 22, 23. VI: 32. et Ezech. XXXIII: 30, 31.

III. Sunt, qui existimant, antiquissimos Palaestinae incolas urbem jam habuisse literis dicatam. Quippe mentio fit urbis *קריית ספר* quae etiam *קריית סנה* *urbs libraria* *urbs doctrinae*, appellabatur Jos. XV: 15, 49. et Jud. I: 11. Leg. OWENUS in *Theologumenis*, L. IV. C. 3. §. 16. Verum etiam BUDDEUS *H. E. Per. II. Sect. II. §. 16. not. 1.*

§. III.

Cum autem munus docendi imprimis tribui Levi demandatum esset, dubitari nequit, Sacerdotes et Levitas Scholas aperuisse.

Levitas et sacerdotes, quippe qui per omnes tribus Israëlitarum dispersi erant, quique ab agricultura aliisque hujus vitae vacabant negotiis, fuisse populi doctores, e Codicis S. locis ab IKENIO laudatis colligitur. Illis vero addantur Loca Lev. X: 11. Ezech. VII: 26. XLIV: 23. Hof. IV: 6. Hagg. II: 11. Mal. II: 2. etc., item 2 Chr. XXXV:

XXXV: 3. et Nehem. VIII: 7—9. (8—10.) Sic etiam Esra sacerdos munere hoc legitur functus et Legis peritus pasim vocatur; Vid. Esr. VII: 6, 10, 11. coll. Nehem. VIII: 1—9, 13, 18. (2—10, 14, 19.) Lucem porro hinc accipit Esr. VIII: 15, 16, sqq. ubi narratur, Esram, cum populo reduce in itinere versantem, quando animadvertibat, Levitas, qui populum erudirent, deesse, eorum quosdam, atque in his etiam populi doctores, diligenter arcesivisse. Non raro autem illos officium hoc, pudendum in modum neglexisse, prophetae pasim conqueruntur; Vid. Ezech. XXII: 26. etc. Sacerdotes etiam Deus reprehendit Mich. III: 11., quod pretio doceant; de quo loco plura §. V. Observandum adhuc, Levitas nonnunquam vitae sustentandae causa munus illud obisse, quorsum referunt Jud. XVII: 9, sq. Leg. ad hanc §. VITRINGA de *Synag. Vet.* L. I. P. II. C. 8., qui et nonnulla Codicis S. loca hac re illustrat, simul vero ostendit, sacerdotes et Levitas non proprie in scholis populum docuisse, sed respondendo de rebus dubiis, judicia exercendo, et nonnunquam instruendo privatorum liberos. Errant igitur, qui illos cum nostris comparent doctoribus, Evangelicis ministris, et qui doctores hujus generis inde a Mosis jam aetate constitutos fuisse velint.

§. IV.

*Distinguunt Judaei inter Scholam publicam
et privatam. Alii dividunt in triviales
et illustres.*

Seculi ferioris esse has distinctiones facile apparet: quo circa illis haud infisto, id unum monuisse contentus **בתי רבן** etc. proprie significare auditoria, ipsas autem academias **ישיבות**, quasi confessus, a verbo **ישב**, apud Judaeos vocari. Ad illa etiam pertinent **בתי הוועד** id est *domus conventus* a verbo **יעד**, in quibus discipuli convenire solent. Distinctionem scholae publicae et privatae, diversaeque scholarum aut academiarum nomina, quorum IKENIUS hic meminit, data opera explicat VITRINGA *de Syn. Vet.* L. I. P. I. C. 5.

§. V.

Eximiis Scholae ornatae erant privilegiis.

Idem IKENIUS hic loquitur de ferioribus, quaeque post Prophetas et Apostolos fluxerunt, seculis. Sed vetustiora quaedam hac occasione posunt observari.

Privilegia haec erant tum magistrorum tum discipulorum.

I. Magistri, vel doctores,

A:

A. laboribus et oneribus publicis videntur fuisse immunes,

B. De stipendiis, saltem publicis, quae iis persoluta fuerint, res adhuc est dubia, quamvis nonnulli e loco Mich. III: 11. colligant, sacerdotes et Levitas olim absque mercede populum instituisse, quum decimae aliique redditus sacri, de quibus C. X. §. XXV, et C. XI. §. X. dicetur, vitae ipsorum sustentandae suffecerint, aliis illum locum de turpi quaestu et quod doctrinam suam sacerdotes ad populi voluntatem, lucri causa, accommodarent, interpretantibus. Sunt vero etiam, qui existiment, Apostolum ad ejusmodi mercedem doctoribus dandam respicere Gal. VI: 6. Negari saltem non potest, privatorum aliquando munificentiam doctoribus ea prospexisse, quae ad vitam sustentandam essent necessaria; vid. 1 Reg. XVII: 9. sqq. 2. Reg. IV: 8. sqq. itemque 2 Cor. XI: 8, 9. coll. 1 Cor. IX: 6—15. Similia de summo doctore J. Christo, legimus Matt. XXVII: 55. Luc. VIII: 3. etc. Et eo quidem sensu Apostoli etiam verba, Gal. I. I., accipere malim: quum tamen διπλην τιμην 1 Tim. V: 17. de duplici, vel majori, mercede intelligant in veteribus CHRYSOSTOMUS, in feriorum temporum interpretibus plurimi, WOLFIO in *curis* laudati ad h. I., alique.

C. Sed e Paulli exemplo simul apparet, nunquam doctores, ad victum comparandum, honestum quoque opificium tractasse: id quod
tum

tum temporis homine docto, vel doctore, haudquaquam censebatur indignum; Vid. Act. XVIII: 3. XX: 33, 34. 1 Cor. IV: 12a. 2 Cor. XII: 13. 1 Thesf. II: 9. 2 Thesf. III: 8.

II. Discentibus, seu literarum studiosis, eadem dabantur immunitates operum publicorum, militiae et vectigalium: nonnunquam, si Magistris Judaeorum habenda est fides, stipendia iis erogabantur. Leg. de prioribus et de honoribus, qui iisdem fuerint deferendi, ALTING. *Disf. Acad.* p. 349. de posterioribus autem R. SAL. BEN. VIRGA, in *Historia Judaica* p. 400. Sed rursus cogitetis, velim, non nisi de feriore aetate haec accipienda esse, in Libris vero S. nullum habere fundamentum.

§. VI.

Privatae (Scholae) plerumque habebantur in superiori domus parte seu coenaculo, Publicae vel in Prophetarum aedibus, etc.

I. Superior aedium pars, quae a Judaeis vocabatur בית עלייה a Graecis ὑπερώον, plerumque apud priores illos precibus, ut C. XVII. §. VIII. videbimus, aliisque pietatis exercitiis, inde vero etiam institutioni, destinabatur. Quippe illa et spatiosa erat et a strepitu remota. Leg. VI. TRINGA de *Syn. Vet.* L. I. P. I. C. 6. Hac autem re illustrantur loca Matt. X: 27. Act. XX:

7. sqq et Mr. II: 4. Conf. dicenda P. III. C. IV. §. XIII.

II. Scholis publicis antiquitus vix certus fuisse videtur locus: plerumque tamen illae in excelsis, vel sub dio, in campis, in desertis, et similibus constituebantur. His enim locis, ab hominum remoti frequentia, majore cum libertate et otio institutioni poterant vacare: nisi etiam turbae publicae id nonnunquam postulaverint. Vates igitur docebant

A. in aedibus suis; vid. Ezech. XXXIII: 30, 31.

B. in locis editioribus, sive in urbibus, sive extra eas; vid. 1 Sam. X: 5, 10. 2 Reg. IV: 25, 27., coll. VITRINGA, de *Syn. Vet.* p. 352., qui simul recte monet, huc etiam respici Prov. IX: 3. et GOODWINO II. 2. §. 10. Imitatus hoc exemplum nonnunquam legitur Dominus Jesus, e. c. Matt. V: 1, 2.

C. in desertis; vid. 2 Reg. VI: 1., quorsum et respicitur Jes. XL: 3., sicut idem hoc de Joh. Baptista, ad quem Jesaiae oraculum illud referendum, narratur Matt. III: 1. etc. Immo de ipso itidem J. Christo pasim Euangelistae perhibent, eum saepe in desertis docuisse

D. ad ripas fluviorum; vid. 2 Reg. VI: 1. sqq. Observari porro meretur, memoratum modo Johannem in eodem deserto campestri ad Jordannem, quorsum illi Elisae discipuli semet conferebant, docuisse; vid. Matt. III: 13. Praeterea ad flu-

fluviorum ripas etiam synagogas exstruere moris erat; vid. Act. XVI: 13, coll. dicendis C. IX. §. III.

E. Scholas aliquando synagogis fuisse propinquas, ostendetur C. IX. §. V.

§. VII.

Doctores antiquitus אבות aut מלמדים dicti, mox post excessum Prophetarum nudis nominibus appellabantur: etc.

I. Recte doctores, quoniam officio, quod proprie patris est, funguntur, atque item propter illorum tenerrimum erga discipulos amorem, et propter maximam curam, qua eorundem invigilant commodis, nec minus propter honorem ac reverentiam ipsis debitam, Conf. P. III. C. II. §. XXII., denique, quod monet MAIMONIDES apud CARP. ZOVIVM mox laudandum, quia discipulos docendo quasi gignunt, illorum אבות seu *patres* olim nuncupabantur. Leg. 2 Reg. II: 12. VI: 21. et XIII: 14.; quare 1 Sam. X: 12., ubi de discipulis prophetarum fermo est, quaeritur: quisnam est eorum pater? quae verba apposite Interpres Chald. reddidit: quisnam est doctor ipforum? Ad idem nomen illud respicitur Jud. XVII: 10. 2 Reg. VIII: 9. Matt. XXIII: 9. coll. antecedd. et sqq. 1 Cor. IV: 15. Gal. IV: 19., quo ultimo loco etiam cum matre Apostolus sese comparat, etc.

Nonnulli porro huc referunt locum Gen. IV: 20, 21. ubi itidem Paraphrastes Chald. $\tau\omicron$ אֲבִי per *magistrum* reddidit. Nec male monet IKENIUS, Ps. CXIX: 99. five potius 100. lucem hinc accipere, ubi senes iidem sunt, qui v. 99. doctores appellabantur. Add. GOODW. I. 6. §. 7. ibidemque CARPZ.

II. De reliquis doctorum nominibus hic enarratis fusius disferit WOLFIUS *B. H. T.* II. p. 911. sqq. qui et ipse p. 920. plures alios idem agentes memorat. Nos tantum monemus, vulgarem admodum doctoribus Judaeorum esse appellationem $\tau\omicron\upsilon$ חכמים, vel sapientum; cujus etiam vestigia exstant, tam in V. I. Jer. XVIII: 18., quam in N. F. Matt. XI: 25. XXIII: 34. 1 Cor. I: 19, 20, 26, 27. VI: 5. etc. Conferatur VITRINGA de *Syn. Vet.* L. II. C. 10. et CARPZOVIVS ad GOODWINUM p. 119. sq. et p. 126. *not.* 12.

§. VIII.

Discipuli, praecipue Prophetarum priscis temporibus, eorum filii בְּנֵי נְבִיאִים audiebant.

I. Sicut doctores et imprimis prophetae patres, ita discipuli eorum filii vocabantur; Vid. Codicis S loca §. II. laudata, item Ps. XXXIV: 12. etc. conf. ELIAE SILLBERRADII *disf. de filiis prophetarum*, Jen. 1710. Eadem hac blanda appellatione Apostoli etiam uti amant; vid. 1 Cor. IV:

14. 2 Cor. VI: 18. Gal. IV: 19. 1 Joh. II: 1. V:
21. 3. Joh. 4. Addatur laud. VITRINGA, L. I.
P. II. C. 7.

Immo eodem hoc sensu appellatio *fili*i, frequen-
tissima in Salomonis Proverbiis, est accipienda,
quemadmodum qui loquitur in libro illo, inprimis
qui VIII. et IX. nomine sapientiae nuncupatur,
tamquam doctor publicus est considerandus. Leg.
Cl. IKENII *Disf. Philol. Theol. T. L. Disf. 28,*
§. 10. sq. qui simul opportune docet, prophetas
vel doctores haud raro discipulis cibum praebuis-
se, unde lucem accipiat locus Prov. IX: 1. fqq.
Hac occasione observari etiam meretur, prophetas
nonnunquam praeclarum quendam discipulum ele-
gissee, qui perpetuus ipforum comes ac minister,
imo etiam aliquando successor esset; vid. 1 Reg.
XIX: 19 — 21. 2 Reg. III: 11. etc., coll. VI-
TRINGA L. memorato p. 353. et ALTINGIO
ibidem laudato.

II. Solebant insuper Magistri discipulos prae-
stantiores appellare חברים, sodales, ἐταίρους, ami-
cos: e quo interpretantur locum Matt. XXVI:
5^a. MAJUS in *Obs. S. L. I. p. 16. sq.* et
ELSNERUS in *Obs. S.* ad illum locum. Conf.
dicenda §. XIII. Alias etiam hoc nomine, quod
significatione admodum diversa adhibetur, ipsi jam
doctores constituti, dum superessent eorum Ma-
gistri, ex modestia praeceptorumque veneratione,
contenti esse solebant, ut §. XIII. IKENIUS
monet.

III. De nomine των חכמים תלמידי, seriore aetate et hac nostra Judaeis admodum familiari, observandum inprimis,

A. natum illud esse, postquam doctores, seculo prophetarum seriores, magis frequenter sapientes nuncupati sunt;

B. modestiae speciem illud prae se ferre, Judaeosque imitatos videri Graecos, qui in locum nominis σοφῶν illud φιλοσοφῶν substituerant:

C. nomine hoc in Rabbinorum commentariis non adeo eos, qui adhuc instituantur, quam quidem, qui jam probe docti sint, ipsosque doctores, itidem modestiae causa, appellari; sicut aliquando חכם תלמיד quemcumque virum literatum notat. Legg. GOODWINUS I. 6. §. 10., coll. ibidem CARPZOVIO, et CAR. GOTTLÖB SPERBACHIIUS in *commentatione de discipulis sapientum Hebraeis*. Vitemb. 1749. qui ultimus tamen minus exponit ipsum hoc nomen, quam Judaeorum de discipulis eorumque institutione praecepta enarrat.

IV. Discipuli, quemadmodum plerumque תלמידי sic etiam קטנים, *juniore*s, vocabantur, item בחורים *electi*; de quibus consulantur GOODW. I. 7. §. 2. ejusque interpres CARPZ. Omitto plura.

§. IX.

*Institutio hoc ritu fiebat, ut Doctor sederet
supremo loco et discipuli eum corona cin-
gerent.*

Mores non semper iidem in institutione videntur
observati.

I. Quod ad doctores attinet, Samuëlem stantem
docuisse colligitur ex 1 Sam. XIX: 24, sedentium
vero in Mosis cathedra meminit Dominus Jesus
Matt. XXIII: 2, Add. Luc. II: 46. Matt. XXVI:
55. V: 1. XII: 2.

II. Quantum ad discipulos, narrationis Judaicae,
cujus in calce §. mentionem facit IKENIUS, du-
bia valde fides est, saltem 2 Reg. IV: 38. narrari
videtur discipulos Elisei coram ipso confedis-
se. Depressiore autem loco, sive in subselliis humilio-
ribus, sive in ipsa terra, sedisse videntur discipuli;
unde lucem accipit locus Act. XXII: 3m. ad quem
conferendus WOLFIUS in *Curis*, et locutio 2 Reg.
II: 3. obvia, Eliam a capite Elisei auferendum es-
se. Verum etiam hac re illustrandum, quod legi-
tur 1 Sam. XIX: 24. ubi haud existimandum est
cum nonnullis, Saulum impetu fanatico fuisse ac-
tum, sed potius, eum, deposita veste regia, inter
Samuëlis discipulos humi confedis-
se. Repetantur
dicta Cap. II. §. III. Conf. VITRINGAM de
Synag. Vet. L. I. P. I. C. 7. DEYLINGIUM
O's. S. III. 30. WOLFIIUM in *Curis* ad Matt.

XIII: 1. XXIII: 2. et Luc. II: 46. KOECHERUM in *Anal.* ad ultimum hunc locum, aliosque.

§. X.

Docendi munus, vel ipse Doctor ore tenus peragebat, vel Interpres stans inter ipsum et Auditores, cui Doctor mentem suam declarabat, quique eam explicabat auditoribus, etc.

I. Quae hic dicuntur de Doctoris Interprete, arrogantiam nimis redolent Judaicam et feriorum temporum esse videntur. Minus saltem recte quidam existimant, Apostolum huc respexisse 1 Cor. XIV: 27, 28. Hic enim locus explicatur feliciter e more Synagogarum, quippe in quibus eo tempore, quo linguae Hebraicae usus paene jam exoleverat, interpres aliquis, quae Hebraice legerentur, eorum causa, qui haec non intelligerent, sermone patrio solebat reddere. Paullus certe loquitur de interprete eorum, quae linguis peregrinis pronuntiata essent.

II. Discipulis, quemadmodum IKENIUS subiungit, facultatem fuisse interrogandi doctores, liquet etiam e Luc. II: 46., ad quem locum plura huiusmodi collegit LIGHTF. in *H. H.*

III. Praeterea observandum, institutionem, quae per doctores fiat, exprimi a Judaeis verbo נתן, *dedit*, vel מסר *tradidit*, sicut contra discipuli di.

dicuntur accipere, קבל et לקח. Hac re illustrantur quaedam codicis S Hebraici loca, Prov. IX: 9. IV: 10, aliaque, etiam N. Foederis, quibus δίδοναι et λαμβάνειν item παραλαμβάνειν eodem sensu adhibentur, e. c. Joh. XVII: 8, 14^a. 1 Cor. XI: 23. XV: 1—3. Gal. I: 9. et inprimis 12. Eadem significatione verbum δέχεσθαι: Matt. XI: 14. occurrit. Conff. GLASS. *Philol. S. L.* III. Tract. III. Can. 15, ex edit. DATHII p. 221. sq. GOODW. L. II. C. II. §. 11., ibidemque CARPZOVIVS.

§. XI.

Ad acuenda discipulorum ingenia non solum certamina pro sedibus permittebantur, sed et qui res suas strenue egerant, ad Doctoratus honores promovebantur.

Haec et quae duabus §§. sqq. narrantur, fusius explicuit ALTINGIUS, in *Oratt. de Acad.* et *promotionibus Academicis Judaeorum*, subjunctis *Heptadi geminae Diss.* ejus *Academicarum*. Gron. 1671. 4. et in *Opp. T. V. repetitae*. Conff. etiam BRAUNIUM, in *Selectis S.* p. 746. sqq., et GOODWINUM I. 7. §. 4. ibidemque CARPZOVIVM. Tenendum vero, ejusmodi promotionem, quam vocant, apud Judaeos novissimi moris quibusdam videri, et nomen סמיכה, quo illam nuncupare soleant Judaeorum Magistri, consecrationem modo, quae plerumque fiebat manuum impositione, vel constitutionem, ad publicum aliquod

munus, five doctoris, five judicis, notare. Quodsi Judaeos audiamus, ut quis legitima ratione doctoris honores impetraret, requirebatur

I. Justa aetas, quam quidem esse anni 30 contendunt nonnulli Viri DD. eo usi argumento, quod ante hunc annum nemini liceat, canticum Salomonis, aut prima et ultima Ezechiëlis capita, legere. Quamlibet autem posterius hoc Judaei affirmant, tacent tamen de priore, imo exempla referunt eorum, qui anno jam aetatis 14, 16. aut 18. praefecti academiarum fuerint.

II. Attendebatur porro ad illius, qui honores hos consequeretur, tum doctrinam, tum vitam. Postulare igitur Judaei 7 has res ab eo sueverunt: sapientiam, mansuetudinem, timorem Dei, odium lucri, veritatis amorem, *φιλανθρωπίαν* et bonam famam. Similia ab Episcopo postulat Paullus 1 Tim. III. 2. sqq. Desiderant insuper, ut doctor ille vel judex gente Israëlitica ortus sit, ut nullo laboret insigniori corporis vitio, etc. Sed, temporis progressu de feriore illo examine plurimum Judaei remiserunt, ita ut etiam literarum rudes, modo divites sint, absque ullo examine nunc ad honores illos provehantur. Vid. Buxtorf. *Syn. Jud.* cap. 46. quo capite et alia plura leguntur huc spectantia.

§. XII.

Antiquitus unusquisque Doctor discipulos suos promovebat, sed sequentibus temporibus, non nisi venia ad id a Principe מַשְׁכִּיל impetrata, etc.

I. Quod non nisi venia מַשְׁכִּיל aliquis adeptus sit illum dignitatem, derivant Judaei ab Hillele, cui primo hunc honorem datum fuisse affirmant, ut absque illius auctoritate nemo ad eam proveheretur.

II. Etsi temporibus antiquis promotio, quam vocant, in Palaestina potissimum fiebat, etsi haec etiam praestantior habebatur ea, quae alibi terrarum fieret, postea tamen frequentissimae erant promotiones in Academiis Babylonicis, harumque doctores doctoribus in Palaestina creatis praeferebantur. Vel potius, duplex erat promotio, ut vocatur, altera tribunalis, qua quis iudex constituebatur, altera Academiarum, qua doctor creabatur. Illa in sola Palaestina, haec ubicunque terrarum, ex Rabbiorum mente, fieri potest.

III. Actiones externas huc spectantes, e mente Judaeorum, satis accurate IKENIUS describit. Plura de iis dabit laud. §. sup. ALTINGIUS. Huic subjungantur BUCHERIUS, in *Antiqq. Bibl. ex N. T.* p. 645. sqq. URSINUS, in *Antiqq. Hebr. Scholast.* C. 7. et WAEHNERUS in *Antiqq. Heb.* Sect. 8. C. 5. Nos ea tantum

tum feligemus, quae libris S. aliquam accendant lucem.

A. Jus cathedrae doctoribus privum fuisse, supra jam §. IX. vidimus. Huc referuntur loca Matt. XXIII: 2. et Nehem. VIII: 5.

B. Ex traditione clavis, qua potestas referendi arcana Legis significabatur, intelligenda sunt loca Matt. XVI: 19. et Luc. XI: 52.

C. A manu impositione **סמיכה** res haec universa nomen accipiebat, sicut etiam in scriptis N. F. constitutio vel consecratio, doctorum Christianorum ab eadem vocatur *χειροθεσία* 1 Tim. IV: 14. V: 22. etc. Quippe manuum imponendarum mos in solemni alicujus constitutione fatis antiquus est, ut e locis Num. XXVII: 18. 22. sq. et Deut. XXXIV: 9. colligitur, idemque mos ille ad ecclesiam Christianam transferat; vid. 2 Tim. I: 6.

D. Postremo eum, cui honor ille esset delatus, proclamabant, non tamen eadem semper formula. Praeter illam enim, quam refert IKENIUS, adhuc aliae erant usitatae; quemadmodum et discrimen erat, sive quis judex, sive doctor constitueretur. In prioris generis constitutione etiam hanc formulam Judaei adhibitam fuisse volunt: Ecce, tu promotus esto; et sit tibi potestas judicandi etiam judicia mulctarum! Qui vero doctores proclamarent, dixisse feruntur: habeto potestatem ligandi et solvendi! aut: habeto potestatem docendi quid ligatum quidve solutum sit! Leg. de utraque hac formula, maxime autem de
prio-

priore illa, SELDENUS L. II. de *Synedr.* C. 7. §. 1, 2. Posteriore formula hac, si modo hae res adeo vetustae sint, illustrantur loca Matt. XVI: 19. et XVIII: 18. Conff. ad priorem locum LIGHTF. et SCHOETG. in *H. H.* iterumque idem LIGHTF. in *Chron. Temp. N. T.* Opp. T. II. p. 32., unde saltem liquet, a Judaeis, hoc in negotio ligandi et solvendi locutiones, frequenter admodum usurpari.

E. Sicut in calce §. Cl. IKENIUS monet, res illas non semper omnes fuisse observatas, ita hodie multo minore cum pompa promotio, quam vocant, apud Judaeos fieri solet; qua de re leg. BUXTORF. *Syn. Jud.* C. 46.

§. XIII.

Promoti variis exornabantur titulis, quos tamen, viventibus Magistris suis, non solebant assumere, etc.

Conferatis GOODWINUM L. I. C. 7. ejusque Interpretes, et WOLFIUM, quem laudavi §. VII.

I Appellationes tres priores a verbo רַב de-
scendunt, et singulae quidem notant *dominum*, ita
tamen, ut apud Judaeos רַב dignitate minor sit,
quam רַבִּי, huic autem רַבֵּן praestare censeatur.
Observandum enim, nomen רַבִּי non esse reddendum per *Magistrum meum*, sed illud, potius esse
pa-

paragogicum, ut igitur Joh. I: 39. rectissime $\rho\alpha\beta\beta\iota$ simpliciter reddatur per $\delta\iota\delta\acute{\alpha}\sigma\kappa\alpha\lambda\omicron\nu$, non per $\delta\iota\delta\acute{\alpha}\sigma\kappa\alpha\lambda\omicron\nu \mu\omicron\upsilon$. Sic etiam רִבֵּן in רִבֵּן paragogicum est, ad significationem augendam, et nonnunquam, addita integra syllaba paragogica, effertur per רִבְנָה . Simile ultimo nomini est aliud רִבּוֹן , ex quo, Syriaca dialecto, formatur רִבּוֹנִי Marc. X: 51. et רִבּוֹנִי Joh. XX: 16.

Quaeri hac occasione solet, an J. Christus, qui toties apud Euangelistas illis nominibus non modo a discipulis verum etiam ab hostibus nuncupetur, solemni, ut vocatur, promotione fuerit adeptus? Cui quidem quaestioni insistere haud vacat. Quo circa verbo tantum monemus, non deesse illis, qui sententiam affirmantem tueantur, rationes speciosas, verum etiam superesse, quae iisdem obstant. Legantur hac de re VITRINGA, *de Synag. Vet.* L. III. P. I. c. 7. imprimis vero CARPZOVIVS ad GOODW. p. 145. sqq.

II. מֶר , a quo itidem per רִבֵּן paragogicum, מֶרֶן , aequae ac רִבֵּן , *dominum* significat. Conf. I Cor. XVI: 22^e. Appellatio autem מֶרֶן , hoc est *doctoris nostri* ferioris aetatis est, et nemini, nisi qui prius רִבִּי fuerit, tribuitur, teste BUXTORFIO *Syn. Jud.* C. 46.

III. De nomine חַבְרִים antea dictum est §. VII.

IV. Nonnulla quoque observavimus jam §. VIII. de nomine חֶבֶר , quod proprie *socium, sodalem*, notat, sed in re Judaeorum Academica valde πο-

λύσημον est. Ad illum ejus usum, quem IKE-
NIUS hic attingit, conf. JOHANNIS GOTTLIEB
BOSSECKII *commentatio de סופרים, Professo-
ribus extraordinariis in Academiis Judaeorum,
Lips. 1745.* item GOODW. I, 7. §. 3 et 5., ibi-
demque CARPZ, p. 142. Ceterum et homines
illiterati, dum modo vitam religiosam atque obe-
dientiam, omnibus praestandam legibus, coram tes-
tibus pollicerentur, eodem hoc appellabantur no-
mine, ut monet WAEHNERUS, *Antiqq. Hebr.*
Sect. 8. C. 5.

§. XIV.

*Inter titulos illos ultimus סופרים seu γραμματέων scribarum maxime memorabilis est,
quod eorum frequens in N. T. fit mentio.*

I. De scribis his parum consentiunt viri DD.
sunt enim, qui illos annumerant majoribus Judaeo-
rum sectis, de quibus dicendum Cap. sq., vel
qui eos pro Karaeis, de quibus itidem disferetur
Cap. sq. §. VII. habent, quorum ultimorum no-
mina percenset, iis simul accedens, DEYLIN-
GIUS O. S. P. III. Obs. 28. §. 2. Ipsum vero
vocabulum τῶν סופרים, seu γραμματέων, probat,
non sectae illud, sed eruditionis potius, quemad-
modum a Judaeis quicumque viri literati סופרים
pariter ac חכמים appellantur, vel muneris ac dig-
nitatis, nomen esse. Quippe Regum Israëlitico-
rum scribae honoratiores, passim in V. I. memo-

rati, eorum סופרים vocabantur: v. gr. Jonathan, patruus Davidis, ejus fuisse dicitur consiliarius וסופר et scriba, hoc est, ei a secretis, 1 Chr. XXVII: 32. Conf. etiam Esth. III: 12. et VIII: 9. ubi סופרים regis Ahasueri, sic familiae τῶν סופרים commemorantur 1 Chr. II. 55., itemque 2 Chron. XXXIV: 13. Levitae scribae, per quos R. SALOMON intelligit eos, qui pecuniarum in templum illatarum rationes consignarent. Verum etiam, qui prae aliis essent Legis periti, eodem hoc olim appellabantur nomine: quemadmodum Esra sacerdos, hanc ob causam aliquoties סופר vocatur Esr. VII: 6, 11, 12, 21. coll. 14 et 25., itemque Nehem. VIII: 9, 13. (10, 14). Sicut et nominis illius ratio exponitur Esr. VII: 10. Videatis etiam Marc. I: 22.

II. Recte igitur pro Judaeorum scribis, quorum in N. F. fit mentio, habent, qui describendo codici divino, verum etiam eidem interpretando, operam dabant, atque in rebus dubiis consulebantur.

III. Non autem, ut multis videtur, a sola tribu Levitica scribae hi erant oriundi, verum etiam ab alia quacunque; ut igitur minus accurate nonnulli eos cum Christianorum clericis, ut vocantur, conferant.

IV. Porro e scriptis N. F. liquet, horum scribarum non paucos quidem stetisse a partibus Phariseorum. Vid. inprimis Act. XXIII: 9. coll. 6. Luc. XX: 39. coll. antecedd. item v. 46. coll. XI:

43., alios vero cum iisdem haud fecisse, quum a Phariseis aliquando distinguantur, v. c. Luc. XI: 44. sicut etiam in Talmude memorantur scribae Sadducaeorum. Οἱ γραμματεῖς igitur diversis Iudaeorum sectis olim videntur addicti fuisse.

V. Denique non unius generis quibusdam fuisse videntur scribae, sed diversi admodum, sicut cl. IKENIUS duplicem eorum classem memorat. In primis quaeritur, quinam fuerint οἱ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, Matt. II: 4.? Et IKENIUS quidem eos pro libellariis habet de quibus vid. P. II. C. IX. §. XV. Alii vero existimant, illos fuisse eosdem cum iis, qui Codici S. darent operam, et τοῦ λαοῦ fuisse vocatos, qui non e tribu Levitica essent, ut distinguerentur a scribis Levitis: cui quidem sententiae minus favet, omnes scribas, vel populi doctores, pro Levitis, de quibus sup. §. III., habens, censensque insuper scribas populi nuncupatos fuisse, qui in synedrium essent cooptati, GOESIIUS, loco mox laudando, nostrum vero asse- sum, ut ex antea dictis intelligitur, haud impe- trat. Plura de scribis cupiens legat singulares SCHWARTZII, SYRBII atque HECHTII de iis disertationes, SPANHEMIUM in *Dubiis Eu- angelicis* P. II. *Dub.* 38. GOESIIUM, in *Pilato Iudice* p. 9. item in *Animadversf.* p. 13. sqq. BUDDEUM H. E. *Per.* II. Sect. 7. §. 17. not. I. RELANDUM, P. II. *Antt.* C. 9. §. 17. 18. ibidemque RAVIUM not. 21. et in primis GOOD- WINUM I. 6. §. 11 — 16., huiusque Interpretes,

ut alios mittam, Laudd. FABRICIO, B. A. C. 13. §. 4. p. 642. edit. noviss. item WOLFIO in *curis* et KOECHERO in *Anall.* ad Matt. II: 4.

Longe alius generis erat, quod ἐν παρόδῳ monendum, γραμματεὺς ille Ephesius, Act. XIX: 35., summus quippe urbis magistratus. Legg. DEYLING. O. S. III. 39. §. 16—18., aliique, WOLFIO in *curis* ad h. l. laudd.

§. XV.

Scribis jungunt scriptores N. Foederis saepissime νομικοὺς et νομοδιδασκάλους.

I. De his itidem diversa admodum viri DD. sentiunt. Satis accurate mentem suam exposuit IKENIUS, ingeniose quidem sed ex aliorum sententia subtilius, quam verius, distinguens νομικοὺς a νομοδιδάσκαλοις. TRIGLANDIUM praesertim et WOLFIIUM respicit IKENIUS, monens, a nonnullis eos pro Karaeis, quos omnem repudiasse παραδοσιν humanam Cap. seq. §. VII. videbimus, haberi. Conf. DEILING. O. S. III. 28. §. 2. Hos autem a veritate deflectere, vel e Luc. XI; 46. apparet, ubi expresse iis exprobratur nimis παραδόσεων amor: sicut etiam Act. V: 35. Gamaliel, et Phariseus, hoc est παραδόσεων humanarum patronus, et νομοδιδάσκαλος fuisse dicitur.

II. Quodsi nunc νομικοὺς ac νομοδιδασκάλους hoc est Legis doctores cum γραμματευσί, quorum §. sup.

sup. fiebat mentio, conferamus, utrique hi videntur homines fuisse publico munere fungentes, maxime quidem e Phariseorum (quibus haud raro adiunguntur tam priores, e. gr. Luc. V: 17. VII: 30 etc. quam posteriores, e. gr. Luc. XI: 44. etc.) secta, quae reliquis tempore J. Christi praevalebat, verum etiam e secta Karaeorum, tum Levitae, tum quoque ab aliis tribubus oriundi, atque in Legis Mosaicae expositione occupati, aliis sacros potissimum ritus, aliis res forenses maxime tractantibus. In scriptis tamen N. F. nonnunquam scribarum et Legis peritorum nomina promiscue videntur adhiberi, quoniam utrique erudiendo vacabant populo; conf. Matt. VII: 29.

Legg. de his praeter BUDDEUM, RELANDUM et RAVIUM in calce §. sup. laudd. GOODWINUS l. l. §. 14. ibidemque CARPZOVIVUS, KOECHERUS in *Anall.* ad Matt. XXII: 35. et Luc. XI: 45., item in addendis ad priorem l. in primis vero THEOD. CHRISTOPH. LILIENTHALII *Meditatio epistolica de Νομικοῖς Juris utriusque apud Hebraeos Doctoribus privatis*, Hal. 1740. 4.

§. XVI.

Illustriores scholae inter antiquiores Propheticas fuerunt Elisae et Ezechielis, inter reliquas sequentibus temporibus in ipsa terra Canaan Hierosolymitana, Bitterensis, Jafnensis, Lydensis, Tiberiensis, Zipporensis, extra illam Nisibensis in Syria, in Babylonia atque Mesopotamia Sorana, Nabardeensis et Pumbedithana, in Aegypto Alexandrina, praeter alias minoris momenti.

I. De prophetarum scholis et schola Ezechiëlis dictum est §. II. Leg. autem de scholis Elisaei, vel a centum discipulis frequentata, 2 Reg. IV: 43., item VI: 1. sqq. ubi narratur eos, propter numerum insignem novas sibi sedes quaerere debuisse.

II. Qui celebres maxime Judaeorum seculis sequentibus scholas et Academias, quarum praecipuas percenset IKENIUS, nosse avet, consulat imprimis WOLFIIUM, B. H. T. II. p. 920. sqq. coll. T. IV. p. 446. et CARPZOVIIUM ad GOODW. p. 123. sqq. qui et ipsi alios auctores plurimos laudant.

§. XVII.

*Omniū autem collegiorum celeberrimum fuit,
quod in scriptis Judaeorum nomine כנסת הגדולה
venire solet, etc.*

I. Synagoga haec Magna a multis cum fynedrio M., de quo dicendum P. II. C. IV. §. IV. perperam confunditur: cujus erroris ansam fortasse dedit, quod synagoga illa nonnunquam a Judaeis eodem nomine (בית דין, *domus Judicii*) quo fynedrium nuncupare solent, appellatur. Etenim Synagoga M., si qua fuit, qua de re mox, A. haud fuit perpetua, sed in Simeone Justo dicitur expirasse.

B. e CXX. Viris constitisse fertur, fynedrium vero e LXXI.

C. aliis omnino rebus, quemadmodum paulo post intelligetur, operam dedit, quam fynedrium.

Recte hoc observatum WITSIO *Miscell. S. L. II. Diss. 3. §. 28.*, RELANDO, *Antiqq. II: 7. §. 2.*, Interpretibus GOODWINI ad L. V. C. I. §. 5. inprimis CARPZOVIO p. 552., aliisque, quos iidem passim enumerant.

II. Sed de universa illa Synagoga M. plurimum in utramque partem disputatur.

A. Sunt enim, qui omnem hanc Judaeorum narrationem fabulis adnumerant: ALTINGIUS, BURMANNUS P., WITSIUS, VITRINGA, LOESCHERUS, BUDDEUS, maxime vero Cl.

RAVIUS P. in *diatr.* de *Synagoga M.*, *Traj. Bat.* 1726. 8. qui illorum etiam laudavit loca p. 44. sq. aliosque adjecit in *Addendis* p. 217. Accessit ad eandem sententiam LAKE MACHERUS *Obs. Philol.* p. 171. item CAR. AURIVILL., *Disf. Gotting.* 1790. 8. p. 139. sqq. Et RAVIUS quidem, quamvis haud neget, (en statum quaestionis accuratius definitum) Esram, cum nonnullis e Babylonia reducibus, diligentiam insignem, tum in colligendis V. I. libris, tum in re publica instauranda ac regunda, posuisse, inficiatur tamen confesum talem eumque tam numerosum et tam diu continuatum, qualem nobis describant doctores Talmudici, vere locum habuisse. Quippe
 1. silentium urguet scriptorum omnium, tam sacrorum quam exterorum, Talmude antiquorum;

2. natam vero esse contendit hanc narrationem ex nimio παραδόσεων studio; observans praeterea, primo omnium illam memorari in Codice Mischnico *Pirke Abhooth*, quem seculo I. post excisum templum posterius vindicare studet, atque apud Chaldaicum Cantici Salomonici Paraphrasten C. V. et VII. 3, sed qui Gemara, vel saltem Mischna, sit ferior; amplius autem Judaeorum doctores, praesertim Gemaricos, eandem exornasse multisque auxisse accessionibus.

3. Ipsam dein Rabbiorum de S. M. narrationem impugnat,

a. rationem, quam reddant, cur *Magna* sit

sit nuncupata, de qua mox dicetur, absurdissimam esse commonstrans;

b. singulos labores, qui viris Synagogae huius tribuant, de quibus itidem postea, percensens, et quam illi, partim falsi, partim dubii, partim in Codicem S. injuriosi sint, ostendens;

c. neque omittens disensionem, quae in ipsis Judaeorum magistris, ratione multarum rerum observetur, quaeque et nobis dein passim apparebit;

B. E contrario fidem habent narrationi huic DRUSIUS, BUXTORFIUS, HOTTINGERUS, SELDENUS, HUETIUS, quorum itidem loca laudavit RAVIUS, p. 43. praeterea, ut alios mittam, PRIDEAUX, *Histor. P. I. WOLF. Bibl. Heb. T. II. p. 6. §. 4.*, et CARPZ. *Crit. S. P. I. C. 5. Sect. 5. p. 215. sq.* qui ultimus inprimis removenda quidem censet ea, quae fabulas sapiant Judaeorum, sed agnoscendum existimat concilium aliquod prophetarum et aliorum piorum virorum, quod auspice et praefide Esra, maxime de recensendo, in unum volumen conpingendo, et emendatissimis Codicibus augendo, V. Instrumenti Canone, ecclesiae prospiceret; his nixus rationibus:

1. Judaeorum, item Christianorum ante ALTINGIUM, hac de re consentiens testimonium non temere esse repudiandum;

2. Ecclesiae Judaicae illo tempore conditionem operam ejusmodi reddidisse necessariam, quae porro haud obscure in Libris S. tribuatur Esrae

aliisque Viris divinitus adflatis: quare Judaeorum narratio, quae et alios iis adjungat viros probos, non prorsus, saltem quantum ad rem ipsam, sit explodenda;

3. dissentientium rationes tanti non esse, ut negantem illorum sententiam satis comprobent.

4. Addunt alii, testimonium Judaeorum fidem mereri, quum Karaei, παραδόσεων hostes, hac de re cum Rabbanitis conspirent: quod vero argumentum enervare conatur RAVIUS, Lib. L. P. I. Sect. I. C. I. §. 13—17.

En, quomodo ab utraque parte Viri DD. synagogam illam oppugnent ac propugnent. Subjungere hic liceat Laud. RAVII verba in nota ad RELANDUM, quem HERBORN. 1743. edidit, p. 357.: „Historiae ejus (Synagogae M.) quem-
„admodum ab unis Talmudicis tradita circum-
„fertur, si quid veri subest, sic tamen errore mul-
„tiplici tanquam nebulis involutum est, ut vix
„appareat.”

III. Accedamus ad IKENIUM nostrum, qui hujusmodi confesum agnoscit, et potiora ejus capita breviter illustremus.

A. Quod ad nomen attinet,

1. το **ΚΝΔ** minus ambigue, hoc in negotio, per *congregationem*, quam per *Synagogam* reddi, haud infcite monet RAVIUS Lib. L. P. I. C. 2. §. 10.

2. Si interrogas Judaeos, cur Magna fuerit appellata? ejus hanc reddunt rationem, satis obscu-
ram,

ram, quod הגדולה id est *Majestatem*, alibi dicunt עטרה *Coronam*, restituerint illius collegae. Magis eandem explicantes dicunt, illos triplex Dei nomen *Magnifici, Potentis ac Terribilis*, quo Moses [Deut. X: 17. usus legatur, quodque temporis progesu in oblivionem fuerit adductum, revocasse, quum ejus mentio injiciatur Neh. IX: 32.

B. Esram hujus collegii praesidem fuisse uno ore Magistri Judaici affirmant, solo Elia Levita eum pro illius scriba habente.

C. In Viris CXX. multos fuisse prophetas tradunt, dissentientes vero, utrum Haggaeus, Zacharias, et Malachias adnumerandi sint, nec ne? Sunt etiam, qui CXX. Viros illos non simul, sed diversis temporibus et succedendo, in Collegium illud cooptatos existiment. Omnium vero ultimus fuisse dicitur Simeon Justus.

§. XVIII.

Huic Collegio tribuitur Punctorum vocalium et accentuum inventio, versuum biblicorum distinctio, etc. quamvis alii haec Magistris Tiberiensibus adscribant.

I. Dissentiunt itidem Judaei, utrum jam ante exilium Babylonicum, an post illud demum, quae ultima sententia vulgatio est, confessus hic fuerit celebratus?

II. Quonam urbis, vel templi, loco confes-

derint hi Viri, quibusve diebus egerint conventus, non definiunt.

III. De temporis spatio, quo collegium illud permanferit, haud eadem rursus omnium est opinio.

IV. Pergamus ad Collegarum labores: ubi quidem praemittendum, praeter ea, quae commemorat IKENIUS, eaque, quae jam ante, Cap. III. §. I, VII, IX, X. attigimus, eidem collegio huic Judaeos ferioris aetatis tribuere precum formulas, benedictiones 18. nuncupari solitas, de quibus C. XVII. §. XII. festi diei Purim vocati, de quo C. XII. §. XXXII. sq., institutionem, maxime vero, cujus quidem gratia universum hoc ἐνρημα excogitatum RAVIO aliisque videtur, Legis oralis, ut ajunt, sive παραδόσεις ἀγράφου propagationem, vid. dicta C. IV. §. III. etc. Superest igitur, ut dicamus de Masora, quam iisdem Synagogae M. Viris nonnulli, ut IKENIUS monet, alii Magistris Tiberiensibus, adscribunt. Legantur de hoc argumento, praeter BUXTORFIUM singulari libro, qui inscribitur *Tiberias*, seu *Commentarius Masorethicus*, Basil 1620. 4. HOTTINGERUS, *Thes. Philol.* p. 396. sqq., WOLFIUS *B. Heb.* T. II. L. III. p. 460. sqq., et T. IV. p. 207. sqq., CARPZOVIVS *Crit. S.* P. I. C. 6, RAVIUS, de *Synag. M.* P. II. *Sect.* II. C. 3. §. 12. sqq., GOODWINUS. VI. 7. §. 6. sqq. et I. 6. §. 15. ejusque *Interpp.* Hi vero plures alios diligenter laudant.

A. De aetate eorum, quae ad Masoram spectant, quorumque praecipua enumerat IKENIUS, sub iudice lis est. Sunt enim, qui ultimam horum antiquitatem et ab ipso Mose reliquisque scriptoribus S. repetendam originem defendunt; alii affirmant Esrae ejusque collegis illa esse accepta referenda; denique alii doctores Tiberienses Masorethas vocatos, qui seculo post C. N. V. vel ineunte VI confederint in urbe Tiberiade, pro eorum inventoribus habent. Sicut autem prima sententia nullam veritatis prae se fert speciem, et altera, post profligatam Synagogam M. sese amplius tueri nequit, ita etiam ultima haud omnibus ex aequo placuit. Rectissime illi videntur instituere, qui censent, Masoram et quae ad eam pertineant, non eodem seculo esse nata, nec semper illa eandem formam habuisse. Etenim in Talmude jam antiquorum Masoretharum סופרים ראשונים fit mentio, videnturque Judaei, praeludentibus quibusdam ante C. N., in primis seculo post everfam per Romanos Hierosolymam I. vel II. huic rei manum admovisse, quae vero dein varie aucta a doctoribus Tiberiensibus, primum in justam formam digesta, post haec novis ditata accessionibus, ac denique seculo XVI. exeunte a R. JACOBO BEN-CHAIM, DAN. BOMBERGII impensis, in illum ordinem, quo nunc eam conspiciamus, redacta.

B. Masorae conditionem et usum laudati Viri
DD.

DD. abunde exposuerunt, tantaque cum diligentia, ut fere otium nobis fecerint. Quumque haec potius ad criticam S., quam ad Antiquitates spectent, fatis jam erit, pauca de singulis observasse.

I. Masoram ipsam laud. BUXTORFIUS describit Lib. I. C. II. his verbis: „ Masora est „ doctrina Critica, a priscis Hebraeorum sapientibus, circa textum Hebraicum S. Scripturae, „ ingeniose inventa, qua versus, voces et literae „ ejus numeratae, omnisque ipsarum varietas notata, et suis locis cum singulorum versuum recitatione indicata est, ut sic constans et genuina „ ejus lectio conservetur, et ab omni mutatione „ aut corruptione aeternum praeservetur et valide „ praemuniatur ” Hactenus BUXTORFIUS. Versatur autem Masora non modo in Cod. Hebraici versibus, verbis ac literis, verum etiam in punctis, ut vocantur, vocalibus et accentibus. Distinguunt porro Masoram magnam a parva. Magna itidem est vel finalis, ut ajunt, quae maxima etiam a nonnullis vocatur, et ad calcem singulorum librorum SS. comparet, vel textualis, ut loquuntur, hoc est ad ipsum relata contextum, quae iisdem κατ' ἐξοχὴν appellatur magna, quaeque praecipua quaedam recenset verba, ac vel supra versiculos, vel infra eosdem, vel etiam ad marginem reperitur. Parva Masora absolvitur excerptis quibusdam brevioribus, quae ex majori illa sunt deprompta, certisque haec signis aut scripturae compendiis, exprimi-

mitur. Haud nimis vero magnifice de illa sentien-
dum, vel pretii auctoritatisve nimium ipsi tribuen-
dum esse, cum ex iis, quae supra de Masorae
aetate et multis vicissitudinibus dicta sunt, tum ex
diligentiori ipsius Masorae consideratione, facili ne-
gotio apparet.

2. Inter diversas Masoretharum notas criticas
illae praesertim eminent, quarum IKENIUS facit
mentionem, quibusque solis nunc, brevitatis cau-
sa, insistimus. Omittimus igitur, quae de literis
majusculis, minusculis, inversis, aut suspensis,
quas nonnunquam in Codice S. deprehendimus,
Masorethae passim observant. De literis suspensis
anonymi conjectura legitur in *Symb. Litter. Brem.*
T. I. P. II. p. 1. sqq

a. Nomina קרי et כתיב, quae in mar-
gine et saepe quidem literis primis ק et כ. so-
lent notari, significant varias codicis Heb., quas
vocant, lectiones. Namque כתיב, seu scriptum
quoddam verbum signatur circulo et in margine
per ק docetur, quomodo sit legendum.

Diversi autem sunt generis atque igitur vel ma-
joris vel minoris momenti; immo' etiam haud raro
auctorum suorum vel superstitionem ostendunt vel
ignorantiam, adeo ut in locis plerisque τῶν Cetibh
potior sit ratio. Optime hoc docuit FRANCIS-
CUS TSEPREGIUS, disputatione gemina de *Authen-
tia selectiorum Cetibhim*, Praef. ALB.
SCHULTENS. *Franeq.* 1725. atque inserta Col-
lec-

lectioni Opusc. Oelrichsianae T. II. p. 61. sqq. et 137. sqq. Data etiam opera disseruit de his notis CARPZOV. *Crit. S. P. I. C.* 7. alios simul enarrans in nota ad §. 1., ad quos dein accessit, praeter laud. TSEPREGIUM, DIETER. SAM. WOLFFRADT. in *disf. de origine atque indole* תוֹ Keri et Cetibh. praefide KAEMPFERO *Rostoch.* 1739. et inserta memoratae modo collectioni T. II. p. 29. sqq. Conf. etiam Cl. Jo. VAN VOORST disput., praefide J. J. SCHULTENSIO habita L. Bat. 1778., de *correctionum Masorethicarum genere, quod spectat loca controversa*, etc.

Singularis de iisdem sententia erat MATTHEI HILLERI, quam nonnulli approbarunt quidem, praesertim GUDIUS, *Misc. Lips. Nov.* vol. V. p. 385. sq. Sed quam rectius alii inpugnarunt. Vid. WOLFFRADT. *disf. laud.* p. 43—48. maxime vero CARPZOV. *supra laud.* §. 3. not. 5.

b. פסקא proprie *pausam* seu *cesstationem* significat. Legitur haec nota, cujus in universo Codice Hebraico 25, sive 28. numerant Masorethae, in medio versu aliquo, indicatque, ibi hiatum, vel finem, esse: V. Gr. Gen. XXXV: 22. post verba וישמע ישראל Masorethae monent: פסקא באמצע פסוק, hoc est pausa in versu medio, quoniam, quae eodem commate restant, novam constituunt orationem et ad sequentia pertinent.

c. עֵטוֹר סוּפְרִים, id est, ut vulgo redditur *ablatio* vel *remotio scribarum*, 5. locis S. Codicis Hebraici reperitur, ubi docent Masorethae, literam ך verbis quibusdam ab imperita plebe inter legendum, praefixam fuisse, sed quae sit omittenda. Suntque illa verba אַחֵר Gen. XVIII: 5. Ps. LXVIII: 26. Gen. XXIV: 55., quibus locis nostrae etiam editiones τὸ ך. omittunt, et Num. XII: 14, ubi adhuc legimus וְאַחֵר, item מִשְׁפָּטִיךְ Ps. XXXVI: 7., pro quo plebem olim dixisse volunt וּמִשְׁפָּטִיךְ. Conscripsit vero JOH. GODOFR. WERCHAU dissertationem singularem initio *Theol. Philol. Nov.* legendam, de *ablatione scribarum*. Conf. etiam BUXTORF. *Lex. Talm.* Col. 1597. fq.

d. Contra תְּקוּן סוּרִים, id est, *correctio* seu *ordinatio*, seu *directio*, *scribarum* vel *scriptorum*, locis 18. Cod. Hebraici legitur. Significare per eam voluerunt Masorethae, illis in locis loquendi more ordinario, aliter paullo scribendum fuisse, sed rationes habuisse scriptorem S., cur stilum mutaret. E. C. Gen. XVIII: 22. loco verborum: *Abrahamus stabat coram Domino* Mosi e contextu, fuisse scribendum existimant: *Dominus stabat coram Abrahamo*; Num. XI: 15. pro בָּרַעְתִּי בָּרַעְתָּם. Omitto plura.

Diligenter de hac nota Masorethica exposuit JOH. MEYERUS *Harderv.* 1689., cujus disert.

fert. Thesauro laud. inserta est. Conf. itidem
BUXTORF. *Lex. Talm.* Col: 2630. sq.

Plura de singulis his et aliis notis similibus da-
 bunt auctores, de Masora disputantes, quos antea
 laudavi, inprimis **CARPZ.** *Crit. S. P. I. C.* 6.

C A P U T VI.

DE

DOCTRINAE CORRUPTIONE.

§. II.

Primum eam corrumpere coeperunt falsi Prophetæ.

I. **R**ecte observat IKENIUS, non impios Prophetas omnes pro Pseudoprophetis habendos esse. Liquet hoc e Matt. VII: 22, 23. et in primis e Bileami exemplo, de cujus quidem impietate expressis verbis scriptores S. loquuntur, qui tamen, quum oracula ab ipso acceperit Deo, et modis iisdem, quibus Prophetis Θεοπνεύστοις arcana solent retegī, quumque praedixerit res eventu comprobatas, veris utique Prophetis annumerandus. Ipse Petrus id confirmat, quando Bileamum, quamvis reprehendens ejus insipientiam et iniquitatem, Prophetæ tamen nomine ornat. Vid. 2 Petr. II. 15, 16.

P

Da-

Data opera id ostenderunt DEYLINGIUS, *Obs.* S. III. 10. BENZELIUS, *Syntagm. Dissertt.* T. II. p. 37. sqq. et alii. Minus vere autem rationes subducit LILIETH. *Vind. Cod. S. T. I. C. V.* §. 33. contendens, primum fuisse ipsum Prophetam verum, dein Pseudopphetam. Nec obstat sententiae nostrae, Bileamum non fuisse Israëlitam. Etenim aliis etiam, qui a gentibus exteris essent oriundi, temporibus antiquissimis, Deus extra ordinem voluntatis suae arcana patefecit, e. c. Abimelecho, Pharaoni, etc.

II. Est igitur Pseudoppheta, qui afflatum divinum falso simulat, quive cultum commendat deorum falforum, aut religionem, divinitus acceptae adversantem, quique signis fallacibus fidem sibi conciliare studet. Leg. Deut. XIII: 1—3. et XVIII: 21. sq. et conf. dicta C. II. §. VI.

III. Quam magnus Pseudopphetarum penes Israëlitas, praesertim rep. eorum ad finem vergente, fuerit proventus, quantumque illi populo ac religioni intulerint damnum, colligi etiam potest e II. 1 Reg. XVIII: 19. sqq. XXII: 6, 23. Jer. XXVI, XXVII: 9. sqq. passim, XXVIII, XXIX. passim, in primis: 21, 24. sqq. etc.

IV. Summum supplicium Pseudopphetis Lege divina erat constitutum. Vid. Deut. XIII: 5. et XVIII: 20. Judaei vero illud de strangulatione explicant, qua de re infra P. II. C. V. §. XLIV. Conf. MICH. I. M. §. 252.

§. III.

Non parum de ejusdem puritate delibarunt homines profani qui praecipua Theologiae capita convellere annisi sunt.

I. Antiquissima jam impietatis et profani in religionem animi documenta memorantur, non modo hominum ante diluvium viventium, vid. Gen. VI: 1 — 13. verum etiam post illud, nec modo in gentibus a cognitione veri Dei remotis, sed in ipsa quoque Patriarcharum, ut vocantur, familia. Exemplo sit Esavus, de quo vid. Genes. XXV: 32. coll. Heb. XII: 16.

II. Progresu temporis eandem impietatem adhuc magis increvisse, ex Psalmorum l. l. IKENIO laudd. manifestum est: quamvis Ps. XIV: 1. non de Israëlitis, sed de populo quodam extero sermonem esse, nonnulli colligant e comm. 4. sqq. In primis observandum, gentem Israëliticam, stante templo I. magis ad cultum falsorum deorum, a populis vicinis, Cananaeis praesertim, acceptum, de quo toties conqueruntur vates divini, sed sub templo II. magis ad Atheismum, tam theoreticum quam practicum, ut ajunt, inclinasse, aut errore contrario, qui postea sensim invaluit, in externa Legis observatione, cui etiam sectarum atque institutorum humanorum accedebat studium, acquievisse. Exponentur haec singula Cap. XXIII. Malachiae tamen locum, IKENIO laudatum, quod *ev*

παρόδω monere libet, alii, propter ejusdem cap. III: 20. (IV: 2.) non de hominibus impiis, sed de piis, felicitatem; improborum, suamque miseriam, conquerentibus, interpretantur, το ιξ comm. 16. quod opponitur τω ηηγ comm 15, accipientes de temporibus antiquis.

Illud vero, quod de Esra, e Judaeorum testimonio, I K E N I U S narrat, Judaeis relinquimus demonstrandum. Conf. dicenda C. XVII. §. X.

§ IV.

*Maximum autem illi damnum intulerunt ortae
sub templo II. creberrimae sectae.*

De Judaeorum sectis et haeresibus copiose exposuerunt SERRARIUS, DRUSIUS et SCALIGER, quorum opuscula collegit, addita diatribe de secta Karaeorum, JAC. TRIGLANDIUS Nepos, Delphis, 1703., 2 voll. 4. Plures laudat WOLF. B. H. II. 815. sqq. et IV. 330. sqq., quibus vero addantur CASAUBONUS, *Exercitat. L. adv. BARONII Ann.* p. 49. sqq. BUDDIUS, *H. E. Per.* II. Sect. 7. §. 18. not. 3., GOODWINUS, L. I. C. 9—12. et ejus Interpp. MACKNIGHTIUS, *Harm. Euang.* T. I. p. 153. sqq. aliique.

I. Stante templo I. Israëlitae, nefando deorum cultui pertinaciter dediti, a sectarum studio, quamvis earum passim jam spargerent semina, alieniores erant:

erant: cujus rei rationes nonnulli censent, fuisse exiguum doctrinae religionis cognitionem, sacerdotum ac Levitarum desidium in perquirendis legibus Mosaicis: sed quae sola minus videntur sufficere. Quum vero sectae illae post exilium Babylonicum in primis percrebuerint, praesertim earum origo repetenda a commercio, quod Judaei, ab eo inde tempore, cum aliis gentibus, ipsisque Graecis, habuerunt. Itaque, ad exemplum philosophorum Graecorum, Judaei quoque in diversas distracti sunt scholas, sicut etiam ab iisdem sententias haud paucas, immo etiam mores quosdam, dum modo Legi Mosaicae non nimis adversarentur, acceperunt.

II. De numero sectarum Judaicarum observetur, nonnullos minus recte Judaeis tribuisse septem sectas, tum ex ignorantia linguae Hebraicae, tum quod factiones civiles pro sectis, sed quae proprie ad religionem pertinent, habuerint. Tales erant Herodianorum et Gaulonitarum factiones, de quibus infra §. VI. et VIII. Hic meretur conferri *Disf. RHEINFERDII de fictis Judaeorum haeresibus*, *Opp. p. 76. sqq.*

III. Quonam tempore tres illae sectae initium ceperint, obscurum est. LAKEMACHERUS autem *Obs. Phil. P. I. Obs. I.*, ex JOSEPHO, *Antt. L. XIII. 5. §. 9.* colligit, eas aetate Jonathanis Chasmonaei ortas fuisse. Ex historia Evangelica novimus, J. Christi temporibus duplicem potissimum sectam inclaruisse, Sadducaeorum et

Phariseorum, quibus tertiam Esfenorum PHIL^o et JOSEPHUS adjungunt, sed quorum ultimorum, ut §. sq. videbimus, nulla penes N. Foederis scriptores expressa fit mentio.

IV. Haud male comparantur hae sectae cum tribus celebratissimis Graecorum philosophorum familiis. Quippe Esfeni a Pythagoraeis, quibus cum JOSEPHUS ipse illos confert, non multum distabant; Sadducaei Epicureis haud erant dissimiles; denique Pharisei prope aberant a Stoicis, in simulatione praesertim et vano fastu. Haud nimis tamen comparatio haec est extendenda, neque omnia, quae de illis Graecorum philosophis traduntur, ad sectas Judaicas transferenda sunt. Quamlibet enim quaedam similitudo hic locum habet, simul tamen haud parum discriminis facile observatur. Leg. WALCHII *Obsf. in N. F. libros*, Obs. I.

§. V.

Esfaeos vel Esfenos Ἐσσαίους vel Ἐσσηνοὺς, eodem cum אִסְתָּאִי אִסְתָּאִי *1 Maccab. II: 42. et VII: 12. aut ab illis ortos volunt.*

I. Quantum ad τῶν Ἀσιδάιους, quorum, ut IKENIUS monet, mentio jam fit in Chasmonaeorum historia,

A. ineptam hujus nominis derivationem, ab HARDUINUS excogitatam, homines illos ita fu-

fuisse vocatos ab Hebraico צדד , *latus* denotante, ridet merito DEYL. O. S. P. II. Obf. 35. §. 8. Verius illud repetitur ab Hebraico חסידים , quasi dixeris *benignos, beneficos*.

B. Distinguere porro Judaei solent, חסידים et צדיקים , quorum primi ea etiam faciunt, ad quae facienda jure aut lege non teneantur, alteri sint, qui jus et aequum accuratissime exercent, ultimi vero qui jus et fas violent. Conf. Cod. *Pirke Abhoth*, C. V. m. 10. Sunt vero etiam in Christianis, qui autument, ad hoc discrimen respexisse Apostolum Rom. V: 7, 8. Legg. WOLFF. in *Curis* ad h. l. GOODW. L. I. C. 9. §. 4, 5. et ibidem CARPZ. alique.

C. Notandum adhuc, Hasidaeos olim non tam singularem sectam constituisse, quam quidem fuisse homines, insigni pietatis studio super alios eminentes.

Legantur de iis BUDD. H. E. Per. II. Sect. 7 §. 18. not. I. GOODW. L. I. C. 9. ejusque Interp. CARPZ., qui ad ejusd. Cap. initium plures laudat.

II. Pergimus ad *Esfenos*,

A. quorum nomen diverse itidem a viris DD. accipitur. Conf. FULLERUM in *Misc. S. L. I. C. 3.* aliosque infra laudandos. Errant PHILLO et qui eum sequuntur, dum illud derivant a Graeco *εσενος*, quoniam omnino non Graecae originis Esfeni fuerunt sed Hebraicae. Errant alii, quorum valde ineptas et ex parte ridiculas opiniones haud cura-

mus. Nec tamen ultra conjecturas hic datur ascendere, cujus modi etiam est sententia cl. IKENII, quamvis haud incommoda, quando verbum Arabicum *أسى*, *benefecit*, confert, ut igitur nomen hoc alteri τῶν חסידים satis respondeat. Sunt porro, qui ab eodem verbo, sed quatenus significat *tristis et sollicitus fuit*, *doluit*, nomen repetunt, ut homines illi ita sint vocati a vitae ipsorum instituto, quo in culturam animi assidue incumberent. Graece e JOSEPHO promiscue vel Ἐσδαίοι vel Ἐσσηνοὶ appellantur.

Qui Θεραπευταί, PHILONI praesertim memoratos, eosdem faciunt cum Esfenis, illos, vel solius animi, vel corporis simul, medicinam tractasse volunt. Dantur vero etiam, qui Θεραπευταί distinguant ab Esfenis. Conf. DEYL. in *Disf.* altera sub juncta *Obsf.* S. P. III. §. 12 — 15. verum etiam, qui contrarium defendit, CLERICUS apud BUDDEUM, l. sup. l. not. 3.

sup. B. Doctrinam illorum et mores dilucide IKENIUS exponit. Liquet inde, eos optimam fere Judaeorum suo tempore partem fuisse, qui latius in dies serpentis corruptelae pertaesi, a reliquis hominibus semet segregaverint, vitamque egerint severiorem. Eorum originem nonnulli a Rechabitis, de quibus C. XVI. §. XVII. sqq. alii potius ab Antiochi Epiphanis aetate, quamvis sub Hyrcano demum expressa illorum fiat mentio, derivant. Leg. de Esfenorum placitis et vitae ratione JOSEPH. *Ant. J.* L. XIII. C. 5. §. 9. et L. XVIII.

C. I. §. 5. in primis vero *de Bello* §. II. 8. itemque PHILO, praecipue *Opp. T. II. p. 457. sqq.*

C. Esfenorum nulla in scriptis N. F. expressa fit mentio. Quippe a reliquorum hominum consortio vivebant remoti, et magnam partem extra Judaeam, nec Hierosolymam adibant, aut festos dies, a sacrificiis abstinentes, celebrabant.

Reliqua, quae huc pertinent, copiose pertractarunt auctores antea memorati, quibus jungantur, qui nominatim de Esfenis scripserunt, enumerati WOLFIO §. IV. laudato et CARPZOVIO ad GOODW. L. I. C. 12.

§. VI.

Ab his immane quantum distabant Sadducaei

צדוקים a צדוק ZADOKO, de genere ANTIGONI SOCHAEI discipulo, sectae hujus auctore, denominati.

I. Quantum ad etymon nominis צדוקים, itidem HARDUINUS se deridendum praebuit, conflatum illud existimans ex litera ש qui, verbo חרה *delectatus fuit*, ac substantivo חקה *lex*, sed vapulans DEYLINGIO, *Obs. S. II. 35. §. 5.* Alii vocabulum צדק vel צדיקים originem huic appellationi dedisse autumant. Plerique tamen viri DD. quibus etiam IKENIUS pollicem premit, a ZADOKO, Antigoni Sochaei, tribus seculis ante C. N. florentis, discipulo, qui familiae hujus antesigna-

nus ipsis habetur, nominis rationem arcesunt. Sic praeiverant Judaeorum Magistri, quorum vero narrationem, post HUMPHR. PRIDEAUX *His. tor. V. et N. T. T.* II. p. 487. in dubium revocat LAKE MACHERUS, *Obs. Phil.* P. I. Obs. I. §. II. Conf. etiam RAV. ad REL. *Antiqq.* p. 412. sq. not. 11. maxime vero Anon. in *Conjecturis, Sadducaeorum sectae novam lucem accendentibus*, Hal. ad Salam, 1779. 8. qui §. 3 — II. omnem illam opinionem Judaicam denuo impugnat, docetque §. 12. haud obstare suae sententiae, hominum illorum nomen צדוקים, non צד'קים esse.

II. Perhibent Judaei, Zadokum illum, vel, ut quidam volunt, ejus demum discipulos, ex praeceptoris Antigoni doctrina, Deum esse colendum nulla mercedis aut praemii habita ratione, occasionem cepisse negandi omnem mortuorum restitutionem, justamque praemii aut poenae post hanc vitam distributionem. Legg. LIGHTF. in *H. H.* ad Act. XXIII. 8. OTTHO, in *Historia Doctorum Mischn.* p. 33. sqq. et WOLF. *B. H.* I. I. p. 813. Conf. etiam dicta C. IV. §. VII. Verum et hanc Judaeorum narrationem improbat laud. modo Anon. §. 13. sqq. praesertim observans, destitui eam auctoritate veterum, infirmoque admodum niti fundamento, etc.

III. Pesimos Sadducaeorum errores JOSEPHUS, laud. IKENIO, sed qui respexisse videtur ad L. II. C. 8. ex edit. HAVERCAMP II, itemque

Antiq.

Antiq. XVIII. 1. §. 4. et XIII: 5. §. 9. enarrat. Ex illo autem liquet, Sadducaeos

A. liberi arbitrii, ut vocatur, fuisse patronos;

B. negasse animorum immortalitatem, eos cum corporibus interire contendentes;

C. infitiatos fuisse τὴν εἰσαρκίαν. Sed in huius explicatione non eadem viris DD. sedet sententia. Plures enim de providentia divina cogitant, ut igitur et in hoc errore Sadducaei accesserint ad Epicureos; alii vero illa JOSEPHI verba accipiunt in mitiorem partem, quasi solum fatum fatuum Sadducaei repudiaverint.

D. Novimus porro ex N. F., illos non admisisse τὴν ἀνάστασιν mortuorum; vid. Matth. XXII: 23. sqq. et Act. XXIII: 8. neque etiam, id quod ultimo loco simul affirmatur, angelum credidisse.

1. Angelos non prorsus quidem negabant, quippe quorum adeo clare ac frequenter in V. I. fit mentio, sed existimabant, eos ab ipso Deo haud diversos fuisse, vel saltem ad illud modo tempus, quo conspicerentur, per Dei potentiam creatos.

2. Quaeritur etiam, quid per πνεῦμα, ab angelis distinctum, Act. I. 1. sit intelligendum? Optimum videtur, de humano animo, a corpore separato, sive post mortem corporis, cogitare. Sadducaei etiam animum non credebant a corpore diversum esse, ejusque igitur, sicut etiam ex Jo-

SEPHO liquet, interitum simul cum corpore defendebant. Conf. WOLF. in *Curis* ad h. l. et Anon. in *Opusc. Societatis*, cui tesfera, *tendimus ad idem*, Traj. Bat. 1778. p. 167. sqq.

E. Eosdem seculum post hanc vitam futurum negasse, jam observavimus. Omne igitur praemium virtutis, vitiorum poenam omnem, huic tantum vitae vindicabant. Hinc Paullus, Sadducaeorum et Phariseeorum disfidia in rem suam vertens, profitebatur, ob spem vitae futurae pariter ac restitutionem mortuorum, semet in iudicium vocari, Act. XXIII: 6. Posunt etiam haec verba, per ἕν διὰ δύοιν reddi: *ob spem restitutionis mortuorum*. Atque hanc ob causam Sadducaei crimina severius punire solebant.

F. Minus recte quidam censuerunt, Sadducaeos soli Mosis Pentateucho, repudiatis reliquis V. I. Libris, auctoritatem divinam tribuisse. Ex eo nata videtur haec opinio, quod Sadducaei, praesertim a Rabbanitis, eorum adversariis, confunduntur saepe cum Samaritanis, quibus illa sententia, ut §. XIV. videbimus, vulgo adscribitur, in primis autem ex eo, quod JOSEPHUS aliquoties affirmat, Sadducaeos Legum modo auctoritatem agnovisse. Sed ex ipsis JOSEPHI locis liquet, Leges opponi institutis humanis, quae omnino Sadducaei rejiciebant, ut mox intelligetur. Frustra quoque ejusdem opinionis illius patroni utuntur loco Matt. XXII: 31. sq. ubi J. Christus e Pentateucho argumentum depromit, pro mortuo-
rum

rum reditu in vitam; quasi illum solum Sadducaei divinum agnoverint. Enimvero facile apparet, Dominum nostrum e Mose respondisse, quoniam Sadducaei comm. 23. sqq. eundem, tanquam sibi faventem, laudaverant. Praeterea, in parabola, quae legitur Luc. XVI: 19, sqq. quaeque sine dubio Sadducaeis etiam est opposita, Mosen et Prophetas, hoc est illorum libros, idem Jesus expresse commemorat. Add. WOLF. in *Curis* ad Matt. l. l. et CHRISTIANUS FRID. SCHMIDIUS, in *Vindicatione Canonis S.* etc. Lips. 1775. 8. p. 179 — 181. pp. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

IV. Denique monet IKENIUS, Sadducaeos repudiasse παραδόσεις humanas, atque igitur ab harum fervidissimis patronis, Phariseis, tam in explicatione quorundam locorum scripturae S. quam in ritibus externis, distasse. Testatur hoc abunde historia Evangelica. Immo videtur id solum Sadducaeis antiquissimis privum fuisse, reliqua autem eorum placita serius nata videntur. Saltem de Joh. Hyrcano, pii ac vitae intemeratae viro, narrat JOSEPHUS, *Antiqq.* XIII. 10. §. 6. eum a Phariseis in Sadducaeorum castra transiisse. Nihil vero aliud hic faciebat, quam, ut priorum abrogaret παραδόσεις, a reliquis, qui Sadducaeis tribuntur, erroribus pestilentissimis, sicut ex aliis JOSEPHI locis apparet, remotissimus.

V. Inde vero, ut IKENIUS recte observat, capitale illud Sadducaeorum et Phariseorum ortum fuit

fuit odium, de quo FLAVIUS L. II. *de B. I.* Cap. 8. loquitur, item L. XIII. *Antiqq.* C. 10. §. 6. ubi simul monet, Sadducaeos plerumque in suas partes pertraxisse ditiores, Phariseos autem vulgi auram captasse. Conf. dicenda §. VIII. Satis superque haec etiam confirmantur testimoniis scriptorum N. I. cuius nonnulla etiam loca hinc egregiam accipiunt lucem, ex. c. Matt. XXII: 34. Act. XXIII: 6. sqq. Ceterum de Sadducaeorum in gente Judaica auctoritate, disputarunt in utramque partem GUDIUS in *Misc. Lips. Nov.* Vol. II. p. 13. sqq. et IKENIUS in *Symb. litter. Brem.* T. I. p. 299. sqq.

VI. Restaret, ut de *Baitbosaeis* quaedam subjungeremus. Accurate vero rem omnem ex vulgari sententia IKENIUS exposuit. Conf. praeter auctores saepius laudd. inprimis CARPZOV. ad Goonw. p. 207. 1q. et RELAND. *Antiqq.* P. II. C. 9. §. III. Sunt tamen, qui velint, *Baitbosaeos* haud negasse, quae negarent Sadducaei, sed revera fuisse Karaeos, de quibus §. sq. Conf. RAV. ad RELAND. p. 419. qui praeterea contendit p. 4 B. duplicem fuisse Sadducaeorum ordinem, eorum, qui non nisi *παρηδόσεις* humanas rejicerent, progressu temporis Karaei vocati, et eorum, qui etiam erroribus antea memoratis essent inquinati. Alii aliter. Legg. WOLF. *B. Heb.* T. II. p. 814. sq. et RELAND. ad OTTHONIS *Historiam Doctorum Mischn.* p. 36. sqq.

Non

Non repeto GOODWINUM aliosque, qui data opera de Sadducaeis disputarunt, enumeratos praefertim WOLFIO sup. §. IV. Laud.

VII. Sadducaeis Herodiani, quum tamen hi potius, ut jam dictum, factionem civilem, quam sectam religiosam constituerint, adjunguntur, propter loca Marc. VIII: 15. et Matt. XVI: 6. secum comparata. Plura de his monebuntur P. II. C. III. §. XXXIV. Interim conf. GOODW. I. 13. §. 6. ejusque Interpp.

§. VII.

Sadducaeis nonnulli annumerant Karraeos.

I. Cur hi homines *Karai* כְּרָאִים sive כְּרָאִי מַקְרָא sint appellati, facile intelligitur. Solum quippe Codicem S. qui a Judaeis מַקְרָא vocatur, admittebant, ab institutis humanis prorsus abhorrentes.

II. Certum quoque est, perperam illos Sadducaeis, quantum ad memoratos horum errores. annumerari, quum satis constet, agnovisse eos, sicut providentiam divinam, ita etiam angelos ac mortuorum *ἐνδασσιν*. De hoc uno consentiebant cum Sadducaeis, solum codicem S. vitae morumque regulam continere. Conf. RELAND ad OTTHONIS *Historiam Doct. Mischn.* p. 37. sq.

III. De tempore, quo orti sint Karai, dubia admodum est quaestio, ambiguntque Viri DD.,
utrum

utrum illi ante urbis templique alterius excidium jam exstiterint, nec ne. Consulatis de hoc dissidio IKENIUM, Vol. II. *Disferti.* p. 443. sq. §. 2. sq. et in *Symb. Litt. Brem.* T. I. p. 307. sqq. Ipsi Karaei sectae suae conditorem fuisse volunt R. JEHUDAM, TABBAEI filium, qui eodem tempore vixerit cum SIMEONE, filio SCHETACHI. WACHNERUS contra existimat, Christianos Judaizantes iis praelusisse, *Antiqq. Hebr.* Sect. 7. §. 73. Agnoscendum vero, deesse nobis hucusque monumenta historica satis certa, quibus Karaeorum vera origo accuratius definiatur. Forfitan optime affirmamus, id quod etiam negari nequit, rem ipsam, hoc est, qui παραδόσεις humanas rejicerent, sub templo II. jam locum habuisse, et quidem paullo post obortum Pharisaismum, quamvis Karaeorum nomen et secta ignorarentur. Saltem JOSEPHUS, qui sectas Judaeorum accuratissime descripsit, nullius Karaeorum sectae meminit.

IV. Placita Karaeis priva copiose satis IKENIUS enarrat, pluribusque eadem illustrarunt Viri DD. mox laudandi. In primis disensionem Karaeorum et Rabbanitarum, in definiendo tempore νεομηνίας, fusius exposuit IKENIUS, *Disf.* Vol. II. p. 423 — 439.

V. Paucis adhuc, de odio, quo Judaei Rabbanae Karaeos prosequuntur, loquendum est. Sicut omnibus retro seculis hoc viguit, ita hodie adhuc viget. Quumque Karaei plerumque pauperes sint, hinc ditiores et potentiores Rabbanitae ex universa
fere

fere Europa illos coegerunt discedere, ita ut, nostra quidem aetate, Karaei non nisi apud Polonos et Lithuanos, praeterea autem in Asiae et Africae urbibus quibusdam, reperiantur. Plura de Karaeis dabunt, praeter Buxtorfium, *Lex. Talm.* col. 2112. sq. et auctores generales, §. IV. laudatos, in primis Goodwinum, l. 9. §. 7. sq. ejusque Interpp. maxime Carpzovium, Jo. Gottfr. Schupartus, libro singulari, Jen 1701. 4. quem et, cum patronis aliis, laudat J. C. Wolfius, in praef. praemisfa *Notitiae Karaeorum*, p. 14 sqq. In illo autem Wolfii libro, qui prod. iit Hamb. 1714. 4. legimus Mardochei, ferioris aetatis Karaei, singularem, de hoc argumento, interpretatione ac notis Wolfianis illustratam, et Jac. Triglandii Nepotis, diatriben eruditam de *Karacis*, quam itidem § IV. memoravimus.

§. VIII.

Pharisei ita appellantur, quod, majori sanctitatis gradu aut praetextu, ab aliis semet separarent, etc.

I. Etymon nominis Phariseorum rectissime Ikenius exponit: quocirca Harduini inspidam derivationem, a פרה, *fructum fecit*, et עצה, *de loco in locum migravit*, ut igitur Pharisei, cum Missionariis, ut vocantur, Christianorum, sint comparandi, praeterimus. Aeque parum audiendi sunt,

Q

qui

qui a verbo פָּרַץ, vel substantivo פָּרִץ, quod notet *divisionem*, sive etiam, quae VITRINGAE est sententia, a vocabulo פָּרַם, quod *mercedem* seu μισθοποδοσίαν significet, illud arcesunt. Graecum enim nomen Φαρισάων Syrus Interpres reddidit per פָּרוּשִׁין *separatos*. Optime etiam haec etymologia indoli Phariseorum convenit, quippe qui singulari quodam sanctitatis genere, nec sine fastu, ab aliis hominibus sese solebant distinguere. Conf. Luc. XVIII: 11, 12. etc. Erant igitur ἀφωρισμένοι quasi, hoc est, ut nunc barbare loquimur, *Separatistae*. Conf. hac de re, praeter auctores mox laudandos, J. G. MICHAËLIS *Bibl. Brem.* Cl. VII. p. 428—435.

II. Eorum origo dubia valde et obscura est. Chasmonaeorum aetati illam tribuere LAKEMACHERUM, vidimus supra §. IV. Talmudici contra a SIMEONE SCHETACHI F. de quo leg. OTTHONIS *Historia Doctorum Mischn.* p. 58. sqq, Phariseos derivant; quemadmodum eosdem RELANDUS *Antiqq.* II. 9. §. 13. pro τῶν חסידים, de quibus supra §. V. propagine habet, recte vero ibidem observans, non simul ac semel sectam hanc fuisse ortam, sed progressu temporis, institutorum humanorum crescente studio, majora incrementa cepisse.

III. Ex Evangelistarum sanctioribus monumentis certo scimus, jam tempore J. Christi, homines hos maximam nominis famam, summamque auctoritatem, praecipue apud vulgum, fuisse adeptos. Idem

et

et JOSEPHUS perhibet, *Antiqq.* XIII. 10. §. 6. tantae, inquit, apud plebem sunt auctoritatis, ut, si quid contra Regem aut contra Pontificem dicant, id continuo credatur. Itaque haud mirum, eos plebem hanc in Jesum Nazarenum, quem capitali prosequerentur odio, aliquoties concitasse. Immo etiam, hanc ob causam, ipsi nonnunquam principes viri, quamvis odio haberent Phariseos, illorum tamen amicitiam, callido quidem consilio, quaerebant.

IV. Quam fuerint iidem libertatis amantes, impatientes autem imperii Romanorum, FLAVIUS itidem tradit, *Antiqq.* XVII. 2. §. 9. narrans, solos Phariseos, numero 6000, iusjurandum Imperatori Romano praestandum recusasse.

V. Doctrinae Phariseorum capita, quae IKENIUS accurate percenset, maxime intelliguntur, ex JOSEPHI locis antea memoratis. Observanda praesertim sqq.

A. Τὴν εἰμαρμένην, quam negasse Sadducaeos §. VI. vidimus, cum *libero* hominis *arbitrio* ita conjungebant Pharisei, ut in actionibus liberis Deum et hominem concurrere existimarent: quare et homini vires tribuebant Legem Dei moralem perfecte observandi, innatam vero pravitatem infutiebantur. Fusius haec e JOSEPHO narrat RAVIUS ad REL. *Antiqq.* p. 423. sq. Add. VITRINGA O. S. L. III. C. 9. §. 6. qui hac re simul illustrat Pharisei verba Luc. XVIII: 11.

B. Παράδοσις humanas sepem Legi סִיג לְתוֹרָה

facere affirmabant, quippe per quas a violatione Legis divinae longius removerentur homines, vel impedirentur magis, ne ejus negligerent praecepta: e. c. sabbato, a quibusdam operibus, quamvis ipsa Dei Lege non prohibitis, abstinendum tamen volebant, ne quis, illa faciendo, aliud simul opus, Lege vetitum, faceret. En aliud exemplum: Lex vetuerat conjugia cum gentibus exteris: per hanc vero sepem ne quidem cum iis vinum bibere licebat, ne ad amores illicitos, et inde ad vetitas nuptias, aliquis facile pelliceretur. Quam belle haec Pharisaeorum indoli conveniant, abunde liquet. Illud autem, quod vocant סִיג לַתּוֹרָה, in Codice *Pirke. Abb.* C. I. m. i. Viris Synagogae M. de qua dictum Cap. sup. §. XVII. sq. tribuitur: nonnullis quidem illam locutionem, de studio Masoretharum, in conservanda S. Codicis Hebraici integritate, aliis autem, cum MAIM. et BARTENOR. ad l. l. de placitis his Pharisaeorum, interpretantibus. Immo et illam Legis sepem, suo more, hoc est, absurdissime, loco Lev. XVIII: 30. *init.* probare conantur. Ceterum conf. LEUSDENUM et FAGIUM, in Notis ad Codicis *Pirke. Abb.* l. l. RAVIUM ad REL. *Antiqq.* p. 422. sq. inprimis autem FRISMUTHUM in *Disfert. de sepimento* etc. Jen. 1674.

C. Recte IKENIUS monet, omnia Pharisaeorum instituta et facta ad fucum et simulationem fuisse composita. Vid. Matt. XXIII: 5. coll. 2. Unque ea hi plerumque sectabantur, quae in

oculos incurrerent. Solebant e. c. Sabbatis quietem religiosius observare, orare in compitis, stipem pauperibus dare ad σαλπισμὸν, hoc est, cum ostentatione, crebrius jejunia celebrare, decimas minimarum etiam rerum persolvere, frequentiore corporis et vasorum instituere lotionem, phylacteria, de quibus dicendum P. III. C. V. §. XXVIII. sqq. dilatare, cum hominibus peccatoribus nullam habere consuetudinem, et quae hujus generis plura. Vid. Matt. XII: 1. sq. VI: 5 et 2. Luc. XVIII: 12. Matt. XXIII: 23. Marc. VII: 4, 5. Matt. XXIII: 5^b. IX: 11. etc. Quocirca toties totiesque, et summo quidem cum jure, a J. Christo vocantur ὑποκριταί.

D. Addit IKENIUS, μετεμψύχωσιν Pythagoricam, absque idoneo fundamento, inter Pharisaeorum errores numerari. Alii, sed quorum rationes facile diluuntur, contrariam tueri sententiam student, sibi favere censentes loca quaedam N. E. mox laudanda, inprimis JOSEPHUM, L. II. de B. J. Cap. VIII. §. 14. ubi Pharisaeos existimare tradit: omnem animum quidem esse immortalem, solos vero bonorum animos in alia transire corpora, at malorum aeterno puniri supplicio. Sed qui cum IKENIO nostro faciunt, illa de animorum reditu in corpora ipsis propria atque ultimo die restituta accipiunt, praetereaque observant, ipsum JOSEPHUM, Pharisaicum, de B. J. III. 8. §. 5. affirmare, proborum animos corporibus mundis post saeculorum conversionem jungendos esse; un-

de liqueat, Phariseos cum Pythagoraeis, animos illico post mortem in alia transire corpora contenduntibus, haud esse permiscendos. Leg. RAV. in *nota* ad RELAND. p. 425. coll. ipso ibidem RELANDO. Caeteroqui satis constat, quosdam feriorum temporum Judaeos, inprimis Cabbalistas, illam μετεμψύχωσιν fuisse profesos; qua de re dicendum P. III. C. XIV. §. XXIII. Conf. ad quaestionem hanc WOLF. in *Curis* ad Matt. XIV: 2. XVI: 14. et Joh. IX: 2., quae loca nonnullis censentur a migratione animorum Judaeis admisa lucem accipere, ubi et reliqui hic legendi laudantur; quibus autem praecipue jungendi WALCH. *Obsf. in N. F. Libros*, Obsf. 3. et FR. GUL. SARTORIUS, in *Commentat. de Metempsychosi Pythagorica a discipp. Christi et gente Jud. ante excidium Hierosolymae secundum, non creditur, ad illustranda l. l. Matt. XIV: 2.* Laubae, 1761. 4. Breviter etiam, sed accurate, rem eandem tractat GUL. ABR. TELLERUS, in libello inscripto, *Fides dogmatis de resurrectione carnis per 4. priora saecula*, Hal. et Helmst. 1766. 8. p. 58—62.

VI. Postremo de disfidiiis Phariseorum IKENIUS loquitur.

A. Notissima est discipulorum HILLELIS et SCHAMAEI, qui a JOSEPHO *Ant.* XV. I. §. I. et Cap. 10. §. 4. POLLIO et SAMEAS appellari vulgo existimantur, dissenso. Quam libet enim uterque erat Phariseus, ille tamen institutis humanis favisse nimium, hic divinae Legi magis inhae-

haesisse, dicitur. Leg. GEIGERUM in Dissert. *de Hillele et Schammai*, Altdorf. 1707. GOODWINUM, L. II. C. 2. §. 9. ibidemque CARPZOVIVM, p. 316. sqq. coll. p. 123. sq., maxime vero WOLFIVM, *B H T.* II. p. 824. sqq. coll. T. IV. p. 333, qui simul plures laudant.

B. Septem Phariseorum genera Judaeis commemorata, quae tamen vix attendi merentur, enumerat GOODWINUS, l. mox laud. §. ult. ubi conf. CARPZOVIVS.

Quae hac §. summam tractavimus, ea uberius illustrarunt GOODW. L. I. C. 10. ejusque Interpp. maxime CARPZ. qui et, ad cap. principium, reliquorum huc spectantium exhibet indicem, qualem etiam dederat WOLFIVS ad §. IV. laudatus.

Memorandi adhuc *Gaulonitae*, non, quia pertinent ad sectas ecclesiae Judaicae, quibus tamen, post JOSEPHUM aliosque, eos annumerat SCHULZ. *Excercitt. Philol.* Fasc. II. p. III. quum potius eorum factio fuerit politica, sed, quia JOSEPHUS *Antiqq.* XVIII. 1. §. 6. tradit, eos per omnia fecisse cum Phariseis, libertatis autem adeo fuisse tenaces, ut hominum nemini sese submitterent. Horum vero auctorem idem JOSEPHUS fuisse perhibet Judam Galilaicum, cujus etiam in N. F. Act. V: 37. fit mentio. Sed de his dicendum erit P. II. C. III §. XXXV. Interim legg. BUDDIVM, *H. E.* Per. II. Sect. 7. §. 18. not 3.

§. IX.

Huic sectae, Phariseorum, maxime accepta ferri debet miserrima illa doctrinae avitae inter Judaeos corruptio, quae a fide Patrum plane defecerunt ipsumque fundamentum amiserunt, etc.

I. Doctrinae depravationem Phariseis praecipue tribuendam esse, cum ex nimio, quo παραδόσεις ἀγράφους illi consuebantur, studio satis liquet, tum ab ipso J. Christo iis saepissime exprobratur, in primis Matt. XV: 3—6. XXIII: 35. Marc. VII: 6—9. 13. etc. Conf. *Bibl. Brem. Nov. T. I. p. 272. sqq.*

II. Παραδόσεις has Mosen, in monte Sinai versantem, ab ipso Deo, Josuam a Mose, ab illo seniores ipsum secutos, ab his Prophetas, et a Prophetis viros synagogae M. horumque succesores accepisse, Judaei narrant in Codice *Pirke. Abb. C. I.* Sic vero auctoritatem illarum atque integritatem optime se comprobare posse existimant. Quam fallax autem haec sit narratio, facile apparet. Conf. hic RAV. *de Synagoga M. P. II. Sect. I. c. 2. §. 5. sq.* et, qui fabulam Judaeorum data opera impugnat, MAJUS, *Synops. Theol. Jud. Loco I. §. 4—6.* Attamen eadem illae παραδόσεις postea in unum corpus sunt collectae, unde natum est

A. Opus Mischnicum. Derivatum nomen משנה

a verbo שנה, *iteravit*; ut ergo *iterationem*, δευτέρωσιν, seu *Legem secundam*, significet. Appellant vero Judaei unamquamque particulam minorem hujus operis משנה, atque hinc integrum Opus משניות ab ipsis vocatur. Collectum esse dicitur illud opus studio R. JUDAE SANCTI, saeculo post C. N. II. ad finem vergente, vel ineunte saeculo III.

B. Talmud, quod nomen apud Hebraeos significat *doctrinam*, idem Opus Mischnicum complectitur, sed uberius illustratum, plerumque Magistrorum Judaicorum disputationibus auctum. Appellatur opus hoc *Gemara*, quae duplex est, Hierosolymitana altera, altera Babylonica; quare etiam duplex Talmud, Hierosolymitanum et Babylonicum exstat.

1. Talmud Hierosolymitanum a quibusdam ad annum C. 230. vel 270, rectius vero ad Saec. IV. initium, refertur. Sed, quum ipsum Opus Mischnicum non nihil decurtatum exhibeat, neque omnia complectatur doctorum placita, minoris illud a Judaeis hodie aestimari solet.

2. Majus multo pretium, hi statuunt Talmudi Babylonico, quod explicationibus doctorum Babylonicorum sat copiosis absolvitur, cuique summam manum saeculo V. post C. N. impositam fuisse Viri DD. volunt.

Fusius haec omnia exposuerunt WOLF. B. H. T. II. p. 657. sqq. et T. IV. p. 320. sqq., alique plures, e. c. BUXTORF. *Synag. Jud.* C.

III. et GOODW. IV. 8. §. 15. sq. ipsiusque Interpp.

III. De auctoritate et usu Mischnici pariter ac Talmudici operis, dictum est Prolegomenon §. IX. Quod vero ad damnum attinet, quod inde accepit purior veterum Hebraeorum doctrina,

A. observandum, multiplices illas, et vanas saepe quaestiones ac disputationes, quibus refer- tum pasim est opus Talmudicum, non simul cum opere Mischnico natas, sed diversis temporibus, ab iis, qui ultimum hoc in scholis explicarent, eidem adjectas fuisse. Exemplum hujus rei in Cod. *Pirke. Abb.* antiquissimo caeteroquin, ob- vium, legi potest apud RAVIUM, de *Synag. M.* P. II. Sect. I. C. 2. §. II.

B. Maxima vero clades doctrinae divinitus ac- ceptae allata est, inde ab eo tempore, quo Judaei Rabbanitae, quibus praeiverant Pharisei, humanas sententias has Libris divinis non modo aequipara- re, verum etiam pluris, quam quidem illos, tandem facere coeperunt. Docet hoc BUXTORF. l. l. p. 62. sqq. Studium igitur Mischnae et Gemarae summis extollere laudibus, atque impense, sed ineptissimis nonnunquam rationibus, commendare, solent, cu- jus rei exempla dedit BUXTORF. in Recensione Operis Talmudici, subjuncta libro de *Abbreviaturis Hebraeis*, p. 222 — 224. quocum conferri pot- est Rev. KUIPERSII Disput. ad *Varia V. T. loca*, Praefide Ci. RAVIO, Traj. ad Rhen. 1773. At tamen ab hac labe Judaeos purgare studet,

eorum dicta in partem interpretans mitiorem, WAERNER. *Antiqq. Hebr.* Vol. I. p. 237. sqq.

§. X.

*Sic, misso fonte, ad turbidos conversi rivulos,
quosvis facillime imbiberunt errores, etc.*

Plura de his, tum ipsi Cap. IV. pasim observavimus, tum legi possunt in BUXTORFII *Synag. Jud.* C. III., JOHANNIS A LENT *Moderna Theologia Judaica* et MAJI *Synopsi Theologiae Judaicae.*

§. XI.

*Hinc quoque, veram adventus Messiae rationem
abnegantes, ab eo tantum temporalem liberationem,
mundanum regnum et carnalia
beneficia, expectarunt, etc.*

I. Aetate jam ipsius J. Christi, falsissima opinio illa, de Mesfia regnum adspectabile his in terris condituro, nimis altas in Judaeorum gente egerat radices: atque haec praecipua erat causa, cur illum, omnia quippe alia prae se ferentem, contemnerent ac rejicerent. Immo etiam ipsi ejus discipuli, antequam donis spiritus S. uberius instructi essent, Act. II. ab hoc errore non erant immunes; vid. Matt.

Matt. XX: 27. sqq. Luc. XXIV: 21. Act. I: 6. etc.

II. Eo tandem Judaei procesferunt infaniae et stupiditatis, ut duplicem sibi fingerent Mesfiam, alterum Ephraimi, alterum Davidis, filium. In Paraphrafi Chaldaica Jonathanis, hoc est, Prophetarum priorum ac posteriorum, unius quidem Mesfiae injicitur mentio, ficut etiam, J. Christi aetate, testibus Euangelistis, Judaei de uno tantum cogitabant, fed, in Paraphrafi Cantici Salomonis IV: 5. duo jam memorantur. Aetatis autem ferioris ultima haec est Paraphrafis, quemadmodum non nifi feriorum temporum Judaei in hanc discesferunt opinionem. Mesfiam alterum vocare etiam folent Ben Josef, alterum vero Ben Jehuda. Priori omnia tribuunt, quae, de Mesfiae conditione humili, in vatum divinorum fcriptis leguntur, in primis Zach. XII: 10, 11., illumque a Christianis occidendum credunt. De posteriori accipiunt locum Pf. H: 8. omniaque ea, quae vates illi, de excelfa Mesfiae conditione, literis confignarunt, eundemque affirmant hostes fuos omnes prostraturum efle. Pluribus, de gemino Judaeorum Mesfia, expofuit, libro fingulari, Helmftad. 1739. 4 JUSTUS MART. GLAESENERUS, idemque argumentum hoc attingit SCHULZ. *Exercit. Philol.* Fasc. I. Exerc. II. §. 19. Leg. etiam J. B. CARPZ. in *Diff. de Afino Mesfiae* etc. §. 13. *Disp. Acad.* p. 242. sqq. qui plures alios laudavit. Quanam via Judaei ad hanc pervenerint fententiam, IKENIUS fatis cla-

clare docet. Quippe haud intellexerunt, ejusdem Mesſiae conditionem abjectam primum, dein glorioſam, eſſe futuram; Conf Luc. XXIV: 26. Phil. II: 6—11. etc. Ipſos autem Judaeos antiquiores id perſpexiſſe, poſt alios monet CARPZ. l. I. §. 14. p. 244. ſq.

III. Accurate oſtendit IKENIUS, quantas Judaei excogitarint nugas, ut ex anguſtiis, in quas a Chriſtianis adducantur, et quas ipſi ſentiant eorum acutiores Magiſtri, ſeſe expediant. Tempus enim, quod adventui Meſſiae aſſignaverint vates divini, dudum praeteriſſe, ultro agnoſcunt. Quid igitur? Affirmant nonnulli, Meſſiam pridem veniſſe, ſed latitare, quaſi vero, qui ad ſalutem hominum venire debeat, per tot ſaecula delituerit! Alii contendunt, tempus illud fuiſſe prorogatum, propter gravifſima gentis ſuae crimina. At qui certifſimum eſt, ad crimina expianda Meſſiam eſſe venturum: ſicut ipſi Judaeorum nonnulli fa- tentur, venturum illum ſaeculo vehementer corrupto. Denique, quo ſe vertant nescientes, de illo tempore inquirere vetant, ei, qui ſtadium ſuum in hac re collocet, dira quaecunque imprecati. Quo ipſo malam cauſam ſuam et desperatam apertifſime produnt.

IV. Itaque nemo mirabitur, ſaepiſſime miſeram gentem hanc a *Meſſiis falſis* miſere deceptam fuiſſe. Horum praecipui erant Bar Cochba A. C. 120., Moſes Cretenſis A. 434. Sabbathai Sevi A. 1666, et R. Mordechai A. 1682. Sic praedictio
J.

J. Christi, Matt. XXIV: 24. eventu ipso abunde fuit comprobata. Conf. etiam Joh. V: 43. Leg. in primis, ut alios taceam, J. A. LENT, in *Schediasm. de Judaeorum Pseudo-Messis*, Herborn. 1697. 4.

§. XII.

Ad hanc doctrinae depravationem accessit vanissimum studium, cui se tradiderunt, etc.

I. De Talmude jam dictum fuit ad §. IX.

II. Quantum ad Cabbalam Judaeorum, paucis observamus,

A. nomen קבלה nihil monstri alere; denotat enim *acceptionem*, et de acceptione doctrinae, quam alter tradidit, plerumque usurpatur. Repetatis, quae Cap. anteced. §. X. sunt monita. Judaei autem serioris aetatis diverse admodum nomine hoc solent uti, et in primis quidem, quae proxime huc pertinent, Cabbalam vocant, vel legem ore traditam, a scripta Lege, Libris S. comprehensa, distinctam, vel doctrinam eruendi arcanorum. De Cabbala, priore sensu intellecta, Cl. IKENIUS dixerat, C. IV. §. III. Hoc loco, sensu posteriore vocabulum accipiens, de corrupta Judaeorum Theologia Cabbalistica loquitur.

B. Est autem illa, tum Theoretica, ut ajunt, tum Practica.

1. Theoretica porro dividitur in tres partes,

tes, Gematria, Notaricon et Temura, appellatas.

2. Practica est, qua efficere mira quaecunque student per nomen Dei tetragrammaton, aliave verba, aut quaedam loca Codicis S. certo modo pronuntiata, vel scripta, vel, amuletorum instar, collo suspensa. Quamobrem practica haec pars Cabbalae Magica etiam vocatur.

Plura de his scire cupiens, adeat GOODWINUM, L. IV. C. 8. §. 15 et 18. ejusque Interpp. VITRINGAM, O. S. L. I. Disf. 2. in primis vero WOLFIIUM, B. Heb. T. II. p. 1191. sqq. itemque T. IV. p. 734. sqq., qui et aliorum, idem argumentum hoc tractantium, insignem exhibet indicem, T. II. p. 1243. sqq. ac T. IV. p. 742. sqq.

§. XIII.

Dum sic prudentiores, amisso nucleo, corticem lambere coeperunt, reliqua turba ab omni plane veritatis cognitione magis magisque alienata est, etc.

Haec autem explicatione non indigent.

§. XIV.

§. XIV.

*Haec passa est Doctrina Sacra a Judaeis ipso-
sifis, eandem nonnihil mutillarunt Samari-
tani.*

De Samaritanis legg. BUDD. *H. E.* Per. II. Sect. 6. §. 13. not. 1 et §. 18. not. 4. GOODW. I. II. §. 12. sqq. praesertim vero REL. *Disf.* singulari, inserta *Disf.* ipsius Misc. P. II. CARPZ., tam ad GOODW. l. l. quam in *Critica S. V. T.* p. 585. sqq. Plures enumerat idem CARPZ. ultimo loco, WOLF. *Bibl. Heb.* II: 434. sq. itemque IV: 167., et KOECH. in *Anal.* ad *Joh.* IV: 9., quibus add. SCHWARZIUS, in *Exercitt. ad utrumque Samaritanorum Pentateuchum*, Exercit. I. MACKNIGHTUS, *Harm. Euang.* T. I. p. 186. sqq. et BACHIEN. *Geogr.* S. P. II. T. III. p. 809. sqq.

I. Samaritani nomen acceperunt ab urbe Samaria: sicut etiam Cuthaei vocabantur, quia plerique ex urbe Cutha erant orti. Transferebantur illi in Palaestinam, loco Israëlitarum in Babyloniam deportatorum. Cultores primum erant deorum falforum, sed dein, permisti cum Israëlitis, ad horum sese mores accommodabant, multa tamen doctrinae Judaicae capita depravantes. Leg. 2. Reg. XVII: 24 — 41.

II. Quod ad eorum sententias attinet, feriori in pri-

primis saeculo (nam in Samaritanorum erroribus distinguenda sunt tempora) adoptatas,

A. παραδόσεις humanas repudiabant, Sadducaeis et Karaeis hac in re similes;

B. rejectis reliquis Libris S. solum Mosis Pentateuchum, sicut vulgo affirmatur, pro divino habebant. Hujus autem rei contrarium ostendere conatus est KEUCHENIUS, in *Ep. ad CUPE- RUM*, quae novae *Adnotat.* ejus in *N. T.* editioni praemittitur, et ita quidem, ut suae sententiae, quantum ad Samaritanos tempore J. C. viventes, magnam veri speciem conciliaverit. Vulgatoris tamen sententiae patrocinium suscepit, alios simul memorans, laud. modo SCHWARZ. *Exercitt.* III. §. 2. sq. De Samaritanis ferioribus nullum est dubium, quin solos Mosis libros habeant divinos.

C. Angelorum nomen retinebant, negantes rem ipsam: ut ergo cum Sadducaeis, de quibus §. VI. fecisse videantur.

D. Mesiam eos agnovisse, liquet ex Joh. IV: 25. coll. 7. Unde vero illum exspectaverint, aut hodie exspectent, utrum e Judaica an e sua gente oriturum, ambigitur; posterius probare conatur SCHULZ. Fasc. I. *Exercitt. Philol.* Exerc. II. §. 15 — 19. An Simonem, artes magicas exercentem, Act. VIII. 9. sqq. Mesiam esse crediderint, sicut, cum RELANDO et aliis, affirmat IKENIUS, dubium videri posset, quum alii verba huc spectantia comm. 10. Οὗτος ἐστὶν ἡ δύναμις

τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη ita accipiant, ut illum pro Dei legato habuerint, vel pro angelo e sententia Sadducaeorum, quam exposuimus §. VI.

E. Minus recte accusant erroris, quo negaverint mortuorum restitutionem. Inde hoc videtur natum, quod cum Sadducaeis nonnunquam commutabantur.

III. Praeterea, in ipso Dei cultu publico, a Judaeis Samaritani dissidebant, singulare etiam templum in monte Garizim sibi exstruentes, de quo dicendum C. VIII. §. ult.

IV. Odii capitalis, quo semet mutuo persequerentur Judaei et Samaritani, ad quod J. C. in parabola Luc. X: 30. sqq. respicit, cujusque alia documenta leguntur Luc. IX: 52. sqq. Joh. IV: 9. et VIII: 48., causas, praesertim repetendas ab origine Samaritanorum, atque a varietate, tam sacerdotum, quam opinionum aliarumque rerum, exposuerunt MILLIUS, disert. singul. inserta ejusdem *Disertt. Select.* p. 425. sqq. et SCHULTZ. in libello, *de implacabili Judaeorum et Christianorum in Samaritanos odio.* Lips. 1756. 8.

V. De DOSITHEO, qui duplex fuit, alter ante C. N. alter postea vivens, et de Dositheanis, quos sectam quandam constituisse nonnulli volunt, quos vero alii confundunt cum Sadducaeis, legantur CASAUBONUS *adversus BARONII Annales*, p. 60. sq. LE MOYNE, in *Notis ad Varia Sacra*, p. 1099. sqq. et auctores antea laudati, qui de Samaritanis data opera disseruerunt.

CAPUT VII.

DE

LOCIS CULTUS SACRI, CELSIS, LUCIS, TABERNACULO.

§. I.

Doctrinam sequitur cultus, in quo distinguenda loca illi destinata, Personae illum observantes, tempora, eidem sacrata, et cultus ipse.

I. **V**erbum עבד, cujus prima notio, a multis in *premendo, deprimendo, subigendo*, ab aliis in *faciendo*, et quidem *duros labores*, ponitur, plerumque significat *servire*, atque officia, quae dominis debentur et a servis praestantur, comprehendit. Itaque עבודה proprie est *servitium*, inde vero ad *cultum religiosum*, sive *divinum* transferatur. In primis autem de ritibus et caerimoniis, quibus celebrabatur cultus divinus, scriptores S. illud

vocabulum adhibent, e. c. de Paschali caerimonia
Exod. XII: 25. sq. et XIII: 5. Liqueet igitur,
externum praecipue cultum divinum, qui tamen
absque interno placere Deo haud poterat, voca-
bulo illo significari: quod et notioni *servitii* probe
convenit. Revera, maxime huc pertinent actiones
religiosae, et quidem ab ipso Deo (qui hominum
instituta hoc in negotio repudiat, Matth. XV: 9.)
imperatae.

II. Appellatur autem religio Israëlitarum עבודת אל
vel עבודת יהוה quemadmodum legimus Jos.
XXII: 27. *cultus Dei* vel *Jehovae*, hoc est Dei
veri atque unius, ut distinguatur a fictorum deo-
rum profano atque impio cultu, quem עבודה זרה.
cultum peregrinum, vel עבודת אלילים, *cultum*
deorum, qui sic vocantur, quoniam revera nihil
sunt; Vid. Lev. XXVI: 1. etc. atque in primis
Ps. XCVI: 5. coll. 1. Cor. VIII: 14., Judaei
nuncupant.

Deus autem in cultu, quem ei praestabant Is-
raëlis posteris, sicut patris familias, ita etiam regis
ac domini supremi gerebat personam; de qua re
dicendum §. VI.

III. Ad cultum hunc praesertim quatuor spec-
tant rerum capita, I K E N I O memorata.

§. II.

*Ante Moſen aedes ſacras aut templa fuiſſe,
non conſtat.*

I. Contrarium quidem demonſtrare ſtudent DICKINSONUS, templorum adeo antiquum exiſtens uſum, ut Jacobus et Joſephus jam in Aegypto ea habuerint, ac SPENCERUS, contendens, primos templa Diis ſuis confecraſſe Aegyptios. Uterque autem fallitur, et SPENCERUS utitur auctoribus aetatis multo ſerioris, quam ut illorum hic ſufficiat teſtimonium. Legg. HOTTING. et CARPZ. ad GOODW. l. mox laudandam. Minus feliciter ſaltem SPENCERUS lubrico huic fundamento opinionem ſuam, Aegyptiorum templa anſam praebuiſſe Tabernaculi Iſraëlitici, ſuperſtruit. Conf. etiam quae infra dicentur, §. VI.

II. Minus adhuc admittenda opinio illa, quoniam, ut IKENIUS recte obſervat, *inter priſcas gentes nonnullae ea (templa) exſtruere nefas duxerunt.*

A. Erat haec regis ſapientiſſimi ſententia, 1 Reg. VIII: 27. et Paulli Apoſtoli, Act. XVII: 24. Conf. etiam VII: 48, 49. Immo ipſi gentium exterarum philoſophi hoc intellexerunt. CICERO affirmat, mundum omnem templum eſſe ac domum Dei, et SENECA, in uno quoque virorum bonorum habitare Deum.

B. Integri olim populi, Perſae, Scythae, Germani aliique religioſum putabant, ſicut aras et ſta-

tuas nullas, ita etiam nulla templa habere. Conf. FABRIC. *Bibl. Antiq.* C. 9. §. 10. et GOODW. II: 4. §. 1. qui porro monet, hujus rei causas fuisse, quod Soli, quem tanquam supremum Deum adorarent, nullum satis amplum exstrui posse templum arbitrarentur, quodque, qui veriora de summo Numine divino cogitarent, intellexerint, templis illud nequaquam posse includi. Ex parte vero idem illud institutum tribui etiam potest simplici-
ciori vitae rationi, quae apud homines antiquis-
simos et artium rudes locum habebat.

§. III.

*Antiquissimis temporibus potissimum ad cultum
 Dei montes aut colles vel patentes campi
 eligebantur, nonnunquam etiam luci.*

Ad hanc §. conf. FRANC. WOKENIUM, in *Disfert. de locis et temporibus, quae fideles ante Legem Cerimonialem precibus destinarent*, Rostech. 1720, inprimis autem IKENII Vol. II. *Disfert.* p. 15. sq. et 60. sq.

I. Adhibebantur olim ad cultum divinum celebrandum montes aut colles. Haec loca vocabantur *כְּמוֹת*, *excelsa*, atque in iis super aram sacra fiebant. Saepissime illa memorantur in historia S. populusque Israëliticus nimium illis, seriore etiam

aetate, et contra expressam Dei Legem, (vid. §§. sqq.) addictus, vehementer eam ob rem reprehenditur, e. c. 1 Reg. XII: 31. XX: 14. etc., coll. Ezech. XX: 28. Sic autem sese fortassis Deo credebant propiores, vel saltem animum magis sursum ferri. Haud absimilis erat mos hominum sanctorum, qui precaturi superiorem aedium partem, sive etiam tectum ipsum, conscendebant, aut sanctissimi J. C. qui eodem consilio nonnunquam in montem aliquem sese conferebat: de quo utroque dicendum C. XVII. §. VIII. Ceterum primus in monte sacra fecisse Noachus legitur Gen. VIII: 20. coll. 4. quemadmodum et Abrahamus Isaacum, ipsius Dei jussu, in monte Moria immolare aggressus est, Genes. XXII: 2. Plura dabit ZACHARIAE, Disfert. *de more veterum in locis editis colendi Deum*, Halae Magd. 1704.

II. Adhibebantur in rem eandem patentes campi. Namque in his itidem ab omni strepitu magis sese remotos censebant pii homines, in his liberius, et coelum intueri, et animi sui sensus Deo quasi aperire, ipsis dabatur. Huc referri solet exemplum Isaaci Gen. XXIV: 63., quamvis de Isaaco ambulante alii hodie Mosis verba interpretari malint.

III. Denique et luci sacris faciundis destinari frequenter solebant. Ipsi jam, qui vocantur Patriarchae, hac itidem in re praeiverant; vid. Gen. XXI: 33. Sed serioribus etiam saeculis luci sacri memorantur, e. c. lucus Baalis Jud. VI: 25. luci populorum Cananaeorum Deut. VII: 5. Immo Is.

raëlitae ipsi lucos, quorum usum Deus expresse prohibuerat Deut. XVI: 5. et alibi, nimis tamen diligebant; vid. Jud. III: 7. 1 Reg. XIV: 15, 23. 2 Reg. XVII: 16. XXI: 7. Jes. XVII: 8. Apud plerasque alias gentes iidem summo in honore erant. Rationes hujus instituti facile intelliguntur. Quippe in nemoribus ab hominum oculis erant magis remoti: unde etiam factum apud gentes exteras, ut pessima omnis generis flagitia passim in iisdem committerentur. Verum et in illis, propter umbram densissimam, sole praesertim urente, insigni voluptate afficiebantur. Denique opacitas illa et solitudo, silvis propria, divinum aliquid spirare videbatur, et animis reverentiam quandam ingenerare. Conf. OVID. L. III. *Fast.* v. 295. LUCANUS L. III. *Belli civ.* V. 411. et PLINIUS *Hist. Nat.* L. XII: C. 1.

Legantur porro, de lucis atque excelsis, tam Hebraeorum, quam gentium reliquarum, quos laudat FABRIC. *Bibl. Antiq.* C. IX. §. 11, 12. subjunctis GOODWINO, *M. et A.* L. II. C. 4. ejusque Interpp.

§. IV.

His autem celsis et lucis cum deinceps ad Idololatriam gentes abuterentur, Deus illa prohibuit, ita tamen ut, in certis circumstantiis, nonnunquam adhuc in excelsis sacrificare non solum permiserit, sed et diserte iusserit.

I. De lucorum excelsorumque usu superstitioso ex parte jam dictum est §. sup. Add. Jes. LVII: 5. (9.) Ezech. VI: 13. et Hof. II: 12. sq. Observandum praeterea, sculptos etiam lucos, priorum referentes imaginem, ad nefandum cultum divinum nonnunquam fuisse adhibitos; vid. 2 Reg. XXI: 7. XXIII: 6. etc. Hos vero cum argenteis Dianae templis, Act. XIX: 24. comparat GOODW. II: 4. §. ult. ad quem locum plura dabit CARPZOVIVS. Imo et pedetentim eo amentiae mortales procesferunt, ut montes ipsos loco deorum colerent: e. c. Carmelum Deum apud Judaeam memorat S U E T O N I U S, in *Vespas.* C. 5. ubi conf. Virorum DD. notae. Lege tamen Mosaica omnem Deus montium et lucorum in cultu sacro usum fustulit ac vetuit; vid. Deut. XII: 2. sqq. XVI: 21. Accedebat, quod, inde a Mosis temporibus, aedem singularem, cultui divino consecratam, Deus extrui iusserat: quare omnibus aliis locis, quantum ad sacra celebranda, erat abstinentum; ut §. sq. docebitur.

II. Interdum vero Deus illud permisit, aut saltem toleravit, vel etiam expressis verbis imperavit; Leg. de priore 1 Sam. VII: 9. coll. 7. (8. coll. 6.) IX: 12. X: 8. XI: 15. (XII: 2.) 2 Chron. XXXIII: 17. etc. de posteriore autem Jud. VI: 24 — 26. 1 Sam. XVI: 2. (3) 1 Chron. XXI: 18. sqq. Idem illud, regnante Salomone, antequam templum exstrueretur, observatum legimus 1 Reg. III: 2. et a nonnullis excusatum eo nomine, quod urbs Schilo, Tabernaculi sedes, tum temporis fuerit devastata. Denique prorsus singulare erat factum Eliae, 1 Reg. XVIII: 19. sqq. Legg. de hoc argumento REL. P. I. *Antiqq. Hebr.* C. 3. §. 8. qui et §. 9. Judaeorum sententiam, de excelsis licitis vel illicitis, uberius exponit. Add. HOTTING. et CARPZ. ad GOODW. II: 4. §. 2. et conf. dicenda C. XIII. §. 37.

§. V.

Ceterum postquam certum cultui locum designasset, aedemque eum in finem sibi strui curasset, non nisi illic cultum peragi voluit.

Ita quidem post exstructum Tabernaculum fieri plerumque debebat. Exstantque hac de re expressae Dei leges per Moysen datae Deut. XII. XVI: 5 — 7. Sic autem optime occurrebatur falsorum deorum cultui, in quem populus erat pronissimus, et omnes caerimoniae sacrae ad unum Deum

Deum verum, Deum populi Israëlitici, referebantur. De eo, quod extra ordinem aliquando factum sit, diximus §. IV,

§. VI.

Aedes haec primum fuit portatilis, tabernaculum scilicet, quod, ex deserto Dei mandato et typo in monte exhibito, Mosi cura, primo exitus ex Aegypto anno structum, constabat atrio et aede ipsa.

Auctores, de Tabernaculo Mosaico exponentes, percenset FABRICIUS, *Bibl. Antiq.* C. IX. §. 2. Eminent inter hos LAMYUS, in Opere posth. *de Tabern. Hieros. et Templo*, Paris. 1720. fol. et MILLIUS in *disf. de Tabern. variisque Virorum DD. in eo delineando erroribus*, inserta ejusdem *Misc. S.* Amst. 1754. 4. p. 329. sqq. Conferri vero etiam possunt CREMERUS P. *Antiqq. Mosaico-Typ.* L. II., et RELANDUS, *Antiqq. P. I. C.* 3—5. Denique huc pertinet MANGERI *disp.* Traj. Bat. 1753. Praefide cl. RAVIO habita, *de iis, quae ex Arabia in usum Tabernaculi fuerunt petita.*

I. Prius quam ad ipsum accedamus Tabernaculum augustissimum, monere opus est,

A. distinctum ab eo fuisse illud, de quo legimus *Exod. XXXII: 17—11.* Dum enim Tabernaculum instruebatur, (conf. *Exod. XXV. et XXVI.*

XXVI. cum XL.) interea populus ad aliud tentorium illud solebat convenire, quod Moses **ל**, *sibi*, et quidem extra castra extruxisse perhibetur Exod. XXXIII: 7.

B. Aliud porro tabernaculum David extruxit, 2 Sam. VI: 17. de quo inf. §. XL. De iis, quae hactenus dixi, leg. etiam CARPZ. ad GOODW. L. II. p. 248.

II. Ad ipsum jam κατ'ἐξοχὴν sic vocatum Tabernaculum oculis quasi perlustrandum nos accingimus. Cujus quidem cl. IKENIUS hac §.

A. nomina diversa, non tamen omnia, commemorat. Nos percensebimus potiora.

1. In memoriam vobis quaeso revocate id, quod sup. C. I. §. III. observatum fuit, Deum ratione gentis Israëliticae personam duplicem, tum domini et regis, tum mariti et patris familias, gessisse. Hinc autem arcescendae sunt rationes, cur Deus Tabernaculum hoc extrui jussit. Erat enim illud

a. instar palatii regii: quo circa seriore saltem aetate, postquam, ut §. XL. videbimus, magis firmum fortasse erat redditum, הֵיכַל, de quo vocabulo plura Cap. seq. §. I. et הֵיכַל יְהוָה appellatur 1 Sam. I: 9. III: 3. Pf. V: 8. XXVII:

4. Hinc autem arca foederis considerabatur tanquam Dei solium; sicut in ea tabulae Legis, ab eodem latae, custodiebantur. Praeterea stipatus quasi erat hic rex ministris suis, quales nomen כהנים, quo nuncupabantur sacerdotes, proprie

fig-

significat, ut C. X. §. III. docebitur. Omnia reliqua ad majestatem regiam hic erant accommodata: quorsum et faciebant sacrificia eucharistica, primitiae, aliaque Deo tanquam regi Israëlitarum consecranda. Neque hoc praetereundum est, Deum in Tabernaculo, ad morem regis Orientis, non quotidie, sed perraro, nec nisi a solo sacerdote summo, quasi conspici voluisse; vid. Lev. XVI: 2.

b. Idem vero illud Tabernaculum rationem simul habebat domus: sicut eam ob rem מִשְׁכָּן, *domicilium*, *locus quietis*, a verbo שָׁכַן, *cubavit*, *quievit*, hinc vero *habitavit*, et בֵּית, *domus*, imo etiam בֵּית זְבוּל יְהוָה, *domus habitationis Jehovae*, vocatur, e. c. Ps. XXVI: 8. Ita vero ad alteram illam Dei personam, ut patris familias et mariti Israëlitarum, propius illud pertinebat: quorsum in primis spectabant arae et sacrificia, quatenus cremabantur Deique quasi cibus erant, item lychnuchus ac mensa panibus instructa.

2. Ab externa autem forma sua אֹהֶל et אֹהֶל יְהוָה vocabatur, hoc est *tabernaculum*, *tentorium*, *Jehovae*, quoniam, tentorii instar, terrae poterat defigi atque identidem alio transferri. Sic et Apostolus ipsam aedem illam appellat σκηνήν Heb. IX: 1, 2., idemque hoc JOSEPHUS in mente habebat, Mosis Tabernaculum vocans ναὸν μεταφερόμενον, *templum quod transferri posset*, *Antiqq.* III: 6. §. 1., quae locutio potest comparari cum il.

illa Apoc. XV: 5. ὁ γὰρ τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου.

3. Porro nuncupabatur אהל מועד, *tentorium conventus*, quoniam ad illud, quae τοῦ מועד vis est, statis temporibus publici agebantur conventus populi, Deusque ei se quasi praesentem offerebat; vid. Exod. XXIX: 42. sq. quam ultimam praesertim nominis hujus rationem urguet VITRINGA, L. I. de Synag. Vet. P. II. C. 3. priori illa, magis vulgari, rejecta. Quodcumque eligas, perperam LAMYUS, graecae latinaeque interpretationum auctoritate nixus, pro מועד legendum censet הערות, vapulans CARPZOVIO, ad GOODWINUM p. 249. I. aliisque.

4. Appellabatur etiam אהל עדות, five ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, Num. IX: 15. et Act. VII: 44. coll. Apoc. XV: 5. quoniam continebat tabulas testimonii divini, hoc est, divinae Legis; vid. Exod. XXV: 15.

5. Iis, quae IKENIUS exhibuit, subjungendum nomen מקדש, *sanctuarii*, quod legitur Exod. XXV: 8, quemadmodum Num. XIX: 13. היהוה cum מקדש יהוה permutatur. Quippe singulari ratione erat Deo consecratum, atque ipsius habitatione sanctum quasi reddebatur illud Tabernaculum.

B. Monet dein Cl. IKENIUS, Tabernaculum hoc fuisse paratum, ex diserto Dei mandato, ad typum, in monte Mosi exhibitum. Leg. Exod. XXV. in primis: 9 et 40. item XXVI. XXVII. etc.

etc. coll. Act. VII: 44. Inde vero gravissimum peritum argumentum contra opinionem Spencerianam, ac si Tabernaculum hoc aedibus Aegyptiorum sacris originem suam debuisset. Iis autem, quae adversus hanc opinionem §. II. dicta sunt, jungantur descripta a WITSIO *Aegypt. L. III. C. 13. coll. L. I. C. 6. §. 8.* et CARPZOVIO ad GOODWINUM p. 250. sqq. qui ultimus singulas SPENCERI rationes ordine exponit atque enervat.

C. Docet IKENIUS, Tabernaculum jam primo anno exitus ex Aegypto exstructum fuisse. Conf. hujus Cap. §. XXXVI.

D. Recte IKENIUS praeterea observat, Tabernaculum ex donariis populi sponte oblatis paratum fuisse; vid. Exod. XXV: 1. sqq. coll. dicendis P. II. C. VI. §. 1.

E. Hic autem non absurde quaeritur, unde Israëlitae, in deserto versantes, tantum apparatus illum acceperint? Omissis aliorum fabulis, moneamus, lignum Schittim in ipso deserto illo frequens fuisse, quemadmodum §. XI. videbimus. Metalla, atque aes praesertim, ex fodinis metalli, quarum in eadem regione illa satis magna erat copia, potuerunt haurire. Aliae res pretiosae, Aegyptiis ablatae, Exod. XII: 35. sq. Israëlitis ipsis non deerant, tum quoque easdem, cum thure ceterisque, quibus haberent opus, commercio cum Arabibus vicinis, sibi comparasse videntur. Pelles animalis Tachasch, quibus Tabernaculum

undique erat obtectum, itidem illis ad manum fuisse, § XIX. ostendetur. Omnem vero hanc rem optime exposuit MANGER, in dis. ad §. hujus initium laudata. Absque ratione igitur illius veritatem impugnant Librorum S. obtrectatores: conf. P. DE WILDE, Dis. II. exhibente *Vindicias Pentateuchi Mosaici* etc. p. 11, 13 et 16.

F. Denique IKENIUS divisionem Tabernaculi generalem exhibet, monens, illud constitisse ex atrio et aede ipsa. Ultima autem haec praeterea in duo dividebatur conclavia, sanctum et sanctum sanctorum vocata, Exod. XXVI: 33. quae Apostolus appellat τὴν σκηνὴν πρῶτην et δευτέραν Heb. IX: 2, 6, 7.

§. VII.

Atrium erat spatium sub dio apertum, 100 cubitos longum et 50 latum, cinctum undique velo columnis appenso.

Hebraice atrium appellatur אֹרְטֵי, nomine a verbo Arabico derivando, et quod proprie locum circumvallatum et undique clausum notat. Longitudo ejus et latitudo, quas IKENIUS indicat, memorantur Exod. XXVII: 18. Ita autem atrium illud integram aedem extrinsecus cingebat, ut haec a nulla parte, nisi per atrium posset adiri.

Sed

Sed de cubito, quo Moses fuerit usus, ambigitur; conf. dicenda P. II. C. VIII. §. VI.

§. VIII.

Columnae lignae erant, quinque cubitos altae, cincturis uncisque argenteis et capitellis argento obductis instructae, insistentes singulae singulis basibus aeneis, etc.

Attendi hic merentur

I. Columnarum materia. Graviter errat JOSEPHUS, quem et alii minus caute sequuntur, dum eas, L. III. *Antiq.* C. 6. §. 2. aeneas facit. Nam neque aes omne, in Tabernaculi usum ab Israëlitis collatum, tot columnis suffecisset, neque etiam columnae aeneae potuissent commode transportari. Quid multa? Exod. XXXVIII: 29—31. ubi percensentur omnia, quae vel aere obducta vel aenea fuerint, nulla columnarum injicitur mentio. Sed immittebantur hae columnae basibus, vel stylobatis, aeneis, quod fortasse JOSEPHUM in errorem induxit, maxime, quum Exod. XXVII: 10. itemque XXXVIII: 10, 19. columnae cum stylobatis aeneis artissime conjungantur. Rectius igitur PHILO, L. III. de *vita Moysi*, T. II. p. 149. scribit, eas fuisse ligneas. Hujusmodi etiam erant aseres, e quibus ipsa aedes sacra constabat, sed auro obducti, quemadmodum §. XVI. videbimus.

II. Columnarum altitudinem recte IKENIUS affirmat quinque cubitorum fuisse. Ita Moses Exod. XXVII: 18. ita JOSEPHUS l. l. ita Judaeorum haud pauci. Minime igitur audiendi alii quidam Judaei, quando contendunt, cubitos illos non a basi columnarum, sed a parte suprema arae exterioris, quae decem cubitorum fuerit, esse numerandos, ut ergo columnae 15 cubitos fuerint altae. Ne enim dicam, falli Judaeos et fallere, dum tantam arae tribuunt altitudinem, cujus contrarium §. XII. apparebit, assensum certe non merentur, dum 15 cubitos columnis illis assignant. Tales re vera longiores erant, quam ut cum suspensis et extensis velis, spirante inprimis vento vehementiore, immotae potuerint consistere. Sic etiam aedes ipsa, quae modo 10 cubitorum attingebat altitudinem, eminus in castris conspici haud potuisset. Denique Judaei hi Mosen sibi habent refragantem, qui simpliciter columnis integris non nisi 5 cubitos adscribit, Exod. l. l.

III. Instructae erant illae cincturis, ut IKENIUS existimat, uncisque argenteis.

A. Hebraico nomine חֲשׂוֹקִים Exod XXVII: 17. nonnulli putant significari *perticas*, vel *virgas*, quibus columnae conjungerentur ac sustentarentur. At, nec nomen Hebraicum, nec rei ipsius ratio, iis videtur favere. Argenteae enim perticae vel virgae, sicut necessariae haud erant, quum vela, e columnis suspendenda, levia tantum retia essent, ita nimium auxissent columnarum gravitatem

tem. Melius aliorum sententia, quae et IKENII est, convenire censetur vocabulo Hebraico, quum קשן potius postulet, ut de *cingulo* vel *cinctura* cogitemus. His vero cingulis argenteis columnae in locis quibusdam videntur circumdatae fuisse, five ad ornatum, five ut columnae, quando erant componendae, minus semet mutuo attererent.

B. *Uncos* Moses appellat ח'ן Exod. l. l. quo nomine fortassis respicitur ad figuram litterae Hebraicae hujus nominis. Sunt vero itidem, qui nomen illud per *annulos* reddunt, quibus perticae vel virgae, quas modo memoravi, fuerint immiscae. Sed fundamento haec sententia est destituta. Errant etiam, qui uncos hos suspendendis victimis, ut pellibus denudarentur, adhibitos fuisse volunt: cui certe moli ferendae impares columnae erant. Imo aliae columnae huic usui, ut de templo satis constat, et c. VIII. §. XXX. docebitur, videntur destinatae fuisse. Rectius ergo affirmatur, ex un-
cis his veia ipsa, de quibus §. sq. fuisse sus-
pena.

IV. Ornabant has columnas capitella argento obducta, sed quorum forma ignoratur. Facile vero intelligimus, illa haud parum decoris conciliasse columnis, quibus essent superimposita.

V. Singulae porro columnae singulis basibus aeneis insistebant. Aeneas has fuisse legimus Exod. l. l. Itaque errat JOSEPHUS, vel qui eum descripsit, dum aureas illas vocat, five inauratas. Affirmat idem, bases has infra acuminatas fuisse ac

terrae infixas. Sed hoc itidem filet Moses, neque id habebimus necessarium, si modo earum sat grave pondus animadvertamus, aut cogitemus, columnas funibus praeterea et paxillis fuisse firmatas; qua de re mox.

VI. De dispositione harum columnarum satis anceps est quaestio. Cl. IKENIUS: harum, inquit, 20 ad austrum, totidem ad boream, 10 vero ad occidentem, et 10 ad orientem, aequali inter se spatio distantes, constitutae erant, ita ut ab axe unius ad axem alterius 5 cubiti essent, nisi quod ad orientem quatuor, per quas introitus dabatur, longius a se invicem disjunctas fuisse multi statuunt. Exod. XXVII: 10, sqq. XXXVIII: 10, sqq. Legatis vero etiam RELANDUM, P. I. *Ant. Heb.* C. 4. §. 1—3. maximeque MILLIUM, *Misc. Sacr.* p. 335. sqq.

VII. Denique IKENIUS monet, columnas has funibus et paxillis aeneis firmatas videri. Loco Exod. XXXV: 18. addantur Cap. XXVII: 19. XXXVIII: 20 et 31. item Num. III: 37. et IV: 32. Paxilli hi terrae infigebantur, iisque per funes ita alligabantur columnae, ut contra ventum aliisque omnem impetum vehementiorem immotae tamen possent consistere. Illi vero itidem aenei fuerunt, non ferrei; quemadmodum observatu dignum est, nullam ferri in universa Tabernaculi structura mentionem injici. Quum enim ferrum aeruginem facile accipiat, aes, mundum magis, magisque durable, praeferendum erat. Fortassis etiam aeris
ma-

major, quam ferri, copia Israëlitis in deserto Arabiae ad manus erat.

§. IX.

Ex columnis suspendebantur vela, parata ex Eysso, quae universam longitudinem et latitudinem atrii circumdabant, etc.

Vela hic occurrunt duplicis generis.

I. Illa, quorum nomen erat קלעים,

A. non eadem ratione ab interpretibus describuntur. Quum enim קלע etiam notet *fundam*, fuerunt, qui putarent, intextas iis, vel acu pictas, fuisse figuras hominum, fundas gestantium. Alii de propriis et solidis cogitarunt velis, sicut JOSEPHUS quoque, *Ant.* III: 6. §. 2. scribit, ea nihil a muro distasse. Sed hac in re Judaei aliquam fidem videntur mereri, affirmantes, vela haec foraminibus distincta fuisse, ita ut qui extra atrium starent, per eadem in illud potuerint intropicere. Etymologia saltem τοῦ קלע huic sententiae favet. Nam apud Arabes قلع (קלע) est *vellere, eruere, foraminibus distinguere*. Conff. dicenda P. II. C. X. §. XXXI. Apud Judaeos etiam veteres מַעֲשֵׂה קְלוּעַ, opus foraminibus distinctum, opponitur מַעֲשֵׂה אֹרֶג, operi texto et solido.

B. Facta haec vela erant שש משורר e τῷ

Exod. XXVII: 9. etc. hoc est, *e bysso torta*: ubi quidem vocabulum prius, ab aliis diversa ratione, sed a JO. REYNOLDO FORSTERO, in libro *de bysso antiquorum*, Lond. 1776. 8. de lino Xylino, accipitur; posterius vero a verbo שׂוּר, *torfit*, *contorfit funem*, docet, quam ratione linum illud fuerit paratum, sententiamque Judaeorum, de forma horum velorum reticulata, confirmat.

II. Aliud velum ad atrii introitum conspiciebatur מַסָּךְ vocatum, quod nomen significat *tegumentum*, a verbo סָכַךְ, proprie *texuit*, *implicavit*, dein *textit*, *operuit*. Memoratur illud Exod. XXVII: 16. et XXXVIII: 18., unde accuratissimam ejus descriptionem IKENIUS hausit, lino adjungens lanam, qua de re disputandum §. XVII. Opportune vero idem observat, velum hoc praestantius ejusdem prorsus naturae fuisse cum velo ipsius aedis sacrae aditum claudente, cujus mentio injicitur Exod. XXVI: 36. et de quo dicendum erit §. XX. Itaque id unum adhuc monemus, velum illud, quod exteriorem Tabernaculi partem segregabat ab interiori, ab his per nomen ei proprium פֶּרֶכֶת, ut §. XXVII. videbimus, distingui.

§. X.

Interna atrii partitio in sacro Codice non traditur, ex proportionem autem in templo observata recte colligitur, etc.

Satis haec sunt perspicua. Observamus modo,

I. ad priorem hujus §. partem:

A. quum templum Salomoneum ad normam Tabernaculi Mosaici fuerit formatum, haud male argumentationem IKENII, a templo illo petitam, sese habere,

B. plurimos, Judaeorum pariter quam Christianorum, eandem hanc amplecti sententiam, nec JOSEPHUM ab illa abhorre, dum III. *Ant.* 6. §. 3, tradit, Mosen posuisse Tabernaculum medio in atrio.

II. Quae dein IKENIUS, de distinctione atrii Israëlitarum et sacerdotum, monet, ea merito, quantum ad Tabernaculum, (de Templo legg. C. VIII. §. XXII. sq.) dubia ipse pronuntiat, quamvis ea, quae subjungit, veri specie haud careant.

§. XI.

Primum vasorum sacrorum, quod in medio circiter latitudinis atrii, non procul ab ipsa aede, inveniebatur, erat altare, quod, in oppositione altaris interioris, exterius, et a fine, cui praecipue inserviebat, altare holocausti, appellatur.

Antiquissima jam aetate eos, qui Deo offerrent sacrificia, aris usos fuisse, five illae ex aggesta terra, five ex lapidibus exstruerentur, exemplis quibusdam, in Patriarcharum, ut vocantur, historia obviis, docet IKENIUS, *Disf.* Vol. II. p. 14. sq. in earundem primam originem inquirens ibidem, p. 59. sq.

De ara exteriori Tabernaculi Mosaici, praeter eos, qui integrum illustrarunt Tabernaculum, exposuit HEINIUS, *Disf. S.* Lib. I. C. 9.

I. Vocabatur haec ara מִזְבֵּחַ, a verbo זָבַח, *mactavit*, ut igitur nomen illud proprie significet *locum, mactandis* victimis destinatum. Appellabatur autem מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן, *ara exterior*, ut distingueretur ab interiore, quae in ipso collocata erat Tabernaculo, item מִזְבֵּחַ הָעוֹלָה, *ara holocausti*, *Exod.* XXX: 28. et XXXI: 9. fortassis, quoniam holocausta, sacrificiorum antiquissima et praestantissima, in ea cremabantur. Certum est, holocaustum עֹלָה fuisse nuncupatum, quod integrum adscenderet atque extolleretur in aram: unde etiam

ip.

ipsi arae nomen τοῦ עולה, hoc est ὑψώσεως, vel *elationis*, datum esse quidam existimant. Cur vero lignea, aenea, terrea, fuerit appellata, mox videbimus.

II. IKENIUS docet, in medio circiter atrii, habita ratione latitudinis, et non procul ab ipsa aede, aram hanc fuisse collocatam; vid. Exod. XL: 29. Asseverare dicuntur Judaei, hanc aram non accurate in medio atrio constituisse, sed paullulum ad austrum fuisse pertractam. Quod, quamvis ratione Tabernaculi haud immerito suspectum habeatur HEINIO, *Disf.* laud. §. 3. non tamen ratione templi omnino negandum est, sicut Cap. sq. §. XXIX. videbimus. Imo vero, quod ἐν παρόδῳ monemus, pleraque eorum, quae Judaei de his ac similibus tradunt, magis ad Templum, praesertim ad posterius templum, quam quidem ad Tabernaculum Mosaicum, pertinent. Ceterum PHILO narrat, aram hanc tantum a Tabernaculi porta remotam fuisse, quantum spatii satis esset sacerdotibus ad munia sua commode obeunda.

III. Accedimus ad arae hujus materiam, quae quidem diversa erat.

A. Facta erat ipsa ex ligno *schittim*; vid. Exod. XXVII: 1. et XXXVIII: 1.

1. Erat hoc arboris genus, quam spinam Aegyptiam vel Arabicam appellant, itemque Aca. ciam. De nigra tamen spina, non de alba, cogitandum est. Idem hoc lignum, ut postea apparebit, multiplicem in Tabernaculo exstruendo

habebat usum. Nec sine ratione. Observatum enim est a viris DD. et peregrinatorum testimonio confirmatum,

a. arborem hanc, aliis frustra id negantibus, fatis proceram esse; sicut HERODOTUS L. II. narrat, Aegyptios ex ea malos navium, imo ipsas naves onerarias, fecisse:

b. ejusdem hujus arboris maximam dari copiam in deserto montis Sinai, ut igitur etiam ad manus illae fuerint Israëlitis, neque opus sit, cum quibusdam credere, hos ex Aegypto eas secum apportasse.

c. Traditur, lignum illud mira, tum levitate, tum pulcritudine et robore, aliis praestare, ita ut, nec vermibus, nec putredini, quoniam vel in aquis perduret, sit obnoxium. Aptissimum ergo hoc lignum ad Tabernaculi fabricam erat.

Copiosius de ligno schittim exposuerunt, praeter eos, qui plantas et arbores in codice S. memoratas illustravere, HASAEUS, in *Sylloge Disf. Philol.* Brem. 1731. 8. p. 170. sqq. alique, quos laudat FABRICIUS, *Bibl. Antiq.* C. 9. §. 2. Conf. in primis MANGER. *Disf.* ad §. VI. init. laud. C. I.

2. E superioribus intelligitis, cur ara exterior a nonnullis vocetur lignea. Cl. CREMER. *Antiq. Mor. Typ.* T. I. p. 416. et 424. illud quidem non accipit de tabulis ligneis, sed tantum de 4. columnis arrectariis cum 4. lignis transversis, verbaque נבוב לחות Exod. XXVII: 8. interpretatur per

per *vacuum tabularum*, quae vero alii reddunt per *cavum e tabulis*, five *tabularum*, vid. HEI-
NIUS l. l. §. 4. ita ut Deus Mosen his verbis doceat, cavam se velle aram, e tabulis modo constantem.

B. Sed aenea appellatur 2 Chron. I: 5, 6. id quod priori non repugnat. Minime enim hoc ita est intelligendum, ac si ara integra fuerit aenea vel e solido constans aere; quanta certe moles de loco in locum haud commode potuisset transferri. Erat autem aere obducta, et aenea nuncupatur eadem ratione, qua interior ara vocari solet aurea, quoniam auro obtecta erat. De exteriori ara nostra expresse Mosi Deus praecipit: aere illam obduces! ut legimus Exod. XXVII: 2. ubi quidem adhibetur verbum *הפא*, quod proprie notat *splendidum* vel *nitidum reddere*, metallo quodam splendido ac nitido superinducto.

Judaei aeris hujus crassitudinem cum illa denarii aurei solent comparare. Dein vero laminis etiam aeneis, e thuribulis conjuratorum Korae et fociorum, qui gravissimas temeritatis suae poenas luerant, paratis, eadem haec ara fuit vestita, in rei memoriam, et ne quis, praeter Aaronis familiam, in posterum ad munia sacerdotalia adspiraret. Leg. Num. XVII: 1—5. coll. XVI: 17, 18 et 35.

C. Terrea porro ara, vel caespite facta, memoratur Exod. XX. 21. (24). Quippe ara, de qua IKENIUS loquitur, intus cava erat, vid. Exod.

Exod. XXVII: 8., et fortassis, ut firmitus confisteret, terra ingesta replebatur, facillime removenda, quoties ara, alio transferretur. At nonnulli virorum DD. quamvis haec agnoscant, contendunt tamen, priore illo Exod. loco de alia, non de Tabernaculi ara, sermonem esse. Leg. pro sententia priore, R E L A N D. *Ant.* I: 4. §. 4. pro posteriore R A V. in nota ad illum locum, in primis autem M I L L. *Misc.* S. p. 338. sq. Dum vero Paraphrastes Hierosolymitanus et Judaeorum quidam censent, aram appellatam fuisse terrenam, quia terrae insisteret, nugas agunt. Eadem enim et plurium aliorum Tabernaculi vasorum erat ratio, quae tamen nunquam terrena vocantur. Illam praeterea terram, pro ipso arae foco, cui ignis imponeretur, nonnulli habent.

D. Judaei volunt, ut I K E N I U S ultimo loco observat, aram hanc, postquam in Schilunte fixum nacta esset locum, lapidibus repletam fuisse. Deus certe permiserat, ut ara lapidea, modo non fieret e lapidibus caesis, extrueretur, Exod. XX: 22. (25). Novimus porro, aram templi Salomonei, quae itidem aenea erat, lapidibus, e sententia Judaeorum, refertam fuisse, ac posterioris templi aram integram fuisse lapideam. Leg. I K E N I U M, C. VIII. §. XXIV. sq. Itaque Judaeorum illa opinio non prorsus veri specie destituta est, quum fixum in Schilunte locum ara fuerit adepta, nec tam crebris amplius, quam antea, migrationibus obnoxia. Quemadmodum iidem. eandem ob

ra-

rationem, narrant, Tabernaculum integrum ibidem muro lapideo cinctum, fuisse. Vid. hujus Cap. §. XL.

§. XII.

Longum erat 5. cubitos et totidem latum, altitudo tres.

I. Quantum ad arae hujus dimensionem, de longitudine et latitudine nulla quidem est controversia, sed de altitudine gravior Virorum DD. disensio exstat. Ne enim loquar de VILLALPANDO, qui cubitos 5. aut de LUNDIO, qui 7. ei tribuunt, monitum jam fuit §. VIII. affirmare Judaeorum nonnullos, illam fuisse 10 cubitorum. Hi vero non sunt audiendi. Tanta enim si fuisset altitudo arae, nemo stans in terra potuisset ejus apprehendere cornua, quod tamen factum esse legimus 1 Reg. II: 28. Neque etiam tantae molis ara humeris facile portari potuisset, maxime, quum arae hujus annuli vectesque, quibus portaretur, infra circuitum mox memorandum ei essent affixi, vid. Exod. XXVII: 4, 5. Quid multa? Ipse Legislator Exod. XXVII: 5. altitudinem illam esse vult trium modo cubitorum: cui et JOSEPHUS suffragatur. Falluntur autem Judaei, dum 3 illos cubitos numerandos volunt a labio, quod vocant, circuitus: qua de re apud Mosen ne vola quidem apparet. Videntur vero in errorem istum inducti, vel quoniam animadvertabant,

aram

aram templi Salomonei tantam habuisse altitudinem, (ubi tamen observandum, illam aram longitudine etiam ac latitudine nostram hanc multum superasse, ut C. VIII. §. XXIV. ostendetur,) vel, quia recordabantur, aram Tabernaculi Mosaici interioriorem, five suffimenti, duplo fuisse altiore. quam longa et lata esset, (quae tamen argumentatio itidem non potest admitti, quum haec ara, etiam ratione longitudinis et latitudinis, multo minor fuerit; conf. §. XXII.) etc.

II. Pergamus ad singulas arae exterioris partes.

A. *Ab inferiore parte usque ad medium מעשה רשת, opere reticulato, seu instar cribri aut cratis perforato, מכבר instructa erat, cujus praecipuus usus fuisse videtur, ut circuitum, in quo sacerdotes altare circumibant, sustineret, Exod. XXVII: 4, 5. Addunt Judaei, ut inter sanguinem superiorem et inferiorem distingueret. Duo hic erunt contemplanda, et quidem*

I. מכבר, de cujus vocabuli significatione interpretes dissentiunt. Optime rationes videntur subducere, qui illud, vel a Chaldaico כבר, quod est *cribravit*, vel ab Hebraico כבר derivant quod significat *multum esse*, ut ergo מכבר a multis foraminibus, aequae ac, e quorundam sententia, Latinorum cribrum ab iisdem crebris foraminibus appelletur. Imo ab ipsis Hebraeis cribrum vocatur כברה, ab eodem verbo. Praeterea, quantum ad ejus figuram, satis liquet, fuisse illud *מעשה רשת*, *operis reticulati*, hoc est, non e solido con-

constans aere, sed retis instar distinctum. Deus enim praecepit Exod. XXVII: 5. ut illud ab inferiore arae parte ad ejus partem mediam pertingeret. De illius autem usu diversa sentiunt viri DD. Aliorum opiniones haud memoramus, IKENIO adstipulantes, qui cum nonnullis existimat, per מַכְכָּר hoc sustentandum fuisse circuitum arae, de quo mox, sicut facile intelligitur, non ex aere continuo illud constituisse, sed cratis retulisse formam, quo commodius ara, nimio pondere non aggravata humeris portaretur. Expresse enim dicitur Exod. XXVII: 4, 5. et XXXVIII: 4. ubi ejus omnem legimus descriptionem, ponendum illud fuisse sub ambitu arae.

Judaei addunt, discrevisse opus hoc reticulatum sanguinem sacrificiorum superiorem ab inferiore, atque igitur in Tabernaculi ara eundem habuisse usum, quem dein habuerit filum rubrum, quo ara templi cincta fuerit. Admitti illud eatenus quidem potest, quatenus discrimen aliquod in sanguinis illius adspersione fuerit observandum, quamvis etiam hoc in negotio feriorum temporum superstitione simpliciorum Legem Mosaicam fortasse adauxerit. Conf. C. VIII. §. XXVIII. et C. XIII. §. XLV. XLVIII.

2. Sed de memorato itidem ambitu, vel circuitu, quem כֶּרֶכֶב Moses appellat, paucis erit dicendum. Nominis derivatio est difficillima, quemadmodum illud nusquam extra hoc negotium occurrit, sed tantum legitur Exod. XXVII: 5.
et

et XXXVIII: 4. Videtur autem esse compositum e duplici verbo, כרך, *cingere* et רכב, *coagmen-
tari*, ut igitur כרכב fit *cinctura bene coagmen-
tata*. Interpretes fere consentiunt, eo significari *circuitum* vel *ambitum*: sicut Judaei per כרכב in-
telligunt locum, in quo sacerdotes, ea peragen-
tes, quae ad aram spectarent, institerint. Minus
recte vero MILLIUS, *Misc. S.* p. 343. Judaeos
quosdam secutus, aliique, ab illo ambitu ambula-
crum hoc, quod vocant, distinguunt, in arae su-
prema parte, inter cornua et focum, id collocantes.
Neque enim de eo aliquid Moses narrat, neque
ejus admittendi aliqua esse videtur necessitas, si
cogitemus, non adeo insignem arae superficiem
fuisse, praetereaue, ambitum modo memoratum
iisdem usibus, quibus ambulacrum illud superius
destinatum censeatur, (disponendis lignis et sa-
crificiorum partibus) suffecisse.

B. *Ad quatuor angulos*, ita pergit IKENIUS,
*operis hujus reticulati, erant totidem ex aere fusi
annuli, quibus duo eum in finem ex ligno schittim
parati, aereque obducti, vectes immittebantur, ut
altare commode humeris portari posset. Exod.*
XXVII: 4, 6, 7.

Annuli hi, quibus immittebantur vectes, quan-
do transferenda erat ara, ita sese habebant, ut ad
utramque extremitatem duorum laterum arae, eo-
rum duo essent: vid. Exod. XXVII: 7. Porro illi
annuli erant affigendi על הרשת, Exod. XXVII:
4. hoc est, ad opus reticulatum. Conf. XXXVIII:

5. ubi quidem ratio docet, de superiore hujus parte, quae media erat totius arae, cogitandum esse. Hac re saltem refutatur itidem, quam antea refutavimus, eorum opinio, qui arae altitudinem fingant 10 cubitorum fuisse, horumque tres superiori ejus parti tribuant. Sic enim annuli illi vectesque 7 cubitis a terra distassent, neque ulla ratione hominum humeris potuissent imponi.

C. In summitate altaris, ut porro observat IKENIUS, ex quatuor angulis surgebant *quatuor turriculae quadratae lignae, aere obductae, cornua dictae*, *Exod. XXVII: 2. XXXIII: 2.*

1. Quod ad horum figuram attinet, occasionem dedit nomen Hebraicum קרן viris DD. de priorum cornuum, taurinorum vel arietinorum, figuris cogitandi; quibus etiam quodam modo favet observatio HARENBERGII, de simili poculorum genere, veteribus, ATHENAEO teste, usitato, in *Bibl. Brem. nova*, Clasf. III. p. 323. Aliis eminentiae quadratae, sed in cuspidem desinentes, placent. Alii alia de iisdem hariolantur, quae referre taedet. Propius illi ad veritatem videntur accedere, qui existiment, קרנות fuisse res, ab arae angulis diversas, iis tamen conjunctissimas et supra aram eminentes. Porro Judaei cornua illa describunt tanquam turriculas quadratas, cubitum longas, latas et altas, intus vero, quod nonnulli addunt, cavas et in suprema parte apertas. Hujusmodi autem turriculae, vel cornua, in singulis arae angulis conspiciebantur, et quidem

T

ope.

opere continuo, quemadmodum Exod. XXVII: 2. dicitur: *ex eo*, כַּמִּנִּי, *funto* cornua ejus.

2 De cornuum horum usu itidem diversa sentiunt interpretes. Errant, qui victimas iis alligatas censent, aut alias afferunt rationes, plures vero, quam ut singulae nobis enarrentur. Praecipuus haud dubie usus fuit, ut sanguis sacrificiorum piaculatum iis adaspergeretur vel illiniretur; vid. Lev. IV: 30. Deinde et illi, qui vitae suae metuerent, ad ea solebant perfugere; vid. 1. Reg. I: 50. et II: 28. Homicida autem voluntarius ἀσυλῶν ibi haud inveniebat; vid. Exod. XXI: 14. et conf. dicenda P. II. C. V. §. XLVIII.

De his cornibus exposuerunt cl. MILLIUS, *Disf. singulari*, repetita in *Thesauri Novi* T. I. p. 309. sqq. itemque in ipsius MILLII *Disf. Sel.* p. 341. sqq. et JOH. RODOLPH. GRUNERUS, in *Symb. Litter. Brem.* T. III. p. 713 sqq.

D. Nonnulli addunt כִּיֹּסֶר, *sive basin vel fundamentum*, arae, illudque ab ara ipsa diversum et dimidii cubiti habens altitudinem sibi fingunt. Sed apertus hic error est. Nusquam enim de illo כִּיֹּסֶר seorsum, tanquam de parte separata arae, Legislator loquitur; quando autem Lev. IV: 3. et alibi sanguis sacrificiorum effundendus legitur אֶל-כִּיֹּסֶר *ad fundamentum* arae, ima hujus pars est intelligenda.

E. Cum autem altare ejus ex ea altitudinis, ut in terra stantes non possent commode ad omnes superficiei partes perungere, et diserte descensus

ex illo mentio fiat Lev. IX: 22 dubitari nequit, mediante clivo seu ponticulo acclivi, (sed sine gradibus, Exod. XX: 23.) eo adscensum fuisse.

1. Absque ratione clivum hunc, vel ponticulum, nonnulli negant. Etsi enim illius expressa mentio apud Mosen haud occurrit, non tamen defunt rationes illum postulantes.

a. Arae tanta erat altitudo, ut ea, quae in illa essent peragenda, sacerdotes, in terra stantes, minus commode potuerint peragere.

b. Exod. XX: 23. (26.) gradibus, sive scalis, in aram adscendere Deus vetuit: unde liquet, ad eam fuisse adscensum.

c. Imo Lev. IX: 22. Aaron legitur de ara descendisse. At tamen, ut jam fuit observatum, non licebat hic gradibus uti: quamobrem est verisimile, acclivem et planum prorsus ponticulum ei usui destinatum fuisse.

Addunt alii, ejusmodi clivum in templi, saltem II. ara fuisse. Sed, sicut clivus ille in Libris S. itidem ignoratur, vid. C. VIII. §. XXVI. ita argumentum hoc parum valet, quum ara templi multo major et altior fuerit, quam ara Tabernaculi Mosaici.

2. In ponticuli hujus materia dissident viri DD. dum alii terrenum, sive e terra leviter aggesta paratum, quod tamen in arenoso Arabiae solo minus commode potuisse fieri, nec stabilem satis adscensum sacerdotibus praebuisse videtur, alii potius ligneum, illum faciunt. Videtur vero ipsi arae non affixus fuisse, sed tantum ad illam, et

quidem ad ejus circuitum, inclinatus: ut igitur, quando ara alio erat transferenda, facili opera potuerit auferri.

3. Neque opus est, de clivo triplici, cum quibusdam cogitare, quum, quamvis hic in ara templi fortassis locum habuerit, ejus tamen in ara Mosaica, quippe multo depressiore, nulla fuerit necessitas.

Clivum hunc satis accurate, si modo, quantum ad singulas partes, satis vere, depinxit HEINIUS, *Disf. S. L. I. C. 9 §. 5.*

§. XIII.

In superficie altaris vulgo Judaei tres focos faciunt.

II. Tenendum de tribus focis illis, quos distincte satis, ex Judaeorum sententia, IKENIUS describit, eos solere quidem argumentum repetere a Lev. VI: 2 — 6. sed re vera nugae agere, quum inde potius contrarium appareat. Quamlibet etiam, quod iidem tradunt Judaei, in templi ara fuerunt illi focis, quae de re C. VIII. §. XXVII, hinc tamen non licet colligere, ejusmodi quid in ara Tabernaculi jam fuisse observatum. Praeterea superficies arae Mosaicae videtur fuisse angustior, quam ut tres focos, vel requireret, vel admitteret. Denique ex Lev. VI: 5. haud obscure liquet, focum ignis per-

perpetui cum sacrificiorum comburendorum foco prorsus eundem fuisse.

II. Ignis hujus arae primitus excitabatur ab ipso Deo; vid. Lev. IX: 24. Verba autem, *exiit* ille יהיה מלפני, non eadem ratione accipiuntur. Nonnulli enim, quibus accedit IKENIUS, existimant, e coelo hunc ignem fuisse delapsum, alii ejus originem a columna nubis et ignis, praesentiae divinae signo, arcescere malunt. Ultima haec sententia jam olim PHILONIS etiam fuit, convenitque admodum locutioni Hebraicae, sicut eadem locutio, eodem hoc sensu, saepius, imo etiam in ipso illo Lev. capite, aliquoties occurrit. In primis conferri cum nostro loco meretur Lev. X: 1, 2. Monent vero passim viri DD. plurimas gentes alias hujusmodi ignem *εὐρυνοπεται* jactasse: cui tamen rei non possumus insistere. Praeterimus quoque miracula, quae de igne sacro Judaei solent narrare, hoc unum monuisse contenti, quaedam eorum improprie accipienda esse, sic vero non tam abscondita esse, quam quidem prima fronte videantur. Rectissime autem affirmatur, Deum, mirabiliter ignem illum excitando, illustrissimum dedisse signum, quo constaret, publicum sui cultum ad normam Legis Mosaicae sibi placere.

Singulari disertatione *de igne* S. exposuit KOEPKENIUS, Rostoch. 1704. quemadmodum ejus historiam enarravit BUXTORFIUS, *Exercitt.* p. 228. sqq.

III. Non possumus, quin illam quaestionem

verbo attingamus, an sacerdotum opera ignis hic perpetuo fuerit nutriendus? Negant hanc rem nonnulli, plures autem, cum IKENIO, eandem affirmant. Nos prioribus accedere haud dubitamus, ob gravissima, quae eorum sententiam commendant, argumenta. Leg. in primis Lev. VI: 5, 6. (12, 13.)

§. XIV.

Instrumenta altaris usui inservientia enumerantur quinque. v. Exod. XXVII: 3. et XXVIII: 3.

Exodi locis, ab IKENIO laudd. add. Num. IV: 14. De singulis autem arae exterioris instrumentis legatur HENRICUS LAMPIUS, in *Disp. ad* Jes. VI: 6. Praefide A. SCHUMACHERO, Brem. 1730. §. 7.

I. Memorantur סִירוֹת, ita appellatae a *stridore*, quem ahenum fervens excitare solet. Ollas seu lebetes, quibus coquuntur cibi, vocabulum significat 2Reg. IV: 38. et alibi: ex quo recte colligitur, סִירוֹת, quando annumerantur arae vasa, ollae figuram habuisse, ollasque has cineribus ab ara deportandis, fortasse etiam conservando igni, dum iter erat instituendum, fuisse destinatas.

II. יַעִים *palae* videntur fuisse, nomen adeptae
ab

ab Arab. *وَعَى*, *collegit* sive *removit*, *ejecit*, proprie *hauriendo*, vel *radendo consummavit abstulit*. Illae igitur haud fuerunt scopae, id quod nonnullis placuit, (aeneae enim erant) sed potius cochleari majori similes. Judaeorum Magistri, Interpretem secuti Chaldaeam, plerumque per מַרְיָפָה vocabulum illud explicare solent. Conf. IKENIUS ad *Cod. Tamid.* C. II. mischn. I. not. 2. Congerendo autem cineri hae palae videntur destinatae fuisse.

III. Sequuntur מִזְרְקוֹת, hoc est, *pelves* ad sanguinem spargendum adhibitae. Derivandum enim hoc nomen a verbo זָרַק, *sparsit*. Earum figuram Judaei accuratius definiunt, sicut IKENIUS jam observavit; ne, dum sanguine essent repletae, deponerentur, et hac ratione sanguis exceptus coagularetur.

IV. מִזְלָג (a מִזְלָגָה forma masculina, quod ultimum 1 Sam. II: 13, 14. legitur, a verbo זָלַג, *rasit*, et quidem a latere, seu transverse,) *furcae* erant, vel *fuscinae*, quibus carnes in ara vertebantur et igni imponebantur, aut etiam coctae carnes educebantur ex ollis, aut denique lignorum in ara strues componebantur, carbonesve in cinerem redigebantur. A Rabbinis eadem haec instrumenta צִנִּירוֹת vocantur; conf. iterum IKENIUS, ad *Cod. Tamid.* l. I. not. 3.

V. Denique huc pertinent מַחְתּוֹת. Hae vero, quum nomen illud sit derivandum a verbo חָתָה, *cepit*, *hausit*, instrumenta erant, quibus prunae

ab ara hauriebantur in primis ad suffimentum adolendum; vid. Lev. XVI: 12. coll. Jes. XXX: 14b. Quocirca plerumque המחתה per *thuribulum* red-
ditur. Fuisse illud videtur planum, quadratum,
tribus instructum marginibus, ita ut ejus parte
priori facilius excipi prunae posset, et manubrio
armatum. Alii tamen aliter instrumentum hoc ex-
pingere amant. De eodem disferit IKENIUS, ad
Cod. Tamid. I: 4. not. 3.

VI. Tacuisse videtur Moses, Exod. XXVII: 3.
et locutione generali כליו τῶν, *instrumentorum*
ejus (arae) comprehendisse, τοὺς מלקחים. De-
scendit nomen hoc a verbo לקח, *cepit*, ut igitur
significet *forcipem*, cujus usu in ara vix poterant
carere sacerdotes, quaeque haud dubie fuit in ara
templi I. ut Cap. sq. §. XXIV. videbimus. Conf.
etiam dicenda, hujus Cap. §. XXV.

Observari praeterea meretur, aram hactenus
descriptam mensae divinae instar sese habuisse;
vid. Mal. I. 7, 12. etc. coll. dicendis C. XIII.
§ II. Haud absone etiam quis affirmaverit, arae
cornua poculorum loco fuisse; vid. Ps. L: 13. et
conf. HARENBERGIUS, *Bibl. Brem. Nov.* III.
322. sq. Nec vero eidem arae huic deerat vinum,
ut Cap. XIV. §. XXIX. apparebit.

§. XV.

Inter altare et aedem ipsam Exod. XXX: 18.

versus austrum stabat Labrum aeneum.

De labro Tabernaculi Mosaici exposuerunt HERM. GIDEON CLEMENS, libello singulari, Traj. ad Rh. 1725. iterumque Gron. 1732. 8. et ANT. CLANT, *Scriptionum Bibl.* Disf. I. quae prodiit Gron. 1733. 4.

I. Nomen כִּיֹּר, quo appellabatur vas illud, derivant viri DD. a verbo כֹּר vel כִּיר, quod Arabibus notat *in gyrum ambire, rotundum esse*; sicut etiam nostrum כִּיֹּר 1 Sam. II: 14. ollis ac lebetibus jungitur, et vas coquendis cibis adhibitum significat. Leg. DE DIEU, in *Crit. S.* ad Exod. XXX: 18. in primis autem HACKMANNUS, in *Praecid. S.* p. 152. sqq.

II. A materia illud vas vocabatur *aeneum*, quia ex aere conflatum erat. Dicitur vero Exod. XXXVIII: 8. fuisse במראות הצבאות, quae verba, alii de *speculis* (aeneis, qualia antiquitus in usu fuisse docent laudandi P. III. C. V. §. XXX.) *mulierum, turmatim ad ostium Tabernaculi confluentium*, et ab iisdem in usum hunc sponte oblati, alii vero rectius de *figuris* elegantibus et *eminentibus*, quibus labrum illud esset exornatum, accipere malunt. Prioribus favere putatur 1 Sam. II: 22. posteriorem sententiam defendunt CLEMENS, lib. laud. C. II. §. 2. sqq. et DAT-

THE, ad Exod. XXXVIII: 8. Alii aliter. Conf. SCHARBAVIUS, in *Parergis Philol. Theolog.* P. III. p. 169. sqq. HABIGHORSTIUS, in *Disf. ad illum Exod. l.* inserta *Thesauri Menthen.* T. I. p. 317. sqq. et JOH. CHRIST. GENSELIUS, cujus observationes ad Exod. l. eundem Rev. PRATJE inseruit *Bibl. Brem. ac Verdens.* T. IV. p. 303. sqq. et 765. sqq. pluresque alii.

III. Figura labri, ut ex ejus nomine apparet, rotunda fuit, atque, e RASCHII sententia, ollae similis. Repetantur dicta n. I.

IV. Illius partes erant

A. labrum ipsum,

B. ejusdem $\tau\iota$ לֶבַי , itidem aeneum. Diversa autem ratione hoc vocabulum explicatur, dum nonnulli de operculo, alii de basi cavata, instar nidi, feu de pelvi, denique alii de scapo vel fulcro ipsius cogitant. Legg. iterum DE DIEU, ad Exod. XXX: 28. maxime vero laud. HACKMANNUS, p. 167. sqq.

C. Addunt labro Judaei *duo epistomia*, quae mammaram figuram retulerint, de quibus Moses quidem tacet, quae tamen in eo re vera fuisse, probabile est, quoniam sine his aqua, nec satis commode in manus et pedes sacerdotum derivari, neque a sordibus, si in ipso labro sese lavarent sacerdotes, pura servari potuisset.

V. Quod ad situm labri attinet, Deus jubet Exod. XXX: 18. et XL: 7. illud collocari inter tentorium conventus et aram: quod vero Judaei
 sic

fic explicant, ut non accurate in medio atrii, sed paulo magis ad austrum fuerit collocatum. Praecipuum quidem hujus rei argumentum petitur a situ maris aenei in templo Salomoneo; vid. 1 Reg. VII: 39. coll. IKENIO, Cap. VIII. §. XXXII. Judaeorum tamen opinionem illam impugnat HEINIUS, *Disf. Sacr.* L. I. C. 10. §. 4.

VI. Quisnam labri aenei fuerit usus, facillime intelligitur. Praecipue abluendis quotidie sacerdotum manibus et pedibus erat destinatum, quam rem tractabimus C. XVIII. §. XIV. iterumque C. XX. §. VIII. Alios ejusdem usus Judaei memorant, e. c. petendam inde aquam fuisse mulieri adulterio suspectae porrigendam, et quae id genus sunt plura.

VII. Denique IKENIUS monet, *praeter hoc labrum alla quaedam vasa fuisse abluendis partibus victimarum.*

De his vasis nomen אֲנִיֹּת, Exod. XXIV: 6. nonnulli explicant; conf. JACOBSII *Disf. de adspersionibus Hebraeorum*, Cap. II. §. 6. Quum enim Moses, Exod. 1. 1. dicatur in illis eam sanguinis sacrificiorum partem excepisse, qua dein, Sect. 8. conspergeret populum et Legis librum, Paulus vero, Heb IX: 19. affirmet, sanguinem illum aqua mistum fuisse, ex eo colligant, τὰς אֲנִיֹּת fuisse vasa aquam continentia. Eadem vasa IKENIUS praeterea abluendis victimarum carnibus adhibita arbitratur; (Conf. dicenda Cap. XIII. §. L.) quum Cl. MILLIUS *Misc. S.* p. 353. existi-

stimet, aquam huc facientem e labro memorato fuisse haustam. In templo labra fuisse, usui huic propria, Cap. sq. §. XXXIII. videbimus.

VIII. Sunt porro, qui et *octo mensas marmoreas*, quibus purgatae victimarum carnes impone-
rentur, itemque *octo lapideas columnas*, quibus
lignae trabes, uncis armatae, incumberent, sus-
pendendis et pelle nudandis animalibus destina-
tas, in atrio Tabernaculi collocatas fuisse autu-
ment. Moses vero de iis nihil tradidit. Judaei
igitur, ex ἀναλογία templi posterioris, ubi illas fuis-
se volunt, (conf. Cap. VIII. §. XXX.) videntur
collegisse, easdem Tabernaculo etiam esse tribuen-
das. Leg. de illis MILL. Misc. S. p. 354.

§. XVI.

*Atrium emensi ipsam ingredimur aedem, quae
asferibus quadratis ex ligno schittim auro
obductis X cubitos longis, unum cum dimi-
dio latis, et, ex mente Iosephi 4. digi-
tos, secundum Rabbinos autem, cu-
bitum crassis, constabat.*

Aedes haec non e lapidibus, neque ex aulacis
folis instar tentorii, sed ex asferibus ligneis, con-
stabat, firmissime inter se conjunctis.

I. Eorum nomen Hebraicum קרש *tabulam* no-
tat, vel *trabem sectam*, ab Interpp. vero Alex.
haud in scite per σύλον redditur. Ad columna
enim

enim asferes hi proxime accedebant; vid. Exod. XXVI: 15. et XXXVI: 20. (19.)

II. Secandi erant hi asferes ex ligno Acaciae, de quo dictum §. XI. sed, ut splendidior aedes illa esset, auro erant obducendi, hoc est, laminis aureis, quas clavis firmatas fuisse Judaei tradunt. Nullo autem alio ornamento, quamvis ita quibusdam videatur, neque etiam capitellis, id quod PHILO perhibet, erant insignes. Moses enim haec omnia ignorat; vid. Exod. XXVI: 15, 29. et XXXVI: 20, 34. (19, 33.)

III. Illorum longitudo vel altitudo X cubitorum, et latitudo unius cubiti cum dimidio, expresse traduntur, Exod. XXVI: 16. et XXXVI: 21. (20) crassitudo non definitur. JOSEPHUS 4. digitos, Rabbinii cubitum integrum, ei assignant. Nec dubitamus fere, quin ultimis his sit subscribendum. Etenim alioqui transtilla, vel trabeculae, de quibus mox, per medios asferes transmitti commode non potuissent. Praeterea et hoc nomine Judaeorum sententia sese commendat, quod sic interna aedis latitudo, de qua dein plura, accuratissime fuerit X. cubitorum, et asferes angulares optime fecum conspiraverint; quum contra, si JOSEPHUM sequaris, necesse sit, credere, asferes angulares minus latos reliquis fuisse, cujus tamen in Mose nullum exstat vestigium. Non vero audiendi sunt Magistrorum aliqui, dum crassitudinem illam inferiori asferum parti tantum tribuunt, existimantes, hanc eos sursum versus amisisse paul-

paullatim, et denique in digiti crassitudinem de-
fuisse; quae nimia esse videtur subtilitas.

IV. Eorundem numerum et dispositionem satis
accurate IKENIUS describit: *Hi numero XLVIII
ita iungebantur, ut in longitudine ad meridiem
XX. totidem ad septentrionem, et VIII. ad occi-
dentem, se mutuo tangerent, vid. Exod. XXVI: 18.
sqq.* Hinc autem aedis universae longitudo et la-
tudo facillime colligitur. Quippe intus dimensa
XXX. cubitos longa erat et X. lata.

A. In utroque latere XX. aseres erant, unum
cubitum et dimidium lati: sic autem habemus lon-
gitudinem 30. cubitorum.

B. Latitudo conficitur ex latitudine templi.
Quum enim huius longitudo fuerit cubitorum 60. at-
que igitur altero tanto superans longitudinem Taber-
naculi, hinc optimo jure colligimus, latitudinem
Tabernaculi partem dimidiam latitudinis templi,
quae viginti cubitorum fuisse dicitur, 1 Regum
VI: 2. hoc est 10. cubitos, aequasse. Agnove-
runt hoc JOSEPHUS, PHILO et Rabbinii om-
nes.

V. Quo autem aseres hi eo firmitus confisterent,
non solum singuli in inferiori parte duas proterfas
eminencias habebant, per quas duabus basibus ar-
genteis ad cubiti altitudinem immittebantur, sed
et quinque insuper transillorum ligneorum, auro-
que obductorum, ordinibus corroborabantur, etc.
Distinguenda hic sequentia:

A. אֲדָנִיכָסֶה, bases argenteae, (aureas fuis-
se

se JOSEPHUS scribit, sed minus recte:) unum cubitum altae, dimidium latae, et foraminibus duobus, cubitum fere profundis, instructae; quarum geminis insitebant asferes singuli, quaeque igitur asferum numerum duplo superabant; vid. Exod. XXVI: 19. et XXXVI: 24. (23.)

B. Immittebantur asferes basibus his per duas דָּתָּ, Exod. XXVI: 17. et XXXVI: 22. (21.) quas recte satis Judaei habent pro eminentiis, quarum duae essent in asferum singulorum parte inferiore. Has vero illis cubitum fere longas faciunt et quadratas, ita ut foraminibus basium, quibus immittendae, omnino aequales fuerint.

C. Memorantur quoque in his asferibus טַבְּעוֹת, per quod vocabulum nonnulli intelligunt *uncos*, alii rectius *annulos*, qui certe aurei et quorum 4. in asferibus singulis erant; vid. Exod. XXVI: 29.

D. Sequantur jam *transtilla*, five *vectes* aut *trabeculae*. Hebraice vocantur בְּרִיחִים, atque ex eodem parabantur Acaciae ligno, auroque obducebantur. Erant autem 5. numero, quarum 4. extrinsecus asferibus, per annulos modo memoratos, ad singula aedis latera, jungebantur, quinta per ipsam asferum permeabat crassitudinem; vid. Exod. XXVI: 26 — 29. Narrat etiam JOSEPHUS, L. III. *Antt.* C. 6. §. 3. trabeculas laterales fuisse 5. cubitorum: unde apparet, singulos hos illarum ordines e pluribus compositos fuisse partibus, ita ut unius partis extremitas, acuminata
ali.

aliquantulum, five, ut JOSEPHUS addit, instar cochleae, cayum partis alterius intraverit, has vero partes singulas fuisse 5. cubitorum, ita ut unumquodque transtillum laterale constiterit e sex partibus: subjungit idem, in postica parte Tabernaculi non nisi unum fuisse transtillum, hoc est, non ex partibus compositum. Quae narratio haud videtur improbanda, quum alioqui trabeculae laterales singulae esse debuissent longiores, quam arbores memoratae, ex peregrinatorum testimonio esse soleant. Quia enim extrinsecus illae affigebantur asferibus, necesse erat, eas habere longitudinem 31. cubitorum. Quippe tanta Tabernaculi extrinsecus dimensi, pro ratione asferum, (si quidem his tribuamus cubiti crassitudinem:) longitudo erat. Quum autem illius latitudo tantum esset 10. aut, asferum simul habita ratione, ad summum 12. cubitorum, facile intelligitur, in ejusdem parte postica non nisi unam trabeculam, neque ad modum reliquarum e partibus compositam, singulis earum ordinibus inferendam fuisse.

E. Addunt Judaeorum Magistri *uncos*, quorum duae extremitates duobus asferibus vicinis, in eorum parte summa, fuerint infixae, ut arctius asferes secum conjuncti essent, cujusmodi quid saltem, de asferibus angularibus, Exod. XXVI: 24. tradi nonnullis videtur.

VI. De *paxillis*, quorum in calce hujus §. meminit IKENIUS, quum potius ad vela five tegumenta, quam ad asferes, Tabernaculi perti-

tinuerint, commodior dicendi locus §. XIX. redibit.

§. XVII.

*Tecti loco constrata erat aedes haec quatuor
diversi generis velis.*

I. Utrum Tabernaculi tectum fuerit fastigiatum triangulare, an, ex more populorum Orientis, (conf. P. III. C. IV. §. XV.) planum prorsus, in utramque partem disputatur. Priorem sententiam ornat LAMYUS, L. III. de *Tabernaculo Mosaico*, C. 3. Sect. 7. posteriorem MILLIUS, *Misc. S.* p. 362. fq. Saltem non asferibus, quod tamen quibusdam placuit, superne tegebatur, sed folis quatuor aulaeis, seu velis, quorum duo interiora Hebraice vocantur **רִיעוֹת**, duo exteriora nomine **מכסה** appellantur. Conf. JOH. HENR. HOTTINGERI *Disf. de Tegminibus Tabernaculi*, Marb 1704.

II. *Infimum, quod intrinsece tantum in ipso Tabernaculo conspiciebatur, pretiosissimum erat.*

Consideranda veli intimi

A. materia et colores, de quibus legatis Exod. XXVI. 1. et XXXVI. 8. (7). Parabatur illud

1. ex **שש משור**, hoc est, lino tenuissimo five albo, aut xylino, eoque retorto, ut §. IX. observavimus.

2. Tinctum erat coloribus diversis, quos

Moses, locis laudd. fuisse affirmat **הכלת וארגמן** **ותולעת שני**, hoc est, *hyacinthinum et purpureum et coccineum bis tinctum*. Namque ostensum fuit a Viris DD. **הכלת** significare colorem hyacinthinum, vel caeruleum, qualis est coeli aut maris, quique e sanguine conchylii cujusdam parari solet, **ארגמן** vero purpureum colorem, qui itidem ex ostrea quadam sive concha marina exprimebatur, ac veteribus, ut notum, magno aestimabatur pretio. Denique memoratur **תולעת שני**. Nomen **תולעת** intelligendum de vermiculo, qui, in Orientis regionibus plurimis, in planta quadam spinosa nascitur et colorem coccineum praebet. Additur vocabulum **שני**, a verbo **שנה**, *iteravit*, eo sensu, ut *διβρινον*, vel *bis tinctum*, fuerit. Leg. de his singulis fusius exponens BRAUNIUS, L. I. *de Vest. Sacerdd. Hebr.* Cap. 13 — 15. et conf. HARENBERGIUS, *Mus. Brem.* Vol. II. p. 297. sqq. qui tamen in eo corrigendus, quod **ארגמן** interpretatur de colore olivae, quandoquidem Graecorum *ἀνδρην*, quod vocabulum nostro comparat Vir D. etiam de purpura usurpatur. Dum vero IKENIUS aliquae lino jungunt lanam, hoc videtur ex eo ortum, quod Apostolus Hebr. IX: 19. lanae simul cum coccino facit mentionem. Sed quum ibi sermo non sit de aulaeis Tabernaculi, inde etiam tale quid colligere haud licet. Neque etiam illud efficitur e coloribus memoratis, quum iis linum quoque, ac praesertim xylinum, quod ultimum vocabulo **שש** Hebraei, vel in-

intelligunt, vel faltem comprehendunt, tingi omnino possit.

B. Erat praeterea : velum hoc artificiosissime paratum. Exod. II. II. illud fuisse dicitur **מעשה השב**, quo nomine hoc velum pariter atque aliud, quod adytum claudebat, distinguitur a velis, quae conspiciebantur ad atrii et ipsius aedis introitum, quaeque, quum caeteroqui huic nostro satis fuerint similia, fuisse dicuntur **מעשה רקם** Exod. XXVII: 16. et XXVI: 36. Et Judaei quidem, quique hos sequuntur, illa sic plerumque discernunt, ut **מע' השב** fuerit opus magis artificiosum, quod figuras easdem ab utraque parte conspiciendas praebuerit, sed **מע' רקם** opus minore artificio paratum, quodque figuras ab uno tantum latere exhibuerit. Alii tamen viri DD. prius habent pro opere textili, posterius pro opere Phrygionio, sive acu picto, quum **רקם** proprie sit *punctis notare*. Denique aulaeum illud, de quo nunc loquimur, in eo etiam distabat a reliquis memoratis, sed cum velo interiore, Tabernaculi adytum claudente, conveniebat, ut imaginibus **כרובים** Cherubim esset exornatum; vid. Exod. XXVI: 1, 31 — 33. coll. XXXV: 8. (7.)

C. Reliqua, ad hoc velum spectantia, satis dilucide enarrat IKENIUS neque amplioris indigent explicationis.

§. XVIII.

Alterum velum ex pilis caprinis textum undecim cortinis XXX cubitos longis et IV. latis constabat, etc.

Paucula hic observanda

I. de veli hujus materia. Tegumenta haec appellantur Exod. XXVI. 7. et XXXVI: 14. (13) יריעות עוים, *tegumenta caprarum*; ubi quidem nonnulli de caprarum pellibus cogitant, rectius alii, JOSEPHUM secuti, *Antiqq.* III: 6. §. 4. de pilis caprinis.

Namque

A. vocabulum עורות, quod *pelles* significat, hic non adhibetur, ut quidem, quando de duobus tegumentis sequentibus sermo est.

B. Exod. XXXV: 26. mulieres dicuntur *nevisse capras*, id quod de pilis caprarum est intelligendum; sicut etiam legimus Cant. IV: 1. *pili tui sunt tanquam grex caprarum*, hoc est, tanquam pili gregis caprarum.

C. Accedit, quod vela, e pilis caprinis contexta, vel cilicia, imo etiam tentoria ex ejusmodi velis constructa, populis Orientem incolentibus, ut ostenderunt viri DD. satis usitata fuerunt.

Sc vero et hoc velum insigni artificio erat paratum et non parum decoris Tabernaculo conciliabat,

bat, quum pili caprini, propter mollitiem pariter ac splendorem, serico vix cedant.

II. Dispositionem veli hujus abunde IKENIUS describit. Monuisse sufficiat, ejus latitudinem latitudine interioris veli 4 cubitis fuisse majorem, horumque cubitorum duo ad Occidentem, five posticam aedis partem, ad terram descendisse, quum duo cubiti reliqui ad Orientem, five ad introitum Tabernaculi, in superiori ejus parte, complicarentur, qui ultimi tamen, ex nonnullorum sententia, tempore pluvio, ad tegendum interius aulaeum, explicata fuerunt. Verum etiam longitudo hujus veli longitudinem prioris superabat cubitis duobus, ita ut prius illud posteriore hoc obtegeretur.

§. XIX.

Tertium velum ex pellibus arietum, rubro colore tinctis, erat.

I. Materia et color veli tertii fuisse dicuntur **מֵאֲדָמִים עֹרֹת אֵילִים** Exod. II. IKENIO memoratis; quae verba LUNDIUS alique de pellibus arietum rubrorum, quales dentur in Oriente, sed alii potius de arietum pellibus colore rubro tinctis, intelligunt. Nam **מֵאֲדָמִים** est participium **Ṣuhhal**, atque igitur notat pelles rubefactas, quum Legislator procul dubio dixisset **אֲדָמִים**, si rubras voluisset. Neque obstat, vocabulo feminino **עֹרֹת** jungi

masculinum מֵאֲדָמִים , quia vocabulum illud , quamvis numero plurali femininam adsciscat formam , non tamen definit esse masculinum . Itaque non de pellibus cum lana ipsa , sed de praeparatis et colore rubro tinctis , cogitandum videtur .

II. Velum quartum e pellibus תַּחֲשִׁים τῶν constabat . Minus recte nonnulli nomen hoc de solo colore , et quidem hyacinthino , explicant , verius alii de animali , תַּחֲשִׁי appellato . Quodnam vero fuerit hoc animal , fere ignorabatur , donec viri DD. de animalis aquatici genere quodam cogitarent . Legg. HASAEUS , in *Syll. Disf. Philol.* p. 596. sqq. RAVIUS ad *REL. Antiqq.* p. 43. sqq. maximeque MANGERUS in *Disf. §. VI.* init. laud. C. II. contendens de Phoca , seu vitulo marino , Delphino haud absimili , cogitandum esse , cujus non modo pellis durior tegendo extrinsecus Tabernaculo aptissima fuerit , sed cujus etiam , in sinu Arabico , Israëlitis per desertum oberrantibus vicino , detur insignis numerus , etc. Quum vero animalium aquatilium pelles coloris caerulei esse soleant , haud absurde color hyacinthinus in mentem venit Interpretibus Alexandr. (dummodo in colore solo non substitissent ,) nec JOSEPHUS , *Antiqq.* III. 6. §. 4. immerito monet , Tabernaculum eminus conspectum a coeli colore diversum non fuisse .

III. De utroque hoc tegumento IKENIUS porro scribit : *Horum duorum Velorum mensura non traditur , probabile tamen est , quod , uti secundum pri-*

primo majus fuit, ita et haec duo reliqua magnitudine superaverint, quo illa undique tegere, omnemque aëris injuriam arcere, commode possent.

Illustratione haec opus non habent. Notetur tamen ἐν παρόδῳ, errare eos, qui duplex velum hoc pro uno habeant, quique arbitrentur, illud solo tecto, non lateribus operiundis, fuisse destinatum.

IV. Verbo adhuc dicendum de τὰς יתדות, seu *paxillis*, quorum in calce §. VI. mentionem IKENIUS injecerat. Exod. XXXVIII: 20, 31. aliisque locis §. VIII. laudd. paxillos aeneos Tabernaculi pariter atque atrii legimus memoratos. Quemnam usum habuerint postremi hi, vidimus §. VIII. Illis vero tegumentum Tabernaculi exterius, ne agigaretur ventorum impetu, ope funium terrae affixum fuisse videtur. Sic enim tentoria firmare veteres solebant; quemadmodum ostendetur P. III. C. IV. §. I.

V. Denique alia res locum aliquem hic mereatur. Plerumque a viris DD. Tabernaculi aedes pingitur ea ratione, ac si, ad introitum pariter atque ad reliqua latera, omnia tegumenta illa deorsum pependerit. Sunt autem, qui in hoc introitu πρόναου quoddam fuisse velint, ex tegumentis exterioribus, utpote longioribus quam interiora, constructum. Immo etiam nonnulli 5 columnas, de quibus §. sq. non in ipso introitu, sed ante illum collocatas fuisse autumant, hoc est, ab utraque parte duas, harumque alteram ante alteram,

et quintam in loco medio. Attamen haec absque Mosis testimonio affirmantur, quamvis specie non careant.

§. XX.

Divisum erat hoc tabernaculum in duo conclavia, quorum anterius, XX cubitos longum et X latum, שֶׁדֶּק Sanctum, τὸ ἅγιον et σκηνὴ πρῶτη Hebr. IV. 2. appellabatur.

Maxime hic meretur considerationem Tabernaculi introitus, atque in eo haec sequentia praesertim occurrunt memoratu digna.

I. Obversus ille erat Orienti. Sic populum Israëliticum, qui hac ratione, coram Tabernaculo stans, Occidentem intuebatur, ac debitum sibi cultum, distinguere Deus volebat a reliquis gentibus, deorumque falsorum cultu profano et superstitionis pleno. His enim gentibus mos erat, ut, sacra celebrantes, ad Orientem sese converterent. Idem vero illud, de quo dixi, in templo etiam observabatur, sicut C. VIII. § XXXV. videbimus.

II. Collocatae erant in hoc introitu quinque columnae, paratae ex ligno Acaciae, auro obductae, uncis etiam aureis aliisque ornamentis instructae, et insistentes quinque basibus aeneis; vid. Exod. XXVI: 37.

et

et XXXVI: 38. (37.) Quomodo has columnas nonnulli arbitrentur fuisse dispositas, vidimus §. XIX. Ab aliis in ipso introitu et in una serie collocantur. Quam ultimam si admittamus sententiam, audiendi tamen non sunt, qui velint, aequali spatio eas distasse, quoniam hac ratione intervalla columnarum fuissent angustiora, quam ut sacerdotes, aut vasa Tabernaculi, per illa transire possent: quocirca iis potius videtur accedendum, qui existiment, ab utraque introitus parte columnas duas, semet fere attingentes, fuisse positas, quintamque occupasse locum medium. Hinc vero geminus oriebatur introitus, quorum uterque minimum duo cubitos cum dimidio latus esset.

III. Columnis illis velum erat suspensum, מסך vocatum, atque ex lino tenuissimo, xilynove, eoque hyacinthino, purpureo et coccineo colore tincto, opere מסך paratum; vid. Exod. XXVI: 36. sq. et XXXVI: 37. (36.). Haec vero satis intelliguntur ex iis, quae de vocabulo מסך §. IX. ac de Tabernaculi tegumento interiore §. XVII. dicta sunt. Mirum vero quibusdam viris DD. videtur, velum hoc pretiosissimum et splendidissimum oculis omnium Israëlitarum et coeli injuriis fuisse expositum, imo etiam, illo a sacerdotibus Tabernaculum intrantibus remoto, quorumcunque Israëlitarum conspectui aedem ipsam patuisse. Atque hanc ob causam pronon illud ipsis placet, de quo dictum est §. sup. Alii JOSEPHO assentiri malunt,

lunt, narranti, *Antiqq.* III. 6. §. 4. velo illi aliud adhuc linteum fuisse superadditum, quod autem aëre fereno, ope annulorum funiumque, ad partem alterutram productum sit.

§. XXI.

Vasa Sancti erant Altare suffitus, Lychnus et Mensa panum propositionis.

Singula haec vasa §§. fqq. IKENIUS perlustrat. Judaei vero suam de illorum dispositione sententiam, quam memorat IKENIUS, roborare solent verbis Exod. XXVI: 35. quae tamen, me arbitro, rem nondum efficiunt. Conf. quae, de situ arae aureae, mensaeque aureae, §§. duabus fqq. monebuntur.

§. XXII.

Horum maxime orientale, et respectu latitudinis atrii in medio constitutum, erat Altare suffitus, alias altare interius, aut altare aureum, dictum.

Exposuerunt de hac ara inprimis JOM. AB HAMM, libello singulari, Herborn. 1715. 8. CREMER. P. in *Antiqq. Sacr. Poetle*, T. I. p. 297. fqq. et SCHLIGHTER, in *Symb. Litt. Brem.* T. II. p. 401. fqq.

I. Situm arae suffimenti IKENIUS definit.

A. Errant, qui illam in ipso adyto collocent, in errorem hunc fortassis inducti, quod Exod. XXVI: 35. ara haec in exterioris Tabernaculi vasis haud numeretur, tum et, quod Paullus, Heb. IX: 2. itidem, percensens vasa Tabernaculi exterioris, de illa fileat, denique, quod idem Apostolus, sect. 4. ejusdem cap. adyto tribuat aureum θυμιατήριον. Facile vero hae ratiunculae confutantur. Sicut enim priores, quippe a silentio petitae, admodum infirmæ sunt, ita aperte falsa est ultima, quum Apostolus, non de θυμιατηρίῳ, sed de θυμιατήριῳ, hoc est, thuribulo, aureo loquatur. Ab altera parte rationes dantur sat graves, propter quas ara aurea ad prius conclave Tabernaculi referatur. Conf. dicenda §. XXXV.

B. Insuper notandum, aram hanc in medio Tabernaculo, ratione latitudinis, fuisse collocatam.

C. Quemnam locum, ratione longitudinis Tabernaculi, occupaverit, de eo non una viris DD. opinio sedet.

I. Sunt, qui eam in conclavis prioris postica parte, ad velum adyti, collocent, quum posita fuisse dicatur לפני ארון העדות, *coram arca testimonii*, Exod. XL: 5. (quæ locutio distincte magis exponitur C. XXX: 6.) et לפני תפרכת, *coram velo interiore*, XL: 26. sicut etiam de ara aurea templi I. affirmatur, 1 Reg. VI: 22. fuisse illam e regione adyti. Conf. porro Apoc. VIII:

3. ubi huc respicitur. Denique et JOSEPHUS eandem proficitur sententiam, L. III. *Antiqq.* C. 6. §. 8.

2. Plures tamen cum IKENIO aram illam ad orientem aedis sacrae partem producunt, atque igitur ejus ostio faciunt propiorem. Judaeos hi duces sequuntur, qui, dum lychnuchum et mensam velo interiori vicina collocant, aram debent protrahere, ne in eadem cum illis serie ponatur, et hac ratione spatium sacerdotibus transeuntibus nimis reddatur angustum.

II. Vocabatur ara illa

A. מִזְבֵּחַ, (de quo nomine dictum est §. XI.) non quod animalia in ea fuerint immolata, sed ad imitationem similis arae majoris, quae in atrio erat, quaeque huic usui vere adhibebatur.

B. praeterea vocabatur

1. מִזְבֵּחַ קָטָן, *ara suffimenti*, ab usu, quoniam suffimentum in ea solebat adoleri;

2. מִזְבֵּחַ פְּנִימִי, *ara interior*, a situ, et ut distingueretur ab ara holocaustorum, quae erat exterior atque in atrio posita;

3. מִזְבֵּחַ הַזָּהָב, *ara aurea*, Num. IV: 11. a materia. Nam,

III. parabatur ex Acaciae ligno, sed quod lamina aureis erat obducendum; vid. Exod. XXXI: 1, 3.

IV. Ejusdem figuram accurate Mosis ipse Deus exponebat, Exod. XXX: 2. Erat illius latitudo et longitudo unius cubiti, altitudo duorum cubi-

te-

torum. Judaei vero, quum Mosi alias cubitum sex palmorum tribuant, contendunt tamen, eum hanc aram cubitis parvis vel vulgaribus, id est, quinque palmorum, fuisse dimensam, qua de re disputabitur P. II. C. VIII. §. VI.

V. Memoranda insuper in ea

A. quatuor cornua, ex eodem facta ligno et auro itidem tecta, caeteroquin ejusdem procul dubio figurae, atque illa arae exterioris, de quibus §. XII. dictum est:

B. limbus, Hebraice לֵבַשׁ appellatus a verbo לָבַשׁ, quatenus *cingere* significat. Hunc incisuris suis coronam retulisse, JOSEPHUS auctor est, sicut etiam Interpp. Alex. Exod. XXX: 3. vocabulum Hebraicum reddunt per σρεπτήν σεφάνην. Superiorem ille circumdabat arae partem, non tamen in ejus superficie, ut quidam volunt, collocanda. Impediebat hic limbus, quo minus, vel ignis, vel suffimentum, arae imposita, ex ea deciderent:

C. annuli quatuor, qui, infra hunc limbum, bini duobus arae lateribus erant adjuncti, et quidem, aequae ac limbus ille, ex solido conflati auro; vid. Exod. XXX: 4. Sunt vero, qui, ex JOSEPHI sententia, per eos non circulos integros, sed uncas infra apertos, intelligere malint, ut ergo satis commode vectes iis potuerint eximi. Exemptos enim fuisse, quoties quiescebat Tabernaculum, quamvis contrarium aliis placeat, e Num. IV: 11. recte colligitur. Itaque

D.

D. vectes porro hic occurrunt, qui itidem parabantur e ligno Acaciae, auroque obducebantur. Erant autem duo, et portandae in itinere arae destinati; vid. Exod. XXX: 4, 5.

E. Denique superficiem arae hujus Hebraice יָאֵה, hoc est, *tectum*, Exod. XXX: 3. et XXXVIII: 26. appellatam, IKENIUS memorat. Perperam nonnulli eam fuisse putant distinctam foraminibus, vel craticula instructam. Plana enim erat et solida. Postulat hoc tecti nomen, a tectis petitum planis, in Oriente usitatis, de quibus P. III. C. IV. §. XV. Ne dicam, suffimentum per craticulae foramina facile ab ara delapsurum fuisse. Nobis vero haud obstat, Interpp. Alexand. et JOSEPHUM vocabulum ἐχέρας usurpare de hac superficie, quoniam illud, non minus focum, quam craticulam, significat. Judaei porro unanimi consensu remotionem cineris ab hac etiam ara, saltem in templo II. ut C. XX. §. IX. videbimus, ad munia sacerdotum quotidiana referunt. Qui si mereantur fidem, falluntur utique, qui thuribulum arae nostrae impositum autument: quum potius prunae ipsae cum suffimento ei fuerint impositae, id quod limbus etiam requirit, quippe qui, ut modo dictum, huic rei quoque, praeter ornatum, destinatus erat; vid. Exod. XXX: 7.

VI. Usus hujus arae expositum legimus Exod. XXX: 7—9. IKENIUS de illo iterum loquitur C. XIX. §. XVI. quemadmodum ibidem §. XV. suffimentum in ara hac adolendum copiose satis de-

describit. Praeter quotidianum usum hunc, alius
usus anniversarius eidem tribuitur, Exod. XXX:
10.

§. XXIII.

*Inter hoc altare et velum S. S. ad latus bo-
reale, atque adeo Sanctum ingredienti ad dex-
tram, stabat Mensa panum propositionis.*

Data opera mensam hanc illustravit SCHLICH-
TERUS, libello singulari, Halae, 1738. 4.

I. Quod ad mensae S. situm attinet,

A. dubium non est, quin illa, ad *latus borea-
le*, atque igitur *Tabernaculum ingredienti ad dex-
tram*, fuerit collocata; vid. Exod. XXVI: 35. et
XL: 22. Addunt Judaei, sic fuisse positam, ut
ejus longitudo longitudini ipsius Tabernaculi re-
sponderet, ut praeterea non ἀπέσχωσ attingeret pa-
rietem, sed duobus cubitis cum dimidio ab illo
distaret.

B. Quando autem IKENIUS monet, mensam
stetisse inter aram auream et adyti velum, hoc
itidem ea nititur opinione, aram auream ostio Ta-
bernaculi magis fuisse vicinam. Quodsi vero, cum
aliis, aram illam adyto propiorem fuisse existi-
memus, mensa cum lychnucho ad introitum ali-
quanto magis erit protrahenda. Repetatis dicta
§. XXII.

II. Appellatur שלחן הפנים et שלחן Exod.
XXV: 23. XXVI: 35. et Num. IV: 7. cujus
qui.

quidem postremae locutionis ratio, e sententia plurimorum, ab eo est petenda, quod coram facie Jehovae, quippe cujus solium habebatur arca foederis, in adyto recondita, esset collocata: quam ob causam et panes, mensae huic impositi, eodem nomine fuerint nuncupati. Sed, quum idem hoc de aliis etiam vasis, lychnucho etc. sit affirmandum, quae tamen hoc nomine carent, verius fortasse quis putaverit, locutionem illam a panibus, huic mensae consecratis, esse derivandam; ut igitur, per ellipsin nominis לחם, *mensa facierum* dicatur, pro *mensa panis facierum*, seu *faciei*. Unde vero illi panes ita fuerint vocati, C. XIV. §. XVI. examinabimus.

III. Parata erat mensa haec itidem e praestantissimo Acaciae ligno, insuperque auro puro undique tecta; vid. Exod. XXV: 23, 24. Atque hinc etiam vocatur שלחן טהור, *mensa pura*, Lev. XXIV: 6. et 2 Chron. XIII: 11.

IV. Formam habebat quadratam oblongam, utpote duos cubitos longa et unum lata. Mensae enim quadratae vetustissimae fuerunt, rotundae ferioris aetatis. Altitudo erat unius cubiti cum dimidio. Singula haec definiuntur Exod. XXV: 23.

V. Partes hujus mensae erant

A. tabula ipsa, cujus modo vidimus longitudinem et latitudinem, cujus autem crassitudo ignoratur;

B. duplex limbus, כי appellatus, eique simili-

milis, quem §. sup. exposuimus. Alter horum limborum supremam cingebat mensae partem, de altero mox dicendum; vid. Exod. XXV: 24, 25.

C. pedes quatuor, quos accurate IKENIUS describit: *in superiore parte erant quadrati, in inferiore pedes animalium (secundum Iosephum et arcum Titi Vespasiani) referebant.* Exstat JOSEPHI locus ille in ejus *Antiqq.* L. III. C. 6. §. 6.

D. Memoratur etiam Exod. XXV: 25. *מסגרת* unius palmi, hoc est, quatuor digitorum. Nomen vero hoc alii accipiunt de *marginē*, qui ambierit mensae tabulam, alii de *cingulo*, in media circiter parte pedum collocando, quodque pedibus his, eos ambiendo, firmitatem conciliaverit. Audiri saltem haud merentur, qui hanc mensae partem ad terram usque deprimunt, quoniam ei affixi erant unci vel annuli, mensae portandae destinati; vid. Exod. XXV: 27. Aureum fuisse marginem hunc, vel hoc cingulum, ex reliquis ad mensam illam pertinentibus recte colligitur. Exornabatur vero itidem limbo, *וַיִּתֵּן*, ei, de quo dictum, sine dubio haud dissimili; vid. Exod. XXV: 25.

E. Denique quatuor annuli, vel unci, aurei ac duo vectes iis immittendi, quando deportabatur mensa, ab IKENIO memorantur. Repetatis, quae §. anteced. de annulis arae suffimenti dicta sunt, et porro legatis Exod. XXV: 26 — 28.

§. XXIV.

Mensae hujus usui destinata erant quatuor vasa aurea.

Legantur de his vasis RELANDUS, *Antiqq.* I. 5. §. 14. sqq. (ubi tamen conferendus RAVIUS, in notis,) itemque in lib. *de Spoliis templi Hieros.* Cap. II. et DEYLINGIUS, O. S. P. II. O. II. §. 16. sq.

I. קערות *Judaeis sunt scutellae, in quibus panes, ne frangerentur, in mensa collocati.* Harum scutellarum, quas etiam טפוסין, τύποις, vel formas, appellant, duplex genus fuisse Judaei tradunt, memorantes quippe ferreas sive aeneas, in quibus praepararentur panes illi, atque aureas, in quibus mensae sacrae imponerentur. Priores porro faciunt triplices, deplendis, coquendis, et conservandis, ne frangerentur, panibus adhibitas; vid. Cod. *Menachoth*, XI: 1. ibidemque BARTENORIENSIS et MAIMONIDES. Ut igitur illae figuram panum ipsorum habuisse videantur. Alii simpliciter, de patinis, seu vasculis planioribus, cogitant. Leg. Num. VII: 13, 19, 25. etc. et conf. in primis JOH. KLENCKII *Disf. de oblatione thuris* etc. C. II. §. 11. in CL. OELRICHSII *Opusc.* T. II. p. 673.

Observandum hic, rem ita depingi plerumque ab Interpretibus, ac si duodecim illi panes, duobus ordinibus, sibi superimpositi fuerint; quare etiam in-

stru-

strumenta, de quibus postea IKENIUS loquitur, separandis iis et sustentandis sint adhibita. Alii vero ab his recedentes autumant, singulos eos juxta se, duplici serie sex panes numerante, ad mensae longitudinem, fuisse dispositos, vid. Lev. XXIV: 5, 6. atque id sibi velle verbum ערך, quod Exod. XL: 4. de hac re, sicut Ps. XIII: 5. et Prov. IX: 2. de instructione epuli. alibi etiam de instructa militum acie et similibus, usurpetur. Pluribus autem aliis rationibus ultima haec sententia facile confirmatur; quemadmodum videbimus C. XIV. §. XXII. Accedit, quod mensa haec, in ipso itinere, panibus debuit instructa esse, vid. Num. IV: 7, 8. quae ergo, si tantam altitudinem tantumque pondus sustinendum haberet, haud commode potuisset humeris portari, quoniam vidimus antea, annulos, uncasve et vectes, quibus portaretur, non ad ejus tabulam, sed ad medios pedes, fuisse affigendos.

II. כפות, *acerrae thuris, quales duae fuerunt, singulis panum ordinibus impositae.*

Recte IKENIUS affirmat, vocabulo illo significari vascula concava, sive acerras thure repletas. Fusius hoc docuit KLENCKIUS l. I. p. 672. sqq. Usus autem thuris in mensa S. derivandus a more populorum Orientis, qui in conviviiis lautioribus suffimenta quoque incendere solebant; vid. P. III. C. VI. §. XL1. Sed, quando hic subjungit IKENIUS, singulas acerras singulis panum ordinibus fuisse impositas, ex opinione vulgari modo

VIX . . . X 2 . . . VI . . . me-
VXX . . .

memorata loquitur. Quam si deferamus, iisque assentiamur, qui panes singulos juxta se disponere malint, affirmandum potius, id quod etiam perhibent Judaei nonnulli, acerras has in mensa ipsa, juxta, ad, vel inter duo panum ordines, fuisse collocatas. *Tò על* vero, quod Lev. XXIV: 7. hac de re adhibetur, illam significationem omnino admittit. Vid. iterum KLENCK. l. l. §. 12. p. 675.

III. *קשות* Interpp. Alex. reddunt *σπονδεῖα*, quorum et Josephus et Philo meminerunt, *מנקיות* autem *κνάθους*: Sed Judaeorum nonnulli per *קשות* intelligunt calamos dimidiatos, intus cavos, qui inter panes positi fuerint, per *מנקיות* autem furcas aut perticas; alii vero contra calamos *מנקיות* et furcas *קשות* appellant. Opinio posterior, quae Judaeos habet auctores, quaeque plurimis Christianis perplacuit, satis jam refutata est, si, quae modo disputavi, recte sese habeant. Imo inter ipsos Judaeos eandem repudiat R. Mos. BEN NACHMAN, ut videre est in CHRISTIANI MULLERI *Satura Obs.* Lugd. Bat. 1752. 8. Cap. 13. Itaque vix dubitamus, quin veterum illorum Interpretum amplectenda sit sententia, quam et eruditissime, otium nobis faciens, ornavit cl. RAVIUS in *Disf. de Libamine facto in mensa S.* cum alia ejusdem *Disf. Traj. Bat.* 1760. iterum edita. Quippe existimandum, libationibus vini haec vasa fuisse destinata, quemadmodum Legislator hunc eorundem usum declarat, dicens: *אשר יסך בהן* Exod. XXV: 29. *קשות הנסך* XXXVII: 16. similique locutione utens Num. IV: 7. Conff. dicenda C. XIV. §. XXXI. §. XXV.

§. XXV.

*E regione mensae ad latus australe stabat
Lychnuchus.*

De lychnucho S. exposuerunt GEORGIUS STELLMANNUS, Disf. singulari, Brem. 1700. itemque OPITIUS et SCHLICHTERUS, quorum ille Jen. 1708. hic Hal. 1740. singularem de eo libellum vulgavit.

I. Lychnuchus erat collocatus e regione mensae, et quidem ad latus australe, atque igitur ingredientibus Tabernaculum ad sinistram erat, sicut mensa ad dextram, sive ad latus septentrionale; vid. Exod. XXVI: 35.

II. Appellabatur מנורה five מנורת המאור, Exod. I. I. item XXXV: 14. etc.

III Quantum ad materiam, totus erat aureus, operculo igitur arcae foederis hac in re similis, quum reliqua Tabernaculi aurea vasa essent lignea, sed auro obducta. Propter aurum purum ei adhibitum purus vocatur lychnuchus, Exod. XXXI: 8. et Lev. XXIV: 4. quam eandem appellationem mensae etiam vidimus tributam §. XXIII. Paratus porro fuisse dicitur Exod. XXV: 31. XXVII: 17. opere מקשה, h. e. ita, ut ex una auri massa solide lychnuchus integer confectus esset, sive mallei ope, sive arte, ut vocatur, fusoria, h. e. ex

auro fuso, quod ultimum JOSEPHUS affirmat, praeterea tradens, intus illum fuisse cavum, L. III. *Antiqq.* C. 6. §. 7. ubi conferenda RELANDI nota. Et hoc postremum non modo fatis convenit cum Hebraica locutione illa, verum etiam apparet ex re ipsa, quum alioquin auri talentum, lychnucho omnibusque ejus instrumentis, (de quibus mox,) adhibitum, Exod. XXXVII: 24. haud suffecisset.

IV. Ejus altitudinem, quum illam non definiat Moses, IKENIUS etiam silentio praetermittit. Judaei 18 palmos, vel 3 cubitos, ei solent tribuere; sed quod minus consentaneum videtur HEINIO, *Disf. Sacr.* L. I. C. 10. §. 5.

V. Forma lychnuchi S. copiose describitur Exod. XXV: 31. sqq. et XXXVII: 17. sqq. IKENIUS huc refert

A. יֶרֶךְ, a verbo רָכַךְ, quod vocabulum recte explicat de *bas*, quum alii illud de stipite medio, sed qui ab ea fatis distinguitur, accipere malint.

B. Medius hic *stipes* seu *scapus*, κατ' ἐξοχὴν aliquando מְנֹרָה vocatur; vid. Exod. XXV: 33—36.

C. Tres ramos ex utroque latere scapus ille quasi emittebat, qui igitur cum eo exhibent 7 lychnos. Utrum illi quoque intus cavi fuerint, an solidi, inter Magistros Judaeorum haud convenit. Accuratissimam horum IKENIUS tradit descriptionem, sed cui nunc non vacat insistere.

Ob-

Observemus modo, quantum ad ellychnia, quum de illorum dispositione dissentiant Interpp. eorum maxime probabilem esse sententiam, qui arbitrentur, omnia ad anticam partem, sive ad latus Tabernaculi septentrionale, respexisse; vid. Exod. XXV: 37. ubi dicitur: **והאיר על-עבר פניה**, h. e. *et lucebit transversim ante se.*

VI. De situ, sic pergit IKENIUS, quoque non conveniunt, dum nonnulli eum, secundum latitudinem aedis, ab austro boream versus, alii contra, secundum longitudinem, ab oriente occidentem versus, collocatum volunt.

Prior JOSEPHI est sententia, posterior plerorumque doctorum Judaicorum. Atque haec ultima videtur praeferenda. Hac enim ratione lychnuchus

A. minimum occupabat spatium,

B. plurimum luminis per integram aedem dispergebat,

C. mensae sacrae aequali modo erat oppositus.

VII. De usu lychnuchi sacri, et quotidiana ejus instructione, conf. C. XIX. §. XIV. ubi tamen maxime ad templum posterius respicitur.

VIII. Denique, ut enarrat IKENIUS: *ad lychnuchum pertinebant forcipes et vasa olei.*

A **מלקחים** Exod. XXV: 38. XXXVII: 23. et Num. IV: 9. perperam nonnulli reddunt per *emuntoria*, ut vocantur, verius alii per *forcipes*, quibus ellychnia ex oleo protraherentur, quae-

que loco emunctoriorum, si quando iis opus esset, commode posset adhiberi. Verbum לקח, cepit sententiam hanc satis reddit probabilem; quae amplius confirmatur loco Jes. VI: 6. Repetantur dicta §. XIV.

B. מַחְתּוֹת antea §. XIV. jam exposuimus. Sicut enim illae in ara prunis accipiendis, ita hae in lychnucho auferendis ejus fordibus et favillae ellychniorum combustorum erant destinatae. Itidem vero emunctoriis nostris erant disimiles atque eandem fortassis figuram, quae מַחְתּוֹת τῶν arae erat, habebant.

C. Superfunt כְּלֵי שֶׁמֶנָּה, vasa olearia ejus, five כְּלֵי שֶׁמֶן, Num. IV: 9. memorata, quae igitur plura numero fuerunt et oleo afferendo destinata.

IX. Recte IKENIUS, in calce hujus §. scribit: *Omnia haec aequae ac lychnuchus ex auro puro facta erant, integrumque talentum iis insumptum est.* Nititur id expressa Dei lege Exod. XXV: 39. quo circa errant, qui lychnucho soli talentum hoc tribuunt.

§. XXVI.

*Praeter haec vasa Sancti, in eodem collocant
 קרן השמן, cornu olei sacri. Ibidem existi-
 mant codicem, in quo Samuel jus Regni
 scripsit, aservatum esse.*

I. Cornu olei sacri, cujus indoles atque usus, (primum quidem ad unguendum, Mosis aetate, Tabernaculum et ejus vasa, itemque ad unguendos sacerdotes primos, vel saltem summum sacerdotem, Aaronem, dein vero ad uncturam consecrandi Pontificis M. quemadmodum |C. X. §. XII. videbimus;) traduntur Exod. XXX: 22—33. a quibusdam censetur custoditum in adyto Tabernaculi. Magis autem videntur audiendi, qui existimant, illud in Tabernaculi parte antica repositum fuisse. Alioquin enim, quoties illo opus esset, adytum fuisset intrandum, quod tamen nemini praeter Pontificem M. huic autem ipsi non nisi semel per annum, licebat. Nihilo minus argumentum, quo utitur IKENIUS, quodque petitum est a loco I Reg. I: 39. omni caret robore, vel saltem illud oleum, quo Sadokus legitur usus, ab eo, quod summis sacerdotibus consecrandis adhibebatur, diversum fuit, si recte contendat nonnulli, nec Salomonem, neque alios unquam Israëlitarum reges, oleo, quod Exod.

XXX. memoretur, fuisse delibutos: quam controversiam examinabimus P. II. C. III. §. VII.

II. De libro, in quo Samuel descripserit *Jus regni*, 1 Sam. X: 25 duplex lis inter viros DD. agitur. Quaerunt enim:

A. quasnam ille res continuerit? ad quam quaestionem respondebitur P. II. C. III. §. XV.

B. ubinam Codex ille fuerit custoditus? quum Samuel dicatur eum deposuisse לפני יהוה, *coram Jehova*. Sunt igitur, qui cogitent de Tabernaculi adyto, alii rectius de antica ejus parte, quum locutio Hebraica sensum hunc admittat, conf. 19. quumque idem postulaverit res ipsa, ut liber ille semper praesto esset. Copiose magis hoc docuit LUNDIUS, *Sacr. Jud.* L. I. C. 20. §. 6. sq. cui ipse WOLFIUS, in notis, quibus suam Operis Lundiani instruxit editionem, accedere non dubitavit, quamvis antea, *Bibl. Heb.* T. II. p. 227. sq. sententiam contrariam esset professus.

§. XXVII.

Post spatium XX. cubitorum ab introitu Sancti, erant IV. columnae, ex quibus dependebat

τὸ δεύτερον καταπέτασμα, Heb. IX: 3.

I. Columnae hae perquam accurate describuntur Exod. XXVI: 22. unde IKENIUS sua repetiit. Sed, de earundem dispositione, haud una viris DD. sedet opinio, dum nonnulli censent,

ac-

aequali singulas spatium fuisse disjunctas, alii contra autumant, binas columnas ab utroque latere collocatas fuisse, semet fere attingentes, per quas igitur medias unum ostium patuerit ingredientibus. Quippe existimant, e sententia contraria spatium nimis angustum Pontifici M. per has columnas adytum intranti, fuisse relictum. Monent iidem, templi quoque adytum uno tantum ostio instructum fuisse, de quo legg. C. VIII. §. XLI. Repetantur dicta §. XX.

II. Obtegebat has columnas, et prius conclave a posteriore segregabat, velum splendidissimum, Mosi Exod. XXVI: 31. sqq. et alibi פֶּרֶכֶת, Interpretibus Alex. ac Paulo Heb. IX: 3. καταπέτασμα appellatum, quod IKENIUS e laud. Exod. Cap. comm. 31. satis recte describit, quodque, quamvis nomine diverso nuncupetur, re ipsa tamen ejusdem prorsus erat materiae cum velo, Tabernaculi exterioris aditum claudente, (vid. §. XX.) sed paratum opere חֶשֶׁב, quum alterum illud esset operis רֶקֶם. Itaque in velo hoc non amplius commoramur, quandoquidem de iis, quae ad illud pertinent, §. XVII. abunde fuit disputatum.

Data opera, de Tabernaculi velo interiore ejusque mysterio, exposuit JOH. GEORG. SCHIEDE, in Diss. Marb. 1736. iterumque, cum alio ejusdem auctoris libello, Brem. 1748. 2. edita.

§. XXVIII.

*Sanctum Sanctorum interius tabernaculi
conclave appellabatur.*

I. Occurrunt hic illius conclavis nomina. Vocatur

A. plerumque קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים, ut distingua-
tur a conclavi priore, הַקֹּדֶשׁ appellato, [vid.
Exod. XXVI: 33. sq. quocirca Paullus illud
nuncupat ἁγία ἁγίων, Heb. IX: 3. Sed, comm. 12, 24,
25. κατ'ἐξοχὴν, τὰ ἁγία.

B. Idem conclave hoc, ab eodem Apostolo, ibi-
dem, comm. 7. ἡ δευτέρα σκηνὴ nominatur, sicut anticm
conclave, comm. 6. ἡ πρώτη σκηνή. Et revera Taber-
naculi pars antica et postica, quum undique essent
clausae, satis commode pro duobus quasi tento-
riis haberi poterant.

C. Hebraice insuper vocatur דְּבִיר, Ps. XXVIII:
2. quamvis nomen hoc adyto templi Salomonei
magis videatur proprium, vel saltem aetatis Mose
superioris esse, quum apud illum non legatur. At
non eadem ratione illud accipiunt Interpretes.
Plurimi olim, quasi a דָּבַר, locutus est, originem
traxisset, reddiderunt per λαλητήριον, sive (barba-
re,) locutorium, quod Deus illinc responsa daret,
vid. Num. VII. comm. ult. quemadmodum et
Belgae nostri habent aanspraakplaatze, SIMONIS
ve.

vero, et maxime IKENIUS noster, *Disfert.* Vol. I. p. 212. sqq. derivare maluerunt vocabulum ab Arab. ^{'''}دبر pone fuit; ut ergo דביר sit *postica pars* Tabernaculi, et quidem occidentem versus posita, quae notio *occidentis* verbo illi Arab. in primis adhaereat. Sed, hanc itidem examinavit derivationem, novamque simul commendavit, Cl. SEB. RAVIUS, existimans, nomen Hebraicum דביר esse *structuram ad seriem nexam, ductam, directam*, sive, uno vocabulo, *directionem vel directorium*. Leg. ejus Mantisfa, *de nomine adyti* דביר, subjuncta *Disf. de auctore atque usu antiquissimi in Levit. commentarii Judaeis Siphra dicti*. Traj. ad Rh. 1751. Ill. MICH. autem IKENII sententiam approbat, in *Suppl. Lex.* p. 389.

D. Ἐν παράδοξῳ monemus adhuc, JOSEPHUM et PHILONEM conclave hoc nonnunquam appellare τὸ ἄδυτον. Et recte quidem, quum Graecis τὰ ἄδυτα sint secretiora templorum loca, quae intrare omnibus non esset integrum.

II. Mensura adyti, de quo nunc sermo est, satis accurate traditur ab IKENIO; unde liquet, ejus longitudinem dimidia parte minorem fuisse quam Tabernaculi prioris longitudinem, et posterius Tabernaculum cubi figuram retulisse. *Conff.* §§. XVI. et XX.

III. Conclave illud nemini temere erat adeundum. Mofi, propter ipsius excellentiam, haec prerogativa tribuitur, utpote qui non modo curabat Tabernaculum universum, verum etiam saepissime il-

illud, Deum consulturus, intrabat. Patebat hoc adytum Pontifici M. soli, sed non nisi solo expiationis festo die; qua de re dicendum C. XXI. §. XXXVII. sqq. in primis §. XLII. Reliquis omnibus hic introitus, sub poena praesentissimae mortis, vetitus erat; vid. Lev. XVI: 2.

§. XXIX.

In hoc conclavi custodiebatur omnium vasorum totius ministerii sanctissimum, arca foederis.

Qui de arca foederis exposuerunt, laudabuntur §. XL. Summa autem ejus erat dignitas. Non solum enim collocabatur in adyto, ab oculis mortalium remotissima, verum etiam solium quasi erat praesentis Dei, quocirca et omnes singulaeque ministerii S. partes ad illam dirigebantur. Attendendum hic

I. ad nomina, quibus illa solet nuncupari. Vocatur arca haec *arca foederis*, Jos. III: 14. *arca foederis Domini*, Num. X: 33. XIV: 44. Deut. X: 8. etc. et *arca testimonii*, Exod. XXV: 22. XXVI: 33. sq. XXX: 6, 26. etc. quarum locutionum primam Paullus quoque suam fecit, Heb. IX: 4. et Johannes, Apoc. XI: 19. Praecipua illarum ratio fuisse videtur, quod arca haec tabulas Legis continebat, quae et tabulae foederis, item *tabulae testimonii*, hoc est, *Legis* vel *doctrinae* di-

vinæ (*lex* enim et *testimonium* tanquam synonyma conjunguntur Ps. XIX: 8. Jesh. VIII: 16, 20. etc.) appellabantur; vid. Exod. XXV: 16, 21. 2 Chron. VI: 11. coll. Deut. IX: 9, 11, 15. Exod. XXXII: 15. etc.

II. Non nisi unam hanc fuisse, IKENIUS optime monet. Falluntur certe, qui duplicem fingunt, alteram a Besaleële paratam, alteram a Mose, quarum altera semper manserit in Tabernaculo, altera exercitui Israëlítico in itinere praelata sit. Etenim,

A. nec Mosis, nec JOSEPHI aut PHILONIS, testimonio nititur haec sententia;

B. quando a Philistaeis arca erat capta, arca foederis Domini dicebatur ablata et gloria Israelitarum migrasse, 1 Sam. IV: 3, 21, 22. nullius plane alterius, quae in ejus locum potuisset substitui, mentione facta.

Frustra illius sententiae patroni argumentum petunt a. 1. Deut. X: 1—5. Vel enim ibi de eadem foederis arca sermo est, quae, quamvis a Besaleële parata, Mose tamen etiam, quippe cujus exstruebatur jussu et cura, adscribi poterat; vel haec non nisi lignea quaedam cista fuit, in quam Legis tabulae ad aliquod tempus immittebantur, donec in ipsam foederis arcam reconderentur; conf. Interpp. Brit. ad comm. 3.

III. Hujus arcae duplex itidem erat materia. Quippe parabatur ex ligno Acaciae, cujus aliquoties meminimus. Sed auro etiam puro lignum hoc obducebatur, et quidem tam intrinsecus quam ex-

trin-

trinsecus; vid. Exod. XXV: 10, 11. coll. JOSEPHO, *Ant.* L. III. C. 6. §. 5. et PHILONE, L. III. *de vita Moſis*, Opp. T. II. p. 149. Hinc igitur lucem accipit Paulli locutio affirmantis, arcam illam *πάντες* auro obtectam fuisse, Heb. IX: 4. Add. DEYLINGIUS, *Obs.* SS. II. 47. §. 20.

IV. Mensuram arcae satis accurate, apud Moſen l. l. et hinc apud IKENIUM, descriptam legimus. *Longa erat cubitos duos cum dimidio, unumque cum dimidio lata atque alta.* Inde vero intelligimus, virgam Aaronis commodissime ea potuisse contineri: qua de re dicendum §. XXXII.

V. Singularem ei ornatum conciliabat limbus aureus superne eandem cingens, illique forsitan similis, quem in ara aurea §. XXII. et in mensa sacra §. XXIII. conspeximus.

VI. Porro huic etiam, sicut reliquis Tabernaculi vasis, affixi erant quatuor annuli aurei, in quos, ad portandam arcam, vectes duo lignei auroque obducti, sed nunquam dimovendi, erant immisſi; vid. Exod. XXV: 12-15.

Disſentiunt Interpretes, utrum hi vectes, ratione habita longitudinis an latitudinis arcae, ad ejus latera collocati fuerint. Ubi quidem prius JOSEPHO placet l. l. aliisque, posterius RELANDO, in nota ad illum JOSEPHI l. nec minus IKENIO nostro §. XXXI. et DEYLINGIO. O. S. II. 47. §. 21. cui tamen quaedam opponit CARPZ. ad GOODW. p. 261. Nobis si quid hic definiri possit debeatve, postrema ſententia potior

videtur. Etenim §. XXXI. apparebit, vectes hos in partem anticam ad velum פֶּרֶכֶת fuisse pertractos, et aliunde novimus, Pontificem M. ad arcam, die expiationis, accedentem inter eosdem stetisse. Sed spatium unius cubiti cum dimidio, qualis erat latitudo arcae, huic rei non suffecisse videtur. Eandem ob causam Judaei volunt, arcam, quando transferenda esset, non a duobus, sed a quatuor viris, fuisse gestatam. Quod si recte sese habeat, non opus erit, cum Viro quodam Docto, existimare, vectes illos, quoties humeris arca esset imponenda, ad ejus longitudinem appositos fuisse, quam ob rem his etiam lateribus quatuor annuli, praeter quatuor illos, quos Moses l. l. commemoret, fuerint affixi. Haec enim sine causa idonea dicuntur.

Ceterum, prius quam pergamus, omnino observandum, fidem haud mereri SPENCERUM et CLERICUM, contendentes, arcam illam ab Aegyptiis, vel ab aliis gentibus, quibus cistarum frequentissimus in sacris esset usus, repetitam fuisse: cujus contrarium non modo rationes, quas generatim, ad IKENII Prolegomena §. IV. SPENCERO opposuimus, verum etiam arcae hujus accuratissima, quam Deus ipse Mosi tradidit, descriptio Exod. XXV. firmissime probant. Refutavit in primis SPENCERUM DEYLINGIUS, O. S. P. l. Obs. 17. itemque II. 44. §. I. et 10. sq. cui jungatur BUDDEUS, H. E. Per. II. Sect. I. §. 32. not. 1.

§. XXX.

Superne tecta erat operculo כפרת, ex solido auro, ejusdem cum arca ipsa longitudinis et latitudinis.

De propitiatorio, ut vocatur, dis. sing. Praefi-
de I K E N I O, exposuit CHRIST. BRUNINGS,
Bremae 1725. Plures laudat FABRICIUS, *Biblio-*
gr. Antiq. p. 396. Conf. etiam D E Y L I N G. O. S.
II. 41.

I. Appellabatur operculum hoc כפרת, quod
vocabulum nonnulli a כפר, *obtexit, operuit*, alii
vero ab ejusdem verbi conjugatione Pih. כִּפֵּר, *ex-*
piavit, derivare malunt. Itaque priores simplici-
ter illud reddunt per *operculum*, posteriores per
propitiatorium, et posteriores hi maxime videntur
audiendi, quum usus operculi hujus re vera fuerit
ad expianda populi peccata; vid. Lev. XVI: 14—16.
Quare etiam ab Interpp. Alex. ipsoque Paulo.
Heb. IX: 5. (et, e quorundam sententia, Rom III.
25.) ἱλασθῆριον, vulgo *propitiatorium*, appellatur: ubi
quidem nonnulli nomen ἐπίθημα omisum censent.
Accedit, quod τὸ כפרת ejusmodi denotat *obtegend*
actionem, quae *obliniendo* fit, et per quam res ob-
tecta prorsus *oblitteratur*, quae igitur notio ele-
ganter transfertur ad expiationem peccatorum,
quodque nomen כפרת de nullo alio vasis alicujus
Tabernaculi operculo, praeter illud arcae foede-
ris,

ris, unquam adhibitum legitur. Sed quibus prior sententia magis arridet, Alexandrinos Interpp. insimulant erroris et *ἱλαστήριον*, Rom. 1. 1. de sacrificio piaculari accipiunt.

II. Constabat hoc operculum e solido auro, non ex ligno laminis aureis obducto, quae aliorum Tabernaculi vasorum, ipsiusque arcae, (excepto tamen *lychnucho*) erat conditio; vid. Exod. XXV: 17.

III. Erat idem, ut ibidem traditur, ejusdem prorsus longitudinis et latitudinis, atque ipsa, quam operiebat, arca. Crassitudo non definitur. Atque hinc Judaeis occasio nata dicendi, eam fuisse integri palmi: quod tamen commentum Viri DD. satis refutarunt, quum, si illud admittatur, gravitas folius operculi, demtis etiam cherubis, plus quam quater millenarum et trecentarum fuisset librarum, cui vero moli, nec parandae aurum, quod in vasa Tabernaculi infumtum legitur Exod. XXXVIII: 24. nec portandae humeri Levitarum, (vid. IKENIUS, §. XXXIX,) suffecissent. Non desunt tamen, qui Judaeos fortassis sic intelligendos existiment, ut operculum fuerit fastigiatum et in media parte sua ad palmi altitudinem assurgens. Leg. BRUNINGSII Disc. laud. Sect. I. §. 13. 199.

IV. Exornatum conspiciebatur illud operculum Cherubis, de quorum

A. figura Interpp. multa quidem, sed parum certi, olim protulerunt. Plurimi conferre cum his

solent animalia Ezechiëli conspecta ; quae vero cum Cherubis Mosaicis , quorum una tantum fuit facies , vid. Exod. XXV: 20. comparari non posse videntur. Satiùs alii ducunt , ignorantiam ingenue profiteri. Nos vix dubitamus , quin figura sua Cherubi hi retulerint animalia alata , ζῶν πτερυγῶν , formae prorsus insolitae , ut scribit JOSEPHUS , *Antiqq.* III. 6. §. 5. quae alis fursum passis operculum arcae obtegerent , quorumque facies , sibi mutuo obversae , in ipsum operculum essent pronae ; vid. Exod. XXV: 20. coll. 1 Petr. I: 12. Legantur de his BUDDÉUS , *H. E.* l. 1. et DEYLINGIUS , *Obs. Sacr.* P. II. Obs. 47. §. 33. sqq. CARPZOVIVS ad GOODW. p. 268. sqq. MILLIUS , *Disf. S.* p. 390 — 395. multique alii.

Nostra aetate nonnulli cherubos cum poëtarum exterorum equis tonantibus contulerunt , e. c. III. MICHAËLIS , in *Disf. singulari inserta Commentariis Societ. Reg. Gotting.* T. I. p. 157. sqq. et J. C. BUSINGIUS , in *Disf. inaug. Harderv. 1766. de clauso per tonitrua et ignem paradiso, ad Genes. III: 24. § 6. sq.* Immo non defuit , qui contenderet , eandem hanc jam olim JUSTINI MART. fuisse sententiam. Nec tamen omnibus illa sententia , in primis quantum ad Cherubos Mosaicos , sese potuit commendare.

B. Duo Cherubi operculo arcae foederis tribuuntur Exod. XXV: 18. nec de eo ulla lis est.

C. Quanam ratione hi in superficie operculi fe-

fuerint collocati, ibidem comm. 18. 19. dilucide docetur. Ubi notandum in primis vocabulum *מקשה*, quo significatur, opere solido et continenti cum ipso operculo Cherubos fuisse paratos; id quod etiam locutio *מן הכפורת תעשו*, ex operculo facito illos, confirmat.

§. XXXI.

Arca haec in medio S. S. et quidem longitudine sua secundum latitudinem aedis collocata erat.

De his supra dictum jam est §. XXIX. Legatis modo Cod. S. loca ab IKENIO laudd.

§. XXXII.

Intra illam Moses Dei jussu reposuit, in sempiternam memoriam fidamque custodiam, duas tabulas foederis, etc.

I. Proprie in arcam recondabantur tantum Legis tabulae. Judaeorum de iis fabulas, miras magis quam veras, silentio praeterimus, sicut et, eos talem ipsis tribuere molem, quali portandae Mo-
sis vires neutiquam pares fuissent. Legantur de his tabulis J. G. MICHAËLIS duae Disferrt. *Thesauri IKENIANI* T. I. p. 329. sqq. insertae, et CHRISTIANI WALTHERI Disf. in *Thes.*

Vet. Theol. Phil. reperiunda. Sunt autem, qui non modo integras, verum etiam fractas tabulas priores, in arcam foederis putent reconditas, quum tamen alii capsulam quandam his propriam affigunt. Saltem, quantum ad tabulas integras, seu posteriores, dubitare nos non finit Moses, Deut. X: 4, 5. quin eae in arca fuerint repositae. Conf. Exod. XXV: 16, 21. et XL: 20. item 1 Reg. VIII: 9. et 2 Chron. V: 10.

II. Quum vero hinc simul appareat, nihil praeter has tabulas fuisse in arca aurea, haud levis difficultas premere videtur locum Heb. IX: 4. ubi affirmatur, in eadem praeterea fuisse amphoram mannae et Aaronis virgam.

Difficultatem hanc, in calce §. IKENIUS, post RELANDUM mox laudandum, sic tollere videtur, ut Apostoli verba intelligat de temporibus, Davide et Salomone antiquioribus. Cui tamen interpretationi obstat, utrumque illud *κειμήλιον* ex Dei mandato ante arcam dici collocandum, Exod. XVI: 33. sq. (34. sq.) et Num. XVII: 25. (10). nisi quis, cum DEYLINGIO O. S. II. 47. §. 27. verba לפני העדות, non de arca, sed de tabulis testimonii, quas illa continebat, velit accipere. Fortassis vero IKENII mens est, Paullum loqui de arca versante in itinere, quo durante res illae in eam fuerint reconditae, eodem absoluto iterum eximendae. Hoc tamen haud permittere videtur, ut plura taceam, orationis Apostolicae series, quae potius postulat, ut de exstructo, non de dis-

disoluto Tabernaculo, ipsum cogitasse arbitremur. Sunt etiam, qui censeant, nomen arcæ foederis sensu latiori a Paulo adhiberi, ut arculas ei proximas, quæ amphoram illam et virgam continuerint, simul complectatur: vel, qui verba ἐν ἡ late magis de his rebus, quam de tabulis divinae Legis, exponant, ita ut ultimæ quidem in ipsa arca, sed priores illæ cum illa fuerint, (hoc est, ad eam proxime pertinuerint,) quum τὸ ἅ Hebræorum ultima hac notione aliquoties usurpetur, e. c. Hof. V: 6a. etc. Alii aliter. Conf. WOLF. in *Cur. ad l. l. REL. Ant. I 5. §. 28.* ibidemque RAV. in notis, et LILIENTH. *Vind. Cod. S. T. III. C. 7. §. 190. sq.* Nonnulli autem κειμήλια illa vere ac semper intra arcam fuisse volunt, præsertim DEYLING. l. l. §. 22. sq. et MILL. *Misc. S. p. 400. sq.*

De ipsa hac Mannæ amphora consulantur Disser. singulares HOHEISELII, Jen. 1713. HAMMELII, Herborn. 1723, et JANKII, Hungari, Præfide MILL. Traj. Bat. 1740. quæ ultima in *Collect. Opusc.* quam Cl. OELRICHS curavit, T. II. p. 365. est repetita. Addi his posset JOH. FRID. FISCHERUS, in *Prolusionibus.* Lips. 1779. 8. p. 161—166.

De virga Aaronis, data opera, præter alios, laudd. FABRICIO, *Bibl. Antiq. C. 9. §. 8. p. 396.* exposuit, KORTHOLTO Præfide, CHRISTIANUS VON STÖKKEN, cujus Disser. Witteb. 1685. iterum prodiit.

De utraque legg. DE VL. O. S. II. 47. §. 30. fq.

§. XXXIII.

Minus recte autem in ipsa arca a nonnullis ponuntur Liber Legis, Mosi manu scriptus, et αραβηματα Philistaeorum, ad placandam Numinis iram, una cum arca remissa.

I. De libro Legis Mosaicae αὐτοῦγραφο dictum supr. C. III §. XI. Hoc loco quaeritur,

A. utrum de Pentateucho integro, an de ejus parte tantum, sive Deuteronomii libro, sive decalogo, ut vocatur, cogitandum sit? ubi vero primum illud videtur affirmandum.

B. Quaeritur, an Codex ille in ipsa foederis arca juxta Legis tabulas, custoditus fuerit? Quod quidem nonnulli existimant colligendum ex I. Deut. XXXI: 26. Sed, minus hi animadvertunt, eo loco dici מצד, hoc est *a latere*, vel *ad latus* arcae, illum fuisse collocatum. Itaque IKENII sententia contraria omnino est praeferenda. Utrum porro nudus, an in capsula inclusus, quod quidem tradit JONATHAN Paraphr. fuerit reconditus, definire non audemus.

II. Similem ei, cujus modo facta est mentio, errorem erraverunt multi, quantum ad *Philistaeorum donaria* I Sam. VI: 8. memorata, quum tamen expressis verbis ibidem narretur, ea in capsulam quan-

quandam, a latere arcae recuperatae, condita fuisse.

III. Denique falluntur, qui cistas Legis volumini fortasse, saltem donariis illis custodiendis destinatas, (quibus plures adhuc a nonnullis addi, §. anteced. vidimus) ipsi arcae foederis ἀμείκτως junctas arbitrantur. Ejus enim rei, neque in Cod. S. neque apud JOSEPHUM, ullum vestigium extat. Conf. REL. Ant. P. I. 5. §. 29.

§. XXXIV.

Operculo arcae, velut regio throno, inter alas Cherubinearum, insidebat columna nubis et ignis.

De columna nubis et ignis, in quantum supra Tabernaculum ea fuit conspecta, disferendum erit §. XXXVIII. Hoc loco inquirimus solum in nubem illam, quae Lev. XVI: 2. Tabernaculi adyto tribuitur.

I. Appellant eam Judaei שכִינָה, quod vocabulum, descendens a verbo שָׁכַן, *habitavit*, proprie notat *habitationem*, quod autem illi, diverso admodum, et obscuriore nonnunquam sensu, usurpant. Praeter alia frequentissime *nubem*, de qua loquimur, eo nomine nuncupant, quoniam illustri prorsus ratione in illa Deus quasi habitaverit;

vid. Exod. XXV: 8. Conff. autem Exod. XL: 34. fqq. et dicenda. §. XXXVI.

II. Majores motus dedit tritisima, et Judaeorum, et plurimorum Christianorum, sententia, nubem hanc, in Tabernaculi adyto, et quidem super arcam foederis, perpetuo sese conspiciendam prae-buisse. Nam Cl. VITRINGA P. O. S. L. I. Disf. II. C. 4. §. 6. fqq. nubem illam explicuit de fumo, quem Pontifex M. intrans adytum Tabernaculi, accenso suffimento, excitaturus dicitur, Lev. XVI: 12, 13. Hic vero illam postea mutavit sententiam. Sed eandem denuo ornare studuit CHRIST. GUL. THALEMANNUS, in Disf. sing. Lips. 1752. cui sese opposuit JOH. EBERH. RAVIUS, in Exercit. quadam, cum alia *de libamine* etc. Traj. ad Rh. 1760. 8. typis expressa, et ante illum WEISSIGIUS, in Disp. *de Arca foederis, ordinaria columnae nubis et ignis sede*, Praefide STIEBRITZIO, Hal. 1753. habita. Verum etiam THALEMANNUS Disfert. suam, nomine *Tractatus de Nube super arca foederis, commento Judaico*, cum Vindiciis, iterum edidit Lips. 1771. 8.

§. XXXV.

Praeter arcam ejusque contenta, nihil in hoc penetrali fuit, licet annuatim illi inferretur a Pontif. M. thuribulum aureum.

Paullus, Heb. IX: 4. illa enumerans, quae ad Tabernaculi adytum pertinuerint,] primum assignat locum aureo θυμιατήριον. Hinc

I. nonnulli collegerunt, aram auream, quae etiam suffimenti vocetur, in ipso hoc adyto fuisse collocatam; quem vero errorem supra jam. §. XXII. notavimus. Unanimi enim consensu Judaei tradunt, quemadmodum et JOSEPHUS *Antiqq.* III. 6. §. 8. illam in Tabernaculi parte priori locum fuisse nactam. Nec de eo dubitandum, modo cogitemus, a sacerdotibus in hac ara suffimentum quotidie adolendum fuisse, quum] tamen non nisi Pontifici M. nec nisi expiationis die, ipsum adytum intrare licuerit.

II. Haec agnoscentes alii diversas admoverunt machinas, ut difficultatem, quae premere videatur Apostoli sententiam, tollerent. Legg. Interpp. Epist. ad Hebr. et WOLFIIUS in *Curis* ad l. 1. in primis vero DEYL. O. S. II. 47. §. 6—19. et REL. *Antiqq.* P. I. C. V. §. 30.

Nos paucula.

A. In iis, qui, per θυμιατήριον hoc, omnino aram volunt intelligere, quoniam JOSEPHUS l. 1. eam sic appellet, Paullusque alioqui nullam ejus

fe.

fecisset mentionem, Vir quidam Doctus omnem superari arbitratur difficultatem, si observemus, aram illam ad adytum, ad quod et proxime steterit, (vid. §. XXII.) singulari ratione pertinuisse; id quod etiam significant locutiones, quae de illa 1 Reg. VI: 20 — 22. atque in primis Apoc. VIII: 3. usurpentur.

B. Attamen, ex plerorumque sententia, minime loquitur Apostolus de ara aurea, utpote quae ab Interpretibus Alex. nunquam θυμιατήριον, sed ubique θυσιαστήριον, vocetur, quum contra hi prius illud adhibeant vocabulum, quoties de thuribulis, vel acerris thuri adolendo destinatis, sermo sit; vid. 2 Chr. XXVI: 19. et Ezech. VIII: 11. Itaque de thuribulo Paulus esset intelligendus, et quidem de illo, quocum, die expiationis, Pontifex adytum ingrederetur. Monent iidem, hujus quidem materiam apud Mosen non definiri, sed opportune, a Judaeis pariter atque a Paulo, illud appellari aureum; quamvis hoc levius Judaei velint fuisse illo, quo Pontifex alio tempore uteretur, et manubrio longiore armatum. Quando autem Apostolus hanc acerram annumerat vasis adyti, eam id fieri ob causam, haud pauci hujus ordinis (ut alios omittam) arbitrantur, quoniam illius usus ad solum spectaret adytum, et illa quocumque anno in adytum inferretur; qua de re disferendum C. XXI. §. XXXVII — XLII. Addunt nonnulli, sed auctore incerto, thuribulum hoc fuisse perpetuum adyti ornamentum; praetereaue, geminum fortas-

fis

sis fuisse, quorum alterum in alterius locum quotannis substitueretur.

Ceterum, de illius thuribuli figura, inter Viros DD. haud convenit. Legg. BRAUN. *Sel. S. L.* II. C. 5. DEYLING. *O. S.* II. 47. §. 6. sqq. MILL. *Misc. S.* p. 402. §. 14. SCHLICHTER. in *Symb. Litt. Brem.* T. II. p. 449. sqq. alii-que.

§. XXXVI.

Primo die mensis primi s. Nisan, anni ab exitu ex Aegypto secundi, hoc Tabernaculum erectum et inauguratum fuit.

Explicationis haec non egent, post ea, quae §. VI. dicta sunt.

Quod in calce §. monet IKENIUS, Deum nube gloriosa Tabernaculum exstructum replevisse Exod. XL: 34. sq. documento erat certissimo approbationis, qua Deus sacram aedem hanc dignaretur. Quamobrem, in templi Salomonei dedicatione, idem illud factum legimus, 1 Reg. VIII: 10. sq. Huc autem respicitur Apoc. XV: 8. Conf. etiam Jes. VI: 1. Ezech. X: 3, 4. etc.

§. XXXVII.

§. XXXVII.

Occupabat autem aedes haec, cum quiesceret, medium in castris Israëuitarum locum, cincta quasi gemino exercitu, altero propinquiore Levitarum, altero remotiori Israëuitarum.

I. Elegantissimus ille castrorum Israëliticorum ordo Bileamum haud immerito admiratione afficiebat; vid. Num. XXIV: 5. sqq. coll. 2.

II. Posticam Tabernaculi partem claudebant Ephraimitae, cum Benjaminitis et Manasfitis; coram quibus igitur in itinere tentorium illud augmentum, sed solutum et compositum, a Levitis ducebatur. Leg. Num. II: 17. sqq. Atque eo quidem respici videtur Ps. LXXX: 2, 3.

III. Satis liquet, castrorum Israëliticorum formam fuisse quadratam. Respicit huc itidem Bileamus, Num. XXIII: 10. (14.) quando, castris illis eminus conspectis, *quis, inquit, pulverem, hoc est, numerum insignem, Jacobitarum numerabit, et computabit רבע*, id est, non quartam partem, ut vulgo redditur, sed, quadratum agmen, *Israëuitarum*? quemadmodum Ezech. I: 17. et XLIII: 16, 17. vocabulum רבע, de quadrato, sive quatuor lateribus, usurpatur.

IV. Nomen רגל plurimi quidem, de vexillo, alii

alii autem, de *manipulo* seu *caterva*, accipiunt, inficiati, Israëlitis in deserto fuisse vexilla, existimantesque, suffecisse, ad ordinem servandum, ut unusquisque locum, tribui suae assignatum, cognosceret. Sic etiam, singula illa quatuor vexilla animalis cujusdam retulisse imaginem, ut Judaei tradunt, negatur a nonnullis, ab aliis defenditur. Sunt itidem, qui singulis praeterea tribubus, imo familiis singulis, sua assignent vexilla, quorum numerus universe ad 57. adscenderit, confirmare id corantes loco Num. II: 2. coll. XXVI: 1—51. Multa alia de iisdem Judaeorum doctores narrant, quibus omnibus insistere nimis longum foret. Legat: ea, cui volupe est, apud GOODW. L. VI. C. 8. §. 1—13. ejusque Interpp. in primis CARPZ. qui et integrum argumentum hoc de castrorum Israëliticorum ratione, pertractavit. Conff. porro, de vexillis his, WITS. *Aegypt.* L. II. C. 13. §. 17. sqq. et IKENIUS *Symbol. Litt. Brem.* T. I. P. I. p. 177. sq. a quo ultimo plures alii laudantur.

§. XXXVIII.

Cum locus mutandus esset, Deus ipse per columnam, de tabernaculo sursum semet elevantem, ejus non solum signum dedit, sed et in eadem exercitum Israël antegressus viam monstravit, illa vero immota stante, quando et ubi sedes figenda, indicavit.

De columna nubis et ignis, legg. BUXTORF. in *Historia arcae foederis*, C. II. sqq. et VITRINGA, — O. S. L. V. C. 14. sqq. Plures memorat FABRICIUS, *Bibl. Antiquar.* C. 9. §. 8. p. 396. ed. noviss.

I. Una procul dubio erat columna, quae interdium nubem, in qua ignis continebatur, referebat, cujus vero ignis noctu rutilantem dispergebat splendorem; quorsum, plurimis librorum S. locis, ut mox VI. videbimus, apertissime respicitur. Errant igitur, qui duas sibi fingunt columnas, quarum altera alteram exceperit, sicut Judaeorum nonnulli, sed nugantes, de quatuor, septem, imo tredecim ejusmodi columnis, loquuntur. Haud inepte columnae huic accommodant VV. DD. locutionem, quam, de Aetna monte, ex PINDARO, GELLIUS profert, interdium illum fumare et noctu flammigare, *Noct. Att.* L. 17. C. 10.

II. Ignem, qui coruscabat in illa nube, quidam fuisse putant proprium, alii vero nubis columnam
non

non nisi lucem sparsisse existimant, quoniam ceteroqui calor ille, in deserto, ubi solis ardor satis molestus esset, majorem creasset molestiam. Sed difficultas haec tanti non est ponderis, quum aestus is per nubem exteriorem facile mitigaretur. Prioribus igitur accedendum erit, maxime, quia ignis e columna haud raro prorumpens (conf. dicta §. XIII.) satis ostendat, materiam ejus vere igneam fuisse.

III. Gratisimum rorem a nubis columna destillasse, auctor est JOSEPHUS, sed quod alii negant, quum tamen eo videatur respici Pf. LXVIII: 8—10. et 1 Cor. X: 2.

IV. Sicut Israëlitis magnum decus et praesidium conciliabat columna haec, ita simul erat apta ad gravissimum terrorem eorum hostibus incutiendum; vid. Exod. XIV: 19, 20, 24.

V. Verum etiam itineris per desertum eadem sese ducem praebebat, ad modum columnarum vialium apud veteres, observante STOSCHIO, *Bibl. Brem. Nov. Clasf. VI. Fasc. II. p. 28. not. ult.* ut igitur appareat ratio, cur figura haec Deo placuerit. Quod quidem postremum haud male affirmaretur, si posset probari, lapides viarum indices Moſis aetate jam fuisse usitatos.

VI. Recte IKENTIUS, in calce §. eorum perstringit insaniam, qui, ut miraculum hoc extenuarent, imo tollerent, omnem moverunt lapidem. Ut de TOLANDO, impudentissimo Librorum S.

vituperatore, taceam; cujus absurda haud minus, quam impia, opinio refutabitur P. II. C. XI. §. XI. folius HERMANI VAN DER HARDT hic meminisse sufficiat. Quippe is contendit, columnam nubis et ignis nihil aliud fuisse, nisi ignem sacrum, quem Aegypto exeuntes secum duxerint Israëlitae, quemque Aaron exercitui praetulerit, postea continue in ara nutriendum et flagrantem. Sed commentum hoc luxuriantis ingenii ineptissimum feriam refutationem vix meretur. Etenim

A. ara exercitui Israëlitico non praeferebatur, quum tamen columna nubis et ignis toties legatur ipsum in itinere versantem antecessisse.

B. Nec super ara, sed super Tabernaculo, columna nubis et ignis conspecta fuisse dicitur, Num. IX: 22. atque Exod. XL: 38.

C. Nec populus universus perpetuo adspicere poterat arae ignem, id quod tamen de columna illa, Exod. I. I. affirmatur.

D. Nec denique (ut plura omittam) folius naturae effectus erat columna haec, sed potius augustissimum potentiae divinae documentum exhibebat, toties totiesque in Libris S. celebratum. Leg. in primis Num. XIV: 13 14. Nehem. IX: 12. Ps. LXXVIII. 14. (coll. 4, 11.) CV: 39. coll. 5, 27. quemadmodum et eodem respicitur Ps. LXVII: 2. LXXX: 4, 8, 20. (coll. 2, 3.) LXXXIX: 16b. Jef. IV: 5. Ezech. I: 4. aliisque locis, non vero, quod quibusdam placuit, Ps. LXXXIV:

LXXXIV: 12. aut similibus, quae passim huc trahi solent.

Fusus HARDTIUM et reliquos confutarunt BUDDIUS, *H. E.* Per. II. Sect. I. §. 14. not. ult. maximeque LILIENTH. *Vind. Cod. S. T.* IX. C. 12. §. 42—55. Sicut etiam nonnulli eorum, quos percenset FABRIC. §. hujus init. laud.

Ceterum conf. dicenda P. II. C. II. §. IV.

§. XXXIX.

Castris se moventibus, portabatur ordinario quidem a Levitis, rarius a sacerdotibus arca foederis, etc.

I. De arca, populo iter faciente, praefenda, observamus,

A. hanc non fuisse diversam ab arca foederis, ut sup. jam §. XXIX. ostensum;

B. humeris eam, plerumque Levitarum, raro sacerdotum, fuisse portandam; vid. Deut. XXXI: 9, 25. Num. III: 30. sq. Jos. III: 13. sqq. VI: 12. VIII: 33. 1 Chron. XV: 2, 12, 14, 15. 1 Reg. VIII: 3, 4. Curru enim illam vehere nefas erat. Atque hanc praecipue ob causam Usa,

2 Sam. VI: 6, 7. morte repentina existimatur per-
iisse, quamvis alii autument, illius crimen fuisse,
quod manu arcam attigerit. Videtur quidem Ufsae
mors omnino accidisse, quia currui arcam impo-
fuerant. Satis hoc liquet, si 1 Chron. XIII: 7, 9,
10. conferamus cum XV: 12 — 15. unde simul in-
telligimus, ex Dei Lege, humeris eam fuisse por-
tandam, quod idem apparet e vectibus arcae ad-
ditis, et JOSEPHI testimonio *Antiq.* III: 6. § 5.
confirmatur. Quod autem Usfa, non alius eorum,
qui aderant, illam ob causam exstinguebatur, in-
de fortassis derivandum, quod ille ejus rei, quam
Deus adeo indignabatur, auctor fuerit suaeque,
sicut hoc etiam ex eo colligendum videtur, quod is
arcae periclitanti manum statim admoveret. Vel
peccavit Usfa, quod nudam attrectaverit arcam;
vid. Num. IV: 15.

C. Etenim non nuda haec erat deportanda,
sed priusquam loco suo moveretur, obtegenda a
sacerdotibus, tum velo pretiosissimo, quo adytum
claudebatur, tum et (ad arcendas ab hoc velo
coeli injurias,) pelle *תֹּוֹ שִׁנַּיִם*, (de quo animali
sup. dictum §. XIX.) cui dein vestis hyacinthina
superimponebatur; vid. Num. IV: 5, 6. Sic
autem foederis arca, upote augustissimum omnium
Tabernaculi vasorum, a reliquis vasis sat distin-
guebatur, quum posteriora haec intrinsecus qui-
dem veste hyacinthina, extrinsecus vero pellibus
modo memoratis, obtegerentur.

D.

D. Porro ante exercitum Israëliticum arca, viae quasi dux, praeibat, sicut e II. Num. X: 33. et Jos. III: 3, 6. clare admodum liquet. Errant igitur, qui velint, post tribum Rubenitarum, atque igitur etiam post alias hanc antecedentes, arcam demum fuisse secutam, male intellecto I. Num. X: 21. ubi id de Tabernaculo quidem reliquo affirmatur, non autem de arca, quam exercitui integro praeferendam fuisse, e sect. 35. coll. II. modo laudd. apparet.

E. Denique hic monendum, Mosen singulari formula, quoties arca, vel attolleretur, vel reponeretur, usum fuisse. Legatur illa Num. X: 35, 36. Huc autem respicitur Ps. CXXXII: 8.

II. Non arca sola, verum etiam reliqua Tabernaculi vasa, operienda prius erant a sacerdotibus, quam Levitarum, aut manibus ea contrectari, aut humeris imponi, liceret; vid. Num. IV: 15, 19, 20.

III. Dein singula haec vasa et Tabernaculum integrum, curae Levitarum, quando proficiscendum erat, committebantur. Alia vero humeris portanda erant, alia plaustis deducenda; vid. Num. IV: 24 — 33. VII: 3 — 9.

IV. Tandem, his omnibus ita praeparatis, populus universus, auspice Deo, iter ingrediebatur, cujus rationem satis accurate descriptam legimus Num. X: 5, 6. ubi quidem solorum fit mentio castrorum, quae Orientem et Meridiem versus

fuisſent poſita, ſed ubi ſimul tacite ſignificatur, iis, quae Occidentem, et denique iis, quae Septentrionem reſpicerent, priorum exemplum fuiſſe ſequendum, qualia etiam ab Interpretibus Alex. ſua ipſorum auctoritate l. l. ſubjunguntur. Ad-
datis vero Num X: 14 — 28. unde porro intelligi-
mus, Tabernaculi partes diverſas, diverſaque va-
ſa, medium locum in proficiſcente populo occu-
paſſe. Conſul. GOODW. L. VI. C. 8. §. 13.
qui tamen fallitur, quando foederis arcam, quae,
ut ſup. oſtenſum, praeſerebatur exercitui, reliquis
Tabernaculi vaſis adjungit.

V. Verbo adhuc monemus, non eſſe audiendos,
qui negent, Tabernaculum in deſerto, quoties
populus quieſceret, exſtructum fuiſſe; vid.
CARPZ. ad GOODW. p. 253. et add. Num. X:
21. coll. Interpp. Britannis.

§. XL.

*Sic, per varias ſtationes, pro variis locis, ubi
Iſraëlitae caſtra poſuerunt, migrans arca
cum tabernaculo, ſemper ad illud ut ordi-
nariam ſedem ſuam rediit, etc.*

Satis copioſe haec IKENIUS enarrat. Conſ.
CARPZ. ad GOODW. p. 253. ſq. V. Obſervanda
potiſſimum ſequentia.

I. Tradunt Judaei, Tabernaculum • Schilunte (postquam stabiliorem nactum esset sedem,) muris lapideis circumdatum fuisse. Conf. MAIM. apud HOTTING. in *Disf. de Tabernaculo*, quam editioni suae libelli GOODWINI inseruit, §. ult. Eam vero ob causam בית illud appellari censent 1 Sam. I: 24. et III: 15. itemque הֵיכַל, 1 Sam I: 9. et III: 3. quemadmodum *fores* etiam ei tribuuntur, 1 Sam. III: 15.

II. Schiluntis tamen felicitas haud fuit perpetua, quum non solum arca, a Philistaeis direpta, alio transierit, quorsum respicitur Ps. LXXVIII: 59—61. verum etiam Tabernaculum universum inde fuerit ablatum, ut IKENIUS §. sq. docet. Quin imo dein urbs ipsa, ad Ephraimiticam pertinens tribum, everso per Asfyrios regno X. tribuum, fuit deleta; quo respiciunt oracula apud Jerem. VII: 12, 14. et XXVI: 6, 9.

III. Tabernaculum a Davide paratum, 2 Sam. VI: 17. non nisi tentorium erat, solam foederis arcam complectens, et a Tabernaculo Mosaico probe est discernendum, cui ara cum vasis reliquis semper mansit conjuncta, et in quo igitur publicus Dei cultus nunquam non, ante templi Salomonei exstructionem, celebrabatur, quamvis forsitan David, in suo Tabernaculo illo, privatim sacra faceret. Leg. CARPZ. ad GOODW. p. 248. sq. in primis autem MIEGIUS, in *Disf. gemina, de factis Tabernaculi Davidici*, repetita T. I. *Thesauri*

IKENIANI, p. 1044. sqq. Idem vero illud tentorium occasionem Davidi dedisse videtur cogitandi de templo extruendo; leg. 2 Sam. VI. et VII.

IV De arca ejusque fati, leg. Jo. BEN. CARPZOVII Disp. ad quaestionem: *quorsum arca foederis pervenerit?* inserta ejusdem *Disputatt. Academicis*, p. 47. sqq.

Migrationes Tabernaculi et arcae enarrat R. LANDUS, *Antiqq* P. I. C. 3. §. 5. sqq. p. 24. ed. RAV.

Singula autem, quae exposui §§ supp. copiose prosecuti sunt BUXTORF. F. in *Historia arcae foederis*, quae legitur in ejus *Exercitt.* Jo. BEN. CARPZOVII, Disp. singulari, Praefide FRISCHMUTHO, Jen. 1656 repetita in ipsius *Dispp. Academicis*, p. 1. sqq. FRANC. ULRICUS RIES, singulari Commentatione, Marb. 1753. 4. multique alii, quos enumerat FABRICIUS, *Bibl. Antiquariae* C. IX. §. 8. quosque ipse ab inde §. XIX. hactenus passim laudavi, quibus vero in primis addendi GODW. II: §. 5—7. hujusque Interpp. ne eos repetam, qui Tabernaculum integrum sibi sumserunt exponendum, et hujus Cap. §. VI. initio fuerunt memorati.

§. XLI.

Id tabernaculum, ex quo arca inde avulsa Schilunte Nobam, et, hac urbe deleta, Gibeonem translatum erat, eo tempore ibidem adhuc inveniebatur.

I. Arca in tentorium Davidicum translata, Tabernaculum Mosaicum Schilunte alio, iterumque alio, migravit. Conf. REL. 1. 1. Et sic indicia conspiciebantur imminentis mutationis, maxime in eo, quod praecipuum vasorum sacrorum, foederis arca, fixum jam in Sione locum accipiebat.

II. Quorsum, exstructo templo Salomoneo, arca et omnis reliquus Tabernaculi apparatus pervenerint, fatis dextre IKENIUS exponit. Paucis tantum monemus de arca foederis,

A. incertum prorsus esse, quaenam illius fuerint fata, postquam templo Salomonis illata esset. Judaeorum quidem nonnulli, sed absque fundamento, affirmant, eam ante templi excidium a Josia, alii dicunt a Jeremia, fuisse absconditam. Sunt etiam, qui eam in Babyloniam deductam autument. Sed, omnibus postea vasis a Cyro restitutis, nulla tamen arcae redditae injicitur mentio. Vero igitur haud absimile quidam existimant, arcam cum templo interiisse, sive a Babyloniis fuerit direpta, sive ultrices flammae, non absque providentia divina, eam consumserint.

B. Saltem unanimi consensu perhibent Judaei,

daei, in templo altero nullam fuisse arcam foederis; de qua re dicendum C. VIII. §. IV. Leg. etiam CARPZ. Disp. ad quaestionem: *quorsum arca foederis pervenerit*, aliaque ejusdem Disf. *Thef. Vet. Philol. Theol. T. I. reperiunda, de non speranda arcae foederis restitutione.*

C A P U T VIII.

DE

TEMPLO HIEROSOLYMITANO.

Tanta olim fuit templi Hierosolymitani dignitas et magnificentia, ut plurimi, tam Judaeorum, quam Christianorum, ad illud describendum, operam suam contulerint. Enumerat hos FABRICIUS, *Bibliogr. Antiq.* C. IX. §. 3. sqq. Potiores sunt, in Judaeis, praeter FL. JOSEPHUM, (qui Salomonis templum, L. VIII. *Antiqq.* C. 3. templum Herodis, *Antiqq.* XV. 11. et *de Bello Jud.* V. 5. describit,) et Cod. Mischnicum *Midloth*, (quem, cum interpretatione et commentario L'EMPEREURII, exhibet SURENHUSIUS, *Operis Mischn.* T. V. p. 323. sqq.) MAIMONIDES, cujus librum *בית הבחירה*, ex interpretatione LUDOVICI DE COMPIEGNE DE VEIL, Fasciculo VI. *Opusculorum* inseruit CRENIUS, et JACOB JUDALEO, cujus libellum *de structura templi*, *תבנית היכל*, Latine edidit SAUBERTUS, Helmst. 1665. 4. In Christianis autem, praeter VILLALPANDUM, LUD. CAP.

PEL

PELLUS, in BRIANI WALTONI *Apparatu Biblico*, p. 120. sqq. LIGHTF. *Opp.* I. 549. sqq. et LAMYUS, in opere, quod laudavi Cap. sup. §. VI. ne singulares WALTHERI aliorumque de hoc argumento disertationes memorem, aut CREMERI P. *Paralipomena de Salomonis templo* etc. Harderv. 1748. 4. Consuli etiam possunt Antiquitatum Heb. scriptores, SIGONIUS, *de Rep. Hebraeorum*, L. II. C. 5—7. LEYDEKKERUS *de Rep. Hebr.* T. I. L. 8. C. 3, 4. RELANDUS P. I. C. 6—9. BUDDIUS *H. E.* Per. II. Sect. 3. §. 24. not. 3. et in primis GOODWINUS II. I. ejusque Interpp. Denique conferri meretur ERN. AUG. SCHULZII Pro-
lusio, *de variis Judaeorum erroribus in descriptione templi* II. praemissa RELANDI libello, *de spoliis templi Hierosol.* iterum ed. Traj. ad Rh. 1775. 8.

§. I.

*Tabernaculo igitur tandem succedit Templum,
quod idcirco multa cum illo nomina com-
munia habet.*

I. Quum templum eundem usum haberet, quem antea habuerat Tabernaculum, intelligitur facile, cur utrique eadem nomina fuerint tributa.

II. Quod si propius ad singula attendamus, statim liquet,

A, nonnulla ex eo orta esse, quod templum quasi a Deo habitari existimaretur, quippe qui in illo singularis praesentiae suae praeclara dabat documenta. Huc autem sequentia pertinent:

1. בית, *domus*, quo itidem nomine aliquando nuncupatur Tabernaculum, ut Cap. sup. §. VI. vidimus, sed quo etiam Templum Tabernaculo opponitur, 2 Sam. VII: 5, 6. Sic et Luc. XI: 51. οἶκος appellatur ipsa aedes sacra, distincta ab atriis eam cingentibus, quod tamen vocabulum sensu latiori occurrit Joh. II: 16. Act. II: 2. etc.

2. בית יהוה, *domus Domini*, Ps. XCI: 14. (ubi idem ille sensus latior locum habet,) et בית אלהים, *domus Dei*, cum qua locutione nonnulli illam, quae Luc. II: 49. legitur, Interpretem Syrum secuti, conferunt, et in verbis τὰ τοῦ θεοῦ omitti putant δικήματα, aliis vero refragantibus. Utrosque memorarunt WOLF. in *Cur.* et KOECHER. in *Anal.* ad illum locum.

3. בית זבול, *domus habitationis*. 1 Reg. VIII: 13.

4. בית עולמים, *domus saeculorum*, quae locutio Rabbiniis frequenter usurpatur, (e. c. a BARTENORIENSI, in *Comment.* ad Cod. *Sebhach*. C. V. m. 3.) et fortassis originem debet loco 1 Reg. laud. ubi Salomon affirmat, Deo se extruxisse non modo בית זבול, verum etiam *sedem*, (מכין enim significat *locum firmum, fixum, vel paratum*,) qua resideat עולמים in *saecula*.

5. *בית*, *domicilium*, quod nomen itidem de Tabernaculo quidem, verum etiam de Templo, Zach. II: 13. (17.) usurpatur. Sic etiam Graece vocatur *οἶκος*, ut modo vidimus, et *ναός*, Sirac. L. 1. Matth. XXVII: 51. Luc. I: 9, 21. etc. quemadmodum *ναός τῆς κατασκηνώσεως*, 2 Macc. XIV: 35. sq.

B. Ad dignitatem templi respicit appellatio τοῦ ἁγίου, quae proprie notat *locum sanctitatis*, vel *sanctum*, et nonnunquam de sola aede S. cum atrio interiore, alias autem universe de omnibus, quae ad templum spectabant, adhibetur. Eandem vim habet Graecorum *ἱερὸν*, quod Interpretibus Alex. maxime vero N. T. scriptoribus, tritum est. Leg. de Graeci hujus vocabuli, itemque illius, quod modo attigi, significatione diversa, LAKEMACH. *Obs. Philol.* P. V. *Obs.* 6. §. 9. Tanta vero templi sanctitas erat, ut, qui futurum ejus praediceret excidium, censeretur gravissimum et morte luendum scelus commisisse; vid. Jer. XXVI: 8—11. coll. antecedd. et Act. VI: 13, 14. itemque XXI: 28^m. unde porro lucem accipit locus Matt. XXVI: 59—61.

Hinc etiam summa cura, nec sine superstitione, cautum fuisse, ne pollueretur templum, aut aliquo modo perderetur, tradunt Magistri Judaici, quemadmodum docet, Apostoli verba 1 Cor. III: 17. hac re illustrans, DEYL. O. S. II: 43. Sic Paullus capitis adibat periculum, quoniam templum, homines externos in illud introducens, profa-

fanasse existimabatur, Act. XXI: 28. Plura hujusmodi videbimus inf. §. XII.

C. Superest nomen Hebraicum **הֵיכַל**, quod exteriorem templi *magnificentiam*, vel *proceritatem* exprimit. Nomen hoc itidem tribui nonnunquam solebat Tabernaculo, quemadmodum Cap. sup. §. VI. monui; sed maxime templum, augustissima quasi Numinis divini domus, eodem nuncupatur; vid. 2 Reg. XXIII: 4. etc. ubi de priore templo, et Zach. VI: 14, 15. etc. ubi de templo posteriore fermo est. Add. Pf. LXXIX: 1. De domo autem regia, vocabulum usurpatur Pf. XLV: 9. CXLIV: 12. et alibi.

*Ως ἐν παρῶνῳ adhuc observandum, contendere Cl. VENEMA, ad Pf. V: 9. p. 158. ultimam hanc appellationem in Psalmis Davidicis vix adhiberi, de Tabernaculo aut Templo, et locutionem *templi sanctitatis*, non nisi de coelo, saltem in libris S. ante exilium Babylonicum conscriptis, usurpari.

D. Praeterea *castrorum Jehovae* appellatio, ab antiquo Tabernaculo petita, templo tribuitur, 2 Chron. XXXI: 2. ad quem l. leg. Jo. HENR. MICHAËLIS, in annott.

§. II.

*Fuit autem templum duplex, alterum regno
Judaeorum sub Salomone confirmato, al-
terum post restitutionem ex captivitate
Babylonica structum.*

I. Ad ea tantum templa respicit I K E N I U S, quae in monte Moriae fuerint exstructa, haud curans templa aemula, de quibus, ad calcem hujus Cap. disferetur. Atque hoc sensu recte affirmat, non nisi duplex fuisse templum, alterum Salomoneum, Sorobabelicum alterum.

II. Quod enim nonnulli tertium templum Herodi adscribunt, absque idoneo fit fundamento, quum ipsi Judaeorum doctores, apud R E L. P. I. *Antt.* C. 6. §. 2. imo etiam JOSEPHUS, *de B. J.* VI. 4. §. 8. templum, quod Romani deleverunt, nunquam non *secundi* nomine soleant appellare: ut ergo sua veritas constet oraculo Haggaei I: 9. quo haud obscure significatur, Mesiam, stante templo, a redeuntibus e Babylonia exstructo, adventurum esse. Et tamen notissimum est, Hero- dem templum Sorobabelicum, vel instaurasse, (id quod nonnulli, FLAVIUM sequentes, affirmant, in dubium revocant alii:) vel saltem egregium in modum amplificasse et ornasse, imo etiam ad templi Salomonei altitudinem, cui adhuc deessent 60

cu-

cubiti, evexisse. Leg. Jos. *Antiqq. Jud.* XV: 11. §. 3. et conf. cl. ERNESTI, in Prolusione, *de templo Herodis*, Lips. 1752. et in *ejus Opusc. Philol.* L. B. 1764. 8. repetita, qui quidem existimat, Herodem omnino templum totum a fundamentis aedificasse, destructo per partes vetere, sed, ex consuetudine loquendi historica ac populari, templum illud *secundum*, et fuisse, et recte appellari. Respicitur quoque illa Herodis opera, Joh. II: 20. ad quem locum paucis observemus, primum opus ab Herode, novem annis cum dimidio, absolutum esse, quemadmodum l. l. tradit JOSEPHUS, ita tamen, ut, per plures annos sequentes, illud sit continuatum, et ut, aetate demum Agrippae Junioris, (sexaginta fere annis post C. N.) teste eodem JOSEPHO, *Antiqq.* XX: 9. §. 7. consummatum sit. Itaque anni quadraginta sex apud Joh. ab eo inde tempore, erunt numerandi, quo Herodes primum operi admovit manum, usque ad illum diem, quo Judaei haec verba proferebant.

Consultantur de his WOLF. KOECHERUS et LAMPE ad Joh. l. l. alique, in primis vero DEYL. O. S. III: 21. §. 16. sqq. GOODW. II: 1. §. 21. sq. (ibidemque HOTTING. et CARPZ.) item LILIETH. *Vind. C. S. T.* VII. C. 14. §. 15.

III. Denique IKENIUS monet, *templum aliud* Judaeis *haud expectandum esse*. Judaei quidem ferioris aetatis spem ejusmodi foveant; quibus etiam

adstipulantur multi Christianorum. Sed frustra. Templum enim, quod redeuntes e Babylonia extruebant, expresse vocatur *ultimum*, Hagg. II: 9. nec templi talis, in Oeconomia N. F. seu Christiana, ullus adhuc usus esse potest. Quae vero, ad probandam sententiam contrariam, afferuntur Vatum divinorum oracula, tam clare loquuntur de templo mystico, ut ipsi Judaeorum nonnulli hoc agnoverint.

Conff. CREMERI F. Oratio, *de reditu Judaeorum in terram Canan. et instauratione templi atque urbis, non expectandis*, Harderv. 1754. et MICHAËLIS BOEZII *Rabbinorum templum tertium fictum*, in *Thes. Philol.* T. I. p. 1002. sqq. Omitto plures. Et hinc etiam factum, ut, quando Judaei, annuente Juliano Imp. templum restituere conabantur, Deus ipse id, non sine miraculo, impediret: qua de re C. XXIII. §. XII.

§. III.

Prius condere sibi David jam in animum induxerat, sed, divino oraculo admonitus, gloriam hanc Salomoni relinquere coactus fuit.

Quae scribit IKENIUS, facile intelliguntur, in primis, si conferatis CARPZOVIIUM ad GOODW. II. 1. §. 21. et LIGHTFOOTUM ipsi laud.

Monemus autem

I. quantum ad prius templum,

A. hujus condendi Davidem jam cepisse consilium, ex pio quidem profectum animo, sed Deo, propter bella cruenta, quae David gesferat, minus probatum, qui potius hanc felicitatem filio ejus et succesori, quippe cujus regimen magis tranquillum foret, assignabat; legg. 2 Sam. et 1 Chron. II. IKENIO laudat. itemque 1 Reg. V: 2—5. et 1 Chr. XXVIII: 2, 3, 6, 10.

B. Summam illius fuisse magnificentiam, imo eam, cujus narratio, nisi scriptorum S. niteretur auctoritate, omnem fere fidem excederet. Nec tamen scriptorum illorum narrationem in dubium vocare licet, dum modo animadvertamus, non solum, Davidem collegisse thesaurum insignem huic destinatum usui, vid. 1 Chron. XXII: 14, 16. (17, 19.) XXIX: 2—5. etc. verum etiam, populum universum, ut ibidem comm. 6. sqq. narratur, ad eundem usum dona spontanea obtulisse; de quo ultimo conf. dicenda P. II. C. VI. §. I.

Frustra vero Davidis thesaurus, 1 Chron. XXII: 14 (17.) memoratus, nostra aetate, a quibusdam, praesertim VOLTARIO similibusque aliis, tanquam contrarius veritati, impugnatur. Namque
1. maxima jam olim erat hominibus auricopia, quemadmodum docet, praeter alios dein laudandos, BOCHART. Geogr. S. P. I. L. II. C. 27.

2. nec mirabitur aliquis, immensas Davi-

dem divitias parasce, quum sciamus, armis eum plurimos, etiam ditissimos, subegisse populos, et ab iisdem, non spolia modo amplissima, quae Deo soleret consecrare, sed tributa etiam perpetua, accepisse; vid. e. c. 2 Sam. VIII: 1 — 14. XII: 29, 30. etc.

Omitto plura. Legg. vero, qui copiose hanc rem exposuerunt, LILIENTH. *Vind. C. S. T.* XIV. C. 25. §. 77 — 87. JOH. MART. HOFFMANNUS, in libro, Amst. 1764. sqq. 8. ed. inscriptoque *Academie der Geleerden*, T. II. p. 155. sqq. et 353. sqq. aliique.

C. Templi descriptio, quam a Davide Salomon accipiebat, non erat inventionis humanae, sed Deum ipsum, pariter ac Tabernaculi exemplar Mosi traditum, habebat auctorem. Ejus certe aliquoties in historia Davidica fit mentio; vid. in primis 1 Chron. XXVIII: 11. sqq. et 19. Sic etiam dein §. VI. apparebit, locum, ubi templum exstruendum, divinitus designatum fuisse. Quippe a cultu divino abesse debet omne arbitrium humanum, nec, nisi ab ipso Deo definitae, caerimoniae in sacris quidquam valent. Simul vero hinc liquet, templi fabricam, singulasque ejus partes, quantum iis cum descriptione illa conveniret, significationem typicam, haud minus, ac Mosaicum Tabernaculum, habuisse.

D. Augustissimum Salomonis templum innovasse legitur Joaschus rex, populo sumtus extraordinem suppeditante, 2 Chron. XXIV: 4. sqq.

Idem

Idem illud, de Josia rege, narratur ibidem XXXIV: 8. sqq. Conf. dicenda P. II. C. VI. §. I.

II. In templi posterioris

A. exstrukione prima, memoratu dignum praesertim est, eam esse factam, permittente et favente Cyro; id quod, ipso Cyri nomine expresso, Jesaias ducentis fere annis ante praedixerat, XLIV: ult. et XLV: 1. sqq. Narrat autem JOSEPHUS, *Antiqq.* XI: 1. §. 1, 2. Cyrum, lecta vaticinatione illa, maxime ad hanc rem fuisse excitatum; quod etiam confirmare videntur ipsius verba, Esr. I: 2.

B. Quanam ratione Herodes M. alterum templum hoc instauravit, §. II. ostensum est. Verum etiam, ante eum, similem operam templo eidem impenderat Simeon, Oniae filius, teste SIRACIDE, L: 1.

§. IV.

Templum Salomoneum, non solum externo splendore, sed et aliis rebus, praecipuam illi gloriam conciliantibus, Zorobabelicum longo post se intervallo reliquit, nihilominus huic majorem prae illo gloriam Haggaeus tribuit II: 10.

quae in promissi Messiae adventu collocari debet.

L. De exteriori splendore templi I. quod satis est

dixi §. sup. Hujus autem habita ratione, alterum templum priori longe inferius erat; vid. Hagg. II: 3. (4) coll. Esr. III: 12, 13. et libri apocr. 3. Esr. V: 63. sqq.

II. Praeterea Judaei perhibent, ultimum templum caruisse quinque illis rebus praestantissimis, quae enumerat IKENIUS, quibusque olim templum primum superbierat. Sunt vero in Christianis, qui hanc Judaeorum narrationem, utpote non solum falsam sed subdolam quoque, repudient, vel saltem in quibusdam tantum admittant, et ad aliquod modo templi II. tempus referant. Legg. BERNARDUS, in nota ad JOSEPHI *Ant.* L. III, C. 8. §. 9. p. 167. inprimis vero CREMERUS P. *Poeciles Antiqq.* P. II. Exerc. I-V. et, qui omnem hanc rem in brevem summam contraxit, CARPZOVIVS, ad GOODW. p. 297-301.

III. His vero non obstantibus, affirmat Deus ipse, Hagg. II: 9. (10) gloriam domus posterioris majorem illa futuram, qua fulsisset prior, quoniam, ut recte IKENIUS, praeunte ipso Vate, observat, Messias praesentia sua templum posterius esset honoraturus. Judaei autem, rejicientes Jesum Nazarenum, non possunt, quin alias hujus rei reddant rationes, quarum praecipuae percensentur ab IKENIO, sed quae singulae ita sunt comparatae, ut refutationem haud mereantur, et ut desperatae potius Judaeorum causae apertissima praebeant documenta.

Conf. ad illum Hagg. I. DEYLINGIUS, O. S. P.

P. III: 21. Sicut etiam ad ea, quae hac §. sunt exposita, legi posunt BUDDEUS, *H. E.* Per. II. Sect. VI. §. 10. not. 3. BOCHARTUS, *Hieroz.* P. I. L. II. C. 35. GOODWINUS, II: 1. §. 23, sq. hujusque Interpp.

§. V.

Interim, cum, quod ad rem ipsam attinet, posterius ad formam prioris exstructum sit, inquam plurimis eadem utriusque est ratio, licet et in nonnullis discrepent, utrumque simul lustrabimus, ut, qua in re convenerint aut disconvenerint, eo clarius pateat.

I. Rerum, §§. seqq. tractandarum, ordinem et rationem IKENIUS enarrat. Ipsi quidem placuit, utrumque templum Hierosolymitanum simul subijcere lectorum oculis, ne bis eadem repeterentur. Sed, minus molestum, et ad utriusque distinctam cognitionem comparandam magis accommodatum, forsitan fuisset, si ea, quae priori et quae posteriori priva fuerunt, nominatim essent exposita. Quamobrem consulendum praesertim arbitramur RELANDUM, qui haec discernit, *Antiqq.* P. I. C. 6—9.

II. Ad ultima hujus §. observemus, respicere IKENIUM diversas, quae Viris DD. placuerint, de templo, ab Ezechiele per *ἐκτασιν* conspecto,

Cap. XL. et sqq. opiniones. Sunt enim, qui integrum templum illud mystice, de ultimorum saeculorum ecclesia Christiana, accipiant, COCCÉJUS maxime, in *Commentar.* ad ultima Ezechielis, et MEYERUS, in *Disf. singulari*, Harderv. 1707. Sunt vero etiam, qui narrationem illam historice explicent, eamque autument, vel ampliorem Salomonei templi descriptionem exhibere, vel continere exemplar, ad quod templum postremum a redeuntibus e Babylonia esset exstruendum, agnoscetes tamen, eventum praescripto divino haud per omnia respondisse. Hanc sententiam in primis ornavit VITRINGA (libello sing. *Franeq.* 1687. 8. lingua vernacula ed. itemque alio, quo, adversus COCCÉJUM F. sententiam suam defendere conatus est, 1692.) quamvis tamen fateatur, intermixta esse eidem oraculo divino permulta, mystico sensu intelligenda. Quae porro ad historiam spectant hujus controversiae, mihi sunt omittenda, nec vacat eam ipsam discutere. Consult. LUNDIUM, in *Sacris Judaeorum Antiqq.* L. II. C. 4. §. 4. sqq. ibidemque WOLFIUM, praetereaque PFEIFFERUM, *Opp. Philol.* p. 418. WITSIUM, de *X. Trib. Isr.* C. 13. §. 12—16. LILIENTHALIUM, T. V. *Vind. Cod. S. C.* 10. §. 186. sq. aliosque, in primis DATHIUM et reliquos libri Ezech. Interpp. Ad nostrum institutum monuisse sufficit, negari vix posse, in illa descriptione haud pauca occurrere, a templo Salomonis petita; quae igitur huic templo,

plo, brevius ceteroquin a scriptoribus S. exposto, plurimum lucis afferant.

§. VI.

Locus utrique communis, et a Deo ipso in hunc usum electus, fuit unus ex montibus urbis Hierosolymae, Moria dictus, pars Zionis.

I. De colle, Moria vocato, dicendum P. II. C. I. §. XXXVIII. Illum collem Deus ipse ad hanc rem elegerat; vid. 2 Chron. VII: 12. (JUN. VIII: 2.) coll. Ps. CXXXII: 13, 14. In primis autem legg. 1 Chron: XXI. et comm. priora Cap. XXII. unde simul proxima hujus loci eligendi occasio elucet, coll. 2 Chr. III: 1.

II. Sic facile apparet ratio, cur mons ille *mons Jehovae*, *mons domus Jehovae*, fuerit appellatus, 2 Chr. XXXIII: 15. Ps. XXIV: 3. Jes. II: 2. 1q. et Mich. III: 12.

III. Collis hic junctus Sioni erat ponte et xysto; de quibus itidem conf. dicenda P. II. C. I. §. XXXVII. fq.

IV. Fornices, de quibus postea I KENIUS loquitur, quosque fusius exponit LAMYUS, L. V. *de Templo*, C. 4. in primis Sect. 4. in templo fuisse negat SCHULZ. initio hujus Cap. laud. §. 2. Cavernas vero quasdam subterraneas in secundo saltem templo fuisse, ex JOSEPHO haud obscure

liquet, *Antiqq.* XIII: II. §. 2. XV: II. §. 7. et *de B. J.* V. 3. §. 1. Fornices autem illos, propter cadavera sub terra forte latentia, fuisse necessarios, Pharisaicam superstitionem redolet. Similes fornices Judaei, propter eandem rationem, adscribunt ponti, super quem comburenda vacca rufa, e porta templi orientali, ad montem Oliveti deduceretur; vid. IKEN. C. XVIII. §. IV.

§. VII.

Orta hinc in vertice montis area quadrata, stadium longa atque lata, non per omnia tamen ejusdem altitudinis, sed, a latere Orientali occidentem versus, gradatim diversis planitiebus ascendens, ita ut loca sanctiora semper altiora minus sanctis, ipsaque aedes omnium altissima esset.

I. Quadratum fuisse locum illum, ita ut unumquodque latus stadii longitudinem haberet, auctor est JOSEPHUS, XV. *Antiqq.* II. §. 3. In Cod. *Middoth.* C. II. m. 1. singula ejus latera fuisse dicuntur cubitorum quingentorum; id quod JOSEPHI testimonio conciliat L'EMPEREUR, in nota. Sed conf. laud. SCHULZ. §. 5, 6.

II.

II. Quod ad distinctionem diversorum sanctitatis graduum attinet, hunc illa usum praestabat, ut inde posset definiri, quibusnam hominibus adire haec vel illa loca liceret: porro, quibusnam locis res sacrae essent concedendae. Conf. IKENIUS, C. XVIII. §. XVIII. et C. XIII. §. LVI. Erant vero gradus illi, e Magistrorum Judaicorum narratione, decem sequentes: primus et infimus tribuebatur terrae Israëliticae, quippe sanctiori reliquis universi orbis regionibus, alter urbibus muro cinctis, tertius urbi Hierosolymae, quartus monti templi, quintus spatio, quod antemurale vocatur, sextus atrio mulierum, septimus atrio Israëlitarum, octavus atrio sacerdotum, nonus spatio, quod inter aram et pronaon erat, et denique decimus aedi ipsi, cujus autem postica pars, Sanctum Sanctorum vulgo appellata, omnium erat sanctissima. Sic fere singuli enumerantur in cod. *Kelim* I: 6—9. *Operis* SURENHUSIANI T. V. p. 21. sqq. E dictis liquet, recte IKENIUM affirmare, septem horum graduum ad templum (in omni ejus ambitu spectatum) pertinuisse; quos quidem cum septem *ἀγῶναις*, quas templo tribuit JOSEPHUS, in prooem. L. I. *de B. J.* §. 10. et alibi, nonnulli comparant. Conf. RELAND. *Antiqq.* P. I. C. 8. §. 2. ibidemque RAV. not. 1.

§. VIII.

In spatiis extra aedem sacram non exiguum inter templum I. et II. discrimen fuit. Sub illo enim duo solum atria memorantur, interius, seu sacerdotum, et Atrium magnum, 1 Reg. VI. 36. VII: 12. et 2 Reg. XXI: 5. XXIII: 12. coll. 2 Chr. IV: 9.

I. Hic de templo priore IKENIUS loquitur. In eo autem non nisi duplex atrium, scriptores S. secutus, agnoscit, quum tamen in templo II. tria fuisse atria scribit §. IX. ubi hac de re plura monebuntur. Itaque errant, qui primo etiam templo atrium, quod mulierum fuit appellatum, multo magis vero, qui eidem atrium gentium (de quo postea §. XII.) assignent.

II. His nonnulli serioribus temporibus tertium additum volunt, Atrium novum dictum, 2 Chr. XX: 5. quod tamen alii tantum pro renovato habent. L'EMPEREURIUM respicere IKENIUS videtur, qui, ad Cod. Middoth. II: 5. not. 1. illam profitetur sententiam. Hanc tamen haud satis firmo niti fundamento, pridem Viri DD. docuerunt, quum ab Hebraeis saepe numero *novum* vocetur, quod tantum modo fuerit renovatum; e. c. 2 Chron. XV: 8. Joh. XIII: 34. etc.

§. IX.

§. IX.

Nos, ex scripturae, JOSEPHI et aliorum Judaeorum verbis, potius colligimus, Salomonem primum, ad imitationem tabernaculi, atrium aedem cingens struxisse, sacerdotibus proprie dictum, huic autem aliud ad orientem adjecisse: prius Atrium Sacerdotum dictum, posterius autem magnum, cui sequentibus temporibus novi nomen inditum: atque hoc idem est, quod sub templo II. mulierum vocatum, quemadmodum prius tum quoque distinctas denominationes atrii Sacerdotum et Israëlitarum accepit. Cui sententiae quoque nomen portae superioris et novae favet, 2 Reg. XV: 35. et 2 Chron. XXVII: 3. coll. Jer. XXVI: 10. et XXXVI: 10.

I. Satis haec sunt perspicua. Observetur modo, ad confirmandam I KENII, de atrio novo, h. e. renovato, 2 Chron. XX: 5. sententiam, diu post illa tempora, e. c. 2 Reg. XXI: 5. et XXIII: 12. non nisi duorum atriorum mentionem injici. Plura hac de re dixi §. VIII. Add. REL. Antiqq. l. 6. §. 5.

II. In templo II. autem distincta spatia numerantur. Proprie loquendo, eadem duo atria templi Salomonei in Sorobabelico etiam templo fuerunt, mutatis solum nominibus. Nam, in atrii interioris, quod alioquin erat sacerdotum, partem priorem penetrare Israëlitis quibuscumque masculis et mundis licebat, quo circa illam ejus partem

Ju.

Judaeorum Magistri *atrium* vocarunt *Israëuitarum*, sicut partem ejus reliquam, seu posteriorem, *atrium Sacerdotum*; vid. IKENIUS §. XXII. sq. Exterius vero atrium, ab eo inde tempore, appellari coeptum fuit *atrium mulierum*, non quod solis privum esset foeminis, sed quod his non liceret ultra progredi; vid. §. XIV.

III. Singula haec atria erant, ex more incolarum Orientis, subdialia: id quod, praesertim in templo, non solum flagitabat sacrificiorum in ara crematio, sed eo simul faciebat, ut populus, sacra celebrans, vel Deum precibus invocans, coelum posset contueri et quasi in Dei versaretur conspectu. De porticibus, quae montem templi cingebant, disserendum §. XI.

§. X.

Mons templi 2 Chron. XXXIII: 15. dicebatur *spatium extimum*, totam superficiem montis *Moriae* occupans, in cujus medio aedes ipsa cum atrio sita, etc.

Hoc spatium, in primi etiam templi historia, nomine *הַר הַבַּיִת יְהוָה*, *montis domus Jehovahae*, 2 Chron. XXXIII: 15. memoratur; conf. dicta §. VI.

I. Illud vero, undique templum ejusque atria cingens, stratum fuisse dicitur FLAVIO, de B. J. V. 5. §. 2. lapidibus diversi coloris, quumque hu-

hujusmodi opera Graecis vocari soleant λιθοσρώτα, idemque hoc vocabulum ab Interpp. Alexandr. 2 Chr. VII: 3. de pavimento templum ambiente, usurpetur, Cl. IKENIO in mentem olim venit, (quam sententiam Disf. sing. inserta Vol. II. Disf. ipsius *Philol. Theol.* p. 573. sqq. ornare conatus est,) hic esse quaerendum λιθοσρώτον illud, cujus Joh. Evangelista meminit, XIX: 13. Huic autem sententiae alii minus favent, quum verisimile ipsis haud videatur, Judaeos permisuros, in sanctiore hoc loco jus dici ab exteris hominibus, maxime, quum Procuratores Romani, jus dicentes in provinciis, militibus solerent esse stipati; quamvis concedant, Judaeos Pilato aditum ad montem templi haud fuisse denegaturos. Conf. LAMBEII *Comment.* ad Joh. 1. l. p. 581. not. et quae dicuntur P. II. C. IV. §. XII.

II. Observat IKENIUS, *maximum montis templi spatium ad austrum fuisse, huic proximum ad orientem, minus ad aquilonem, minimum vero ad occidentem.* Vid. Cod. *Middoth.* II: 1. His vero locis nonnunquam agebantur populi conventus.

III. Denique portas, per quas aditus ad spatium illud patuerit, IKENIUS enumerat. Vid. Cod. *Middoth.* I: 3. ibidemque L'EMPEREUR. in notis, ubi de templo posteriore. Prioris autem templi porta, ad orientem respiciens, memoratur Ezech. X: 19. et XI: 1. JOSEPHUS vero, *Antiqq.* L. VIII. C. 3. §. 9. eidem priori templo quatuor tribuit portas, easque accuratius describit. Fugus
de

de his, ex mente Magistrorum Judaicorum, OPR-
TIUS disputavit, in libello *de custodia templi*
nocturna, §. XI. ubi simul inquit, an porta Su-
fan, five orientem spectans, fuerit *שפאן* illa,
Lucae, Act. III: 2. memorata? qua de re diligen-
ter etiam exposuit LAKEMACH. *Obs. Phil. P.*
I. Obs. 6. Saltem porta *שפאן*, in extimo templi
ambitu, non, ut quidam volunt, in atrio mulierum
vocato, quaerenda est, quemadmodum liquet e laud.
Cap. comm. 3 et 8. itemque e comm. II. quum
porticus Salomonis (de qua §. sq.) in exteriori
illo ambitu esset. Nonnulli etiam sanationem coe-
ci, quam Joh. narrat, C. IX. factam esse volunt
ad eandem hanc portam, conferentes C. IX: 1.
cum C. VIII. comm. ult.

IV. JOSEPHI locus, ad quem IKENIUS, in
calce §. respicit, exstat L. XV. *Ant. C. II. §.*
5. Illius vero testimonium narrationi Rabbiorum
sic Viri DD. conciliant, ut existiment, posteriores
de solis portis, ad quas Levitae excubias egerint,
quemadmodum C. XIX. §. III. videbimus, verba
facere, priorem loqui de universis, etiam minoris
momenti portis, quae ad extimum illud spatium,
mens templi vocatum, ducerent. Nec tamen con-
ciliatio haec satisfacit SCHULZIO, *Prolus. antea*
laud. §. 3.

§. XI.

Cinctum erat hoc spatium porticibus superbissimis, universam montis superficiem ambientibus.

I. Porticus hae populo, in templi atrio versanti, erant utilissimae, ut, pluviae tempore, aut, si quando nimis molestus esset solis ardor, in eas sese reciperet. Observandum vero, Salomonem non nisi eam montis templi partem, quae Orientem spectaret, porticu (de qua mox plura) cinxisse, reliquis ejus lateribus nudis relictis, sicut testatur JOSEPHUS, *de B. Jud.* V. 5 §. 1. Sed, in altero templo, saltem saeculo feriore, singula montis templi latera porticu clausa erant, et quidem latus australe triplici, reliqua duplici: vid. Sirac. L. I, 2. et Jos. l. l. §. 2. coll. *Ant.* XV. 11. §. 5. qui insuper iisdem ll. tum quoque *Ant.* XXI. 9. §. 7. porticus has accuratius describit.

II. Haud una de πτερύγι τοῦ ἱεροῦ, in quod Dominum nostrum deduxisse diabolus legitur, Matt. IV: 5. Viris DD. sententia sedet. Nonnulli in templi ipsius fastigio illud quaesiverunt; quam sententiam in primis ornare studet KREBS. *Obs. in N. F. e* JOSEPHO, p. 11. sqq. eo praesertim argumento usus, quod πτέρυξ et πτερύγιον cujuscum-

que rei *summitatem* atque *extremitatem* significant. Obſtare autem videtur, non ſolum, difficulter oſtendi poſſe, quomodo aditus ad ipſius templi faſtigium Domino Jeſu patuerit, verum etiam, templi faſtigium rei a Matthaeo narratae minus accommodatum fuiſſe. Hoc enim pinnis acuminatis, aut lamina acuta, ut §. XLV. videbimus, erat inſtructum. Rectius igitur alii de porticu quadam montem templi cingente cogitant; quamvis etiam his quaedam opponat KREBS. l. l. Hac autem admiſſa ſententia, videtur admodum verisſime πτερύγιον illud in ea montis templi parte collocandum eſſe, ubi tanta hujus erat altitudo, propter ſubjectum vallem Cedronis, ut oculi deorſum proſpicientium caligarent, et ut, qui in ejus vertice ſtarent, vertigine corriperentur. Leg. JOSEPHUS, L. XV. *Antiqq.* C. 11. §. 5. et L. VI. *de B. Jud.* C. 3. §. 2. Ceterum, quidam, cum IKENIO, in australi parte illud πτερύγιον fuiſſe putant, alii vero in orientali. E dictis intelligitur, hanc rem nondum ſatis ad liquidum eſſe perductam. Conſſ. WOLF. in *Cur.* et KOECHER. in *Anal.* ad Matth. l. l. qui reliquos enumerant.

III. Memoratur ἡ εἰς τὸν Σολομῶντος, Joh. X: 23. Act. III: 11. et V: 12. Sunt quidem, qui de atrio, quod Salomonis nomine appellatum ſit, cogitent. e. c. GOODW. *M. et A. L.* II. C. 1. §. 13. ipſique Belgae Interpp. Codicis S. Sed minus accurate. Στοὰ enim, non *atrium*, ſed *porticum* fig.

significat. Haec vero porticus, a Salomone primum exstructa, et in templi Salomonei expugnatione conservata, J. C. temporibus adhuc supererat. Sicut autem e. II. memoratis liquet, Dominum Jesum et Apostolos frequenter in ea praesentes fuisse et populum docuisse, ita crediderim fere, eadem in porticu Apostolos, quando in eos conferebantur dona Spiritus S. extraordinaria, Act. II: 1. sqq. confedissee. Dein Herodes Agrippa Junior instaurare porticum illam recusavit, quod quidem post absolutam templi renovationem, de qua dictum §. II. desiderabat populus, JOSEPHO teste, L. XX. *Antiqq.* 9. §. ult. unde intelligitur, eam paullo ante templi II. urbisque excidium adhuc superfuisse. Plura dabunt WOLF. in *Curis*, et KOECH. in *Anal.* ad N. F. II. II. LAMP. in *Comm.* ad Joh. X: 23. LIGHTF. in *Disquis. Chorogr.* Johanni praemisfa, c. 6. aliique. Singulari etiam Disf. inserta *Misc. Lips. Nov.* Vol. III. p. 576. de porticu Salomonis exposuit C. H. ZEIBICHUS.

IV. Tabernae, quarum porro meminit IKENIUS, eadem erant, quae a scriptoribus etiam S. commemorantur, Matth. XXI: 12. et Joh. II: 14. sqq. Vocabantur חֲנִיּוֹת, a verbo חָנָה, *castrametatus fuit*; ut igitur proprie essent *diversoria, mansiones*. Inde vero nomen fuit translatum ad *tabernas*, seu *scenas mercatorum ac numulariorum*; sicut etiam Rabbini *mercator* et *numularius* חֲנִיּוֹת appelluntur. In his enim taber-

nis, non modo pecudes et columbae, verum etiam farina, oleum, vinum, sal, uno verbo singula, quorum in sacrificiis aut fertis usus esset aliquis, vendebantur, quemadmodum in iisdem numularii numos sacros cum communibus, accepto collybo, permutabant. Id unum addimus, nonnullos minus recte tabernas has, in atrio mulierum vocato, collocare; quippe quod hujus loci angustia aliaeque rationes haud permittebant. Conff. quos laudat WOLF. in *Cur.* ad Matt. I. I.

V. Subjungit IKENIUS, hic etiam Synedrium M. per aliquod tempus fuisse congregatum; sed de eo commodius dicetur P. II. C. IV. §. XIII.

VI. In Synagoga illa, cujus denique IKENIUS mentionem facit, J. C. nonnullis videtur docuisse Luc. II: 46. Legg. de ea DEYL. O. S. III: 30. §. 4. sq. ac LIGHTF. in *H. H.* ad illum Luc. I. coll. WOLF. in *Cur.* et KOECH. in *Anal.* ad eundem I. qui etiam plures laudant.

§. XII.

Patebat autem in illum aditus pollutis a mortuo et gentibus, unde nonnullis Atrium gentium audit.

I. Gentibus exteris utique ad montem hunc penetrare fas erat, siue Deo Israëlitarum sacrificia

cia offerre cuperent, qua de re dicendum C. XIII. §. ult. five precibus Deum adire, de quo leg. 1 Reg. VIII: 41 — 43. Hinc vero factum est, ut plurimi atrium hominibus his proprium, quod *gentium* nuncupabant, fingerent; sed sine causa, quum ejus, in historia S. aut in vetustis Judaeorum monumentis, nec vola nec vestiginm exstet. Illud igitur exterminare RELANDUS aliique feriore aetate coeperunt, maxime vero ZEIBICH. in *Symb. Litt. Brem.* T. II. p. 73. sqq. ipseque illarum *Symbolarum* editor Cl. IKENIUS, ibidem, p. 105. sqq. Nam locus aliquis concedebatur quidem gentibus exteris in monte templi, minus autem accurate hic locus vocatur *atrium*, atque eo pacto atriorum templi numerus absque ratione augetur. Copiosius hanc rem tractavit CARPZOVIVS, ad GOODW. p. 293. sq.

II. Tantam huic spatio montis templi sanctitatem tribuunt Judaei, ut intrare illud cum baculo, calceis, marsupio, pedibus pulverulentis, aut ad compendium viae faciendum, vel ibidem expuere, (quemadmodum IKENIUS monet) non licuerit. Quod ad calceos attinet, exuendos prius quam ad montem illum quis accederet, hujus narrationis ansam fortasse praebuit locus Exod. III: 5. Conf. CARPZ. *Disf. de discalceatione religiosa in locis S.* subjuncta GOODWINO ab ipso curato, p. 769. sqq. Ceterum similia fere iis, quae hic narrantur, de Aethiopibus ac Graecis etiam perhibentur; vid. SCHLICHT. in *Decimis*

S p. 523. sq. Conf. praeterea Marc. XI: 16. Explodere vero illam narrationem Judaicam conatus est HEIN. *Disf. S. L. I. C. X. §. 8. sq.* qui saltem recte contendit, nonnullos minus feliciter explicuisse hac re praeceptum, quod legitur Matt. X: 9, 10. Satis hoc liquet, quoniam Christus, non de templo, sed generatim loquitur, et quoniam praecepti sui rationem non repetit ab eo, quod loci adeundi sanctitas illud postulet, sed quod operarius alimento suo dignus sit, illudque, cum reliquis ad vitam necessariis, ubicumque venerit, accipere debeat.

III. Quae, in calce hujus § monet IKENIUS, intelligi possunt, si conferatis §. XLIX. et C. XIII. §. LVIII.

§ XIII.

Antemurale חיל appellatur, spatium X. cubitos longum, omnia atria undique ambiens.

I. Adhibetur vocabulum חיל, sive חל, h. e. *antemurale* (quod vocant) vel *munimentum*, *propugnaculum*, et a muro חומה distinguitur, Thren. Jer. II: 8. et Jes. XXVI: 1. Conf. IKENIUS, P. II. C. XI. §. XXII.

II. Spatium vero templi, quod nomine hoc nuncupari solet, separabatur a priore spatio, *mens templi* vocato, per septum aliquod clathratum. JOSEPHUS, VIII. *Antiqq.* 3. §. 9. perhibet, appellatum illud fuisse, sua, i. e. Hierosolymitana

dia-

dialecto, *γειτον*, quod Aramaeorum vel Syrorum vocabulo *נִצְיָן*, *humilem parietem* significanti, respondet. Add idem *de B. J.* VI. 2. §. 4.

III. In definienda septi hujus altitudine, Rabinos a JOSEPHO dissentire, ex ipso IKENIO nostro liquet. Priores igitur erroris accusat SCHULZ. *Prolus.* laud. §. 7. Ultra septum illud progredi hominibus exteris haud permittebatur, ut IKEN. satis accurate docet. Conf. JOSEPHUS, *Antiqq.* XV. II. §. 5. itemque *de B. J.* V: 5. §. 2. et VI: 2. §. 4. quemadmodum praeterea idem hoc TACITUS, *Hist.* V: 8. suo confirmat testimonio. Sic vero intelligitis, quare Paulus in summum venerit vitae discrimen, quando homines externos ultra septum hoc deduxisse censebatur, Act. XXI: 28. Huc etiam respexisse eundem Apostolum, Eph. II: 14. recte existimant VV. DD. dum docet, sublata Lege caerimoniali, (quam τὸ μετότοιχον τοῦ φραγμοῦ appellat, et quae olim, instar *parietis intergerini*, Israëlitae separabat a reliquis gentibus, qua de re dictum C. I. §. X.) J. Christum gentibus omnibus aditum parasse ad communionem Dei et populi Deo consecrati. Conf. CHRIST. DARES, in *Disf. de pariete intergerino*, repetita *Thef. Phil. Theol. Nov.* Tom. II. et ZEIBICH. in *Symb. Litt. Br.* T. II. p. 84—94., ubi simul alia N. F. loca illustrantur. Add. quos laudat WOLF. in *Cur.* ad Eph. I. I. qui alias etiam loci ejusdem interpretationes, sed minus commodas, percenset.

§. XIV.

*Post antemurale in templo II. sequitur Atrium
Mulierum, ita dictum, quod constitueret*

ταῖς γυναιξὶν ἰδίου πρὸς θρησκείαν χώρον,

ἑσπετέρῳ δὲ κακείνου γυναιξὶν ἄβατον ἦν

τὸ ἱερόν.

I. Graeca, quae exhibet IKENIUS, JOSEPHI sunt; vidd. ejus II. modo laudd. Non solas mulieres atrium hoc intrasse, monitum jam est §. IX. Ipsius etiam hujus atrii amplitudo satis com-
monstrat, non solis feminis illud fuisse dicatum, praesertim, postquam, Phariseorum arbitratu, non nisi nuptae viro ad sacra publica admitterentur. Imo videbimus §. sq. podium quoddam in atrio hoc exstructum, non ipsam atrii aream, aetate saltem seriori, mulieres continuisse.

II. Mensuram atrii exterioris, ab IKENIO expositam, si conferamus cum atrii interioris men-
sura, §. XVIII. memoranda, facile liquet, errare illos, qui existiment, atrium exterius undique cinxisse atrium interius. Minus adhuc illud pot-
est admitti, postquam laud. aliquoties SCHULZ. §. 5, 6. docuit, atrium, quod vocari soleat *mu-
lierum*, non adeo longum fuisse, quam quidem IKENIUS, Magistros Judaeorum secutus, ait. Etsi autem re vera atrium interius exteriore erat

spa-

spatiosius, alia tamen ratione exterius pro majore habendum, si consideremus, ipsam templi aedem implevisse magnam atrii interioris partem. Atque hac ratione exterius atrium appellari poterat *magnum*: quare sunt, qui censeant, de illo etiam fieri mentionem, 2 Chr. IV: 9. Sic igitur atrium hoc jam fuit in templo priore, quamvis nomen *atrii mulierum* ferioris aetatis sit.

III. De conclavibus, quae dein IKENIUS, ex Judaeorum narratione, (sed a SCHULZIO impugnata, *Prolus.* laud. §. 7.) enumerat, leg. Cod. *Middoth.* C. II. m. 5. et 6. et conf. ibid L'EMPEREUR. in Not. I.

Observemus paucula.

A. Nomen לשכה, quod etiam scribitur נשכה, de *conclavibus*, five *cellis*, atriorum templi Ezechiëlis adhibetur, Ezech. XL: 17, 38, 45, 46. itemque templi post exilium Babylonicum extructi, Esr. VIII: 29. Neh. X: 38. (39.) XIII: 5—7. etc.

B. Conclavia, de quibus nunc loquimur, longa fuisse dicuntur 40 cubitos, lata autem 30. Vid. Ezech. XLVI: 22.

C. Quantum ad singula,

1. conclave *lignorum*, in angulo septentrionali collocatum, lignis, quorum in ara usus foret, colligendis, et, ut Judaei volunt, feligendis, ne, quae a vermibus corrosa, iis essent permista, destinatum;

2. *leproforum* conclave fuisse traditur in

angulo zephyro-septentrionali, dicatum lotioni leprosi mundandi, de qua leg. IKENIUS, C. XVIII. §. XXXIII.

3. conclave *vini oleique libaminis*, quae in usus quotidianos ibi custodiebantur, angulo tribuitur zephyro-australi; vid. Neh. XIII: 5, 9. coll. 1 Chron. IX: 29.

4. denique ad angulum euro-australem fuisse dicunt conclave *Naziracorum*, qui in eo, votum solventes, sacrificium eucharisticum coquere, capillos radere, etc. solebant; quemadmodum videbimus C. XVI. §. XIII.

§. XV.

In hoc atrio serioribus temporibus podium structum, ubi mulieres seorsim sederent.

I, Nomen *צוֹטֵרָה*, quo podium illud mulierum designant Rabbini, petitum est a vocabulo Graeco *ἐξώσρα*. Hoc enim nomine apud Graecos solebat appellari structura quaedam eminens in theatro; conf. RELANDI P. I. *Antiqq.* C. 8. §. II. in primis autem Cod. *Middoth.* II. 5. ibidemque L'EMPEREUR. not. 7. qui praeter alia monet, podium hoc, ex Judaeorum narratione, saeculo demum seriore, propter nocturnam celebritatem quandam, (de qua leg. IKENIUS, C. XXI. §. XXVIII.) fuisse exstructum, ne faeminae viris am-

amplius permistae essent. Simile quid in synagogis Judaeorum observari fuit, ut cap. sq. §. VI. videbimus.

II. Γαζοφυλάκιον, ejusque in primis usum, satis copiose IKENIUS describit. Leg. Cod. *Schekal.* C. III. IV. Operis *Surenhusiani*, T. II. p. 184. sqq. coll. IKENIO, C. XXI. §. I. Plura de illo dabunt LIGHTF. in *Decad. Chorogr.* Marco praemissa, C. 3. §. 3, 4. ubi etiam, de tribus cistis, dein ab IKENIO memoratis, et LAKE M. O. *Phil.* P. V. Obs. 6. Alia multa in templo fuisse γαζοφυλάκια, auctor est JOSEPHUS, *de B. J.* VI. 5. §. 2. Huic vero, de quo nunc loquimur, κατ' ἐξοχὴν id nominis tributum videtur. Ejus jam fit mentio 1 Macc. XIV: 49. et 2 Macc. III: 6. 23, 28.

Proprie γαζοφυλάκιον significat *receptaculum*, in quod reconduntur numi: verum etiam de loco, ubi thesauri custodiuntur, usurpari solet; quare Interpp. Alexandrini Hebraicum לִשְׁכָּה, *conclave*, reddunt per γαζοφυλάκιον, locis libri Nehem. §. sup. laudd. et alibi, quamvis omnia templi conclavia, לִשְׁכָּה vocata, reponendis gazis destinata non essent. Sic enim Dominus Jesus *sedens* docuisse dicitur *in gazophylacio*, Joh. VIII: 20. coll. 2. et *consedis* e regione gazophylacii, Mr. XI: 41. ad quae ll. legg. WOLF, in *Cur.* et LIGHTF. in *H. H.* maxime vero LAMP. ad Joh. I. coll. CARPZ. ad GOODW. p. 291. sq. Huc porro
Ju-

Judam retulisse pessimam proditionis nefandae mercedem, Matth. XXVII: 5. existimat LAKEMACHERUS, l. 1. Caeterum nonnulli gazophylacium, de quo disferitur hac §. minus recte quae siverunt in atrio interiore, rectius alii, cum ΙΚΕΝΙΟ, in exteriori illud collocant.

§. XVI.

Collectioni donorum in usum publicum templi oblatores inserviebant tredecim a sa.

Vasorum illorum, quae a forma, quum superior eorum pars angusta, inferior lata esset, appellabantur שופרות, *buccinae vel tubae*, imaginem exhibet RELANDUS, in libro *de spoliis templi Hierosolymitani*, C. 12. p. 126. et ed. noviss. p. 188. Leg. Idem, *Disf. V. de Numis Samaritanis*, p. 218. sqq. De iisdem vasis exponit LIGHTF. in *Decad. Chorogr. Marco praemissa*, C. III. §. 2. Huc autem nonnulli putant respici Mr. XII: 41. et Luc. XXI: 1. Immo etiam STEPHANUS LE MOYNE, *Var. Sacr. T. II. p. 70. sqq.* aliquae hac re illustrent J. Christi verba, Matt. VI: 2. Hanc vero explicationem IKENIUS *Disf. sing. quae in ejus Disf. Phil. Theol. est XXI.* repudiat, locutionem illam interpretandam ratus more Monachorum mendicantium in Oriente, qui, stipem rogantes, buccina canere soleant. Cui tamen interpretationi obstare censent alii,

monachos illos buccinam inflantes stipem accipere solere, sed Pharizaeos, eandem erogantes, l. l. dici buccinam adhibere. Quamobrem fortassis commodius locutio haec improprie intelligitur, aut ab usitato derivatur proverbio. Plura dabunt WOLF. in *Cur.* et KOECH in *Anal.* ad illum l. Conf. etiam dicenda P. III. C. VII. §. ult.

§. XVII.

Hic quoque rectissime quaeritur conclave silentium et conclave vasorum.

I. De duplici conclavi illo leg. LIGHTF. in *Dec. Chorogr.* Ma'c. praemissa, C. 3. §. I. RELANDUS quidem ea transfert in atrium interius, seu Israëlitarum, P. I. *Antiqq.* C. 8. §. ult. Sed minus recte. Nam, quod ad conclave *silentium* attinget, si illud in atrio interiore fuisset, mulieres ab his eleëmofynis (ut vocantur) dandis semet debuisent abstinere. Et, quantum ad *vasorum* conclave, haud satis accurate RELANDUS eo utitur argumento. quod inde petita sint quotidie vasa ministerii, quum huic usui conclave aliud, de quo inf. §. XXXIV. fuerit dicatum.

A. Prius illud, cujus mentionem facit IKENIUS, quidam habuerunt pro conclavi Esaeorum, quoniam libri nonnulli, in cod. *Schekaltm*, c. V.
m.

m. 5. habent nomen **ד'נדנ**, vel quoniam existimabant, Esaeos appellatos fuisse, a tranquillo vitae genere, **ד'נשן**, *silentes*; vid. SCHLICHT. in *Decimis* S. p. 285, sq. Alia aliis, quibus et IKENIUS accedit, sententia placet. Arbitratur autem LE MOYNE, l. l. huc respicere Dominum Jesum, quando praecipit, ut ἐλεημοσύνην erogemus ἐν τῷ κρυπτῷ, Matt. VI: 4 quae tamen opinio, post illa, quae §. sup. dicta sunt, sese amplius tueri non potest. Add. de conclavi hoc LIGHTF. in *H. H* ad Matt. VI; 2.

B. Quale fuerit *conclave vasorum*, dilucide Ικ. exponit.

II. Monet praeterea Ικ. in eodem atrio mulierum, primo anno Heptaëridos, Legem fuisse recitatam; qua de re dicendum C. XXI. §. L. et P. II. C. III. §. XI.

§. XVIII.

Integrum spatium, quod atrium mulierum sequebatur, Judaeis κατ' ἐξοχήν atrium audit.

Leg. Cod. *Middoth*, II: 5. et V: 1. (coll. L'EMPEREUR.) item JOSEPHUS, *de B. J.* V. 5. §. 3.

Prae.

Praecipue hic memoratu digna est locutio *רֹאשׁ שִׁירֵי הַמַּעֲלוֹת*, quae in Psalmorum CXX—CXXXIV. inscriptionibus legitur. Commodius autem de illa disputabitur C. XIX. §. X. et XXI. §. XXVIII.

§. XIX.

Per Murum ad Orientem aditus pandebatur, mediante porta, quae sub templo II. Nicanoris appellatur, quamvis et plura alia nomina gerat.

I. Portae septem atrii hujus in templo II. quas memorat IKENIUS, percensentur cod. *Middoth*. I: 4, 5. ubi conferendus L'EMPEREURIUS. Dum alii huic atrio plures paucioresve assignant portas, inde hoc fieri videtur, quod, vel omnes promiscue, vel maxime celebres modo, numerent. FLAVIUM, decem portas memorantem, sequitur SCHULZIUS, l. I. §. 10.

II. Portam Nicanoris minus recte L'EMPER. ad cod. *Midd.* I: 4. et II: 6. arbitratur, ex antemurali (ut vocatur) spatio, in atrium exterius, five mulierum, duxisse. Etenim contrarium vel ex eo liquet, quod, quae peragerentur in atrio interiore, apud Judaeorum Magistros dicuntur peracta esse, *ad*, five *ante*, portam Nicanoris. Rectius affirmat IKENIUS, per hanc portam aditum

tum patuisse, ex atrio mulierum, in atrium Israëlitarum, sive interius. Sic etiam LIGHTFO-
THUS existimat, in *Descriptione templi*, c. 20:
Add. WAGENSEILIUS, ad Cod. *Sota* I: 5.
not. 6.

III. In primis adhuc observamus, prodigium il-
lud, quod in porta Nicanoris factum sit, ab ipso
jam perhiberi JOSEPHO, L. VI. *de B. J.* c. 5.
§. 3. et TACITO, *Hist.* V. 13. Solent autem
Judaei affirmare, factum fuisse prodigium illud,
quadraginta annis ante excidium urbis et tem-
pli, quum tamen JOSEPHUS tantum loquitur
de quatuor annis. Conf. MAJUS, *Obs. Sacr.* P.
II. p. 77. Fallitur saltem BUXTORFIUS, refe-
rens huc, in *Recensione Operis Talm.* (subjuncta
libello, *de Abbreviaturis Heb.*) p. 218, sq.
prodigium, quod, J. Christo moriente, factum
legitur apud Evangelistas, e. c. Matt. XXVII:
51. Ceterum, de hac porta, de prodigio hoc,
itemque alio, quod ineptientes Judaei fingunt,
quodque refert L'EMPEREUR. ad Cod. *Midd.*
II: 3. not. ult. diligentius exposuerunt WA-
GENSEILIUS et LIGHTFOTHUS, II. II.
sicut etiam postremus hic, in *Centur. Chorogr.*
Matt. praemissa, C. 30.

IV. Denique IKENIUS portarum illarum
altitudinem et latitudinem, Judaeos sequens,
definit, a quibus tamen itidem differt JO-
SEPHUS, monente laud. SCHULZIO, §.
II. qui et vela, iisdem portis a Rabbinis tri-
bu-

buta, sed FLAVIO ignorata, removet §. 12.

§. XX.

Conclavia hic memorantur plurima.

Non opus est, his conclavibus diu insistere. Etenim,

I. quae in templo I. fuisse dicuntur, cognosci possunt e II. Jer. et 2 Reg. IKENIO laudd. praeter quae vix aliquid certi de iis affirmare possumus. Conf. RELANDI *Antiqq.* I. 6. §. 14. ed. RAV. et BOCHARTI *Hieroz.* P. I. L. II. C. 10.

II. Eorum, quae Magistri Judaeorum tribuunt templo II. potiora percenset REL. *Antiqq.* I: 9. §. 6. Conf. etiam, de duobus prioribus, Cod. *Midd.* I: 4. de sex reliquis, australibus ac septentrionalibus, ejusdem Cod. V: 2, 3. ibidemque L'EMPER. in notis.

§. XXI.

*Præcipue vero, in hoc latere, celebris est
Domus foci.*

Legg. hic iterum RELANDUS l. 1. §. 7. et nominatim de structura, *domus foci* appellata, et quatuor ejus conclavibus, Cod. *Tamid.* c. I. m. 1. item Cod. *Midd.* I: 5. sq. coll. Interpp. Judae.

daeis Christianisque ad illa loca. Monemus tantum,

I. *πασοφόρια* ab Interpretibus Alexandr. atque in libris Apocryphis, frequenter memorata, nomen hoc ab eo accepisse, quod certum genus sacerdotum apud Aegyptios nomine *πασοφωρῶν*, (a *πασῶν*, id est, *thalamorum*, vel *aedicularum*, in quibus dei deaeve alicujus simulacrum esset reconditum, *gestatione*,) nuncupari solet. Hinc enim conclavia Sacerdotum vocantur *πασοφόρια*. Plura dabit SELDENUS, L. II. *de Synedr.* C. 3. p. 539 sqq. etiam CUPERUS, in *Harpocr.* p. 129. sqq. et LE MOYNE, in *Disf. de Melanophoris*, sub juncta CUPERI libro laud. p. 258. sqq.

II. Judaeorum narratio, de regibus Davidis posteris, in hoc atrio sedentibus, examinabitur §. fq.

III. Multa Judaei tradiderunt, de tecto sabbati, cujus 2 Reg. XVI: 18 fit mentio, multa de eodem disputarunt Interpp. Christiani. Docuit vero RHENFERDIUS, *Operum Philol.* p. 770. sqq. fuisse illud tectum turris cujusdam atrii interioris, supra verticem τῶν πασοφωριῶν, sic appellatum, quod Sacerdotes ex eo tempus inchoandi finiendique sabbati, edito tubae clangore, significaverint. Conf. Iκ. C. XX. §. XXIV.

§. XXII.

*Atrii hujus pars anterior appellatur Atrium
Israëuitarum.*

I. De Viris stationariis, (ut vocantur,) disserendum erit C. XI. §. XIII. ubi etiam inquiretur, an illi, stante templo I. jam fuerint?

II. Dum Judaei solium illud regium vindicant solis regibus a familia Davidica oriundis, ita hoc est intelligendum, ut velint, iis solis licuisse illo in atrio federe, id quod nemini, ne quidem Sacerdotibus, fas esset. Conf. §. sup. et §. XVII. subjuncto DEYLING. *Obs. Sacr.* P. III. obs. 3c. §. 2. Hunc vero regibus, genere Davidico ortis, habitum honorem Magistri Judaeorum, ex 2 Sam. VII: 18. colligunt, acute satis, dum modo satis vere. Etenim, sicut locus ille rem nondum probat, quandoquidem verbum *שׁוּב*, *commorandi*, pariter ac *sedendi*, habet notionem, ita nusquam sedentium, aliquoties vero stantium, in templi atriiis, regum, e Davide ortorum, narrantur exempla; vid. 2 Chr. XX: 5. 2 Reg. XI: 14. XXIII: 3. etc. Copiose magis hanc rem tractarunt (ut alios ipsis laudatos omittam) VITRINGA, *de Synag. vet.* T. I. p. 30. sqq. in primis autem EBELING. in WINKLERI *Animadv. Philol. et Crit.* p. 382. sqq.

§. XXIII.

Ab atrio Israëuitarum distinctum erat atrium Sacerdotum, altitudine, qua superficies hujus supra planitiem illius eminebat duobus gradibus cum dimidio.

Facile haec intelliguntur, quare tantum pauca erunt observanda.

I. Minus recte nonnulli suggestum Levitarum confundunt cum suggestu Sacerdotum, quum tamen ille in gradibus, quibus ex atrio Israëuitarum ad atrium Sacerdotum adscendebatur, hic vero in gradibus ipsius pronai, (conf. §. XXXVI.) quibus insistebant Sacerdotes populo benedicentes, quaerendus sit. Leg. IKENIUS, in *Symb. Litt. Brem.* T. II. p. 109. Vocabulum יִזְכֹּר, quod proprie Arabicum et Persicum est, illustravit RELANDUS, *Disfert. Misc.* P. II. p. 286.

II. Ceterum IKENIUS monet, atrium hoc, sive potius altiore hanc atrii interioris partem, ipsique aedi sacrae propiorem, atrium Sacerdotum vocitari, quod solis sacrorum ministris, Sacerdotibus, in eo versari liceret.

§. XXIV.

§. XXIV.

*Primum itaque, quod hic offendimus, altare
exterius est.*

I. De arae exterioris templi I. materia et forma, satis accurate loquitur IKENIUS. Legg. laudata ab ipso Cod. S. loca, coll. eorundem Interpp. Conferri etiam potest HENR. LAMPII Disp. Praefide A. SCHUMACHERO, Brem. 1730. ad Jes. VI: 6. §. 3. sqq.

II. Nec minus diligenter ejusdem fata IKE-
NIUS enarrat.

A. In primis quaeritur, quamdiu Salomonis ara superfuerit? Videtur autem ex 2 Reg. XVI: 14, 15. colligendum, (quamvis nonnulli id negent,) Achasum regem illam de loco suo movisse, certe aliam pessimo consilio eidem substituisse. An prorsus priorem fustulerit, minus liquet. Quoquo se illud habet modo, Hiskias Achasi aram abstulisse et aliam fecisse, multis, sicut etiam IKENIO nostro, putatur, propter locum 2 Reg. XVIII: 22. quamvis, si hunc locum conferamus cum 2 Chron. XXIX: 18, 19. rectius videatur affirmari, Hiskiam, non quidem extruxisse novam, sed veterem illam Salomonis aram purgari modo, et in suum locum restitui, curasse.

B. Quod ad IKENII sententiam attinet, sub priore jam templo, aram lapideam in locum aeneae successisse, quoniam haec in vasis aeneis Babyloniam deductis haud numeretur; eandem hanc etiam confirmare nonnulli student, loco 2 Chron. XXXIII: 16. ubi Manasse dicitur struxisse aram et quidem verbo **ויבן**, quod illi aris lapideis fere proprium arbitrantur, quum de aenea verbum **עשה** potius adhiberi soleat. Aliis autem argumenta haec non satis faciunt. Porro iidem hi observant, aeneam aram commemorari Ezech. IX: 2. unde appareat, illam eo tempore adhuc superfuisset.

III. Eadem haud dubie erant arae hujus instrumenta, quae in ara Moſis conſpeximus, C. VII. §. XIV. Forcipum ejus expreſſa fit mentio, Jeſ. VI: 6. Conf. HENR. LAMPIUS, Diſſ. laud. §. 7. in primis p. 16-18.

§. XXV.

Quicquid autem ea de re ſit, ſub templo II. altare quidem reſtitutum, non tamen aeneum, ſed ex lapidibus impolitis, ſingulis annis dealabari ſolitis, paratum.

I Macc. IV: 44.

I. Materiam, formam et dimensionem arae exterioris templi II. IKENIUS accurate deſcribit.

Leg.

Leg. in primis Cod. *Midd.* II: 1, 4. ibidemque L'EMPEREURIUS. Data etiam opera, de eadem hac ara, exposuerunt DASSOVIUS, singulari Disf. Vitemb. 1697. et CRAMERUS, libello singulari, Lugd. Bat. eodem anno. Conf. etiam, quae monita sunt C. VII. §. XII.

II. De mensura, apud IKENIUM memorata, adhuc observandum, quosdam horum cubitorum dici fuisse sex, alios quinque palmorum, univérse vero huic arae, cum cornibus, altitudinem 58. palmorum tribui; vid. RELANDUS, *Ant.* I: 9. §. 8.

III. Quod aram illam non modo quotannis, verum etiam bis, et quidem ante festos dies Paschatis et Tabernaculorum, (five, ut alii volunt, Pentecostes) dealbatam fuisse, Judaei scribunt, Cod. laud. II: 4. ejus rei rationem nonnulli, inepte admodum, a 1. Jes. I: 18. repetunt. Mos autem ille, feriori potius saeculo, superstitionis pleno, videtur tribuendus.

IV. Aliquoties, stante templo postremo, ara haec renovata est; vid. 1 Macc. IV: 44-47. (coll. 53.) et 2 Macc. X: 3.

§. XXVI.

Quodsi in tabernaculo, uti visum, ad altare, mediante clivo, adscendebatur, multo magis id in templo, ubi altitudo ejus major, fieri debuit.

De clivo arae templi, praesertim secundi, leg. H. LAMPRII Disf. ad §. XXIV. laud. §. 5. ubi et plures alii memorantur.

I. Vidimus C. VII. §. XII. arae Mosaicae clivum a quibusdam negari. Illum vero, in templi ara, utpote altiori, quam ut eo facile carere posset, fuisse, vix videtur inficiandum. Accurate eum, ad mentem Judaeorum, IKENIUS describit, e Cod. Midd. III: 3.

II. Clivum hunc sale conspersum fuisse, Magistri Judaeorum affirmant, quoniam nullis gradibus erat instructus, praetereaque ex destillante carniū pinguitudine laevis admodum, in quo igitur facile Sacerdotum adscendentium descendentiumque pedes vacillasent; vid. Cod. Erubh. X: 14. ibidemque MAIM. Porro salis cumulus ille, quem subjungit IKENIUS, falliendis sacrificiorum carniibus, erat destinatus; qua de re dicendum erit C. XIII. §. LIV.

III. Ut ad arae clivum redeamus, exiguo spatio eum distasse ab ara ipsa, Judaei tradunt, quo mem-

membra victimarum non ponerentur in ara, sed in eam projicerentur, five porrigerentur. Hoc vero superstitionem, a gentibus exteris acceptam, redolet. Conf. Cap. XIII. §. LIV.

IV. De cavo, vel foramine רבוכה, (aliis רכובה, aut רבובה,) vocato, leg. cod. *Midd.* III: 3. ibidemque omnino L'EMPEREURIUS, qui mendosa Mischnae verba corrigit.

V. Duplicem illum clivum minorem, five ponticulum, non eadem ratione omnes describunt. Legg. DASSOV. *Disf. laud.* §. 32. et CRAMERUS, lib. 1. C. 7. §. 9. sqq. IKENIUS, utrumque ad arae circuitum duxisse affirmans, sequitur R. JUDAM LEON. *de templo Hieros.* L. II. C. 12.

VI. Quemnam ordinem, in adscendendo ad aram, in eadem circumeunda, denique in descendendo de ea, Sacerdotibus observatum Judaei velint, intelligi potest e Cod. *Joma* IV: 5. et *Sebach.* VI: 3. coll. 2. ubi etiam conferendus BARTENORIENSIS, itemque ad V: 3. Plerumque ad dextram, five ad orientem, adscensum fuisse, et ab opposita parte descensum, tradunt, excipientes tamen quotidianum vini libamen, libationem aquae festis Tabernaculorum diebus fieri solitam, et holocausta avium, in quibus Sacerdotem adscendisse volunt sinistrorsum, eademque ratione regresum fuisse.

§. XXVII.

Superficies altaris erat 28 cubitorum, etc.

I. Relegantur, quae cap. sup. §. XIII. de focis tribus arae Tabernaculi Mosaici dicta sunt. Facilius illi admittuntur in ara templi, praecipue posterioris, cujus quippe superficies amplior multo erat, quam illa arae Mosaicae. Quomodo focos singulos ordinare soleant Judaei, IKENIUS, l. l. jam docuerat. Attamen ipsi, hac in re, non satis sibi constant, dum quidam duo tantum focos, alii vero quatuor, quibus, die expiationis, unus adhuc fuerit additus, numerant. Leg. Cod. *Joma*, C. 4. m. 6. ibidemque SHERINGHAMIUS, not. 2. Sed copiose exposuerunt de his, quicunque Templum vel aram exteriorem illustrarunt.

II. Quanam ratione ligna, arae huic destinata, saltem in templo posteriore, comparata fuerint, ope Sacerdotum, Levitarum, universique populi, videbimus C. XII. §. XXXIX. Conf. Neh. X: 35. (34.)

III. De cineris collecti cumulo, quem, a forma sua, pomum appellare Judaei solent, leg. JOH. MEDHURSTIUS, in Diss. *de cinere altaris exterioris*, C. I. §. 32. coll. SHERINGHAMIO, ad Cod. *Joma* II: 6. not. 1.

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Ad cornu noto-zephyrinum duo stabant simpula argentea, calce infixæ duobus foraminibus, quorum orientaliori vinum libamini, occidentali aqua in festo tabernaculorum infundebatur.

I. Duo simpula, in ipsa arae superficie, eorundemque usum, accurate IKEN. describit. Leg. Cod. *Succa* IV: 9. ibidemque DACHSIUS et CRAMERUS, in notis; conf. vero IKENIUM, C. XIV. §. XXXI. et C. XXI. §. XXVI.

II. Ad arae basin alia duo erant foramina, de quorum usu satis clare loquitur IKENIUS. Leg. Cod. *Midd.* III: 2. ibidemque L'EMPER. et Cod. *Joma* V: 6. ibidemque SHERINGH. not. 3. et CRAM. lib. 1. C. 4. §. 3. sq. Conf. quoque IKENIUM, C. XIII. §. XLVII. Sunt vero, qui haec foramina, cum duobus illis prioribus, confundant.

III. Quod ad lineam rubram attinet, quamvis ea ipsa commentis Judaicis fortasse annumeranda sit, vel saltem de solo intelligenda templo posteriore, (repetantur dicta C. VII. §. XI.) potuit tamen fieri, ut aliqua distinctio sanguinis superioris vel inferioris, hoc est, ad parietem vel ad fundamentum

tum arae spargendi, observaretur: qua de re leg. C. XIII. §. 45-48. Dissertatione autem singulari, *de filo rubro altaris Hierosolymitani*, exposuit HADR. RELANDUS, Traj. Bat. 1714. quae inserta est *Collect. Opusc.* a Cl. OELRICH-SIO curatae, T. I. P. I. p. 103. sqq. Conf. etiam Cod. Midd. III: I. ibidemque L'EMPER. et RAV. ad REL. *Antiqq.* p. 150.

§. XXIX.

Stabat altare, coram porta aedis ipsius, non-nihil tamen in austrum protractum, etc.

I. Quod ad situm attinet arae exterioris, non nihil ad austrum protractae, ex mente Judaeorum, non de Tabernaculi, sed de templi ara, Judaeos loqui arbitrer, quae quidem alta erat decem cubitos, (vide sup. §. XXIV. et XXV.) atque igitur, nisi dextrorsum aut sinistrorsum protraheretur, impediisset fere, quo minus Sacerdotes, e gradibus pronai populo bene precantes, (vid. C. XIX. §. XVII.) ab eodem conspicerentur. Etenim hi gradus modo 6 cubitorum habebant altitudinem, ut §. XXXVI. docetur. Relegatis ea, quae C. VII. §. XI. monita sunt, et conf. H. LAMPPIUM, sententiam Judaeorum de
aræ

arae situ narrantem, Disf. aliquoties laud.
§. 6.

II. Quoniam Hierosolyma, cujus pars templum erat, ex parte ad tribum Benjaminis, ex parte ad Judae tribum, pertinuisse, vulgo putatur, (de quo dicendum P. II. C. I. §. XXXV.) aram vero soli Benjaminitarum tribui vindicandam censent Judaei, id quod e Gen. XLIX: 27. elicere conantur: hinc factum fuisse affirmant, ut in angulo arae euro-
australi, ubi utriusque tribus illius fines semet attingerent, abeset fundamentum, ne aliqua sui parte ara tribum Judae contingeret. Leg. Cod. Midd. III. 1. in calce, coll. L'EMPEREURII nota ult. coll. etiam BARTENOR. ad Cod. Sebhach. V: 4. Observandum tamen, de sola itidem ara templi posterioris, quippe quae amplio-
rem locum, quam ara prioris templi, occuparet, haec narrari. Praeterea facile liquet, narrationem illam omni carere fundamento, in primis, si iis-
cum faciamus, qui urbem tribui Judae, templum vero integrum tribui Benjaminitarum, assignant, aut cum aliis existimemus, Hierosolymam non adeo ad aliquam pertinuisse tribum, quam potius Dei ur-
bem fuisse et caput reip. universae.

III. Ejusdem pretii esse videntur, quae de fo-
ramine, unde vinum in ara libatum, septuagesimo quocunque anno, fuerit repetendum, etc. Magistri Judaeorum tradunt.

IV. De loco cineris, ejusque usu, quem IKENIUS abunde exponit, legg. cod. Tamid. I: 4.
ubi

ubi IKENIUS, in nota plures memorat. Add. MEDHURST. Disf. laud. C. I. §. 32, maxime vero DASSOVIUS, eidem memoratus.

§. XXX.

Ad dextram altaris, a Fojada Pont. M. colligendis nummis, ad reparationem aedis, cista constituta est, quae sub templo II. conclavi ruinae aedis occasionem dedisse videtur.

I. De hoc conclavi quaedam disputat LAKE-MACHERUS, *Obs. Phil.* P. V. O. 6. §. 5.

II. De uncis semicircularibus, quorum usum IKEN. in §. exponit,

A. narrant Judaei, eos esse factos jussu Johannis P. M. quum antea moris fuerit, victimas securi caedere; ultimum vero hoc institutum, utpote gentibus etiam exteris usitatum, auctoritate ejusdem fuisse abrogatum. Hinc liquet, uncis illos, ipsis fatentibus Rabbinis, in templo Salomonis locum non habuisse.

B. Ad latus septemtrionale uncis hos Magistri Judaeorum volunt collocatos fuisse, quoniam victimas sanctiores non nisi in illo latere macandas sciscunt; Conf. IKEN. C. XIII. §. XL.

III. Columnae, e quibus victimae pellibus den-

nudaadae suspendebantur, erant lapideae, et a Rabbinis vocari solent עמודים ננסין, *columniae quasi nani*, h. e. depressiores. Earum usus itidem e Cap. XIII. §. XLIX, et L. apparet.

Ceterum de his singulis legg. Cod. Midd. III. 5. et Cod. Tamid. III: 5. item IV: 1. ibi. demque IKEN. in notis, subjuncto CRAMERO, *de Ara ext. templi* II. C. 8.

§. XXXI.

Spatium ad occasum atrii hujus appellatur
בין האולם ולמזבח. *Summa hujus loci*
erat sanctitas, etc.

Loca Cod. S. quae hinc lucem accipiunt, diligenter IKENIUS ipse jam indicavit. Conf. ad Joël. I. POCOCK, in *Commentar.* p. 180. sq. quemadmodum ad Matt. I. LUD. DE DIEU, in *Animadvers. ad 4. Evangelia*, et quae monebuntur inf. C. XVII. §. XV.

§. XXXII.

In hoc spatio constituit Salomo הים מוצק,
fusum ex aere solido.

Qui de amplissimo hoc aquarum receptaculo
ex-

exposuerunt, enumerantur a FABRICIO, *B. Ant. C. 9. §. 8. p. 395. ed. noviss.* Praecipui sunt LEONARDUS CHRISTOPHORUS STURMIUS, libello sing. Norimb. 1710. 8. et HERM. GID. CLEMENS, sing. Disp. Praefide LAMPPIO, Traj. Bat. 1723. habita, repetita vero in Cl. OELRICHSII *Collect. Opusc. II. 607. sqq.* Alios quosdam dein laudabimus.

I. Labro aeneo, כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת vocato, quod in Tabernaculi olim atrio fuerat, et de quo dictum C. VII. §. XV. succesfit, in templo I. הֵם מוֹצֵק 1 Reg. VII: 23. mare fustum ex aere solido, quocirca et *aeneum* appellari solet. Etenim hoc multo capacius erat, quam illud labrum Mosaicum. Apud Hebraeos autem quodcumque vas majus, aquae recipiendae destinatum, מַרְעָה, *mare*, sicut apud Graecos λάκκος, nuncupatur, quod ultimum vocabulum exhibet Cod. Alexandrinus, Sirac. L: 3. Ipsum illud mare Salomoneum satis accurate IKENIUS describit. Conf. loca ipsi laudd. item. que JOSEPH. VIII. *Antiqq. 3. §. 5.*

II. In hujus vasis descriptione

A. duplex difficultas acriter torfit Interpretes. Etenim

I. narratur 1 Reg. VII: 23. diametrum ejus fuisse 10 cubitorum, et perimetrum 30 cubitorum, quum tamen, si diameter sit 10, perimetrum esse oporteat 31 cum tribus partibus septenis ($31\frac{1}{7}$): ex proportionem, quam *Archimedis* appellant, sive potius, ut monent Mathematici serio-

ris

ris aetatis, 31 cum duabus quinis partibus, ($31\frac{2}{5}$): quamobrem B. DE SPIONOSA, et alii librorum divinatorum obtrectatores quidam, Geometricae artis ignorantiam scriptori S. exprobrarunt.

2. Altera difficultas e comparatione nascitur locorum 1 Reg. VII: 26. ubi vas hoc dicitur continuisse bis mille bathos aquae, et 2 Chr. IV: 5. ubi ter mille bathi ei tribuuntur.

B. Non eadem ratione has difficultates tollere Viri DD studuerunt.

1. Cl. IKENIUS noster a vasis illius figura solutionem repetit. Quippe, locis laud. ejus labium fuisse dicitur simile labro calicis, floribusve lilii. Hinc vero IKEN. alique censent, formam vas hoc habuisse hexagonam, praetereaue labium illud incisuris repandis fuisse praeditum. Quae si admittas, utraque difficultas evanescit. Nam, quantum ad priorem, ex Mathesi notissimum est, in hexagono diametrum accurate tertiam perimetri partem continere; quantum ad posteriorem, altero loco doceretur, vas illud, ad labii incisuras usque, re vera continuisse bis mille bathos, altero autem, illud ter mille bathos comprehensurum, si ad ora usque potuisset repleri, id quod vero, propter incisuras modo memoratas, fieri haud poterat.

2. Alii aliter ab his difficultatibus semet expedire malunt: e. c. ad priorem nonnulli respondent, scriptori S. suffecisse, numerum rotun-

D d

dum

dum exprimere pro fracto; ad posteriorem, receptaculum hoc, si ad oram extremam esset repletum, 3000 bathos cepisse, re vera autem 2000 tantum, quippe non nisi ad eam altitudinem repleti solitum, ubi superior margo, qui cum calicis margine comparatur, inciperet.

Mitto reliquorum opiniones. Legg. vero HERNIUS, *Disfert. S. L. II. C. 2.* BUDDEUS, *H. E. Per. II. Sect. 3. §. 24. not. 3.* DEYLINGIUS, *O. S. P. I. Obs. 23.* NICOLAI, in *Disp. gemina, de symmetria maris aenei*, Praef. CLAUSINGIO, *Vitemb. 1717.* LILIENTHALIUS, in *Cod. S. vindictis*, T. III. C. 7. §. 186—189. ubi priorem difficultatem, et T. V. C. 10. §. 160. ubi posteriorem, solvere studet, multique alii, ne eos repetam, qui generatim, de mari hoc, vel de templo Salomonis, data opera, disseruerunt.

III. Destinatum erat hoc vas abluendis Sacerdotum in templo ministrantium manibus et pedibus; qua de re plura C. XX. §. VIII.

§. XXXIII.

Praeter mare hoc, Salomo construi curavit decem labra aenea, 1. Reg. VII: 27. sqq. 2. Chron. IV: 6. sqq.

I. In templo priore, et mare aeneum, et alia 10
12.

labra erant, copiose ab IKENIO descripta. Conf. de iis JOSEPH. *Ant.* VIII: 3. §. 6. Sicut mare illud Sacerdotum manibus pedibusque purgandis, ita haec labra abluendis sacrificiorum carnibus, adhibebantur; vid. 2Chron. IV: 6. et conf. dicenda C. XIII. §. L. Collocari autem Salomon curaverat, mare quidem inter pronaon et aram, austrum versus, sed labrorum quinque ad dextrum, quinque ad sinistrum templi latus; vid. 1Reg. VII: 39. et 2Chr. I. I. ejusdemque cap. com. 10. Fuerunt etiam, qui existimarent, aquas ex his labris aeneo mari effluentes, descendisse in piscinam Bethesdae, cujus mentio fit Joh. V: 2. sqq. illamque hinc accepisse sanandi vim miraculo plenam: quae tamen sententia idoneo caret fundamento.

II. Sed in templo II. quod, propter Judaeorum inopiam, magis ad Tabernaculi Mosaici, quam ad Salomonei templi exemplar exstruebatur, et in quo unus tantum lychnuchus, una mensa panum faciei erant, non solum decem haec labra, sed capacissimum quoque illud aquae receptaculum, desiderabantur. Unum modo hic erat כִּיֹּר seu labrum, pariter atque in Tabernaculo Mosaico, accurate ab IKENIO descriptum, quodque itidem inter pronaon et aram positum fuisse, ac non nihil austrum versus protractum, Judaei tradunt, cod. *Midd.* III: 6. Quae vero narrantur de Filio CATINI, legere potestis in cod. *Foma* III: 10. coll. ibid SHERINGHAMIO, itemque L'EMPEREUR.

RIO, ad cod. *Midd.* l. 1. et IKENIO, ad cod. *Tamid.* l. 4. Ratio tamen, cur idem ille machinam ligneam, antliae fortassis vel cochleae instar, labro addiderit, quoniam aqua, in eo pernoctans, pollui censeretur, Pharisaicam omnino redolet superstitionem. Eandem vero hujus machinae partem, qua in labrum reducebatur aqua, Judaei de מַרְיָפָה loquentes, intelligere videntur Cl. VRIEMOETO, *Obs. Misc.* c. 8 impr. c. 6. sqq. conf. dicenda C, XX. §. XI.

§. XXXIV.

In hac regione, propius tamen clivo altaris, stabant adhuc duae tabulae. Denique illic quoque collocantur duae columnae, quibus duo Sacerdotes, tubis argenteis clangentes, tempore oblationis sacrificii jugis et libationis aquae, insisterent.

I. De duabus his tabulis five mensis, leg. cod. *Schekal.* VI: 4. ibidemque BARTENOR, qui de priori monet, illam non fuisse auream, vel argenteam, sed marmoream, quia marmor sit frigidum et carnes a corruptela confervet, de posteriori autem affirmat, ei quocumque mane vasa ministerii, numero nonaginta tria, fuisse imposita. Conf. etiam CRAMER. *de Ara exter.* C. 8. §. 2. p. 134. sq.

II. Duarum columnarum, quas IKENIUS subjungit, mentionem facit R. JUDA LEO, L. II. *de templo* C. 15 §. 91. conf. dicenda C. XXI. §. XXVII.

§. XXXV.

Aedes ipsa lapidibus candidissimis structa, in tres partes distincta fuit, Pronaon, Sanctum et Sanctum Sanctorum. Ante Pronaon Salomo poni curavit duas columnas, quarum quae ad dextram stabat יבין, quae ad sinistram בעז appellabatur.

I. Observari meretur, templum, pariter ac Mo-
fis Tabernaculum, antica parte ad Orientem res-
pexisse; cujus rei rationem Cap. sup. §. XX. jam
exposuimus. Lucem vero hinc accipit Ezech.
VIII: 16.

II. De materia templi pauca sunt monenda.

A. Extrinsecus illud e lapidibus candidissi-
mis, arctissime junctis, erat exstructum; quocirca
JOSEPHUS affirmat, templum, eminus conspec-
tum, imaginem veluti montis nivei habuisse. Legg.
eum VIII. *Ant.* 3. §. 2. ubi de templo I. item-
que XV: 11. §. 3. et *de B. J.* V: 5. §. 6 ubi de
templo II. ubi etiam illud laminis aureis hinc inde
exornatum fuisse scribit, quae ei ad exortum so-

lis, splendorem conciliaverint igni similem. Addunt Judaei, parietes distinctos fuisse viridi marmore, quocirca templum eminus spectantibus imaginem fluctuum maris aestuantis exhibuerit.

B. Intrinsecus templum Salomonis ligno cedrino obductum erat et auro tectum; vid. 1 Reg. VI: 14-22. Crassitudinem vero hujus auri nimium augent Judaei. Conf. LAKE. *Obs. Phil.* P. VIII. obs. 5. §. 2. sq. Sunt etiam, qui auro illi gemmas addunt, refutati ab IKENIO in *Symb. Litt. Brem.* T. II. p. 109. sq. et HEINIO *Disf. Sacr.* L. I. C. 10. §. 7.

III. In ipsa aede, porro IKENIUS memorat pronao, sanctum et sanctum sanctorum, quae singula in sqq. pertractantur.

IV. Prius vero, quam ad pronao accedamus, occurrunt nobis, in templo quidem Salomoneo, (in Sorobabelico enim deerant:) duae columnae, de quibus potiora notabimus.

A. Quod ad earum situm attinet, sunt, qui in ipso pronao, sunt vero, qui rectius, cum IK. nostro, ante pronao, eas collocent. Salomon enim posuisse illas dicitur 2 Chr. III: 16, 17. על פני ההיכל et לפני הבית, ante domum, ante templum: cui non obstat, easdem 1 Reg. VII: 19, 21. constitutas fuisse legi באולם et לאלם, in pronao, quum ultimae hae locutiones e prioribus sint illustrandae; conf. SCHLICHT. in *Dec. Sacr.* Obs. 34. §. 11. sq.

B. Hinc vero intelligitur, non ad firmitatem

aedis, sed ad decus et magnificentiam ei concilianda, illas fecisse. Neque igitur opus est, cum quibusdam arbitrari, columnam nubis et ignis, Tabernaculo olim insidentem, earum occasionem praebuisse. Suspiciantur etiam nonnulli, columnis his quaedam fuisse insculpta, aut tabulas ex iis suspensas, atque illuc respici Apoc. III: 12. sed sine causa idonea haec dicuntur, et prioribus loci illius verbis, ad ornatum potius, quem columnae, vel cuicumque templo, vel in primis Salomoneo, conciliarent, respicitur, ut sensus sit, vincentem aliquando coeli egregium ac perpetuum fore ornamentum.

C. Ipsas columnas illas accurate IKENIUS describit; vid. 1 Reg. VII: 15. sqq. 40—46. unde etiam liquet, Hiramum Tyrium eas fecisse, conflasseque easdem cum aliis vasis aeneis, in planitie Jordanis, in terra argillosa, h. e. formis ex argilla factis. Similia repetuntur 2 Chr. III: 15—17. et IV: 11—17. Conf. etiam JOSEPHI *Ant.* VIII. 3. §. 4.

1. Videntur illae IKENIO ordinis Corinthiaci fuisse, fortassis, quoniam vetustissima quaedam aedificia, quae in Oriente adhuc supersunt, quaeque Salomoni tribuuntur, ad hanc formam dicuntur exstructa. Verum non desunt, qui easdem cum ordine Ionico comparare malint. Et, si vel maxime agnoscendum foret, illis nil prorsus cum quinque celebratis Graecorum Romanorum-

que ordinibus commune fuisse, frustra tamen id vituperarent Codicis S. obtrectatores.

2. Intus cavas fuisse has columnas, earumque aes quatuor digitos crassum, e Jer. LII: 21. intelligitur, sicut etiam, perimetrum earundem fuisse duodecim cubitorum. Hic autem perimenter, non de columnis singulis, sed de ambabus simul sumtis, accipiendus videtur, (Conf. 1 Reg. VII: 15.) ut igitur columnarum singularum perimenter fuerit sex cubitorum, diameter vero circiter duorum, sive, ex proportione. quae Archimedis vocatur $1\frac{10}{11}$ et, ex feriorum sententia, $\frac{286}{314}$.

3. Altitudo columnarum 1 Reg. VII: 15. 2 Reg. XXV: 17. (JUN. 20) et Jer. I. I. cubitorum 18. sed 2 Chr. III: 15. cubitorum 35. fuisse dicitur ubi itidem liquet, altero loco de singulis, altero de geminis, sermonem esse. Quod vero ad unum cubitum attinet, qui vel sic tamen superesse aut deficere videtur, observarunt Viri DD. altero loco solius scapi rationem haberi, altero scapi cum plintho, dimidium cubitum alto.

4. Denique in capitulis columnarum alia sese offert difficultas, quum 1 Reg. VII: 16. item 2 Chr. III: 15. eorum altitudo quinque cubitorum fuisse dicatur, comm. 19 autem, cubitorum quatuor, et 2 Reg. XXV: 17. (JUN. 20) trium modo cubitorum. Sed, sicut diversis illa constabant partibus, atque ornamentis, ita haec difficultas facile tollitur. Plura de his capitulis dabit

SCHLICH.

SCHLICHTERUS, in *Decimis Sacris*, Obs. 34. qui et Amos. IX: 1. eo respici existimat.

De his columnis Salomoneis exposuerunt, dissertationibus singularibus, PLESKENIUS, Praefide WICHMANSHAUSENIO, Vitemb. 1719. J. G. MICHAËLIS, Francof. ad Viadr. 1733. et Jo. FRID. KILCHBERGERUS, Berol. eod. anno; quibus praesertim adjungendus LILIENH. *Vnd. Cod. S. T. III. C. 7. §. 180 — 185. itemque T. V. C. 10. §. 159.*

§. XXXVI.

Adscende'atur ad Pronaon gradibus, quorum in templo II. numerantur XII. Pronaon ipsum longum erat X. latum XX. altum CXX. cubitos 2 Chron.

III: 4.

I. In his gradibus, quorum etiam JOSEPHUS meminit, de B. 7. V: 5. §. 3. quorumque, in altero templo, numerum ac dispositionem IKENIUS e Cod. *Middoth*. III: 6. describit, consistebant Sacerdotes, populo bene precantes. Conf. IKEN. C. XIX. §. XII.

II Pronaon

A. appellatur אולם, quod vocabulum a verbo Arabico اول notat id, quod *primum* est, seu

loco, seu tempore, ut docuit RHENFERDUS, *Opp. Philol.* p. 798. sq. Hinc vero usurpatur de *priori* domus parte, et hoc in negotio recte per *πρόναου* redditur; quemadmodum JOSEPHUS idem hoc et *προπυλαίου* nomen adhibet, de templo I. loquens, *Antiqq.* VIII. 3. §. 3, 4. Attamen RAVIUS, ad RELANDUM, p. 163. verbum Chaldaicum *אלן*, corroboravit, firmavit, huc advocat, quandoquidem firmamenti loco essent hujus generis aedificia iis, quibus praestruerentur.

B. Dimensionem pronai optime IKENIUS enarrat. Ex quo liquet, si ejus altitudo cum illa aedis ipsius comparetur (quae proprie tantum erat XXX cubitorum, ut §. XXXIX. videbimus) etiamsi conclavia super eam (de quibus § XLIV.) admittantur, iisque cum tecto, tribuatur altitudo L. cubitorum, frontem pronai XL. cubitis altior rem tecto ipsius aedis fuisse. Conf, dicenda §. XLVIII.

§. XXXVII.

Portae, Herodis aetate, altitudo XL. latitudo XX. cubitorum tribuitur, loco valvarum autem illic dicitur fuisse velum pretiosissimum, a quo, mediante alio velo, minoris pretii, illi oppanso, coeli injuriae arcebantur.

I. Pronao templi II. portam tribuit FLAVIUS, de B. J. V. 5. §. 4. altum cubitos LXX.
la.

latam XXV. foribus haud instructam. Sed altitudo illa et latitudo, velumque illud, quorum I K. meminit, Magistros Judaeorum, in cod. *Midd.* III: 7. habent auctores, e nonnullorum quidem opinione, de apertura sola, sine reliquis portae partibus, intelligendos. Conf. dicenda §. XXXIX. Porro velum hoc identidem ad latera retractum quidam volunt, ut ἀναθήματα pronai, de quibus §. sq. conspici posset. Quocunque modo autem illa se habuerunt, saltem pronai Salomonei janua ejusmodi velo carebat, teste JOSEPHO, *Antiqq.* VII: 3. §. 3.

II. *Super porta hac alligata fertur lingua coccinea, in die expiationis albescens;* Lingua coccinea in Judaeorum scriptis frequenter memorata, proprie erat textum staminis lanei, rubro tinctum colore, et sic appellatum, quoniam linguae formam habebat. Narrant iidem Judaei, die expiationis eam albescere solitam; vid. Cap. XXI. §. XXXIX.

III. *Ibidem cernebantur quinque מלתראות μέλαθρα,* seu transversae trabes, diversae longitudinis totidem ordinibus lapidum distinctae, variisque imaginibus exornatae. Plura de his trabibus legantur, cod. *Midd.* l. l. ubi conferendus L'EMPEREURIUS.

IV. *Vasa pronai praecipua sunt duae mensae, una marmorea, in qua panes propositionis novi in Sanctum inferendi, altera aurea, in qua veteres elati deponebantur.* Legg. de his mensis, codd. *Scha.*

Schekalim VI: 4. et *Menach.* XI: 7. Facile vero intelligitur, ad posterius templum has menfas pariter ac reliqua, §. hac IKENIO memorata, pertinere.

§. XXXVIII.

In eodem (prona) suspensus quoque creditur Davidis clypeus, 2 Reg. XI: 10. et alia ἀναθήματα.

Sicut gentium aliarum templa plerumque ἀναθήματι, seu donariis suspensis, exornabantur; (qua de re leg. DEYLING. O. S. P. II. Obf. 42. §. 5.) ita et in templo Judaeorum talia haud deerant. Pronao prioris templi, praeter clypeum Davidis, etiam Goliathi gladium, de quo I Sam. XXI: 10. (9) multi assignant. Quantum ad ἀναθήματα templi posterioris pronao consecrata, eorum praecipua IKENIUS enumerat, percensenda breviter, postquam generatim monuimus, illorum expressam fieri mentionem, Luc. XXI: 5.

Ἀναθήματα templi Hierosolymitani illustravit Jo. GOTTL. RICHTERUS, Disf. sing. Lips. 1764. Conf. etiam RELANDUS, *Antiqq.* I. 9. §. 23.

I. Lychnum aureum tabulamque auream, in qua ultima pars Legis, de muliere adulterii suspecta, five formula mulieri huic proponenda, schedulaeque inscribenda, ex Num. V: 19 — 22. fue-

fuerit lecta, consecrasse fertur Helena, Adiabenorum (qui etiam Asfyrii olim vocati) regina, postquam ad Judaeorum sacra transiisset. Monendi autem estis, tabulam hanc, non in pronao, ubi quidem lychnus ille conspiciebatur, suspensam fuisse, sed potius, ex Judaeorum sententia, ad portam Nicanoris, ubi ejusmodi mulier exploranda, fuisse collocatam. Conf. P. II. C. V. §. XV. sq. Meminit etiam illius Helenae, ejusque magnificentiam erga incolas Hierosolymae fame pressos laudibus extollit JOSEPHUS, *Antiqq.* XX. 2 in primis §. 6. sed ἀναθήματα, quae templo illa dicaverit, prorsus tacet. De donariis, IKENIO memoratis, narratio Judaeorum legitur in Cod. *Joma* III: 10. ubi conferendus SHERINGHAMUS, not. 7, 8. Conf. porro DEYL. O. S. II. 32. §. 8. et WAGENSEILIUS ad Cod. *Sota* II: 3. not. 5.

II. De mensa aurea, quam donasse dicitur Ptolomaeus Philadelphus, leg. JOSEPHUS, *Antiqq.* XII: 2. §. 7. sq.

III. Vitis aureae itidem JOSEPHUS mentionem facit, *Antiqq.* XV: 11. §. 3. et de B. J. L. V. C. 5. §. 4. itemque, ut multis quidem videtur, renitentibus tamen aliis, FLORUS, *Hist.* III. 5. cujus verba: *sub aureo uti coelo*, a quibusdam leguntur: *sub aureo vitem coelo*. Vidd. Criticorum notae ad illum l. coll. HASAEI Diss. de Ὀνομαστρεία Judaeorum. Atque hinc nonnulli factum

tum existimant, ut Bacchi cultum Judaeis gentes
exterae aliquando affingerent.

Copiose magis, de vite aurea templi II expo-
suerunt DAN. FR. JANUS, *Disf. sing.* Lips.
1706. et JOH. CASP. HULDRICUS *Satur.*
Disf. P. II. p. 271. Conf. cod. *Midd.* III: 8. ibi-
demque L'EMPEREURIUS et SCHULZ. laud.
sup. *Prolus.* §. 18., qui Rabbiorum de hac vite
narrationes explodit.

IV. Coronas illas derivant Judaei a I. Zach.
VI: 9. 10. Probabile tamen est, alteram corona-
rum ibi memoratarum fuisse auream, sed argen-
team alteram; ut ergo minus recte nonnulli, etiam
Christianorum, de duabus aureis loquantur. Leg.
autem, de his coronis, ac de catenis aureis, quas
IKENIUS subjungit, Cod. *Midd.* l. 1. coll.
L'EMPEREURIO.

§. XXXIX.

*A Pronao separabatur sanctum muro, in quo
porta Judaeis Magna dicta. Ad utrumque
latus ejus ostiolum parvum, שש, Ju-
daeii collocant.*

I. Porta haec

A. vocabatur *Magna*, non quod reliquis es-
set major, sed propter ostiola, lateribus illius ad-
junc-

juncta. Ejus mensuram et valvas IKENIUS describit, ex mente Judaeorum, Cod. *Midd* IV. 1. ubi consul. L'EMPER. Videntur nonnullis Talmudici, de spatio portae, quod aperiri posset, verba facere, JOSEPHUS autem, *de B. J.* V. 5. §. 4. ei altitudinem tribuens 55. cubitorum, latitudinem 16. simul de illius liminibus, postibus, reliquisque ornamentis: cui tamen sententiae haud favet SCHULZ. *Prolus.* aliquoties laud. §. 17. Leg. de eadem hac porta, Cod. *Tamid*. III: 8. ibidemque IKENIUS, not. 1, 2. Haec autem singula in primis pertinent ad templum posterius. Quantum ad Salomoneum, quamvis valvas illius describi 1 Reg. VI: 34. plerique censeant, quorum etiam quidam, pro קלעים, legendum esse arbitrantur צלעים, quod nomen in priori occur- rat ejusdem parte et *ta'ulas* significet, non desunt tamen, qui nomen קלעים de *velis* accipere malint, e. c. RAV. ad REL. p. 104. not. 9. Ex hac ultima igitur sententia, (sed quae priori vix videtur praeferenda:) velum non modo e porta posterioris templi, ut IKENIUS scribit, verum etiam prioris, suspensum fuisset. De velo templi II. expresse loquitur FLAVIUS, l. 1.

B. De ostiolis duobus illis portae magnae dis- feritur in Codd. *Midd*. IV: 2. et *Tamid*. III: 7. Australe vero ostiolum semper clausum fuisse, ex Ezech. XLIV: 2. Judaei exsculpunt, satis quidem inepte, quum ibi de porta ipsa, non de ostiolo hoc, sermo sit.

II. *Dimensio sancti, in relatione ad tabernaculum, dupla erat, longitudo sc. XL latitudo XX. cubitorum altitudo parietum eadem. In templo II. altitudo dicitur fuisse XL. cubitorum.*

A. Quod ad sancti in templo priore dimensionem attinet, repugnantiam, quae in altitudine sancti esse videtur, quando 1 Reg. VI: 2. ubi ea fuisse dicitur 30 cubitorum, comparamus cum comm. 20. ubi tantum 20. cubiti eidem tribuuntur, erudite IKENIUS, post RELANDUM, P. I. *Antiqq.* C. 7. §. 5. tollit, parietum altitudinem ab altitudine laquearis medii discernens. Huic tamen explicationi dubium quoddam apponit RAV. ad REL. l. l. Alii censent, commatum illorum priore, altitudinem sancti, posteriore autem, sancti sanctorum, commemorari. Legg. *Interpp. Britanni* ad comma utrumque.

B. Templi II. altitudinem 40 cubitorum fuisse, traditur Cod. *Midd.* IV: 6.

§. XL.

Vasa sancti in templo, cum illis, quae in tabernaculo fuerunt, conveniebant, discrepabant tamen numero, Lychnuchos enim Salomon, loco unius, decem fecit et totidem mensas, 2 Chron. IV: 7, 8.

I. Hactenus de templo priore ΙΚ. loquitur.

A. Quantum ad 10 Lychnuchos totidemque mensas, a Salomone parata,

i. exi.

1. existimant nonnulli, iis illum addidisse lychnuchum et mensam Tabernaculi Mosaici, ut igitur utriusque generis undecim in templo priore essent: quod tamen, fundamento quippe carens, alii negant.

2. Sunt etiam, qui dubitent de eo, an omnes hi lychnuchi fuerint accensi, singulaeque mensae hae panibus instructae: verum rationibus destituuntur, quum illud omnino appareat e 2 Chr. IV: 19, 20. quumque Salomonis aedificium, Tabernaculo Mosaico longe magis spatiosum, idem hoc postulaverit.

3. Dum feriori tempore (vid. 2 Chr. XXIX: 18.) unius tantum mensae fit mentio, impiis rebus, qui vasa sacra abstulerint, id videtur adscribendum.

B. Sed aram suffimenti non nisi unam Salomon templo suo consecravit; 1 Reg. VI: 20, 22. et 1 Chr. XXVIII: 10. Sic etiam, in templi huius atrio, non nisi una erat ara, quamvis magnitudine superaverit aram Tabernaculi Mosaici, quum tamen in eodem, praeter amplissimum mare aeneum, decem alia labra essent. An major etiam fuerit suffimenti ara Salomonea, quam quidem Mosaica, non traditur.

II. *In templo II. vasa haec iterum, ut in tabernaculo, singula tantum fuerunt etc.*

A. Supra jam animadvertimus, alterum templum, propter tenuiores Judaeorum fortunas, magis ad simplicitatem Tabernaculi Mosaici, quam

quam ad Salomonei templi magnificentiam, formatum fuisse. Unum igitur lychnuchum, mensam unam, huic dedicarunt, quae vero, pariter atque ara suffimenti, ex auro erant parata, (sicut ad aureum templi posterioris lychnuchum respici videtur Zach. IV: 2) sed quae, cum omni reliquo auro, Antiochus Epiphanes in Syriam asportavit, ut legimus I Macc. I: 23. sq. Iis autem novum rursus vasa substituisse Chasmonaeos, ejusdem libri IV: 49. perhibetur. Praeterea Judaeorum Magistri ante hunc lychnuchum lapidem fuisse positum volunt, tres gradus altum, cui lychnos aptaturus Sacerdos insisteret.

B. Ea, quae in calce §. de arcu Titi Vespasiani, IKENIUS memorat, libello singulari, *de spoliis templi Hieros.* inscripto, et Traj. Bat. 1716. iterumque 1775. 8. edito, eruditissime explicuit RELANDUS.

C. Narrant vero etiam Judaei, fuisse, in antica templi parte, fossulam quandam, cujus usum intelligetis ex IK. P. II. C. V. §. XV.

Ceterum de his templi vasis legi possunt scriptores iidem, quos Cap. sup. de ipsis disputans, laudavi. Subjungatur JOSEPHUS, *Ant. J.* VIII: 3. §. 7. ubi de templo priore, et *de B. J.* V. 5. §. 5. ubi de posteriore loquitur.

§. XLI.

Sanctum a Sancto Sanctorum separabat paries ligneus, auro obductus, et super illo opus reticulatum ex catenulis aureis faciunt. In illo erat ostium pentagonale, valvis quidem ex ligno שַׁמַן auro tectis, sed semper patentibus, instructum, clausum autem velo pretiosissimo פֶּרֶכֶת, quod tangentes veetes arcae foederis nonnihil versus Sanctum protuberare faciebant. 1 Reg. VI: 31. sqq. VIII: 8. et 2 Chron: III: 14.

I. De templo priore loquens IKENIUS hæc observat.

A. Opus illud reticulatum, super pariete adytum claudente, positum Judæi censent, ut fumus, in ara suffimenti excitatus, per foramina hæc in adytum penetraret.

B. Ostium illud pentagono simile quidem haud admittunt, quum, reliquis omnibus templi portis quadratis, verosimile non videatur, Salomonem ejusve architectos unum ostium quinque laterum vel angulorum exstruere voluisse. Existimant igitur vocabulum חַמְשִׁית, 1 Reg. VI: 31. potius

significare *quintam partem* muri, aequae ac רבעית comm. 33. *quartam* muri partem notet. Vid. HEIN. *Disf. S. L. 1. C. 6. §. 2.*

C. Quae ad velum כרכת spectant, ea IKENIUS jam attigerat, C. VII. §. XXVII. et XXXI. Conf. inprimis 2Chr. III: 14. et V: 9.

II. In templo II. hic tantum duo vela fuerunt, vel unum utrinque dependens, interstitio unius cubiti, Judaeis טרקסין dicto, per quod Pont. M. in S. S. intrabat. Hoc illud καταπέτασμα est, quod memoratur Matth. XXVII: 51.

A. Judaeorum, ad quam respicit IKENIUS, narratio, legitur in Cod. *Joma* V: 1. ubi conf. SHERINGHAMIUS not. 8. coll. etiam LIGHTF. in *H. H.* ad Matth. XXVII: 51. Eorundem vero commenta de hoc velo, quorum specimen videre est apud SCHOETG. *H. H.* ad Matt. 1. 1. explodenda sibi sumit, alia simul, quae huc pertinent, examinans, HEIN. *Disf. S. L. 1. C. 6.* Conf. SCHULZ. §. 23. Id solum etiam monendum, contendere R. JOSE Cod. *Joma* 1. 1. unum modo fuisse illud velum. Utiq. ratio, quam pro vulgari sententia Magistri Judaeorum afferunt, fatis infirma est.

B. In vocabuli טרקסין, quod adhibetur Cod. *Midd.* IV: 7. origine eruenda, vehementer defudant Viri DD. Legg. L'EMPEREUR ad illum 1. et LIGHTF. in *H. H.* ad Matth. 1. 1. item REL. *Antt.* L. I: 9. §. 27. et RAVIUS ad hunc RE-

LAN-

LANDI I. Ultimus hic, litteris transpositis, legi vult טרסקין, illudque Graecorum θρησκευτικόν esse arbitratur. Si vero ita legendum sit, ut RAVIO placet, nomen hoc etiam compositum esse posset, e vocabulis Graecis θύρα et σηκός, quod postremum, praeter alia, interiorem templorum partem, five adytum, significat.

C. Fuerunt, qui existimarent, non interius, de quo locuti sumus, velum, sed exterius, tempore mortis J. Christi, scissum fuisse. Haud vero observarunt illi, per nomen τοῦ καταπέτασματος, quo MATTHAEUS utitur, interius velum ab *Interpretibus Alexandr.* JOSEPHO, PHILONE et scriptoribus *N. F.* intelligi; sicut etiam Paulus, hac de re verba faciens, Heb. X: 19, 20. clarissime ad velum interius respicit. Pluribus, de insigni hoc miraculo, exposuerunt praeter WOLFUM, in *Curis* ad Matth. I. DEYLINGIUS, O. S. P. I. Obs. 45. LILIENTHALIUS, *Vind. Cod. S. T. X. C.* 19. §. 129. sqq. multi-que alii.

§. XLII.

Erat autem Sanctum Sanctorum longum XX. latum totidem, et altum XX. in media vero usque ad convexum laquear XXX cubitos, 1 Reg. VI:

20. Eo Sa'omon arcam foederis, quae in penetrali Tabernaculi fuit, intulit et lapidi marmoreo אבן שתיה (ut Judaei asserunt) imposuit, appositis duobus magnis Cherubinis, qui expansis alis V. cubitorum, in medio se mutuo, ad latera autem utrumque murum S. S. tangebant.

I. Quod ad Sanctum Sanctorum attinet,

A. Appellatur hoc templi I. adytum etiam דביר 1 Reg. VIII: 6—8. coll. VI: 5, 19, 20. Repetantur, quae de hoc nomine observata sunt Cap. sup. §. XXVIII. Vocatur praeterea בית הכפרת, ab arca foederis, quae ibi erat collocata, ejusve operculo, 1 Chr. XXVIII: 11. ad quem l. consulantur Interpretes.

B. Dimensionem adyti satis dextre ab IKENIO expositam, atque ex iis, quae §. XXXIX. monita fuerunt, facile intelligendam, silentio licebit praeterire.

C. Neque iterum loquor de foederis arca, quum

quum de illa copiose dictum fuerit, C. VIII. §. XXIX. sqq. conf. 1 Reg. VIII: 1—9.

D. Narrant Judaei, impositam illam fuisse lapidi cuidam, accurate hic descripto. Verum adhuc ambigitur, utrum ejus nomen, שֵׁן reddendum per *lapidem fundamenti* seu *foundationis*, a verbo שָׁן, *ponere*, an per *lapidem potationis* a verbo שָׁתָה, cui sententiae posteriori et analogia Grammaticae favere cenietur, et locus Zach. III: 9. Multa alia iidem Judaei, sed fabulosa etiam et falsa, quantum ad hunc lapidem, tradunt. Leg. Cod. *Joma* V: 2. ibidemque SHERINGH. not. 2. et CARPZ. ad GOODW. p. 258. sq. Fusius de eodem lapide disseruit TH. HASAEUS, libello singulari, Erf. et Lips. 1738. 4. cujus summa legitur *Bibl. Brem.* Cl. I. p. 560. sqq. Paucorum vero assensum vir D. impetrabit, existimans, lapidem illum fuisse celebratissimae petrae in deserto particulam, quae, ad conservandam miraculi in ea facti memoriam, in adyto, cum amphora Mannae, (vid. I K. C. sup. §. XXXII.) fuerit custodita. Hujus enim rei nihil apud Mosen narratur, neque etiam, in prioris templi historia, ejus vola aut vestigium exstat. De posteriore templo mox plura. Conf. etiam WOLF. in *Curis*, ad 1 Cor. X: 4.

E. Cheruborum, qui penes arcam conspiciantur, figuram pronuntiat JOSEPHUS, *Ant.* VIII. 3. §. 3. qui tamen ipse, in iisdem describendis, plus uno nomine a veritate aberrat. Fuisse

se enim eos, inquit, ὀλκρούσους, et altos quinque cubitos, quum re vera lignei fuerint auroque obducti, decem vero cubitos alti; vid. 1 Reg. VI: 23. sqq. VIII: 6, 7. De Cherubis autem, ipsi arcae operculo insistentibus, dictum fuit C. VII. §. XXX.

II. *Hi (Cherubi) uti in templi Primi excidio cum arca perierunt, ita in penetrali Secundi, nihil, praeter modo memoratum lapidem, fuit.*

A. Tradunt Judaei ut jam vidimus §. IV. defuisse arcam foederis in templo Sorobabelico; vid. Jer. III: 16. (11). Non vero satis constat, quorsum illa pervenerit: quumque a Babyloniis haud abducta videatur, quippe qui eam cum reliquis templi I. vasis restituisent, de quo tamen nihil legimus, verisimile fit, arcam hanc, et quidem non sine Dei numine, in templi prioris excidio periisse. Conff. hic, praeter BUXTORFIUM, in *Historia arcae foed* C. 21. sq. CARPZOVIVS, in Disp. Praefide SCHMIDIO olim habita, insertaque ipsius CARPZOVII *Disputt. Acad.* Lips. 1699. 4. p. 47. sqq. et BUDDEUS *H. E.* P. II. Sect. IV. §. 31. not. 2.

B. An Judaeis, lapidem supra memoratum rursus in templo altero fuisse narrantibus, fides sit habenda, de eo dubitare liceret, quum affirmet JOSEPHUS, *de B. J.* L. V. C. 5. §. 5. nihil prorsus in penetrali posterioris templi positum fuisse, sicut etiam TACITUS, *Hist.* L. V. 9. de templo hoc loquens, *inania arcana* ei tribuit.

buit. Illam igitur narrationem Judaicam repudiat saepe nobis laud. SCHULZIUS, §. 24. Sed, posset etiam aliquis existimare, pleraque quid em, quae de illo lapide Judaei tradant, fidem haud quaquam mereri, lapidem vero aliquem in templo posteriore, cui deerat arca foederis, re vera saltem aetate seriore, fuisse, et aureum thuribulum, die expiationis, eidem a Pontifice M. fuisse impositum. E contrario nonnulli conjiciunt, locum Zach. III: 9 lapidis hujus in Judaeorum cerebro praebuisse occasionem, ejusque nomen שֹׁתִי for-
tas, ex verbo מִשְׁתִּי, quod ibidem occurrit, natum esse.

§. XLIII.

*Non levis inter Viros DD. quaestio est, utrum
aedes haec fenestras habuerit nec ne.*

I. Negant VILLALPANDUS, in *Ezech.* T. II. P. II. C. 34., CAPPELLUS in *descriptione templi*, apud WALTONUM, RELANDUS *Antiqq.* I. 7. §. 10. LAKEMACHERUS, *O. Phil.* P. II. obs. 6. §. 2. alique, fenestras lumen templo immittentes, et verba Hebraica 1 Reg. VI: 4. de cavis quibusdam quadratis in pariete factis, fenestrarum quidem speciem habentibus, sed clausis, explicant. Aliis, cum IKENIO nostro, contraria placet sententia, cujus etiam tres ratio-

nes potiores hic exponuntur. Accedit, quod vel decem illi lychnuchi Salomonis haud sufficiebant conclavi tam amplo, ut Sanctum templi erat, collustrando, et quod, in templi, ab Ezechiële conspecti, descriptione, expressa fenestrarum fit mentio, Ezech. XL. et XLI. pasim. Aliter quidem in Tabernaculo Mosis res sese habebat. Sed notissimum est, templum in multis a Tabernaculo illo distasse.

Ad quaestionem hanc praesertim [legi meretur CARPZOVIVS, tum in Disf. *de Deo caliginis incolae*, subjuncta GOODWINO, p. 762. sq. ubi quidem ad negantem fere accedit sententiam, tum ipsius *Commentarii* in GOODW. p. 257. sq. ubi, meliora edoctus, affirmantem amplectitur. Eadem haec arridet etiam RAVIO, ad RELANDI *Antiqq.* l. 1.

II. Figuram et rationem harum fenestrarum satis distincte, ex conjectura, IKENIUS describit. Leg. HAMELSVELDII Disf. *de aedibus Vet. Hebraeorum* C. 3. Sect. 3. §. 2. collatis iis, quae, de fenestris, in Oriente usitatis, generatim observabuntur, P. III. C. IV. §. XIV.

§. XLIV.

Praeter haec conclavia ipsam aedem constituentia, alia memorantur, tam supra quam circa illam.

Vix aliquid his addendum est. Monemus tantum,

tum, conclavia illa superiora ab Hebraeis עליות, a Graecis vero ὑπερώα, vocari. Leg. de iis, quantum ad prius templum, JOSEPHUS *Antiqq.* VIII. 3. §. 2. et, quantum ad templum alterum, Cod. *Midd.* IV. 6, Conf. etiam IKEN. P. III. C. IV. §. XIII.

§. XLV.

Illud conclave, quod supra S. S. erat, Pont. M. singulis septenniis semel lustrasse dicitur, praeterquam, si quod damnum in S. S. sarcendum esset, tum enim artifices eo ex conclavi superiori per foramen, in arca quadam sedentes, demittebantur.

I. Quae IK. hic narrat, quaeque de posteriore templo praesertim intelligenda, doctorum Gemariorum testimonio confirmat REL. *Antiqq.* I: 9. §. 29. Quippe adytum ipsum, etiam Pontifici M. non nisi die expiationis, intrare licebat. Quantum ad artifices, existimare videntur Judaei, sanctitatem loci, quem soli Pontifici M. adire fas esset, non permisisse, ut alia ratione operarii illuc venirent. Hos autem in arca inclusos eo fuisse demissos, iidem tradunt, e quo conspicerent illa modo adyti loca, ubi aliquid resarciendum esset. Leg. Cod. *Midd.* IV: 5, Coll. L'EMPER.

II. *Tectum aedis leniter fastigiatum erat, circum-*

cumdatum lorica, III. cubitos alta, cui, aequae ac fastigio tecti, laminam acutam unius cubiti, ad arcendas aves, super impositam volunt. Ceteroqui plana in Oriente aedium tecta esse solent, Conf. dicenda P. III. C. IV. §. XV. Aliter vero se se habebat templi, saltem posterioris, tectum, ex narratione Judaeorum, ipsiusque JOSEPHI, de B. J. V: 5. §. 6. qui saltem illius fastigio χρυσέους ὀβελοὺς ad aves arcendas tribuit. Praeterea Magistri Judaici, Cod. Midd. IV: 6. templi posterioris tecto adsignant

A. *loricam, מעקה, tres cubitos altam, minus quidem necessitatis, ut in aedibus privatis, (Conf. P. III. C. IV. §. XVI.) quam ornatus, gratia;*

B. *laminamque, unum cubitum altam, ab effecta (quod aves arceret) appellatam כלה ערב, hoc est, consumens corvos. Conf. BOCH. Hieroz. P. I. L. I. C. 8.*

Plura de singulis his dabit DEYLINGIUS O. S. II 27. §. 16.

§. XLVI.

Conclavia lateralialia aedem inferiorem a duobus lateribus et postica parte cingebant.

Horum numerantur XXXVIII. trina con-
tignatione sibi mutuo incumbentia. Om-
nibus his altitudo V. cubitorum, lati-
tudo autem diversa erat.

I. Expresse conclavia haec in templo I. memo-
rantur, 1 Reg. VI: 5 — 10. coll. Ezech. XLI:
8. unde simul apparet, illa, quamvis per trabes,
aedis parietibus immisfas, eidem arcte junctae es-
sent, non tamen proxime eam attigisse: ne lucem,
per fenestras in aedem inferendam, interciperent.
Atque hinc etiam repetenda ratio, cur altitudo eo-
rum singulorum non nisi quinque cubitorum esset,
(vid. 1 Reg. VI: 10.) trium vero, quae sibi su-
perimponebantur, simul sumtorum, altitudo quin-
decim tantum aequaret cubitos; quum aedes ipsa
minimum viginti cubitos alta esset, ut vidimus
§. XXXIX. Conf. quantum ad prius templum, Jo-
SEPHUS, *Antiqq.* VIII: 3. §. 2. qui triginta
ejusmodi numerat conclavia, qui tamen minus rec-
te singulis altitudinem 20, atque igitur tribus si-
mul sumtis 60 cubitorum tribuit; quantum vero
ad templum posterius, idem FLAVIUS, *de B.*
J. L. V. 5. §. 5. ubi eorum numerum non defi-
nit,

nit, quum a Talmudicis 38. numerentur, IKENIO jam enarrata. Add. Cod. *Midd.* IV: 3 — 5. Coll. L'EMPER. et LAKEMACHERUS *O. Phil.* P. V. *Obs.* 6. p. 276. sqq. Quibusnam usibus conclavia haec fuerint destinata, non satis liquet.

II. *Trabem* auream, cujus dein IKENIUS meminit, commemorat etiam JOSEPHUS, *Antiqq.* XIV. 7. §. 1. eamque a Crasso ablatam scribit.

§. XLVII.

Praeter conclavia haec lateralìa, aedi circuitus, ad austrum autem, ejus loco, impluvium tribuitur. Ad austrum et Aquilonem Pronai adhuc fuerunt duo conclavia domus secespitarum dicta.

De his leg. Cod. *Midd.* IV: 7. ibidemque L'EMPEREUR. in notis.

Id unum de domo, appellata vulgo *secespitarum*, observamus, RAVIUM, ad RELANDI *Antiqq.* P. I. C. 9. §. 18. non modo situm horum conclavium, quae minus recte RELANDUS ad spatia, quae ultra sancti (ut vocatur) et conclavium adnexorum muros excurrebant, retulisset, accuratius definire, eaque collocare, cum IKENIO, ad utrumque pronai latus, australe et aquilonale

lonare, verum etiam nomen illud Rabbanicum החליפות non de *secespitis*, sed de *vestibus*, exponere, atque igitur arbitrari, conclavia haec destinata fuisse recondendis vestimentis sacerdotum gregariorum.

§. XLVIII.

*Ex dictis patet, totius hujus aedificii non unam
omni tempore magnitudinem fuisse.*

I. De templo priore loquens IKENIUS,

A. monet, eos, qui conclavia superiora in illo admittant, (de quibus dixerat §. XLIV.) illius altitudinem, extrinsecus cum pavimentis ac tecto dimensam, ad 80 cubitos extollere. Hi quippe fundamento tribuunt 6 cubitos, aedi inferiori 30, contignationi ejusdem 5. conclavibus superioribus 30, horum contignationi 5. denique tecto 4.

B. Pronai altitudinem 120 cubitorum fuisse, c. 2 Chr. III: 4. intelligitur, ut ergo fallatur CAPPELLUS 20 solum cubitos ei assignans.

II. Templo alteri, et quidem post Herodem M. tribuitur longitudo latitudo et altitudo eadem, h. e. 100. cubitorum, quos quidem, ratione altitudinis, accuratissime digerunt Judaei, ut videre est in Cod. Midd. IV: 6, 7. Conf. REL. P. I. Antiqq. C. 9. §. 17. sqq.

III. Quum latitudo illa non nisi in priori parte
tem-

templi locum haberet, posteriori magis angusta, quumque pronaon reliqua aede esset altius, Judaei affirmant, templum eminus conspectum habuisse figuram leonis cubantis, eoque pertinere nomen *טוֹו לֵאָוִי*, quasi esset *Leo Domini*, Jesh. XXIX: 1, 2, 7. Leg. Cod. Midd. IV: 7. ibidem. que L'EMPEREUR. Non desunt tamen, qui illud accipiant de templi ara exteriori et per *focum Domini* reddant, conferentes locum Ezech. XLIII: 16. Leg. iterum Cod. Midd. III: 1. coll. L'EMPER. not. II. Quomodo alii illud nomen de urbe Hierosolyma exponant, docebunt Interpretes.

§. XLIX.

Chasmonaeorum aetate et temporibus sequentibus, variae turres aliaque opera ad muniendum templum excitata sunt, inter quae eminet Arx ad angulum septentrionalem et occidentalem montis templi sita.

I. De munitionibus Chasmonaeorum legg. 1 Macc. XIII: 53.

II. Maxime hic memoranda Arx illa, quam IKENIUS diligentissime describit. Fusius de eadem disferit JOSEPHUS, *Antiqq.* XV: 11. §. 4. XVIII: 4. §. 3. in primis autem *de B. J.* V: 5. §. 8. itemque I. 21. §. 1. Conf. praeterea LA-

MYUS, *de Templo* p. 655. LAKEMACHERUS, *Obs. Philol.* P. III. p. 293. sq. in nota.

III. De Rabbinorum בִּירָה, quod vocabulum tamen in Cod. S. etiam, sed in solis libris exsilio Babylonico serioribus, legitur, conferendus est IKENIUS, ad Cod. *Tamid.* I: i. not. 7. Huc etiam spectat locutio לפני הבירה, de qua dicitur C. XIII. §. LVIII.

IV. Ad ultima hujus §. consulatur DEYLING. O. S. P. III. Obs. 32. §. 1. Hac autem re illustratur locus Act. XXI: 34. sqq.

§. L.

Hierosolymitanum hoc templum, duo aemulata nactum est, ad ejus formam condita, alterum Samaritanorum, in monte Garizim, alterum Heliopolitarum.

I. Samaritani templi causa fuit, quod Manasses, Jojadae Pontificis M. filius, invitis Nehemia reliquisque proceribus, Sanneballati duxerat filiam, qui a focero impetravit, ut templum, Hierosolymitano simile, in monte Garizim exstrueret atque in eo sacerdotalia obiret munia, quemadmodum postea plures alii Judaei, qui uxores duxerant alienigenas, ejus partes sequebantur. Legg. Neh. XIII: 28. 2 Macc. VI: 1, 2. Jo-

SEPH. *Antiqq.* XI. 8. XII. 5. § 5. et XIII. 9. §. 1. Conff. etiam PRIDEAUX, in *Conjunct. Hist. V. et N. T. P. I. L. 5, 6, 7.* passim, qui JOSEPHUM egregie emendat, WITS. *de X. Trib. C. 3.* BUDD. l. mox laud. not. 4 ac. J. J. KESSLER. in *Disf. inaug. de promulgatione benedictionum et imprecationum a montibus Gariz et Ebal*, Gron. 1747. Sect. I. §. 5 qd et plures alios laudat.

Exstructum fuit illud templum aetate Alexandri M. et quidem, EUSEBIO teste, anno primo Olympiadis, CXL. sub initium imperii Darii Codomanni.

Ceterum templi hujus historiam narravit jam IKENIUS. Itaque monemus tantum, Samaritanos, etiam post dirutum hoc templum, monti tamen, cui illud fuisset superstructum, singularem tribuisse sanctitatem, eidemque suum cultum divinum addixisse. Conf. Joh. IV: 19 sqq.

II. Heliopolitani templi exstruendi occasionem praebebat, quod Onias III. a pontificatu erat remotus, cujus dein filius, annuente rege Philometore, templum hoc excitavit, et, ut Judaeos facilius ad illud alliceret, commendationem, sed falsam, ei quaesivit in l. Jes. XIX: 19. sqq. Leg. JOSEPH. *Ant.* XIII: 3. et *de B. J.* VII. 10. §. 2. sq.

In primis hic observandum, templum illud vulgo existimari situm fuisse in urbe Heliopoli, quum tamen IKENIUS docuerit, *Disfertt. Theol. Philol.*

16. §. 8. collocandum illud esse in Nomo quidem Heliopolitano, sed ad urbem Leontopolin. Conf. etiam, de hoc templo, SELDENUS, *de successione in Pontificatu*, p. 147. sq. Data autem opera de eodem exposuerunt CASSELIUS, *Disp. singul.* Bremæ, 1730. Praefide TH. HASAEO habita, (quam repetiit SCHLAEGERUS in *Fasc. Novo Dissertt. rariorum*, p. 1.) PRIDEAUX. *Op. laud.* P. II. L. 4 p. 381. sqq. VITRINGA reliquique Interpp ad Jes. 1. 1. BUDDEUS, *H. E.* Per. II. Sect. 7. §. 18. not. 5. multique alii.

Judaeorum de utroque templo illo narrationes collegit LIGHTFOOTUS in *H. H.* ad Matt. II: 14. et Joh. IV: 20.

C A P U T IX.

D E

S Y N A G O G I S.

Auctores hic maxime consulendos laudat **FABRICIUS** *Bibl. Ant.* C. IX. §. 9. coll. C. XXI. §. 2. Eminent inter hos praesertim **VITRINGA** P. in opere, *de Synagoga Veteri*, Franeq. 1696. 2 voll. 4. edito ac repetito Leucopetrae, 1726. cum **WOLLII** praemisfa disert. Conf. etiam **GOODWINI** *M. et A.* L. II. C. 2. ejusque Interpp. in primis **CARPZOVIVM**, porro **RELANDUM**, P. I. *Antiqq.* C. 10. p. 175. ed **RAV. LIGHTFOTUM**, in *H. H.* ad Matt. IV: 23. aliosque.

§. I.

*Praeter Templum cultui sacro inserviebant
Synagogae.*

I. Nomen συναγωγῆς adhibetur nonnunquam, de
coetu congregato, v. g. Act. XIII: 43. sed quo-
que

que interdum, de *loco* congregationis publicae, e. c. Matt. IV: 23. Luc. VII: 5. Act. XVII: 17. XVIII: 7. quemadmodum ἐκκλησία, Act. XI: 26. non modo *populum* congregatum, sed simul congregationis *locum*, significat. Conf. VITRINGA, apud WOLFIIUM, in *Curis* ad h. l. Ecd sensu Jacobus Apostolus memorat συναγωγὴν, Ep. cath. II: 2. non tamen de Synagoga Judaeorum intelligendus, sed de *loco* conventus, a Christianis, haud dubie in aedibus privatis, celebrari soliti. Leg. CARPZ. in *Epistolas Cathol.* ad illum l.

II. Ultimo sensu acceptum vocabulum συναγωγῆς congruit cum locutione Judaeis trita בתי כנסיות, quae significat *domos congregationum*. Attamen Graecum vocabulum illud latioris nonnunquam est significationis, et ab Interpp. Alexandrinis, de quacumque קהל, seu *congregatione*, usurpatur, quemadmodum C. I. §. I. monitum est, a scriptoribus autem N. F. etiam de *scholis*, ut mox videbimus.

III. Easdem domos Judaei etiam בתי תפלה, h. e. *domos precationis*, sive προσευχᾶς, nuncupant, quoniam precibus publicis praesertim erant destinatae; quocirca nomen hoc minus ambiguum est, quam illud συναγωγῆς. Atque hoc modo προσευχή etiam usurpatur Act. XVI: 13, 16. itemque apud JOSEPHUM et PHILONEM; conf. WOLF. in *Curis* ad Act. utrumque locum, et praesertim VITRINGA, de *Synag. Vet.* L. I. P. I. C. 1—4.

IV. Porro Synagogae appellabantur *ἱεσά*, ab Agatharcide, apud JOSEPHUM L. I. *contra Apionem*, de quo conf. RAVIUM ad RELANDI *Antiqq.* p. 176. Ipse etiam JOSEPHUS Synagogam Antiochensem *ἱεσά* vocat, observante eodem RAVIO, p. 179. In primis vero, post alterius templi Hierosolymitani excidium, Synagogas suas loco templi habere coeperunt Judaei, quemadmodum ipso cap. hoc passim apparebit.

V. Distinguunt Judaei Synagogas a scholis, quas vocant *בתי מדרשות*, quamvis interdum locutionem *בתי כנסיות* latiore adhibeant sensu, scholasque simul ea comprehendant. Repetantur dicta C. V. §. I. unde etiam intelligetis, in N. F. nomen *συναγωγῆς* de scholis quoque aliquando usurpari.

§. II.

Earum origo satis antiqua est, nec sine veri specie ad illa tempora, quibus Israëlita; fixam in Canaëne sedem nacti sunt, refertur.

I. Satis antiquae omnino fuerunt Synagogae, sicut liquet e l. Act. XV: 21. Non vero audiendi sunt, qui ab ipsis (ut vocantur) Patriarchis eas arcesunt. Alii, quibus accedit IKENIUS, mediam quasi calcantes viam, existimant, non diu post

post occupatam ab Israëlitis Palaestinam, illas fuisse ortas. Conff. IKENII *Disserit.* p. 609. Plurimi vero, post exilium Babylonicum, easdem rejiciunt, in quibus, praeter VITRINGAM mox laudandum, est RAVIUS ad RELANDUM, p. 180. sq. qui etiam arbitratur, primam Synagogarum fieri mentionem Pf. LXXIV: 8. hunc autem Psalmum ad tempora Antiochi Epiphanis referendum esse. Illa vero tempora ab aetate Apostolorum satis erant remota, ut Act. locus modo laud. minime obstet. Immo ipsi Judaei, quamvis alioquin in antiquitate rebus suis adsignanda plerumque nimii, Synagogarum tamen originem non supra exilii Babylonici tempora evehunt. Parum ab his differt JO. GEORG. MICHAËLIS, in *Symb. Litt. Brem.* T. III. p. 601. sq. cogitans de temporibus ipsius exilii illius.

II. Distinguenda censemus loca publici conventus, ratione hominum eorum, qui a Tabernaculo ac templo remotiores in Palaestina viverent, qualia fortasse olim jam reperiiebantur, a Synagogis propriis, quarum origo, quarumque in primis forma et habitus exterior utique seriori saeculo tribuenda.

Praesertim, de controversia illa, consulantur VITRINGA, L. I. *de Synag. Vet.* P. II. in primis C. 12. et CARPZOVIVS ad GOODW. l. I. p. 308. qui plures laudat. Add. BUDDIVS, *H. E.* Per. II. Sect. II. §. 14. not. 2. itemque Sect. VI. §. 10. not. 4.

§. III.

Ad erigendas Synagogas obligabantur omnia loca, ubi X essent homines liberi et majores. Eligebantur autem in hunc usum praecipue rura, &c.

I. Judaei volunt,

A. requiri in loco aliquo minimum 10 homines, et quidem liberos ac legitimaе aetatis, ut Synagoga admittatur: ita tamen, ut, si tot homines alicubi dentur, omnino, sub poena excidii, Synagoga sit exstruenda. Repetunt autem hanc sententiam suam ab eo, quod 10 Palaestinae exploratores *סָטָרִים*, h. e. *coetus*, appellentur. Conf. LIGHTF. in *H. H.* ad Matt. IV: 23. l. et RHENF. *Opp. Phil.* p. 294. sqq. Quippe ad Num. XIV: 27. Judaei respiciunt, ibique de folis his cogitant exploratoribus, qui quidem 12 numero fuerint, a quibus autem Josua et Caleb (non murmurantes) sint sejungendi. Sed, quam parum roboris in hoc insit argumento, vel ex eo liquet, quod illo loco de universa gente Israëlitica sermo est.

B. Numerum tamen hunc referendum volunt ad sola loca minora, quum in urbibus majoribus, illo haud contenti, praeterea 10 otiosos requirant, de quibus §. IX. Errant igitur Viri DD. qui

nu.

numerus denarium supra memoratum, de 10 his otiosis, promiscue accipiunt.

II. Rura in primis, aut loca montana, five etiam litorea, Synagogis exstruendis fuisse consecrata, aequae ac scholis, supra jam ostensum est Cap. V. §. VI. ubi simul in rationes, cur ejusmodi praesertim loca ad usum hunc eligerentur, inquisivimus: quemadmodum ratio, ob quam Synagogas juxta fontes et flumina exstruxerint, e dicendis C. XVIII. §. XIV. intelligetur. Legatis P. ZORNII *Disf. Ploenae, 1716. de scholis ad lacuum, amnium et fluviorum crepidines*, aliamque CHRISTIANI DUTSCH, Lips. 1713. *de sacris Judaeorum ad litora frequentatis*, itemque ELSNERUM, in *Obsf. S. et WOLFIIUM*, in *Cur. ad Act. XVI. 13.* (qui locus hac re illustratur) denique VITRINGAM, *de Synag. Vet. L. I. P. I. C. II.* De Judaeorum Synagogis prope sepulcra disputat J. G. MICHAËLIS, *Symb. Litt. Brem. T. III. p. 599. sqq.*

III. Synagogae celeberrimae plerumque etiam scholas habebant sibi adjunctas, qua de re conferri meretur, CARPZ. ad GOODW. p. 315. not. II.

§. IV.

Struere Synagogas universis quidem coetibus incumbit, licebat tamen et privatis eas erigere.

Immo profelytis etiam Synagogas exstruere integrum

grum olim erat, ut intelligitur e Centurionis exemplo, Luc. VII: 5. coll. 1—4.

§. V.

*Consecratio Synagogarum fiebat per preces,
quibus illic fufis, non exigua gaudebant
sanctitate.*

Ad hanc §. conf. VITRINGA, de Syn. V. L. I. P. I. C. 13.

I. Post factam folemnibus precibus confecrationem insignis Synagogarum exiftimabatur sanctitas, ita ut in iis nec fpuere, neque ulla ratione alia inhoneste femet gerere liceret.

II. Minor autem Synagogarum sanctitas Judaeis habetur, quam fcholarum, cujus rei haec dicitur efle ratio fatis abfurda, quod Pentateuchus Mofaicus in Synagogis, παραδόσεις vero Mifchnae et Gemarae in Scholis legantur. Unde manifeflum eft, quantam miferi hi hominum institutis, prae ipfa Dei Lege, addicant reverentiam. Repetatis dicta C. VI, §. IX.

III. Hinc igitur colligunt Judaeorum Magiftri, e Synagogis ad fcholas efle adfcendendum, idemque hoc porro exfculpunt, fatis quidem infulfe ex Pf. LXXXIV: 8. *ibunt de virtute in virtutem*, quafi dictum fit, de Synagoga feu templo in fcholam;

iam; sicut Interpres Chaldaeus verba illa reddidit. Non desunt vero, qui Judaeorum illam sententiam in sensum mitiorem interpretantur, arbitrati, eos de solis loqui Synagogis, in quibus et preces fiant et doctrina tradatur, eosdemque tantum vel-
le, Synagogas frequentius esse adeundas.

§. VI.

*Synagogae in hunc diem usque, ea ratione struc-
tae sunt, ut earum interior sanctiorque pars
introitu opposita, illam mundi plagam, ubi
templum Hierosolymitanum situm fuit,
respiciat.*

I. Cur illum situm, quem IKENIUS memo-
rat, Synagogis suis tribuant Judaei, facile appa-
ret. Sic enim Synagogam intrantes respiciunt eam
terrae partem, ubi templum, cujus tanto adhuc
flagrant desiderio, olim exstructum erat. Maxime
vero id extra Palaestinam videtur locum habere.
Fortassis etiam Daniëlis sese exemplum sequi arbi-
trantur. Conf. dicenda C. XVII. §. VIII.

II. Hac occasione observari meretur, Judaeorum
doctores plerumque Synagogas suas, illarumque
partes, denique res in iis peragendas, comparare
solere cum templo Hierosolymitano iisque, quae
ad illud olim spectarent: quod quum non satis ani-
madverteretur a Viris DD. quibusdam, in causis
vi-

videtur numerandum, cur illi formam regiminis ritusque ecclesiae Christianae, a templo potius, quam a Judaeorum Synagoga, repetere maluerint; cujus quidem opinionis plures alias rationes exponit VITRINGA, in Prolegomenis libri *de Syn. Vet.* cap. 2.

A. *Suggestum ligneum* Judaei בימה (*Byma*) appellant, vel מגדל, h. e. *turrim*, quod vero vocabulum de quocunque loco editiore, sicut etiam Neh. VIII: 4. (5.) de *suggestu*, adhibetur. Idem vocatur אלמטברא, quod nomen Judaei, Arabicae linguae imperiti, ab Hebraeorum אמר, quoniam *dictum* sit ex hoc loco, derivant, quum tamen Arabibus sit tribuendum, repetendumque a verbo *نبر* (نبر) *elevavit, extulit*. Ex hoc autem *suggestu* Lex coram populo legitur.

B. *Subsellia* itidem Graeco nomine קתדראות ab ipsis nuncupantur, erantque, ut IKENIUS abunde docet, duplicis generis. Verba autem J. Christi, Matt. XXIII: 6. de illis subselliis honoratioribus prope armarium, quae hic accurate describuntur, intelligenda videntur, quippe quae Pharisei maxime amaverint. Conf. WOLFII *Curae* ad h. l. Respicit etiam ad hanc subselliorum in Synagogis Judaicis varietatem Jacobus Ep. cath. II: 3. Monet porro IKENIUS, mulieres seorsum solere collocatas esse. Lasciviae evitandae causa id fieri dicitur. Verum etiam in templo II. hujusmodi quid eandem ob causam locum habebat, ubi mulieribus, non quid m, ut aliqui existi-

stimant, atrium singulare, quod propterea mulierum vocaretur, sed podium, in exteriori exstructum atrio, erat destinatum; leg. C. VIII. §. XIV. fqq.

C. Super est *armarium*, diversis itidem appellatum nominibus, quodque cum arca foederis, sicut locum, in quo illud situm est, tanquam sanctissimum, cum templi adyto, comparare Judaei fueverunt. De vocabulo תיבה ambigitur, quum nonnulli Judaeorum illud de pluteo, suggestus modo memorati parte, cui imponitur Legis volumen, accipere videantur; conf. REL. P. I. *Antiqq.* C. 10. §. 9. in primis vero VITRINGA, qui sententiae illi refragatur, operis laud. L. I. P. I. c. 8. Armarium vero illud custodiendis voluminibus sacris est destinatum: verum etiam, qui precum verba populo praeit, coram illo consistere solet, populusque universus faciem eo in precibus convertere; leg. Iκ. C. XVII. §. XII. Sunt, qui nomen librorum ἀποκρυφῶν a capsula hac derivant, cujus tamen verior origo alibi declaratur. Etenim verisimile non videtur, libros haud pro divinis habitos in arca illa locum invenisse.

Singulas Synagogarum partes fusius explicuit VITRINGA, de *Syn. Vet.* L. I. P. I. c. 8. fqq.

§. VII.

*In usum Synagogarum faciunt praeter libros
S. capsulae Eleëmofynariae , lychnuchi et
tubae atque buccinae ad Jejunii etc.
proclamationem vel excommunicationem,
cum tabulis quibus excommunicatorum,
aut proclamatorum nomina inscri-
buntur.*

I. Libros Sacros (maxime Mosis Pentateuchum) in volumine membranaceo summa cum cura descriptos, aureis et argenteis instructos ornamentis, capsula libraria, de qua §. sup. sollicite aservant Judaei, indeque summa reverentia, quoties lectio instituenda, depromunt, eadem vero finita in illam recondunt. Leg. I K E N I I C. XX. §. XXXIII.

II. Reliquam supellectilem distincte fatis I K E N I U S describit, copiosius V I T R I N G A, Lib. I. cap. 10. qui et cap. 9. de Synagogarum lychnuchis, qualem olim Antoninus Imp. Judaeis donasse perhibetur, exponit.

§. VIII.

§. VIII.

Personae in Synagogis dignitate aut munere inclytæ, sunt ὁ Ἀρχισυναγωγός, Pastores, collectores Eleëmofynarum. Ab his omnibus distinctus erat ὁ ἄγγελος τῆς ἐκκλησίας. Ultimo tandem loco occurrunt οἱ ὑπηρέται, ministri, i. e. custodes aut aeditui.

I. Archifynagogi nomen interdum quidem generatim de omnibus usurpatur Synagogae praefectis; vid. Act. XIII: 15. sed in primis ei tribuitur, qui caput erat Synagogae quique res ad Synagogam spectantes gubernabat, singulisque illius ministris sua munia adsignabat. Hic autem non nisi unus erat, ut igitur Marc. V: 22. ubi plurium fit mentio, ad Synagogarum diversarum capita respiciatur; nisi quis hoc etiam loco, quemadmodum illo Act. jam laud. de quibuscumque Synagogae praefectis cogitare malit.

Ceterum de his Archifynagogis Cl. WESSE-
LINGIUS, in *Disf. de Judaeorum Archontibus*,
passim quaedam observat, simul docens, minus recte a nonnullis Archifynagogos et Archontes eodem loco haberi.

II. Parnasim, qui et aliis, ut IKENIUS monet, appellabantur nominibus, (quamvis nonnulli hos dis-

discernant a senioribus) regundae praesertim Synagogae praeerant, distinguendi a colligentibus ἐλεημοσύναις, qui dein memorantur: quemadmodum docuerunt, a LIGHTFOOT dissentientes, VITRINGA, *de Syn. Vet.* L. III. P. 1. c. 2. et RHENFERDUS, *Opp. Phil.* p. 335, sqq. Vocabulum illud Rabbinicum a verbo פָּרַשׁ, *pascere*, significat *pastores*; quod nomen, cum aliis multis, a Synagoga Judaica, ad Christianam ecclesiam transiit. Vid. Eph. IV: 11. coll. Act. XX: 28. 1 Pet. V: 2—4. etc.

III. Quod ad colligentes ἐλεημοσύναις attinet, iis, quae habet IKENIUS, nihil addo. Copiose disseruit de iisdem RHENF. *Opp. Phil.* p. 327—350. et 365, sqq. Conf. etiam CARPZ. in *Disf. de Eleemosynis Judaeorum*, subjuncta ejus Commentario in GOODW. maxime p. 742. sqq. De ipsa vero pauperum cura apud Judaeos, legg. IK. III. C. VII. §. ult.

IV. Paucis etiam dicendum de τῶν ἑβραίων, seu *legato ecclesiae*, qui precum verba populo praeibat; conf. IKEN. C. XVII. §. XI. Sunt, qui natam hinc existimant appellationem τοῦ ἀγγέλου τῆς ἐκκλησίας in Apoc. satis frequentem: quum tamen alii (quoniam muneri Episcopi Christiani non per omnia convenit cum munere legati ecclesiae Judaicae, atque in primis, quoniam legatus hic minister potius, quam praefectus Synagogae sit habendus) id negent, et ad illam Synagogae locutionem referre malint τοὺς Ἀποστόλους τῆς ἐκκλησίας.

2 Cor.

2 Cor. VIII: 23. Priorem sententiam profitentur VITRINGA, *de Syn. Vet.* L. III. P. II. C. 3. pluresque alii, apud WOLF. in *Curis* ad Apoc. I: 20. Nec defunt, qui 1 Cor. XI: 10. ad ejusmodi ἀγγέλους respici censeant, aliis autem, de geniis, coeli incolis, cogitantibus; leg. WOLF. ad illum l.

V. Ministri Synagogae vocantur חֲזָנִים, quod nomen perperam nonnulli ab Heb. חָזָה, *vidit*, derivant, quasi notet *inspectores*, ἐπισκόπους, quum tamen verbum illud, ultimo hoc sensu, nunquam ab Hebraeis usurpetur, neque illi חֲזָנִים praefectis aut rectoribus, sed potius ministris Synagogae, sint annumerandi. Rectius alii vocabulum repetunt ab Arabico خزن (حزن) *recondidit, custodivit*. Officium enim horum ministrorum, praeter alia quaedam, erat, ut librum S. ex arca promerent, lecturo porrigerent, lectumque reconderent. Vid. Luc. IV: 20. coll. WESSELINGIO, *de Judaeorum Archontibus*, p. 50. sq.

§. IX.

Moderatoribus Synagogarum minus recte annumerantur עשרה בטלנים, Decem otiosi.

Vehemens, de his decem viris otiosis, controversia olim fuit inter VITRINGAM et RHENFERDIUM. Prior, LIGHTFOTUM secutus, rectoribus

bus Synagogarum eos annumerabat, L. II. *de Syn. Vet.* cap. 6. Conf. ejusdem *Archisynagogam*, p. 22, sq. Contrariam vero sententiam, quam et IRENIUS amplectitur, quamque propius ad mentem Judaeorum accedere pronuntiat RAVIUS, ad RELANDUM, p. 194. tuitus est RHENFERDIUS, *Disf. de hoc argumento*, inserta ejus *Opp. Phil.* p. 254. sqq. Legatis, de illa controversia, CARPZOVIIUM ad GOODW. p. 310. sqq. qui nobis otium fecit, quique itidem RHENFERDIO accedit.

§. X.

Pro multitudine incolarum, plures nonnunquam in iisdem locis Synagogae fuerunt.

Praecipuam hac §. meretur considerationem Synagoga Libertinorum, Act. VI: 9. memorata. Multum laboris infumserunt in h. l. Interpretes, diversasque admodum de hac Synagoga excogitarunt sententias, sicut etiam non defuerunt, qui impugnant nomen *λιβερίνων*, atque in ejus locum aliud *λιβυσίων* substituere conarentur. Sententiarum divortia copiose percenset GERDES. in *Disf. sing. de hoc argumento*, inserta ejus *Exercitt. Acad.* p. 491. sqq. qui ipse in eam descendit opinionem, Libertinos illos fuisse Judaeos, incolas Liberti, vel oppidi vel regionis Africae proconsularis; quam

viri cl. sententiam approbavit etiam LARDNERUS. Vid. *Belgarum Deliciae Litterar.* T. I. p. 512. fqq. Sed, quum Liberti illius vix ullum in veteri Geographia vestigium exstet, vel saltem urbs, eo nuncupata nomine ferioris sit aetatis, haec etiam sententia aliis persuaderi haud potuit. Eidem porro obstat, Lucam Libertinis praemittere (quod saltem habent codices quidam) τῶν λεγομένων. Sic enim satis declarat, se, non de urbe quadam vel regione, ut verbis sequentibus, sed de hominibus loqui, ita appellatis, horum vero ipsum nomen Latinum se, quamvis Graece scribentem, retinere. Optime illi videntur instituere, qui Libertinos, Lucae memoratos, fuisse existiment manumisos, praesertim ex Judaeis, quorum insignem numerum Pompejus, Hierosolyma expugnata, Romam abduxerat in servitutem, qui vero, maximam partem, a Tiberio Imp. libertatem recuperaverant, atque in Palaestinam videntur rediisse, nomen Libertinorum retinentes. Fieri etiam potuit, ut iis sese adjungerent Libertini ex aliis gentibus, sed qui religionem Judaicam essent amplexi. Hi vero omnes, quum a reliquis Judaeis contemptui plerumque haberentur, propter ingens hominis liberi et servi discrimen, quod penes illos vigebat, (conf. Joh. VIII: 33. 1 Cor. XII: 13. Gal. III: 28. Col. III: 11.) hinc Synagoga peculiaris videtur iis dicata. Legg SELDENUS, *de Jure Nat. et Gent.* L. II. C. 5. LIGHTFOTUS, in *H. H.* ad Act. I. 1. VITRINGA, *de Syn. Vet.* L. I. P. I.

C. 14. et DEYLINGIUS, O. S. II: 35 Add. porro CARPZ. ad GOODW. p. 309. sq. WOLF. in *Cur.* ad Act. I. I. ipseque IKENIUS noster, P. III. C. III. §. XXXIII.

II. In calce §. monet IKENIUS, fidem nonnullorum superare numerum ingentem Synagogarum, a Judaeis pasim celebratarum. Re vera saepe illorum doctores hyperbolis nimium solent indulgere. Sed tunc plerumque numero rotundo, 300. 400. etc. utuntur. Quando igitur de Synagogis Hierosolymitanis loquentes, inaequalem, quamvis non omnes eundem, numerum adhibent, majorem fere fidem merere videntur, maxime, si ad urbis amplitudinem, incolarumque multitudinem infignem, attendamus, si praeterea observemus, in privatis etiam aedibus nonnunquam fuisse Synagogas minores.

§. XI.

Praeter has Synagogas Hieros. et Bitterenses praecipue celebrantur Jamnienses, Tiberienses et Tzipporenses, quas tamen omnes longissimo post se intervallo relinquit Alexandrina.

I Synagogas Jamnienses, Tiberienses et Tzipporenses, brevitatis causa, silentio preterire liceat.

II. Maxima omnium et celeberrima fuit Alexandri-

drina in Aegypto, quam qui non viderit, eum non vidisse gloriam gentis Israëliticae, proverbio dicere solent Judaei, quamque PHILO *μυσίσην καὶ πεπιστευομένην* appellat. Praeter hanc autem et aliae fuerunt Synagogae in urbe illa, teste eodem PHILONE, qui ipse Alexandrinus erat.

§. XII.

Consecratas semel in hunc usum Synagogas destruere quidem, sed non facile licebat, et ipse locus etiam tum, saltem in Canaane, sanctus manebat.

I. Quod si Synagogae vetustate ita sint attritae, ut ufui amplius esse haud possint, non tamen destruere illas licere, Judaei volunt, nisi alias in earundem locum prius suffecerint. Dein ipsum etiam locum illum, in quo olim Synagoga fuerit, aliqua adhuc religione colunt, maxime in Palaestina. In ejusmodi enim loco nec lugere licitum esse, nec funiculos torquere nec retia ficcanda extendere, nec per illum viae compendium facere, sciscunt.

II. Alienare aut vendere Synagogas publicas prorsus vetant; privatarum venditionem permittunt, sub certis tamen legibus, maxime, ut postea non adhibeantur ad negotium minus honestum, et ut pretium illarum in usus sacros impendatur.

Singula haec testimoniis Rabbinorum confirmavit
VITRINGA, L. I. *de Syn. Vet.* P. I. C. 13.

III. Id unum addo, Judaeis Synagogas suas a
Christianis nonnunquam, praesertim seculo IV. et
V. vi ereptas fuisse, sed aetate feriore laetiores
Judaeos hac in re fortunam experiri.

De cultu divino in Synagogis celebrato, nihil
IKENIUS cap. hoc monet, illum pertractaturus
infra Capp. XX. et XXI. Verum etiam circumci-
dere ac flagellare in Synagogis aliquando solebant;
legatis de priore IKENIUM C. XXII §. VII.
de posteriore autem P. II. C. V. §. XXXII De-
nique in iisdem collocari olim solebant monumenta
honorum, quibus homines de gente sua bene me-
ritos Judaei prosequerentur: quemadmodum liquet
e PHILONE apud WESSELIUM, in *Diatribis*
de Judaeorum Archontibus, p. 31. sq.

C A P U T X.

D E

P E R S O N I S S A C R I S,

I N S P E C I E

P O N T I F. M A X. E T S A C E R D O T I B U S.

Qui de argumento hoc universe absolverunt, laudantur a FABRICIO, *Bibliogr. Antiq.* C. XIII. §. 4, 5. Conferatis etiam GOODWINUM, I. 5. ejusque Interpretes. Reliqui, singula hujus argumenti capita pertractantes, suis postea locis memorabuntur.

§. I.

Post loca considerandae veniunt Personae Sacrae.

Universa Israëlitarum resp. post exilium Babylonicum, distribuitur in Israëlitas, Sacerdotes, Levitas et Nethinaeos, 1 Chr. IX. (X) 2. quibus nonnunquam junguntur (ad Levitas referendi, ut Cap. sq. §. IX. videbimus) cantores et janitores. Conf. etiam Neh. VII. XI. XII. etc.

Gg 4

§. II.

§. II.

Jus hoc (Sacerdotii) nonnulli ante legem solis primogenitis minus recte tribuunt, cum non solum unusquisque privatus in certis circumstantiis pro se offerre potuerit, sed et plerumque a capitibus familiarum id factum sit, quamvis negari vix queat, Primogenitorum hic potiores partes fuisse.

Quantum ad tempora, Legem Mosaicam antecedentia,

I. primum genitis jus Sacerdotii Judaeorum plerique et multi Christianorum vindicant. Alii hoc infutiantur, existimantes, omnibus ac singulis idem fuisse jus sacerdotalis obeundi muneris. Utriusque sententiae patronos quosdam laudat FABR. *Bibl. Antiq.* C. XX. §. 1. p. 892. ed. noviss. Affirmantibus vero jungantur BUDDEUS, *H. E.* Per. I. Sect. III. §. 18. et DEYL. *O. S.* II. 4. §. 14. sqq. qui etiam negantes SPENCERUM aliosque indicarunt. Denique ad affirmantes pertinet GOODWINUS I. 6. §. 2. Cujus tamen argumentum, petitum a Levitis in locum primum genitorum substitutis, extenuat HOTTINGERUS, in notis. Negantibus accedit CARPZ. ad GOODW. p. 3. sq.

II. Cl. IKENIUS media incedit via. Utique

A.

A. haud defunt exempla, e quibus liqueat non solos primum genitos sacra fecisse. Respicio in primis ad exemplum Habelis, Gen. IV: 4.

B. Nec tamen negari potest, antiquissimo jam seculo, jura quaedam fuisse primum genitis privata, de quibus leg. I KEN. P. III. C. VII. §. XXVIII. unde haud immerito colligitur, eosdem, in sacris etiam faciundis, aliquo gavisos esse privilegio, a quo tamen, pro libertate illorum temporum, liberi reliqui non prorsus exclusi fuerint.

III. Fortassis optime res ita definitur, ut dicamus,

A. praecipuas sacrorum peragendorum partes fuisse penes patres familias; vid. Job. I: 5. quibus vero vita defunctis, filii natu majores successerint, atque iis reliquos suffuisse filios, donec hi ipsi capita familiarum evaderent;

B. in solemnibus sacris aliquam primum genitorum fuisse praerogativam, quum contra in privatis aequa cuique potestas esset.

§. III.

Sub Oeconomia Legis autem Deus solos Abaronis posteros ad hoc munus elegit.

I. Aliam multo, et ab antiqua diversam, faciem Sacerdotium in Oeconomia Mosaica accepit. Ex

universa enim gente Israëlitica, soli Levitarum tribui, nec huic universae, verum soli familiae Aaronicae, exclusis reliquis omnibus, (qui dein Levitae, ut distinguerentur a Sacerdotibus, vocati) munus hoc fuit concreditum. Duplici praeterea miraculo, cuius meminit Ik. hanc voluntatem suam Deus confirmavit; legg. Num. 1. 1. I K E N I O laudd. coll. L I L I E N T H. *Vind. Cod. S. T. VI. C. 12. §. 123 — 132.*

II. Gravisimae Deo, cur hanc Legem ferret, erant rationes.

A. Certis hominibus quibusdam committebantur ea, quae ad publicum spectabant Dei cultum, ut majore cum ordine ac dignitate is celebraretur. Talis enim naturae cultus hic erat, ut non nisi praevia institutione et crebro exercitio posset peragi. Adeo etiam impuri erant Israëlitae, in quaecumque vitia pronissimi, ut omnes promiscue ad sanctissimum Deum non satis commode possent accedere. Denique hoc pacto cavebatur, ne adulteraretur Dei veri cultus, aut cerimoniis gentium profanatum, ad quas Israëlitae adeo proclives erant, inquinaretur.

B. Cur autem tribui Leviticae, cur Aaronis familiae, insigne hoc beneficium concedebatur? Quoniam

1. tribus illa (ex quorundam opinione) haud videtur polluta fuisse vituli aurei cultu nefando, etc. Conf. dicenda Cap. sq. §. I.

2. Aaron vero, sicut Moyses, viri apud Is-
ra-

raëlitas principis, frater erat, ita primum genitus fuisse videtur. Conf. Exod. VI: 19. cui ergo, ex more antiquo, sacerdotium maxime conveniebat. Accedit, quod Aaronis, post Mosen, praecipuae partes erant, in liberanda gente Israëlitica. Alia observat LILIENTH. l. I. §. 122.

III. Ab eo tempore nomen $\tau\omega\upsilon$ כהנים Aaronidis datum fuit. Nomen hoc a verbo Arabico جهن (جهن) quod significat *appropinquavit*, SCHULTENSIVS derivat, cum eo conferens verbum קרב, *appropinquavit*, quod nonnunquam de Sacerdotibus, κατ' ἐξοχὴν, usurpetur; vid. Lev. X: 3. Ezech. XLII: 13. XLIII: 19. coll. etiam XLIV: 3. Sicut autem SCHULTENSIVS hic sequitur COCCEJUM, ita tamen alii verbo כהן tribuere malunt significationem *ministrandi*, observantes, *appropinquandi* notionem ductam esse a notione *ministrandi*, quum soleant ministri domino adstare vel apparere, et ad eum accedere. Quoquo modo se illud habeat apertum est, τὸν כוהן esse ministrum interioris admissionis, vel primarium: ut igitur mirum non sit, nomen hoc, de ministris primariis, non tantum sacris, verum etiam politicis seu civilibus, adhiberi; vid. 2 Sam. VIII: 18. (coll. 1 Chr. XVIII: 17.) 2 Reg. X: 11. etc. quo sensu itidem accipienda, quae leguntur Ps. XCIX: 6. Intelligenda autem haec ex more principum, ad quos appropinquare non nisi ministris primariis, maxime apud Orientis incolas, permittebatur.

§. IV.

Horum omnium Caput atque Princeps dicebatur

כֹּהֵן גָּדוֹל, ὁ Ἀρχιερεὺς, Pontifex M.

Nominatim de Pontifice M. praeter Antiquitatum Hebraicarum scriptores, eosque, quos in limine hujus Capitis laudavi, exposuerunt nominati FABRICIO, *Bibl. Antiq.* C. 13. §. 4. p. 641. Add. BUDDEUS, *H. E.* Per. II. Sect. I. §. 32. not. 2. GODOFR. JUNGSTIUS, *Disf.* sing. Bremae 1711, aliique.

I. Primarius sacerdos appellatur

A. כֹּהֵן גָּדוֹל, Num. XXXV: 25, 28. Jes. XX: 6. Zach. III: 1. etc. Graece vero ab Interpretibus Alex. ἱερεὺς μέγας. Etenim Interpretes hi semel tantum Lev. IV: 3. utuntur nomine ἀρχιερέως, quod tamen, de summo Sacerdote, saepius in libris apocryphis, et aliquoties in N. F. maxime in Ep. ad Hebraeos, adhibetur.

B. Porro *magnus prae fratribus suis* vocatur, Lev. XXI: 10.

C. Item כֹּהֵן הָרֵאשִׁית, 2 Reg. XXV: 18. 2 Chron. XIX: 11. XXIV: 11. XXXI: 10. Esr. VII: 5. Jer. LII: 24. ac per ellipsin כֹּהֵן הָרֵאשִׁית 2 Chr. XXIV: 6.

D. Sicut nonnunquam simpliciter, et κατ' ἐξοχήν, הכֹּהֵן, e. c. Num. XXVII: 19, 21, 22. 1 Sam. I:

I: 9. II: 11. Nehem. VII: 66. et ὁ ἱερεὺς Act. V: 24. coll. 27. Ita etiam Abimelechus a JOSEPHO, *Ant.* VI. 12. §. 1. ἱερεὺς, paullo post vero, ibidem et §. sqq. ἀρχιερεὺς appellatur.

E. In Rabbینorum scriptis idem nuncupatur שלוח, *legatus*, sive *legatus synedrii*, in primis die expiationis: unde nonnulli explicant Apostoli locutionem Heb. III: 1. conf. dicenda Cap. XXI, §. XXXV.

F. Denique apud FL. JOSEPHUM etiam vocatur, ex dialecto fortassis Hierosolymitana, ἀναβράχης, *Antiqq.* III: 7. sed quod vocabulum viri DD. ratione diversa et legunt et interpretantur.

II. Summus hic Sacerdos, populi universi loco et nomine, sacra peragebat; eamque ob rem singulorum tribuum nomina lapidibus, quos, tam in humeris quam in pectore, gerebat, insculpta erant, ut §. XVI. sq. videbimus.

III. Unum modo fuisse eodem tempore summum Pontificem, recte IKENIUS monet. Neque obstat Luc. III: 2. Annam et Cajapham Pontifices simul memorari, coll. Joh. XVII: 13. et Act. IV: 6. Ex aliis enim locis, maxime ex Matt. XXVI: 57. liquet, Cajapham solum vere tunc temporis fuisse pontificem; add. Joh. XI: 49, 51. Quippe ea aetate Romani hac dignitate, quemcunque vellent, ornare solebant, eademque pro arbitrio privare. Idem hoc Annae contigerat, exuto dignitate illa, quae in alios, tandem vero in Cajapham,

pham, generum ejus, fuerat collata; quemadmodum infra §. X. videbimus. Sic autem satis intelligitur, quomodo Annas, quamvis Pontificatu privatus, Pontifex tamen vocetur. Etenim nomen hoc retinebant, qui semel gessissent Pontificatum, quemadmodum et is, qui expiationis die in locum Pontificis temerati substitutus fuisset, (de quo mox) postea Pontifex appellabatur. Neque a vero abhorret, Annam, hominem callidum et magnae apud plebem auctoritatis, aliquas adhuc partes in Pontificatu Cajaphae generi sui habuisse, quum tamen hic proprie Pontificis munere fungeretur. Conf. IKEN. in *Harm. Hist. Perpesf. J. Christi.* p. 38. Aequè parum obstat nomen plurale τῶν ἀρχιερέων, satis frequenter usurpatum a scriptoribus N. Foederis; ut ostendetur §. sq.

IV. Magistrorum Judaicorum narrationem, in locum Pontificis, die expiationis, alium fuisse substitutum, qui, quando is forte pollueretur aliqua immunditia, ipsius partes fusciperet, examinabimus C. XXI. §. XXXV.

V. Denique Judaei, ut solent acuti esse, gradus diversos, in ipsa Pontificis M. dignitate, distinguunt, quemadmodum videre est apud RELANDUM, P. II. *Antiqq. C. 3. §. 1. n. 1-4.*

§. V.

Sub Pontifice varii adhuc erant dignitatum gradus, quo titulus Ἀρχιερέων respicere nonnullis videtur. Huc praecipue pertinent praeter כהן קתוליקין, סגן, משוח מלחמה ראש et ראש משטר, גזברין, אמרכלין בית אב.

I. Haud male IKENIUS per τοὺς ἀρχιερεῖς, quorum in N. I. saepissime mentio injicitur, eos intelligit, qui dignitate aliqua emerent supra reliquos Sacerdotes gregarios, quique praefecti essent Sacerdotum, שרי הכוהנים, *Principes Sacerdotum*, vocati 2Chron. XXXVI: 14. Sic Act. V: 24. οἱ ἀρχιερεῖς a Pontifice M. ἱερεὺς, κατ'ἐξοχὴν, appellato, distinguuntur. Praeterea vidimus §. IV. ita etiam vocatos fuisse, qui olim supremo honore illo essent functi, sed quos Romani eodem exuissent. Saltem audiendi non videntur, qui eos censent ἀρχιερεῖς appellatos, qui ex familia essent summi Pontificis. Nam, ut alia taceam, Act. IV: 6. qui essent ex genere pontificio, seorsim memorantur.

II. Sacerdotes quosdam dignitate eminentes, de quibus copiose exposuit RELANDUS, *Antiqq. P. II. C. 3.* IKENIUS nominatim percenset. Et loquitur quidem,

A.

A. de Sacerdote castrensi, כהן משוח מלחמה. Hujus officia optime intelliguntur e Deut. XX: 1—4. Censentur praeterea Sacerdotes, tubas bellicas tractantes, ex illius pependisse nutu et imperio. Sed LAKEMACHERUS, *Obs. Phil.* P. III. Obs. 3. Sacerdotem castrensem fabulis Judaeorum annumerat, illum הכהן, cujus l. l. fit mentio, pro ipso habens Pontifice M. Alii autem viri DD. Judaeorum suscepere patrocinium, in primis HENR. WAGNERUS, in *Disf. de homicida involuntario exsulante* etc. Praeside IK. Bremae 1731. habita, Sect. I. C. 4. §. 5. not. et CHRIST. KRETZSCHMARUS, in *Commentatione, de uncto belli*, Dresd. 1738. Distinguenda fortassis tempora Mosaica a sequentibus. Quippe, Mosi aetate, quum in deserto commorabantur Israëlitae, ubi bellum una die, immo etiam uno paucarum saepe horarum praelio, conficiebatur, munere illo haud difficulter Pontifex M. poterat defungi, neque opus est, alium ei Sacerdotem castrensem substituere. Sed, si ad sequentia pergamus secula, quando bella nonnunquam gerenda erant, tum remotissima a Tabernaculo vel templo, tum et diuturna, non videtur Pontifex M. vacare huic negotio potuisse, sine cultus divini intermissione, quare non amplius intercedimus, quo minus affirmetur, in hujusmodi bellis alium Sacerdotem in summi Pontificis locum fuisse substitutum. An vero Sacerdos castrensis unctione huic muneri fuerit consecratus, et an semper id factum sit,

sit, recte dubitatur: sicut etiam alia nonnulla, quae Judaei de eodem narrant, illum iisdem octo vestibus, quibus pontifex M. (vid. §. XIII. sqq.) uteretur, fuisse indutum, habuisse facultatem Deum per Urim et Thummim consulendi, et similia, ipsis demonstranda relinquimus. Sic et JOSEPHUS GORIONIDES L. VI. C. 9. sacerdotis castrensis sub templo II. meminit, fide tamen vix dignus, quum FLAVIUS de eo taceat, ut monet RAVIUS ad RELANDUM p. 254.

De hoc sacerdote alii multi exposuerunt, et dis. singulari Traj. Bat. 1719. ed. repetitaque in *Collect. Opusc. OELRICHIANA* T. II. p. 515. sqq. HIER. VAN ALPHEN F. quem cum reliquis laudat FABRICIUS *Bibl. Ant.* I. supra memorato p. 642.

B. Sequitur **גביר** cujus nominis plurale **גבירים** in Cod. S. aliquoties occurrit, et quidem de magistratibus civilibus. A Judaeis vero hoc nomine (de quo leg. IKEN. ad Cod. *Tamid.* C. 7. m. 3. not. 2.) nuncupatur sacerdos quidam singularis, qui Pontifici M. proximus esset dignitate, qui ei expiationis die praesto esset (vid. C. XXI. §. XXXV.) denique, qui vaccam rufam (vid. C. XVIII. §. IV.) solet comburere. Quum autem nonnulli adseverent, hunc eundem fuisse illum Pontificis die expiationis vicarium, de quo §. IV. dictum est, alii hoc negant, quoniam Segen munere perpetuo functus fuerit, sed vicarius Pontificis non nisi ad illum diem sit

constitutus. Optime fortassis rem exposuit RAVIUS ad RELANDUM p. 256. sq. observans Judaeis duplicem Segenem memorari, alterum, qui expiationis die Pontifici M. ad latus fuerit, et in illius, si quidem pollueretur, locum succederet, alterum vero, qui, si forte Pontifex per desidiam aut imperitiam officio deesset, curam templi et sacrorum gesserit, quique etiam ממונה sit appellatus, cui vocabulo graecum *σπαρατήγος τοῦ ἱεροῦ* Act, V: 24, 26. respondeat. Ut cumque est, non tamen nisi gliscente jam superstitione, atque igitur aetate feriore et fortassis sub templo demum secundo haec locum habuisse arbitramur.

De Segone exposuit disert. singulari JO. JAC. QUAND. Conf. etiam VITRINGA *Obs. S. L. VI. C. 23.* Plures laudavit FABRICIUS *Bibl. Antiq. C. 13. §. 4. p. 642.*

C. Pergimus ad קתוליקין, quorum occasionem Christiani dedisse videntur, primates in Episcopis ita appellantes, (unde ferior eorum quoque apparet origo;) quosque minimum duo fuisse, et Segeni idem praestitisse officium Judaei volunt, quod Segen Pontifici Maximo. Conf. FABRIC. *Bibl. Antiq. p. 694.*

D. אמרכלין quinam fuerint et quot numero, IKENIUS jam docuit. Quare tantum de nomine illo observetur, RELANDO illud videri Persicum l. l. §. 5. SWAVINGIUM vero, in *disf. de locis aliquot V. T. Traj. B. praeside RAVIO*

1758. habita, p. 30. coll. antecedd. eam verbi **אמר** notionem, qua *mandare* significat, huc adferre, ut igitur **אמרכל** sit *praefectus vasorum*.

E. **גזברין** a FLAVIO vocantur *γαζοφύλακες*, *thesaurarii* custodes, vel praefecti, aerarii, quorum ex mente Judaeorum recte IKENIUS tres numerat, R. NATHAN autem, errore manifesto, 13. Sed monendum est hac occasione, praefectos thesauri domus Jehovae ac rerum sacrarum Davidis jam temporibus memorari (qui vero Levitae erant, et quidem ex Mosis familia) I Chr. XXVI: 20-28. Sic etiam post populi e Babylonia restitutionem praefectorum thesauri templi, e sacerdotibus ac Levitis, mentio fit Nehem. XII: 44. et XIII: 4-13.

F. Ultimo loco comparent **ראש משמר** et **ראש בית אב**. Quippe duplex erat sacerdotum in clasfes distributio, ut §. VII. docebitur. Itaque is, qui singularum hebdomadum clasfi praeesset, **ר' מ'** vel *caput ephomeriae*, nuncupabatur, qui autem clasfi ministrantium diebus singulis, **ר' ב' א'**, five *caput familiae ministrantis*. Clasfes enim eorum, qui singulis diebus sacra peragerent, **בתי אבות**, hoc est *familiae patrum*, ut infra videbimus, a Judaeis appellantur.

§. VI.

*Praeter hos quoque memorantur XV. ממונים
seu Praefecti, qui peculiarem ad templum
relationem habebant. — — Observan-
dum tamen, quod, licet in his muneribus
potior plerumque esset Sacerdotum
pars, nonnunquam tamen et Levitae
ad eadem, vel sultem nonnulla
eorum, sint admissi.*

De singulis his Praefectis accurate disserit RE-
LANDUS l. 1. §. ult. ac de quibusdam RAVIUS,
ibidem in notis.

Observatum est a Viris DD. ex horum numero
fuisse στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ, quorum mentio fit Luc.
XXII: 4. et 52. Sicut praeterea iidem opinantur,
illum στρατηγὸν τοῦ ἱεροῦ, qui memoratur Act. V:
24 — 26. eundem fuisse, qui secundo loco apud
IKENIUM hic occurrit et cui januarum templi
claudendarum aperiendarumque cura esset concre-
dita; quum contra monitum sit §. V. στρατηγὸν
illum ab aliis pro Segene altero haberi. Sunt
vero etiam, qui velint στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ fuisse
praefectos excubiarum Leviticarum in templo; de
quibus excubiis leg. IKEN. C. XIX. §. III. sqq.
Reliquorum de his sententias percensent WOL-
FIUS in *curis* et KOECHERUS in *Analectis* ad
Luc. XXII: 4.

§. VII.

§. VII.

*Reliqui Sacerdotes Gregarii erant distincti
quo ad scientiam in literatos et illiteratos
quo ad munera ordine obeunda in XXIV
משמרות quarum singulae iterum di-
visae in familias vel domos Patrum.*

De Sacerdotibus, praeter auctores §. IV. laudd. eosque, quos FABRICIUS ibidem memoratus enumerat, consuli etiam potest BUDDEUS *H. E.* Per. II. Sect. I. §. 32.

I. Litteratos sacerdotes h. e. qui in Lege Mo-
saica probe essent exercitati, populumque insti-
tuerent (conf. C. V. §. III.) ab illitteratis, pro-
prie plebejis sollicitè distinguunt Judaei, priores-
que, quum a populo plura acciperent dona, di-
tiores posterioribus fuisse contendunt.

II. Maxime considerari merentur, ordines Sacer-
dotum ministrantium. Duplices vero hi ordines
erant.

A. Dividebantur Sacerdotes in 24 classes ma-
jores, quae a Judaeis משמרות *custodiae, statio-
nes*, a JOSEPHO ἐφημέριδες, ab Interpretibus au-
tem. Alexandrinis et Luca, Ev. l: 5. ἐφημερίαι
vocantur. Appellantur quoque in Cod. Hebraico
מחלקות *divisiones* earumque auctor David fuisse
perhibetur; vid. 2 Chr. VIII: 14. (26) XXXI:
2. etc. coll. 1 Chr. XXIII: 6 (5) et XXVIII:

13. Nonnulli tamen Mosi etiam aliquas hac in re partes tribuunt, ut IKENIUS dein monet. Harum clasium singulae singulis hebdomadibus obibant ministerium sacrum, alteraque hebdomadibus singulis alteri succedebat. Hae porro

B. distribuebantur in *familias*, quas Judaei *domos patrum* בתי אבות של כהנים vel פלגות בית האבות, Lucas vero I: 8. τάξεις τῆς ἐφημερίας, appellant, quarumque nonnulli Judaeorum 6, sed plerique 7 numerant. Has autem earundemque originem et historiam non opus est pluribus edisferere, quum satis dilucide hoc argumentum IKENIUS sit exsecutus, nec minus RELANDUS *Antiq.* II: 4. §. 1—3. Legantur etiam de illis SELDENUS de *successione in Pontific.* L. I. C. I. LIGHTFOTUS in *H. H.* ad Luc. I: 5 et 8. WITSIUS *Misc. Sacr.* T. II. p. 476. sqq. CARPZ. ad GOODW. p. 100. sqq. quosque laudat WOLFIUS in *Curis* et KOECHERUS in *Anall.* ad Luc. I: 5. itemque FABRICIUS *B. Ant.* C. 13. §. 5. p. 645.

§. VIII.

Ut quis in numerum Sacerdotum reciperetur, ante omnia de legitimis ejus natalibus, constare debuit. Tum quoque necessarium erat ut nullo vitio corporis laboraret.

I. Ad sacerdotium adspirantem editum esse oportet.

tebat non modo parentibus, legitimo matrimonio, eoque sacerdotis sanctitate digno, junctis, verum etiam familia sacerdotali. Observemus hic porro, eum, qui ex matre sacerdotis filia, patre autem non sacerdote, esset natus, fungi haud potuisse ministerio sacro, quum familiae maternae penes Israëlitas nulla ratio haberetur. Summum igitur apud sacerdotes *γενεαλογίας* erat studium, maxime, postquam, soluta captivitate Babylonica, qui legitimam suam a sacerdotibus originem haud potuerant demonstrare, remoti ab illo officio fuerant, quemadmodum ex Esr. II: 62. sqq. et Neh. VII: 64, sqq. intelligimus. Perhibet autem EUSEBIUS, tabulas *γενεαλογίας* exponentes in templo fuisse custoditas.

Plura de his leg. apud SELDENUM L. II. de *succes. in Pontif.* C. 2. sq. coll. DEYLINGIO *Obs. S. P.* II. *Obs.* 5. §. 16. locisque aliis mox laudandis.

II. Nonnulla etiam corporis vitia aliquem a munere sacerdotali arcebant.

A. Horum 12 expresse in Lege divina, Lev. XXI: 16. sqq. memorantur, quae vero Judaeis non nisi exempla quaedam insigniora sunt habita, sicut ansam inde arripuerunt, numerum hunc in immensum, quod IKENIUS jam observavit, augendi. Singula haec scire cupiens adeat SELDENUM L. L. c. 5. itemque HOTTINGERUM de *integritate sacerdd. Aaronicorum*, Francof. ad M. 1735. praefert. in § 8—14.

B. Monet autem IKENIUS, sacerdotes vitio corporis laborantes ad viliora ministeria, (cujus modi erant lignorum feligendorum, deferendorum cinerum etc.) admissos fuisse, (et quidem, ut auctor est JOSEPHUS de B. J. V. 5. §. 7. veste vulgari non sacra, indutos) verum etiam ad communionem ciborum sacrorum. De hoc ultimo conf. JOSEPH. l. l. atque in primis Lev. XXI: 22. (coll. antecedd. ac seqq.) et VI: 22. Judaei tamen id non de sanctissimis, sed de minus sanctis (quod discrimen C. XIII. §. XIII. illustrabitur) accipiunt. Agitata etiam inter Viros DD. fuit controversia, an temeratis sacerdotibus his licuerit sanctissimis vesci? quod quidem negavit cl. ab HAMM, sed quod affirmarunt HOTTINGERUS et CREMERUS P. Omnem vero controversiam hanc in brevem summam collegit CAR. BUTTINGHAUSENIUS, disquis. sing. Francof. et Lips. 1755. sicut porro ad illam quaestionem conferri possunt DEYLING. O. S. P. V. obs. 5. et JO. CHRIST. ERNRICHIIUS in disq. de sacerdd. vitio laborantibus a commestione sanctissimorum non excludendis Hal. Sax. 1752. Denique libro sing. de Legibus Moisaicis circa sacerdd. vitio corporis laborantes in ecclesia Christiana emendatis exposuit KIESLING, Lips. 1755. 8.

II. Praeter haec duo, alia insuper XVI Judaei numerant, quae Sacerdotes ad Sacrorum administrationem ineptos redderent.

Huc

Huc Judaei referunt, si sacerdotis filius cultu deorum fictorum se contaminasset, si uxorem duxisset extraneam, si circumcissus non esset, etc. Legg. SELDENUM, lib. 1. C. 6. et RELANDUM II: 4. §. 10. ubi etiam conferendus RAVIUS in notis.

III. Tradunt porro Judaei, sacerdotes, quorum natales, instituto examine, invenirentur legitimi, quique ab omni corporis vitio liberi essent, vestibus albis (his enim vulgo utebantur sacerdotes, ut §. XIII. videbimus,) eos autem, quorum haud legitimi essent natales, vel qui vitio quodam corporis laborarent, nigris fuisse indutos: quorsum respici Apoc. III: 5. Christianorum nonnulli existimant. Leg. DEYLING. O. S. P. II. obs. 50. §. 8, 9. item P. V. obs. 5. §. 5, 6. coll. cod. Midd. V: 3. ibidemque L'EMPER. not. 6.

§. IX.

*Aetas quidem XIII annorum, si illam signa
pubertatis comitarentur, muneri apta erat,
non tamen quis actu ad id admittebatur,
nisi ex peculiari concessione, ante annum
XX. etc.*

Haec satis clara sunt: quo circa

I. eorum modo error notandus, qui existiment, sacerdotum filios non ante annum aetatis XXX.

ad munus S. fuisse admisfos. Consulatur hac de re SELDENUS lib. I. Cap. 4. Judaei vero sententiam suam IKENIO memoratam superstruunt loco Esrae III: 8, ubi, quemadmodum et alibi nonnunquam, Sacerdotes Levitarum nomine appellari contendunt.

II. Instituendos sacerdotes juniores a senioribus Judaei volunt praesertim in sacrificiorum jugulatione, acceptione et adspersione sanguinis et similibus. Locutionem פרחי כהנה cujus IKENIUS in §. meminit, post alios auctor illustravit ad cod. *Tamid. C. I. m. I. not. 6.*

§. X.

Qui justam aetatem attigerat reliquisque requisitis instructus erat, natalium jure, Sacerdotio gaudebat. Pontifex autem M. a Synedrio M. constituebatur, plerumque quidem defuncti filius natu major, aut sanguine illi proximus.

I. Quae primo loco hic leguntur, explicatione haud egent, sed

II. iis paullisper est insistendum, quae de summi Pontificis constitutione monentur.

A. Olim quidem Pontifex M. a reliquis sacerdotibus, maximeque a principibus sacerdotum,

(de

(de quibus dictum §. V.) videtur electus. Conf. dicenda P. II. C. IV. §. XXXIII. Dein vero (praeter Synedrium M. five collegium 70 virorum, cui hanc rem passim Judaei tribuunt, sed de cujus antiquitate et potestate adhuc in utramque partem disputatur, ut videbimus P. II. C. IV. §. V. VI. et XV.) rex etiam videtur haud parum auctoritatis in eo constituendo sibi sumsisse. Salomon saltem exuisse Abjatharem pontificatu eumque in Sadokum contulisse legitur 1 Reg. II: 26, 35. Seculo posteriori reges soli constituisse videntur summos Pontifices; quemadmodum id factum legimus ab Antiocho Epiph. (2 Macc. IV: 7. sqq.) Aristobulo et Herode. Porro Judaei ipsi agnoscunt templo II. nonnunquam homines ignobiles, immo etiam illitteratos, sed quibus necessitudo esset cum regibus, summum gessisse pontificatum. Postea Imperatores Romani (ut supra jam §. IV. fuit monitum) per legatos suos eandem hanc exercebant potestatem, quam praeterea in Judaeorum reges interdum conferebant. Prioris insignis exemplum legere est apud JOSEPHUM L. XVIII. *Antiqq.* C. 2. §. 2. ubi narratur, Valerium Gratum, Procuratorem Romanum et Pilati decesforem, in locum Anani (qui Annas vocatur in Evangelistarum commentariis) substituisse Ismaëlem, paulo post Eleasarum Anani filium, anno autem exacto Simeonem, itemque post idem temporis spatium Cajapham. Posterius apparet in Herode Chalcidensi, de quo FLAVII testimonia collegit LA-

KEMACHERUS *O. Phil. P. X. p. 254, 256, 259.* Immo ab ipsis hominibus seditiosis aliquando per sortem creati sunt Pontifices, referente eodem JOSEPHO de B. J. IV. 3. §. 6, 7.

B. Non quidem hereditaria erat pontificalis dignitas; attamen (priscis saltem temporibus) plerumque a patre ad filium transibat: (quare JOSEPHUS l. l. per successionem constitui olim fuisse Pontifices affirmat; quemadmodum Judaei id colligunt ex Lev. VI: 15.) vel si hoc propter vitium aliquod, fieri non posset, aut Pontifici mortuo deesset filius, ad cognatum proximum.

C. Nihilominus factum aliquando est, ut ex alia in aliam Aaronidum familiam pontificatus migraret. Nam e familia Eleasar, qui Aaronis tertius, sed Nadabo et Abihuo extinctis, natu maximus erat filius, in illam Ithamaris, qui natu minimus erat, postea (quanam de causa, ignoratur) transiit, donec in Sadoko, de quo dictum, ad familiam Pineasi, filii Eleasar, denuo rediret, cui illud pietatis praemium Deus fuerat pollicitus Num. XXV: 13. coll. antecedd. ad quem locum consul. Interpp. itemque BUDD. *H. E.* Per. II. Sect. I. §. 27. Add. 1 Chr. V: 30. sqq. (VI: 4. sqq.) Ab Ithamare autem Eli ortum ducebat hujusque abnepos Abjathar; de quibus leg. 1. Sam. II: 30. (coll. antecedd.) et 1. Reg. II: 27.

III. Successionem pontificum, quam IKENIUS commemorat, discere possumus ex JOSEPHO, qui *Ant. X: 8. §. 6.* viventium sub templo I. et XX:

XX: 10. omnium inde ab Aarone nomina percensuit. Consulendi hic etiam e Christianis, quos laudat FABRIC. *Bibl. Ant.* C. 13. §. 5 praeter eos autem SELDENUS de *success. in Pontif.* Lib. 1. RELANDUS *A. H. P.* II. C. 2. BUDDEUS *H. E.* Per. II. Sect. IV. §. 29. not. penult. aliique.

§. XI.

Inauguratio Aarons et Filiorum per septem continuos dies, certis ceremoniis facta describitur. Exod. XXIX. et Lev. VIII.

Varietas quaedam in pontificis et sacerdotum gregariorum consecratione locum habebat. Hac igitur §. de iis disseritur, quae omnibus communia, sequenti autem, quae Pontifici M. privata. Priora illa satis perspicue ab IKENIO exponuntur. Legg. Exod. XXIX. et Lev. VIII. conf. vero JACOBSIUM in *disp. de Adspers. Heb.* C. 4. §. 17. sqq.

De ferto, quod vocatur initiationis, quodque in calce §. memoratur, loquendum infra Cap. XIV. §. V.

§. XII.

§. XII.

*Solus Pontifex M. insuper ungebatur oleo
sacro.*

I. Disfentiunt Viri DD. de eo, utrum unctio in Pontifice solo habuerit locum, an etiam in sacerdotibus gregariis? ubi tamen non nisi de prima sacerdotum consecratione per Moſen facta, quaestio est, quum utrimque concedatur, seculis sequentibus solos Pontifices M. more solemni fuisse consecratos, sacerdotes gregarios non item. Quod igitur ad illam quaestionem attinet,

A. Qui ultimam ejus affirmant partem, in primis utuntur locis Exod. XXVIII: 41. XXX: 30. et XL: 12 — 16. existimantes tamen, majori copia olei Pontificem fuisse delibutum.

B. Illi autem, qui gregariis sacerdotibus, Aaronis ipsius filiis, unctionem denegant,

1. sententiae suae praesidium quaerunt

a. in iis locis, ubi Pontifex M. ut discernatur a sacerdotibus reliquis, unctus appellatur, Lev. IV: 3, coll. XXI: 10.

b. in eo, quod neque in Lege divina Exod. XXXIX: 7 — 9. neque in illius executione Lev. VIII: 12, 13. nisi solius Aaronis unctio memoretur.

2. Respondent iidem ad contrariae sententiae

ar-

argumentum modo expositum, verbum מִשַּׁח illis locis notione *constituendi vel consecrandi* esse accipiendum.

II. Unctio haec fiebat sacro quodam oleo, cujus rationem omnem Deus ipse Mosi exponebat Exod. XXX: 22 — 25. et 31, sqq. Disseruerunt de eo, praeter illius loci Interpretes, SCACCHUS in *Elaeochrism. Sacris, Myroth.* II. C. I, sqq. CLASINGIUS de *Unctione* S. §. 8. sqq. aliique. Conf. etiam REL. *Ant. P.* II. C. I. § 6. ubi RAV. in nota ostendit, tantam hujus olei, Mosi aetate praeparati, fuisse copiam, ut diutissime ungendis Pontificibus ac regibus sufficeret, atque igitur non opus esse, hac in re cum Judaeis fingere miraculum; praeterea monens, sine fundamento eosdem tradere, haud licuisse illud iterato facere.

III. Oleum sacrum in unctione pontificis ita adhibitum fertur, ut

A. capiti vel fronti ejus largiter infunderetur, quorsum respicitur Ps. CXXXIII: 2. ubi tamen per oram vestium pontificalium superior, non infima, est intelligenda; conf. dicenda §. XV.

B. Porro affirmant Judaei, oleum illud in fronte Pontificis ad formam τοῦ X Graecorum fuisse diductum. Nil hac de re Legislator praeceperat. Non tamen prorsus rejicienda fortasse Judaeorum narratio, quum factum hoc esse dicant, ne statim oleum illud deflueret, quod certe per hanc ungenti rationem cavebatur. Frustra autem Christianorum nonnulli crucis J. Christi se
ima-

imaginem hic invenisse putarunt, aut mysterium ea in re quaesiverunt. Conf. DEYL. O. S. P. II. obs. 49. §. 3. sqq. HEIN. *Disf.* S. L. II. c. 3. §. 3, sq. et VITRINGA O. S. L. II. C. 15. §. 9. sqq. sed qui narrationem illam Judaicam prorsus respuunt.

IV. Praeterea IKENIUS observat, unctionem illam in singulis Pontificibus summis fuisse repetendam. Vid. Lev. VI: 13, 15.

V. Denique monet IKENIUS, deficiente oleo sacro sub templo altero, imo etiam abscondito eodem inde a tempore Josiae regis, (de qua Judaeorum narratione leg. C. VIII. §. IV.) Pontifices solis vestibus indutis, quippe quae res, praeter unctionem, in Aaronis consecratione locum habuerat, (vid. Exod. XXIX: 5, 7. et Lev. VIII: 7 — 9. et 12.) consecratos esse. Conf. DEYL. O. S. III: 42. §. 5. sq. Huc autem respici videtur Zach. III: 3 — 5.

§. XIII.

Vestes nonnullae Pontifici M. cum reliquis Sacerdotibus communes, aliae eidem privatae fuerunt. Illae erant quatuor. 1. femoralia מכנסים, 2. tunica כתנת. 3. balteus אבנט et 4. pileus מגבעות.

De vestibus sacerdotalibus plurimi exposuerunt

mox

mox laudandi, praesertim BRAUNIUS, libro singulari, qui auctus et emendatus prodiit. Amst. 1698. 4. Legg. hic Exod XXVIII: 40—42 et XXXIX: 27—29 coll. FLAVIO *Antiqq.* III. 7.

I. Numerus vestium sacerdotalium erat quaternarius. Memorantur enim

A. *femoralia*, vel bracciae, quae ad velandas maxime corporis partes pudendas faciebant; vid. Exod. XXVIII: 42.

B. *tunica*, quam Iudaei vestem fuisse dicunt angustiore, inde a collo ad talos usque demissam, manicis quoque, sed itidem angustioribus, instructam. Eandem illi volunt ocellis distinctam, five tessellatam, fuisse, quo sensu vocabulum תשביץ Exod. XXVIII: 4. accipiunt. Contendit praeterea BRAUNIUS de *Vestitu Sacerdotum* L. I. C. 16. tunicas sacerdotum et pallium Pontificis M. (de quo §. sq.) quum fuisse legantur מעשה ארנ *opere textoris* Exod. XXXIX: 27. et XXXVIII: 32. haud confuta fuisse, sed texta; quod artificium ipse ibidem curiosius describit, testem adhibens Josephum, qui de Pontificis pallio verbis expressis hoc affirmet.

C. Sequitur *balteus*. Hujus ope vestes longiores et fluctuantes erant constringendae, ne sacerdoti incedenti vel ministranti impedimento essent. Longitudinem ejus pariter ac latitudinem accurate IKENIUS definit: hic 32 ulnas longus et 4. circiter digitos latus, intrinsecus exuviarum serpentis instar cavus, floribusque ex cocco,

purpura, hyacintho et bysso variegatis, distinctus erat. Longitudo illa palam facit, cingulum hoc aliquoties corpori fuisse circumdandum. Aliqua vero ejusdem pars, si Judaeis credimus, dependebat usque ad talos, sed, dum in ipso ministerio sacerdotes erant occupati, in humerum finistrum rejiciebatur. Baltei latitudo a nonnullis dicitur fuisse quatuor, aliis trium digitorum; quare IKENIUS illos, ut videtur, conciliaturus, de quatuor circiter digitis loquitur. Monet insuper IK. sacerdotes balteum hunc circa pectus gestasse. Ita enim solebant Hebraei, quemadmodum P. III. C. V. §. XIII. videbimus.

Disputatione singulari, habita Witteb. 1717. Praefide WICHMANSHAUSENIO, *de balteo sacerdotali* exposuit JOH. ANDR. CLEFFELIUS, qui et, ibidem, eodem, geminam defendit, eodem Praefide, disputationem, *de balteo sacerdotis M.*

D. Superest *pileus*, Hebraice מגבעה appellatus a verbo גבע, cui *tumendi* tribuit significationem, pileumque sacerdotum gregariorum, hoc nomine, a Pontificis tiara, tanquam latiori, distinctum arbitratur VAN BOSVELD, *Disfert. de armis Vett. Hebraeorum*, P. I. C. I. §. I. Eundem pileum illum IKENIUS accurate satis describit. Addo, constitisse colliculum hunc e fascia 16 cubitos longa, qua caput aliquoties obvolveretur.

Plura dabunt TÖPFERUS, in *Disf. de Tiariis minorum sacerdotum*, Wittebergae, 1722. et HER-

HERMANNUS VAN DE WALL, in libello singulari, subjuncto TILLII, de *Tabernaculo Moſis* commentario; conf. etiam IKEN. P. III. C. V. §. XVI.

II. Materia vestium harum erat ~~quod~~ hoc est *linum*; ex FORSTERI autem sententia, *linum xylinum*, ut vidimus C. VII. §. IX. Sed balteum IKENIUS excipit, eumque ex lino et lana mistum fuisse, asseverat. Quippe sequitur Judaeos, quorum tamen opinio haud satis firmo nititur tibicine. Neque idoneas illi reddunt rationes, cur lex illa generalis, Lev. XIX: 19. et Deut. XXII: 11. quae omne hujus generis vestimentum vetat, et de qua dicendum erit P. III. C. V. §. IV. ad sacerdotes, eorumve balteum, non spectaverit. Contrarium potius apparere videtur ex Ezech. XLIV: 17, 18. Quin imo ipsi Magistri disputant, utrum illud quoque, in gregariorum sacerdotum balteo, locum habuerit, nec ne. Haud ignoro, idem illud a JOSEPHO perhiberi, sed, de ejus hoc in negotio auctoritate, Viri DD. dissentiunt. Conf. BOCHARTUS, *Hier.* P. I. L. II. C. 45. col. 491. et BUDDEUS *H. E.* Per. II. Sect. 1. §. 32. not. ult. Saltem nihil aliud ex JOSEPHO potest colligi, quam, aetate feriori, postquam Phariseorum jam invaluisset superstitio, tale quid locum habuisse. Add. III. MICHAËLIS, *Jur. Moſ.* §. 220. Elegans autem baltei forma, quam in calce hujus §. describit IKENIUS, satis recte sese habet; vid. Exod. XXXIX: 29.

III. Coloris albi five candidi haec erant vestimenta ; non modo ex more incolarum Orientis, de quo disferendum P. III. C. V. §. VI. verum etiam ad significandam vitae puritatem et sanctitatem, quae sacerdotibus conveniret. Eo fortassis respici, Apoc. III: 5. supra jam §. VIII. monitum fuit.

§. XIV.

*His vestibus superinduebat solus Pont. M.
alias IV. multo pretiosiores.*

De vestitu hoc pontificali leg. Exod. XXVIII. coll. Ecclesiastici XLV: 8 — 14. Exposuit, de eodem, Disfertatione sing. BEN. DAV. CARPZOVIVS, Praefide FRISCHMUTHO, Jen. 1655. inserta JO. BEN. CARPZOVII *Dispp.* p. 1638. fqq.

§. XV.

Sunt hae vestes I. מעיל, Pallium.

Pallium illud, extimum Pontificis vestimentum, accuratissime descriptum legimus, Exod. XXVIII: 31 — 35. cum quo loco IKENIUS fere conspirat: quare paucula tantum addenda; conf. vero dicenda ad P. III. C. V. §. XI.

I. Plerumque hoc pallium ita expingitur, ac
fi

si modo ad genua usque pertigerit. Re vera autem ad talos usque videtur dependisse. Etenim

A. Interpretes ALEX. itemque JOSEPHUS ac PHILO illud ποδήρην, hoc est, *vestem talarem*, nuncupant;

B. Exod. cap. laud. 33, 34. tribuuntur ei שוליים, *simbriae* feu *laciniae*, sic appellatae, quod per terram fere traherentur, a verbo שול, *trahere*; conf. Jes. VI: 1.

C. tintinnabula, inferiori huic pallii adfuta parti, facilius videntur commoveri pariter atque audiri potuisse, si ad talos propenderet hoc vestimentum, quam, si non ultra genua descenderet.

Leg. ALTINGIUS, *de stola Pontificis M. Opp.* T. V. p. 275. fqq.

II. De *tintinnabulis* his observandum,

A. Judaeos illorum numerum nimis augere, dum contendunt, eorum fuisse 72, quem numerum valde familiarem habent, tot gentes in orbe terrarum, tot linguas, tot synedrii adsesores etc. admittentes, quum certe res ipsa multo minorem, ut illa essent majora longiusque ab interjacentibus malogranatis distarent, postulet. Legislator, numerum haud definiens, illum procul dubio reliquit hominum arbitrio. Neque absurde nonnulli de duodenario, tum alias haud infrequente, tum quoque in gemmis pectoralis Pontificis M. observato ac tribuum Israëliticarum numero respondente, cogitant, quae et multorum ecclesiae Christianae doctorum olim fuit sententia.

B. Eorum vero usus erat, ut populus, prope atrium vel in illo congregatus, de Pontificis praesentia, in primis autem, de ipsius introitu in Tabernaculum templumve, admoneretur, suasque preces cum precibus Pontificis conjungeret. Leg. Exod. XXVIII: 33, sq. atque Ecclesiast. XLV: 11.

II. *Limbus* superiorem, de quo itidem IRENIUS loquitur, non inferiorem fimbriam, respici Ps. CXXXIII: 2. monitum jam fuit §. XIII. Addo hic vocabulum פִּי, ibidem adhibitum, etiam Exod. XXVIII: 32. usurpari de foramine superiori, sed inferiorem vestis hujus partem comm. 33. שוֹר appellari.

§. XVI.

2. אֶפֶס *f. amiculum breviculum.* (Graecis ἐπαυλὶς.)

Haustra haec sunt, ex eodem cap. Exod. comm. 6—14. conf. JOSEPHUS, *Ant.* III: 7. §. 5.

I. Ambigitur, utrum superius amiculum hoc manicis fuerit instructum, an iis, aequae ac pallium modo memoratum, caruerit. Prius illud negat BRAUNIUS, *de vestitu sacerdotum* L. II. §. 440. vocabulum כְּתָפוֹת, Exod. XXVIII: 7. per *humeralia* reddens, atque exponens de laciniis eadem tela amiculo adtextis. RAVIUS vero, ad RE-

LANDUM, p. 220. contendit, illud significare superiorem brachii partem, atque igitur כתפות חכרות l. l. esse manicas amiculo junctas. Affirmantibus etiam favet JOSEPHUS, qui id expresse testatur l. l. favet iisdem res ipsa, quum omnino minus decorum fuisse videatur, Pontificis adeo splendide vestiti nuda brachia, lineis tantum tecta interioris tunicae manicis, conspecta fuisse.

II. Amiculum hoc brevius fuisse pallio, §. anteced. memorato, ex iis potest colligi, quae ibidem sunt observata. Non ultra lumbos illud descendisse, censet BRAUNIUS, l. l. §. 438.

III. Cingulo singulari constringebatur vestis haec, maxime ornatus gratia; quocirca etiam illud elegantius ac pretiosius cingulo altero erat. Gemina disertatione (ut monui jam §. XIII.) Sacerdotis M. balteum explicuit CLEFFELIUS.

IV. A priori parte amiculi foramen erat quadratum, spithamam longum et latum: quo igitur pectoris pars quaedam non tecta relinquebatur, pectorali ejusdem amplitudinis, de quo §. sq. tegenda. Sic itidem JOSEPHUS l. l.

V. In primis §. hac merentur considerationem duo lapides שֹׁהַם vocati, sed de quorum indole inter Viros DD. haud convenit. Potior eorum esse videtur opinio, qui, cum laud. saepe BRAUNIO, L. II. C. 18. de fardonyche cogitant, quique etiam JOSEPHUM habent consentientem, vel de Onyche, cum Ill. MICHAËLI, in *Suppl. Lex. Heb.* p. 2289, sq. Cl. SCHULTENSIUS,

ad Job. XXVIII: 16. vocabulum reddit per *lapidem coruscis micantem ignibus*. Erant vero in his lapidibus insculpta tribuum Israëliticarum nomina (cujus rei rationem exposui, §. IV.) ita quidem, ut singuli prae se ferrent sex horum nominum, atque eo ordine, quo nati essent Jacobi filii; vid. Exod. XXVIII: 10. et conf. JOSEPH. l. l. qui porro observat, nomina majorum natu filiorum Jacobi in dextro comparuisse Pontificis humero. Itaque Judaeorum de illo ordine fabulas praetereo.

§. XVII.

3. שֵׁן, *Pectorale*.

Leg. Exod. XXVIII: 15 — 30. et conf. JOSEPHUS, l. l.

I. De vocabuli שֵׁן origine, nihil certi hucusque disputatum fuit. Consulantur de eo Lexicographi, maxime CLODIUS, in *Lex Hebr. Sel.* Auctor Ecclesiastici XLV: 12. itemque Interpretes ALEX. et JOSEPHUS, *Ant.* III. 7. §. 5. fortassis respicientes ad usum pectoralis, nomen illud per λογιον interpretantur, sive λογείον, quia Pontifex M. pectorali indutus, τὰ λογία τοῦ Θεοῦ, *oracula divina*, ederet, ut mox videbimus.

II. Quod ad materiam attinet,

A. primum quidem constabat e panniculo, cujus mensuram et formam satis distincte IKENIUS describit.

B.

B. Infertae vero eidem erant. 12. gemmae, in quibus itidem nomina 12. tribuum, eodem procul dubio ordine, quo in lapidibus humeralibus, §. sup. memoratis, erant insculpta. Addita fuisse nomina Abrahami, Isaaci et Jacobi, praetereaque verba **שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל**, *tribus justi*, judaeorum doctores (ne aliqua literarum Hebraicarum in eo desideretur) sed absque fundamento, tradunt. Gemmae illae singulae, Exod. laud. cap. comm. 17 — 20. percensentur: unde etiam liquet, quadruplicem earum seriem fuisse, atque igitur ternas in unaquaque serie collocatas.

Praeter BRAUNIIUM et JOSEPHI interpretem BERNARDUM, de gemmis his, data opera, exposuerunt DE DIEU, in *Crit. S.* ad illum Exodi locum p. 25 — 32. et HILLERUS, in *Synagmatibus Hermeneut.* p. 1 — 120. quemadmodum de pectorali Pontificis M. LOERSIUS, *Disf. sing. Duisb.* 1710. 8. ed. dein vero inserta *Misc. Duisb.* T. I. p. 1. sqq.

III. Praecipuam hic nostram curam sibi postulant **אֲוִרִים וְתַמִּים**, de quibus diversae agitantur quaestiones, eaeque difficillimae.

A. Quaeritur, an Urim et Thummim diversi quid fuerint ab illis gemmis, quas modo memoravimus. Multis Virorum DD. PFEIFFERO, BRAUNIO, RELANDO, BUDDEO aliisque negans, quae et potioribus niti rationibus videtur, placuit responsio, itemque FLAVIO JOSEPHO, affirmans autem PHILONI, quemadmodum, e

Christianis, SPENCERO, NOLDIO, EDZARDO et aliis, denique ipsi IKENIO nostro. Utriusque partis argumenta exhibet CARPZOVIVS ad GOODWINUM, p. 76. sqq.

B. Quodsi vero, ex iis, qui ultimam adoptant sententiam, quaeras, cuiusmodi igitur indolis Urim et Thummim re vera fuerint, ultra conjecturas, quae et quam plurimae apud eosdem natae sunt, vix possunt adscendere. Longum foret, illas omnes, vel examinare, vel etiam enarrare. Legatis vero Interpretes ad Exod. i. 1. et PFEIFFERUM, *Opp. Philol.* p. 128. sq. porro BUDDEUM, *H. E.* Per. II. Sect. i. p. 32. not. i. a quo plures alii memorantur: item GOODWINUM, L. I. c. 5. §. 5. huiusque Interpp. maxime CARPZOVIVM, qui et reliquos, idem hoc argumentum tractantes, laudat p. 75. sqq. sicut illos etiam percenset FABRICIVS, *Bibl. Antiq.* C. II. §. 9. p. 502. sq. ed. noviss.

C. Ultima quaestio ad responsa spectat divina, quae per Urim et Thummim fuerint edita. Haec autem amplius distribuitur in quasdam singulares: a quibus personis et de quibusnam rebus interrogatio per Urim et Thummim fuerit instituenda, quam ratione edita sint illa oracula, similesque; quae erunt enodandae C. XVII. §. XXIV. sqq.

§. XVIII.

4. מצנפת *Cidaris*, illi quam Sacerdotes gerebant superim posita, cum ציץ נזר הקדש
lamina coronae sanctitatis.

Leg. Exod. XXVIII: 36—38. coll. XXXIX: 30, 31. Consideranda hic est

I. *Cidaris* ipsa, quae

A. מצנפת vocabatur, atque igitur a pileis sacerdotum gregariorum, מגבעות appellatis, de quibus diximus §. XIII. erat distincta. Attamen prius vocabulum illud, JOSEPHI aetate, etiam de sacerdotum gregariorum pileis adhibebatur. Leg. ejus L. III. Ant. c. 7. §. 3. ibidemque in primis RELAND. in nota. Atque idem hoc in Judaeorum sequentium scriptis observatur, e. c. in Cod. Joma C. VII. m. 5. ubi SHERINGHAMUS, not. 4. obloquitur iis, qui nomen illud soli tyarae Pontificis privum autument. Et recte quidem obloquitur, ratione habita temporum superiorum et monumentorum FLAVII Magistrorumque Judaicorum, sed minus recte, si ad Mosis libros et reliquum V. Instrumenti Codicem Hebraicum respiciamus.

B. Imponebatur cidaris Pontificis M alii pileo, qui ipsi cum gregariis sacerdotibus communis erat.

C.

C. Describentes eam PHILO et JOSEPHUS, compositam fuisse dicunt ex fascia hyacinthina, praetereaue cinctam corona aurea, imaginem habente calicis, vel fructus hyosciami. Ubi quidem ultimum hoc nonnullis videtur ferioris seculi inventum esse, et derivandum fortassis ab eo tempore, quo Chasmonaei regnum conjunxissent cum sacerdotio, sicut etiam facile locus Zach. VI: 11. hujus rei ansam potuerit praebere, quum ibi de corona duplici, Josuae Pontifici imponenda, sermo sit.

Fufius *de tiara Pontificis M.* exposuerunt, praeter BRAUNIIUM aliosque, TÖPFERUS, Disp. singul. Praeside WICHMANSHAUSENIO, Vitemb. 1722. et H. VAN DE WALL, libello singul. supra jam §. XIII. laud.

II. Juncta erat huic tiarae *lamina aurea*, quae,

A. vel simpliciter צִיץ appellatur, Exod. XXVIII: 36. vel צִיץ נֹר הַקֹּדֶשׁ, XXXIX: 30. Lev. VIII: 9. verum etiam נֹר הַקֹּדֶשׁ, nomine צִיץ omisso, Exod. XXIX: 6. etc.

B. E folido illa auro constabat, quam ob rem plerumque vocatur צִיץ זָהָב, vel צִיץ זָהָב טָהוֹר.

C. Forma ejus in codice S. non traditur. Inquisivit vero in illum, JOSEPHO praeunte, Rev. VAN DE WALL. lib. 1. cap 6. Conf. etiam DEYLINGIUS O. S. P. III obs. 42. §. 8.

D. Quanam ratione adnexa fuit haec lamina ipsi cidari Pontificis, IKENIUS distincte docet.

Ubi

Ubi tantum observo, LUNDIUM non esse sequendum, qui illam in vertice cidaris pontificalis collocet, quum potius fronti fuerit imposita, vel, quod idem est, ei cidaris parti, quae frontem tegerat. vid. Exod. XXIX: 38.

E. Insculptum porro eidem laminae erat illud quasi σύμβολον, קדש ליהוה, de quo itidem VAN DE WALL, l. l. p. 77. sq.

F. Postremo observandum, Judaeos huic etiam laminae expiationem peccatorum tribuere, respicientes ad Exod. XXVIII: 38. quare etiam a nonnullis ἱλαστήριον appellatur. Rectius autem RAVIUS, ad RELANDUM, p. 223. illum locum sic accipit, ut sacra dona Israëlitarum grata Deo dicantur fore, propter Pontificem, Mesiae, veri ac summi Pontificis, typum, cujus illa cidaris cum lamina quasi colophon ac praecipuum decus esset.

§. XIX.

Praeter has, aliae adhuc Pontifici erant vestes albae dictae. Harum etiam IV. erant מכנסים femoralia, כתנת tunica, אבנט balteus, מצנפת cidaris.

Leg. de his vestibus Lev. XVI: 4. ubi

I. illae dicuntur fuisse בר, lineae. De bysso, h. e. lino praestantissimo, Indico et Aegyptiaco, omnis antiquitas cogitavit. At vocabulum בר gene-

nerale est, et aliquando opponitur $\tau\omega$ $\psi\psi$, aliquando autem e. c. Exod. XXXIX: 28. ipsi jungitur.

II. Albae appellantur vestes illae, quoniam simpliciter hujus coloris erant, neque auri quidquam habebant admistum, sic autem a solito Pontificis vestitu, qui eam *job rem aureus* vocabatur, distabant.

III. Quantum ad formam, hae vestes ab aliis similibus Pontificis M. non erant **diversae**.

IV. Usus earundem solo **expiationis** die locum habebat. Graviter enim nonnulli errarunt, affirmantes, sacerdotem primarium, aureis indutum vestibus, Tabernaculi templive adytum intrasse; cuius contrarium expresse traditur, Lev. I. I. Neque a vero Judaei aberrant, quando illius rei hanc reddunt rationem, quod aureus vestitus, quo tempore Pontifex adytum intraret, arrogantiam quandam prodidisset; quamvis suo more, h. e. inepte, huc referant locum Prov. XXV: 6. Facile etiam intelligimus, albas vestes illas et simplices huic negotio, in quo omnia ad modestiam poenitentiamque essent componenda, optime convenisse.

V. Quonam Jure Rabbini tradant ea, quae ad calcem §. commemorat I K E N I U S, et quae leguntur Cod. *Joma* C. III. m. 7. (ubi tamen disfident de pretio vestium illarum) ipsi videant. Saltem eorum in codice S. nullum exstat vestigium. Quodsi ergo talia vere habuerint locum, de extre-

tremis reip. Judaicae temporibus, quibus omnia *περιεργίας* et superstitionis plena erant, cogitandum est.

De albo vestitu hoc diligenter exposuerunt, praeter scriptores generales supra laudatos, DEYLINGIUS O. S. P. II. obs. 13. et OLDERMANNUS, Disf. sing. Helmstad. 1717. ed. Prodiit etiam cl. ALB. VOGETI Disf. *de vestimentis Pontif. M. sanctum S. ingredientis*, Gron. 1729.

§. XX.

Omnibus his vestibus uti non licebat, exceptis quibusdam casibus plane extraordinariis, nisi in ipso templo.

I. Vestimenta haec, sicut dicata erant cultui divino, ita, illo absoluto, ab ejus ministris, loco sancto exeuntibus, deponebantur; vid. Exod. XXVIII: 43. et XXXIX: 1. coll. Lev. VI: 3, 4. (10, 11.) Ezech. XLII: 14. et XLIV: 19. Ne quidem in ipsa urbe Hierosolyma, extra templum, Pontifici sacris vestibus illis ornato incedere licebat, unde intelligimus, qui factum sit, ut Paullus Act. XXIII: 5. Pontificem non agnosceret. Legg. DEYLING. O. S. P. III. obs. 42. §. 12. pluresque alii, quos laudat WOLFIUS, in *Curis* ad illum l.

Immo Herodes et Archelaus, posteaque Romani rerum domini, vestes Pontificales in sua potestate habebant; nec nisi quater quocumque anno (ante tria festa tempora majora diemque expiationis) eas Pontifici M. commodabant: quam vero consuetudinem Vitellius Imperator, ut a populo gratiam iniret, abrogavit. Leg. JOSEPHUM, *Ant.* XVIII. 4. §. 3. Quo observato, magis adhuc etiam confirmantur, quae de Paulo Pontificem ignorante, modo dicta sunt.

II. Exceptionem vero patiebatur prior regula illa, in negotiis extraordinariis, cujus modi erat, e. c. quando sacrae Pontificis vestes, ad Deum consulendum, alio transferebantur, aut in bellum assumeantur. Huc etiam spectat, quod Iaddus Pontifex cum sacerdotibus, vestitu sacro ornati, Alexandro M. obviam iverunt, JOSEPHO teste, *Ant.* XI. 8. §. 4, 5.

III. In templo, quamvis peractum esset ministerium, non statim tamen vestes sacerdotales fuisse depositas, Judaei tradunt, excepto balteo. Sed quum hoc ultimum nitatur illa eorundem opinione, balteum hunc e lana linoque mistum fuisse, quo, in ministerio quidem, at non extra illud, uti licuerit, aequè parum id videtur admittendum, atque ipsa haec opinio, quam §. XIII. confutavi. Quin immo iiscum non facit JOSEPHUS, affirmans, balteum, quando sacerdotes in ministerio occupati essent, in humerum fuisse rejectum, sed, postquam absolutum esset ministerium, pro-

IV. Judaeis itidem relinquimus demonstrandum, dormire quidem in his vestibus nefas fuisse, sed dormientium capitibus illas esse substratas. Narrantur haec, in Codice Mischnico *Tamid. C. I. m. 1.* ubi conferendus IKENIUS, p. 10 sq.

V. Quorsum devenerint vestes hae usu detritae, satis fuisse IKENIUS noster, ex eorundem narratione, docet. Conf. etiam C. XXI. §. XXVIII. Album Pontificis M. vestitum non nisi semel fuisse adhibitum, statim vero absconditum, Judaei exsculpunt ex Lev. XVI: 23. infirmo utique argumento, quare et R. Dose existimavit, eundem dein, a Sacerdote quodam, gestari potuisse. Conf. BRAUN. de *Vestit. Sacerd.* L. II. §. 718.

§. XXI.

Magna Sacerdotum, maxima Pontificis, dignitas sanctitasque erat.

I. Quantum ad Sacerdotes,

A. sicut certe privilegium erat insigne, quod propior, quam reliquis Israëlitis, aditus ipsis ad Deum pateret, quod coram hujus quasi oculis versari, ejusque peragere cultum sacrum, ipsis esset integrum, ita etiam, neque immerito, illi summo in honore habebantur; vid. Mal. II: 7.

B. Locum tenebant in rep. post principes ac seniores, ante Vates divinos reliquumque populum.

Liquet hoc praesertim, e multis JEREMIAE oraculis, e. c. XXIX: 1. XXXII: 32. etc.

C. Huc etiam facit, quod judiciorum pars quaedam ad eosdem pertinebat, quemadmodum verbo, §. XXIV. fusius autem, P. II. C. IV. §. VII. docebitur.

II. Major autem Pontificis, et potestas erat, et sanctitas; de qua utraque collegit plurima, sed cum judicio legendus, SPONSELIUS, in *Exercitt. Phil. Exeget.* Onold. 1764. 4. p. 124—140.

A. Potestas ejus,

1. in facris, summa erat; vid. 2 Chron. XXVI: 16. sqq.

2. in rep. autem, potestati regiae subjecta; vid. 1 Sam. XXII: 14. sqq. 1 Reg. I: 32. sq. et conf. SCHIKKARD. in *Jur. Reg. Heb.* C. 4. Theorem. 13. ibidemque CARPZOV. in nota.

3. Reliquas potestatis pontificalis partes IKENIUS diligenter exponit. Pontificem M. haud semper synedrii praesidem fuisse, videbimus, P. II. C. IV. §. VIII.

B. Tanta porro ejusdem supremi Sacerdotis erat sanctitas, ut, qui gravius in eum peccaret, in ipsum Deum peccasse et morte plectendus censeretur. Leg. JOSEPH. L. II. *contra Apion.* C. 23. Unde lucem accipiunt loca Joh. XVIII: 22. et Act. XXIII: 4, 5.

C. Canonem vero Judaicum, vilioris conditionis homines, aut in fordidis negotiis occupatos, a Pontificatu fuisse arcendos, fere supervacaneum

es-

esse, apparet, quum, temporibus florentis reip. Israëliticae, vix ejusmodi quid locum habere potuerit, quantum autem ad ferio rem aetatem, ipsi agnoscant Magistri, et JOSEPHUS passim tradat, infimae fortis homines ad illam dignitatem haud raro pro vectos fuisse.

De sanctitate Sacerdotum Hebraicorum, in primis vero Pontificis M. copiose disputat BRAUNIUS, *Sel. sacr.* L. III. C. 1, 2 et 4.

Verbo denique observandum, irritos esse hostium Legis Mosaicae conatus, quando Sacerdotum, ac praesertim Pontificis M. potestatem in populo Israëlitico nimium quantum et invidiose quidem exaggerant. Conf. LILIENTHALIUS, *Vindic. Cod. S. T.* VI. C. 12. §. 133 — 137.

§. XXII.

Hanc autem dignitatem sanctitatemque ut tuerentur, tam in contrahendis nuptiis, quam in omni vita, sollicite attendendum erat.

I. Falluntur, qui existiment, Israëlitis, maxime vero Sacerdotibus, non aliam uxorem, nisi quae ex eadem tribu erat orta, ducere licuisse. Quod enim ad reliquos Israëlitas attinet, contrarium docebitur P. III. C. I. §. VI. excepta sola filia ἐπικλήρω, de qua leg. P. III. C. II. §. XXIX.

Quantum ad Sacerdotes, error ille originem traxisse videtur a JOSEPHO, sed perperam intellecto. Quippe hic alicubi narrat, summo Pontifici ducendam non fuisse, nisi *δμόφυλον*. Sed *δμόφυλος* opponitur *ἀλλοφύρω*, h. e. mulieri *peregrinae*, vel *externae*; conf. Act. X: 28. Ejus autem rei, quam nos defendimus, exemplum occurrit clarissimum in Jojada Pontifice, cujus uxor Achasiae regis soror erat, 2 Chron. XXII: 11. Aliud exemplum habemus Luc. I. Quum enim Elifabetha, Zachariae Sacerdotis conjux, quae et ipsa erat Sacerdotis filia, (5.) *συγγενής* fuisse dicatur: 36. Mariae, ad tribum Judae pertinentis, liquido apparet, vel aliquem e majoribus Elifabethae duxisse filiam e tribu Judae, vel aliquem progenitorum Mariae sibi, e tribu Levitica, sive e prosapia sacerdotali, uxorem junxisse. Quodsi prius verum sit, habemus, quod volumus: sin posterius, saltem liquet, Israëlitas reliquos e quacunque tribu conjuges sibi potuisse eligere. Leg. porro, ratione Sacerdotum, Ezech. XLIV: 21.

II. Nonnulla feminarum genera IKENIUS enumerat, quas, utpote minus honestas, Sacerdoti nubere nefas esset; vid. Lev. XXI: 7. coll. Ezech. XLIV: 22. JOSEPHI vero, ad quem IKENIUS respicit, locus exstat in ejus *Antiqq. Jud.* III: 12. §. 2.

III. Summo praeterea Sacerdoti vidua etiam erat interdicta, Lev. XXI: 13, 14. e quo loco simul col-

colligitur, Legem illam ad reliquos Dei ministros haud spectasse: sicut ex Ezech. XLIV: 22. apparere videtur, Sacerdotibus gregariis licuisse, viduam quidem, sed viduam alius Sacerdotis, ducere; nisi quis arbitretur, hac in re Mosis Legem, progressu temporis, aliquantum fuisse coarctatam.

De his singulis, legi etiam possunt RELANDUS, *Antiqq.* II. 1. §. 13 itemque C. 4. §. 9. coll. RAVII notis, et MICHAËLIS, *Jur. Mos.* §. 99. med.

§. XXIII.

In reliqua vita, nefas erat Sacerdotibus calvitiem capiti inducere, angulum barbae auferre aut caput habere פרוץ, ut et accedere ad mortuum, etc.

I. Levitici X: 6. XXI: 5. locis, ab IKENIO laudd. adde Ezech. XLIV: 20. Hac re suos Deus Sacerdotes volebat discerni a Sacerdotibus Aegyptiorum, qui, teste HERODOTO, caput solebant radere: quocirca saepe a Poëtis *calvi* appellabantur. Nec defuerunt gentes aliae, quibus in more esset positum, barbae angulum auferre: quod igitur, eandem ob causam. Lege Mosaica vetitum erat. conf. IKEN. P. II. C. V. §. XXXII.

II. Neque ad mortuos accedere licebat Sacerdo-

tibus, aut eorum tactu inquinari, exceptis modo paucissimis, quos IKENIUS, ex Lev. XXI: 1-4. enumerat. Namque immunditia ex mortuo erat septem dierum integrorum, ut C. XVIII. §. XXV. videbimus. Sacerdotes igitur diutius, a muniis sacris, quae obire pollutis non licebat, fuissent removendi. Conf porro Ezech. XLIV: 25, 26.

III. Longe major observanda erat Pontifici M. ea in re abstinencia. Hic enim

A. nullo prorsus mortuo, ne consanguineo quidem, polluendus erat, excepto tantum mortuo praecepti, h. e. qui forte in via, aut in agro, mortuus reperiretur, et de quo dicendum P. III. C. XIV. §. XIV. Eadem haec locum habebat in Naziraeis, ut C. XVI. §. XI. sq. apparebit: quorum igitur sanctitas, hoc in negotio, cum illa Pontificis M. congruebat.

B. Vetitum insuper Pontifici M. erat, vestes lacerare; vid. Lev. XXI: 10. Hujus tamen rei, non modo apud Matt. XXVI: 65. verum etiam I Macc. XI: 71. coll. 57. et apud JOSEPHUM, *de B. Jud.* II. 15. §. 4. contraria leguntur exempla. Quae ut Legi divinae concilient, diversas Judaei pariter ac Christiani inflectunt vias. Nonnulli existimant, modum lacerationis vestium fuisse diversum, ita ut Pontifex ab inferiori parte sursum, reliqui vero Israëlitae et Sacerdotes gregarii, a parte superiori deorsum, vestes laceraverint. Alii potius censent, lacerationem tantum Vestimentorum sacrorum fuisse vetitam, quibus autem,
ut

ut supra ostensum §. XX. Pontifex extra templum haud uteretur. Praeterea Pontifex, apud Matt. non in luctu, ad quem Lev. 1. 1. proprie respicitur, sed propter βλασφημίαν, quam se, vel putabat, vel simulabat audire, vestes dilacerabat. Consull. Interpretes, ad illa Cod. S. loca, item BYNAEUS, L. II. *de Morte J. Christi* C. 5. §. 26, 27. WOLFIUS, in *Curis* et KOECHERUS, in *Anal* ad Matt. 1. 1. conf. etiam IKENIUS, P. III. C. XIV. §. XXVII.

Ad integram §. hanc legg. RELAND. P. II. *Antiqq.* C. I. § 14. et C. 4. §. 9. coll. ibidem RAVIO, in notis.

§. XXIV.

Functiones Sacerdotales, cum praecipuam cultus publici partem constituent, de illis infra ex professo disferendi locus erit.

Hoc loco fatis erit, summatim observare,

I. praecipua Sacerdotum munia spectasse ad sacrificia et ferta Deo offerenda, ad incendendum suffimentum, et ad bene precandum populo; vid. Deut. XXI: 5. et 1 Chr. XXII: 13. (12.) Haec vero a quibuscunque Aaronidis peragi poterant, atque a Pontifice M. quoties ipsi erat libitum, peragebantur, quamvis hoc ultimum, sub templo II, in primis postquam vestes pontificales in

arce Antonia essent seclusae, (vid. §. XX.) non nisi festis diebus, qui majores vocantur, et die expiationis, factum videatur. Praeterea Sacerdotum erat, populum erudire; qua de re dixi, C. V. §. III. Eorundem in judiciis aliquae erant partes; vid. Deut. XVI: 8. sqq. item XXI: 5. et conf. dicenda, P. II. C. IV. §. VII. Porro inferbant illi panes faciei quocunque die Sabbati, in Tabernaculum Templumve, (vid. C. XIV. §. XXII.) aestimabant res Deo devotas, (vid. C. XVI. §. XXVII. sqq.) de immunditia et lepra cognoscebant, (vid. C. XVIII. §. XXXI.) mulierem adulterii suspectam examinabant, eidemque aquas amaras offerebant bibendas, vid. P. II. C. V. §. XIV. sqq.) adstabant vitulae capiti truncandae, (vid. ejusd. Cap. §. XLIX.) vaccam rufam comburebant, (vid. P. I. C. XVIII. §. IV.) etc. conf. etiam Ezech. XLIV: 23, 24.

II. Nominatim pertinebant,

A. ad solum Pontificem M., introitus in adytum, die expiationis, (vid. C. XXI §. XXXIV. sqq.) atque interrogatio Dei per Urim et Thummim (vid. C. XVII §. XXIV.); quemadmodum,

B. ad Sacerdotes gregarios, templi custodiam et musica, lychnuchique apparatus, (vid. C. XIX. §. II — XIV) etc. Quamdiu autem Israëlitae in deserto oberrabant, quoties iter erat ineundum, vasa sacra a sacerdotibus contegenda erant, et arca foederis aliquando ipsorum humeris portanda (repetatis dicta C. VII. §. XXXIX.): ut, de tubarum

rum et buccinarum, tam in bello, quam in templo, tractatione nihil addam

Leg ad §. hanc REL. *Antiqq.* II. 5.

§. XXV.

A cura rerum mundanarum Deus illos (Sacerdotes) liberos esse, et, cum altari deservirent, ex altari quoque victum quaerere, voluit. 1 Cor. IX: 13.

I. Nulla Palaestinae pars tribui Leviticae et Sacerdotibus, ut quidem reliquis Israëlitarum tribubus, assignabantur; conf. dicenda P. II. C. I. § XIII. etc. Ipse autem Deus sese Sacerdotum declarabat *partem* et *possessionem*, locutione metonymica, quoniam, quae Deo sacra essent, iis in usum concedebantur; vid. Num. XVIII: 19, 20. Deut. XVIII: 1, 2. Jos. XIII: 14, 33. etc. coll. Ezech XLIV: 28. Curaverat enim idem ille Deus benignissimus, ut Israëlitae reliqui Sacerdotibus necessaria prospicerent. Quippe accipiebant partes quasdam sacrificiorum, (vid. C XIII. §. LVI.) porro decimas, vel potius decimarum decimas, (vid. C. XV. §. XXVI — XXVIII.) et alia plura, e Num. XVIII: 8 — 20. Ezech. XLIV: 29, 30. ipsoque I K E N I O nostro §. seq. cognoscenda.

II. Dona ejusmodi vocantur מְנוֹת הַכֹּהֲנִים, *portiones Sacerdotum*, 2 Chr. XXXI: 4 et 19. ex quo

eodem capite discimus, Hiskiam dona illa, sub impiis regibus fortassis neglecta, denuo graviter populo imperasse, et homines quosdam eorum distributioni praefecisse.

III. Hinc ratio liquet, cur Deus improbas populi, in his donis, fraudes indignissime ferret, et eodem haberet loco, ac si in se ipsum admisisset; vid. Mal. III: 8. sqq.

Ceterum, quamvis hi redditus Sacerdotum essent fatislauti, nimis tamen eosdem augment, atque injuste prorsus Mosen, quasi Legum illarum auctorem, propterea criminantur ejus obtrectatores. Confutarunt illos LILIENTHALIUS, *Vind. Cod. S. T. VI. c. 12. §. 138-150.* LOWMANNUS, *de Regim. civili Israëlitarum*, c. 6. §. 31. sqq. et 40. sqq. coll. c. 15. §. 24. et MICHAËLIS, *Jur. Mos. §. 52.*

§. XXVI.

*In templo consumenda erant decem עשר
במקדש, scilicet sacrificia piacul-
ria etc.*

Legendi de his PHILO JUDAEUS, *de praemiis Sacerdotum*, T. II. *Opp.* p. 232. sqq. et MAIMONIDES, in הלכות בכורים ומתנות כהנה, seu libello singulari, quem, ex parte

PERINGERUS, itemque Lugd. B. 1702. CRAMERUS, civitate Latina donatum, ediderunt. Uberius haec singula percensuerunt RELANDUS, *Antiqq.* II. 4. §. II. et RAVIUS, in notis. Conf. etiam dicenda, C. XIII. §. LVI. C. XV. pasim. C. XVI. §. XIII. et P. III. C. VI. §. VII. et XIV.

§. XXVII.

Ex donis Sacerdotalibus, Pont. M. partem, quam vellet, si Judaeis credimus, auferbat. etc.

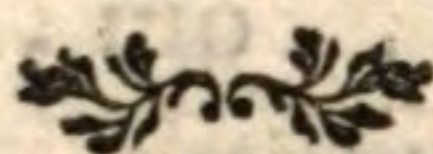
Hic tantum observemus, primitias et decimas, ad omnes sine discrimine Sacerdotes, spectasse, partes vero sacrificiorum, et fertorum reliquias, fuisse privas familiae, eo die, quo illae Deo offerrentur, ministerium sacrum obeunti, exceptis tamen panibus faciei, qui, per integram hebdomadis, tam praeteritae, quam inchoatae, ephemeriam, distribuebantur. Pro arbitrio quis, cuicunque vellet Sacerdoti offerebat res devotas, primum genitas pecudes, pretium redemptionis filii primum geniti, ac primum geniti asini, reliqua. Conf. iterum REL. l. l. §. 12.

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Tam luculenti redditus eo magis erant necessarii, quo major Sacerdotum erat numerus, qui tractu temporis ita excrevit, ut JOSEPHUS, in singulis clasfibus, ultra quinque millia eorum numeret.

Exstat JOSEPHI locus ille, in ejus L. II. *contra Apionem*, C. 7. p. 477. Conferri potest RAVIUS, ad RELANDUM, P. II. C. 5. §. 3. p. 294.

C A P U T XI.

D E

LEVITIS, EORUMQUE MINIS-
TRIS NETHINAEIS,

NEC NON

VIRIS STATIONARIIS.

De Levitis, data opera, exposuerunt **LIGHT-
FOTUS**, *de Ministerio templi Hieros. C. 7.* **BUD-
DEUS**, *H. E. Per. II. Sect. 1. §. 32. not. 2.*
DAV. LUNDIUS, in *Disf. de ordine Levitarum*,
Aboae, 1695. 8. **CHRIST. FRID. WILLI-
SCHIUS**, in *Disf. de filiis Levitarum*, *Lips.
1708.* aliique. Conf. vero **GOODWINUM**, *M. et
A. L. I. C. 5. §. 20. sqq.* et praeclarum ejus
interpretem **CARPZOVIVM**, itemque **RELAN-
DUM**, *P. II. Antiqq. C. 6.*

§. I.

§. I.

Praeter familiam Aharonis, Deus omnes reliquos ex tribu Levi, loco primogenitorum sibi consecratorum assumpsit, Sacerdotibusque ministros dedit.

I. Non ab officio vel munere, neque a dignitate, ut quidem Sacerdotes, sed a gentis suae primo parente, *Levitae* nomen acceperunt. Ille cur *Levi* vocatus fuerit, Moses narrat, Gen. XXIX: 34. Ab hoc autem omnes ejus posterii *Levitae* nuncupati: ut igitur errent, qui eos sic appellatos velint, quod jungerentur Sacerdotibus. Et magis longe a vero aberrat PLUTARCHUS, nomen illud a *Lysio*, seu potius *Evio*, (quae *Bacchi* olim erant nomina,) derivans. Porro observandum, Sacerdotes quoscunque re vera fuisse *Levitas*, h. e. a tribu Levi oriundos, usu tamen a Mo-
sis inde temporibus invaluisse, ut nomine hoc reliquae illius tribus familiae, a familia Aaronica, quippe in quam major dignitas, dignitas sacerdotalis, conferebatur, distinguerentur.

II. Israëlitae primum genitos Deus, quoniam iis pepercerat in Aegypto, sibi omnes consecratos voluit; sed in eorum postea locum substituit progeniem Leviticam, vid. Num. III: 12. sq. et VIII: 16—18. Quum autem numerus primum genito-
rum

rum Israëlitarum fuisse dicatur 22273. Num. III: 43. Levitarum vero univerforum 22000. ibidem com. 39. hinc primumgeniti illi redimendi erant, solutis pro unoquoque 5. siclis, ibidem com. 46. sqq. Conf. I K E N. P. III. C. II. §. XIV. At alia, hoc in negotio, difficultas superest. Quippe ejusdem Cap. comm. 14 — 34. numeri familiarum singularum tribus Levi (excepta tamen Aaronica) nominatim percensentur, quos si computemus, summa inde colligitur Levitarum, non 22000, sed 22300. Observandum igitur, admodum verisimile esse, 300 illos fuisse primum genitos Levitas, qui, quum ipsi jam essent Deo sacri, substitui pro Israëlitis primumgenitis amplius non posset. Et sic simul discrepantia commatis 39. cum antecedentibus, optime tollitur. Leg. etiam, qui plures alias nodi hujus expediendi rationes, sed minus probandas, enumerat GLASSIUS, *Philol. S. L. I. Tract. I. P. II. Sect. II. Loc. 8.* et conf. LIENTHALIUS, *Vind. Cod. S. T. III. C. 7. §. 79.*

III. Si quis interrogat, cur non omnes promiscue Israëlitas primum genitos, sed horum loco Levitas potius, publico cultui suo Deus destinaverit? haud difficulter intelligitur, summam ipsius hinc elucere sapientiam. Namque

A. Dei erat consilium, ut, qui cultum illum observarent, ab hereditate terrae promissae essent exclusi. Non vero satis aequum commodumve erat, omnes primum genitos ab illa excludere.

B.

B. Porro haud inconueniens erat, nec sapientia divina indignum, publici cultus sui administrationem uni potius tribui, quam promiscue multitudini primum genitorum ex omni tribu, concedere; vid. Num. VIII: 19. Repeti etiam hic possunt, quae, Cap. anteced. §. III. n. II. fuerunt monita.

C. Sunt praeterea, qui, Judaeos secuti, censent, praerogativam hanc Levitarum tribui concessam esse, quoniam Levitae soli, tum in Aegypto a falsis diis, tum in deserto a vituli aurei cultu superstitioso, abhorruerint. Sed non facile prius illud poterit demonstrari; et quantum ad posterius hoc, quamvis ei favere videatur locus Exod. XXXII: 26. quatenus ex eo liquet, solos Levitas Deo vero semet addixisse, non desunt tamen, qui ea, quae de omnibus ibi dicuntur, de plerisque tantum accipiant. Urgent vero in primis illius sententiae patroni ejusdem Cap. com. 29. sed quod argumentum itidem non est ab omni exceptione liberum. Commodius fortasse suspicamur, factum id esse Moysis causa, Deo admodum dilecti, quippe qui ipse ab hac tribu ortum ducebat, cujusque posterii, ut novimus e I. Chron XXIII: 13. sqq. Levitis annumerabantur. De his omnibus legg. Num. III: 5-51. Conf. etiam VITRINGA, O, S. L. II. C. 2. §. 10-14. qui in primis docet, non Sacerdotes, sed solos Levitas, pro Israëlitis universis esse substitutos, praetereaue, Levitas illos Deo consecratos, instar sacrificiorum, eidem ob-

oblato; fuisse : de quo ultimo dicendum erit §. V.

§. II.

Horum, (לוים) pro numero trium filiorum Levi, triplex fuit familia, Gersonitarum, Kahathitarum et Meraritarum: deinde, Auctoribus (ut Judaei volunt) Samuele et Davide, in XXIV. ephemerias, atque hae iterum in VII. domus Patrum divisae erant.

I. Prior illa Levitarum distributio in tres familias, a tribus filiis ipsius Levi originem et nomen trahentes, erat antiquissima, et maxime in deserto locum habebat, quando singulis his familiis sua munia, in deportando Tabernaculo, demandata erant, et certa quaedam loca circum hoc Tabernaculum assignata; vid. Num. III: 23. 25. 26. 31. 35 — 37. et IV: 4 — 33.

II. Posterior autem divisio, quam Samueli et Davidi tribuunt Judaei, quaeque itidem duplex erat, satis accurate ab IKENIO descripta, congruebat omnino cum simili Sacerdotum divisione, quam C. X. §. VII. illustravi. A Davide illam derivat JOSEPHUS, *Ant.* VII. 14. §. 7. Conf. I Chr. XXIII. in primis 23. sqq.

§. III.

*Dignitas Levitarum inter Sacerdotes vulgares
et Israëlitas media erat.*

Facile haec intelliguntur, sicut etiam ratio hujus discriminis in oculos statim incurrit. Saltem ad sacerdotium adspirare nefas erat Levitis; vid. Num. XVI. (ubi narratur, Deum ipsum tremenda poena in Korachi conspiratos, qui autem ex Levitarum ordine erant, animadvertisse;) et leg. in primis illius cap. 8—10.

§. IV.

*Ad munus Levitarum nemo aptus erat, nisi
qui ex hac tribu, per legitimos natales,
ortum duceret.*

I. In Levitis! pariter ac Sacerdotibus, legitimorum natalium demonstratio requirebatur. Conf. C. X. § VIII.

II. Differebant vero Levitae a Sacerdotibus in eo, quod priores, propter aliquod corporis vitium, inepti ad ministerium obeundum non reddebantur, ut quidem posteriores, qua de re dictum C. X. §. VIII. Colligunt hoc Judaei ex eo, quod Legislator Num. VIII: 24. sq. in Levitis nil
nisi

nisi justam postulet aetatem, de corporis autem vitio taceat. Quando autem Magistri Judaeorum volunt, vocis vitium Levitis obstitisse, quo minus fungerentur munere sacro, hoc ita tantum erit accipiendum, ut vitium illud a cantu sacro (quod etiam per se liquet) eos excluderet, quum tamen reliqua Levitarum munia potuerint obire.

§. V.

Aetas, qua Levitae ministerium auspicati sunt, non semper eadem, sed, pro temporum munerumque discrimine, varia fuit.

I. Duplex difficultas, in quibusdam Cod. S. locis, quantum ad justam aetatem Levitarum, qui munus sacrum obirent, occurrit; conf. GLASSIUM, ad §. I. memoratum loc. 33. et LILIEN-THALIUM, ibid. laud. §. 80.

A. Prima oritur, si Num. IV: 3. conferamus cum Num. VIII: 24. Priori enim loco, initium ministerii Levitarum a trigesimo, posteriori autem a vigesimo quinto ducitur aetatis anno. Inter varias hujus rei explicationes, praestare haec videtur, ut dicamus, priori loco sermonem esse de aetate, qua idonei haberentur ad vasa Tabernaculi portanda, posteriori de illa, qua reliqua obire possent munia.

B. Altera nascitur, e collatione 1 Chr. XXIII: 3. (JUN. 2.) ubi David dicitur Levitas numerasse ab anno trigesimo, cum ejusdem cap. 24. (JUN. 23.) ubi anni eorundem vigesimi fit mentio, qui ultimus etiam annus memoratur 2 Chr. XXXI. et Esr. III: 8. Hic vero haud incommode monetur, Davidem fortassis, quando animadvertebat, non sufficere numerum Levitarum, qui trigesimum jam attigissent annum, decrevisse, ut eorum ministerium inde a vigesimo anno esset ordiendum. Dici praeterea posset, adultis graviora munia, junioribus leviora fuisse commissa.

II. Quod ad aetatem Levitarum dimittendorum attinet,

A. in deserto, post annum quinquagesimum, ab opere, saltem graviore, vacabant: cujus rei ratio, quum portanda ipsis essent vasa Tabernaculi, haud difficulter intelligitur; vid. Num. IV: 3. et VII: 25.

B. Postea vero, cesante hoc labore, nullam dimissionem amplius Levitis indultam, Judaei tradunt, nisi forte aliquo impedirentur corporis vitio. Ubi tamen de eo tantum vitio corporis erit cogitandum, quod illos ad munia obeunda prorsus ineptos redderet, quum §. IV. fuerit observatum, leviores naevos, non ferendos in Sacerdotibus, in Levitis toleratos esse.

§. VI.

*Inauguratio fiebat, adpersione במי חטאת,
rasione integri corporis, ablatione vestium
etc.*

I. Ritus consecrationis Levitarum ab iis, quibus consecrabantur Sacerdotes, (vid. C. X. §. XI.) admodum erant diversi. Accurate ex Num. VIII: 6. sqq. illos IKENIUS enarrat. Observe-
tur tantum,

A. autumare nonnullos, aquae, in Levitarum adpersione adhibitae, admistum fuisse cinerem vaccae rufae, id vero ab aliis rectius negari, quum Lex divina, de comburenda vacca rufa, post peractam jam Levitarum consecrationem, data sit. Plura hac de re disputabuntur C. XVIII. §. III.

B. Res diversae ritibus illis significabantur.

1. Adpersio, rasura corporis integri instar leproforum, (vid. IKEN. C. XVIII. §. XXXIII.) lotio vestium, sacrificia Deo oblata, manusque sacrificiis impositae, documento erant, impuros esse, non modo Levitas, verum etiam primum genitos Israëlitas, pro quibus Levitae substitue-
rentur, adeoque hac ratione diligenter purgandos.

2. Quod Israëlitae Levitis manus impone-
bant, quodque agitabantur Levitae per Aaronem Pontificem M. haec quidem, ut pote in sacrificiis

proprie usitata, indicio erant, Levitas, loco Israëlitarum primum genitorum in sacrificium Deo, totius populi nomine, offerri. Conf. VITRINGA, *Obs. S. L. II. C. 2. § 12.* Atque huc respicere Apostolum Rom. XII: 1. post ALTINGIUM ad illum l. multi existimant: de quo plura dicentur C. XIII. §. XXXVII.

II. Semel tantum consecrationem hanc fuisse factam, Judaeorum, neque improbabilis, est sententia. Idem hoc de Sacerdotibus ostensum est, C. X. §. XI.

§. VII.

Sacras vestes Levitis paratas fuisse, non legitur, nec probabile est. Utebantur autem veste, ex lino כָּן, breviori, tunicis Sacerdotum et forma cum Ephod conveniente, 1 Sam. II: 18. cui in solemnioribus pompis videntur superinjecisse pallium byssinum

I. Lineas fuisse et candidas Levitarum, aequae ac Sacerdotum, vestes, dubio caret; de quo vestimenti genere plura observabuntur, P. III. C. V. §. VI.

II. Ambigitur, an Levitis, sicut Sacerdotibus, propriae, et quasi sacrae, vestes fuerint. Ubi quidem sententiam affirmantem RELANDUS, *Antiqq. P. II. C. 6. §. 4.* alique amplectuntur, du-

dubius vero fluctuat CARPZOVIVS, ad GOODWINUM, p. 106. Attamen contraria placet IKENIO nostro. Tandem moneo, veste hujusmodi breviori itemque pallio byssino indutos fuisse viros honoratiores quoscunque, immo etiam Sacerdotes, sed a ministerio sacro vacantes. Conf. dicenda P. III. C. V. §. XI.

§. VIII.

Munia Levitarum quoque non omni tempore eadem fuerunt. etc.

Haec fatis perspicua sunt, et Num. II. IKENIO laudd. uberius enarrantur.

§. IX.

Praeterea illorum officium erat, Sacerdotibus se ministros praebere: cumque insuper David quosdam in specie, ad rem musicam in templo tractandam, alios ad agendas excubias, constituisset, hinc JOSEPHUS tres eorum facit ordines.

I. De iis Sacerdotum muniis, quae ipsis solis non essent commissa, hoc est intelligendum,

quorum nonnulla IKENIUS mox, eadem hac §. enumerat. Expresse autem declarabat Deus, se Levitas Sacerdotibus dedisse ministros, in primis quidem ad res levioris momenti, quibus omnibus Sacerdotes soli haud pares fuissent, peragendas; leg. Num. III. 9. & VIII: 19. Idem Davidi erat consilium; vid. 1 Chr. XXIII: 27 — 31.

II. Quod ad secula sequentia attinet,

A. JOSEPHI locus, quem ante oculos habuisse videtur IKENIUS, occurrit L. XI. *Antiqq.* c. 5. §. 1. ubi, in litteris Artaxerxis ad Esram datis, memorantur Sacerdotes et Levitae et *ιεροψάλται* et *θυρωροὶ* et *ιεροδούλοι* et scribae templi. Sunt vero, qui per *ιεροδούλους* Nethinaeos, (de quibus §. XII.) potius intelligant, quam Levitas, quamvis hi ultimi eodem nomine 3. Esr. I: 3. appellentur.

B. David legitur munia Levitarum in quatuor classes distribuisse, 1 Chr. XXIII: 4, 5. (JUN. 3. sq.) Constituit enim Levitas, primum qui praesent operi aedis Domini, dein moderatores ac judices, porro janitores, denique laudantes Dominum instrumentis musicis.

1. Erant igitur, qui Sacerdotibus, et diversis quidem in negotiis, auxilium ferebant:

a. in tenendis ac jugulandis victimis; vid. 2 Chr. XXX: 15 — 17. et XXXV: 10, 11.

b. in deglubendis et coquendis iisdem, offerendisve Deo agnis paschalibus; vid. 2 Chr. XXXV: 12 — 14.

c. in egerendis templi fordibus; derivatur hoc e loco 1 Chr. XXIII: 27, 28.

d. in praeparandis crustulis Pontificis M. aut panibus propositionis; vid. iterum 1 Chr. XXIII: 28, 29. et IX: 31, 32. De crustulis illis conf. dicenda C. XIV. §. V.

e. Nonnullis quoque primitiis, decimis aliisque populi oblationibus conservandis et distribuendis, operam impendebant; vid. 2 Chr. XXXI: 14.

2. Erant porro, qui cantum sacrum instituebant, a JOSEPHO appellati *ιεροψάλται*, quod nomen, cum reliquis, ab exteris gentibus videtur acceptum. De his autem leg. 1 Chr. XXIII: 5. (4.) et XXV. coll. dicendis C. XIX. §. VIII. *sqq.*

3. Sequuntur Janitores, quorum aliquoties fit mentio, 1 Chr. IX. item XXIII: 5. (4.) Hi vero excubias in templo agebant; qua de re copiosius dicendum C. XIX. §. III. *sqq.* conf. etiam 1 Chr. XXVI. et 2 Chr. XXXV: 15. Sed videntur quoque iidem collegisse pecuniam sacram; leg. 2 Reg. XXII: 4. coll. 1 Chr. IX: 26. quemadmodum ibidem: 27 — 29. docetur, illos templo quocumque mane aperiendo, nec minus vasis ministerii promendis, iisdemque recondendis, aliisque insuper negotiis vel rebus, praefuisse.

4. De Levitis doctoribus et iudicibus conf. II. ab ipso jam IKENIO laud.

C. Nonnulla hoc in argumento restant monenda.

1. Singulae hae Levitarum clases in diversas porro partes erant divisae, ut ordine omnia peragerentur; vid. 1 Chr. IX: 22. 25. XXIII: 6. (JUN. 5.) sqq. XXV. XXVI. 2 Chr. VIII: 14. (JUN. 26.) sq.

2. Adeo accurate singula haec munia singulis, quibus obtigissent, erant observanda, ut alterius sibi officium sumere nefas esset. Atque eam ob causam JOSEPHUS perhibet, *Antiqq.* XX: 9. §. 6. Agrippam in leges avitas graviter peccasse, quum Levitis, in ministeriis templi occupatis, hymnos etiam cantare permiserit.

§. X.

Ne autem mundanis negotiis nimium implicarentur, non solum a militia omnibusque aliis oneribus liberi erant, sed et Deus iisdem urbes ad commorandum et decimas assignavit, etc.

I. A militia obeunda immunes fuisse Levitas, quum exteri Israëlitae omnes nomen ei dare deberent, affirmat JOSEPHUS, *Antiqq.* III. 12. §. 4. et IV: 4. §. 3. Immo idem illud haud obscure declarat ipsa Dei lex, de numerandis tribuum singularum hominibus ad bellum aptis, excepta Levitarum tribu, non recensenda, Num. I: 1, 3,

45. 47. sqq. Facile etiam hujus rei ratio intelligitur. Ne enim dicam, sacrorum administris, Levitis aequae ac Sacerdotibus, quibus quasi coram facie Dei continuo versandum esset, parum convenisse pollui sanguine humano, (qualem quoque ob causam templum a Davide exstrui Deus noluit,) observandum praesertim,

A. in deserto, quoties praelio dimicandum esset, Levitarum fuisse officium, Tabernaculum ejusque vasa deportare et custodire; quocirca illi, cum Tabernaculo, longe post aciem collocandi erant;

B. post occupatam vero Palaestinam, obligari eos haud potuisse ad militiam obeundam, quum ipsis nulla, hac in regione, sicut reliquis tribubus, esset possessio. Etenim

II. nulla Palaestina pars Levitis fuit assignata; vid. P. II. C. I. §. XIII. etc. Sed, ut possent vitam sustentare,

A. urbes quaedam, cum suburbiis, in unaquaque Israëlitarum tribu, illis concedebantur; de quibus dicendum P. II. C. I. §. XXXI.

B. Concedebantur iisdem decimae aliaeque dona; vid. C. XV. §. XXVI. sq. et XXIX. quaeque ad calcem Cap. ejusdem observabimus. Tum quoque ad convivia sacra erant invitandi; vid. II. cod. S. IKENIO laudd. De his vero omnibus leg. JOSEPHUS, *Antiqq.* IV: 4. §. 3.

Vix opus erit, memorare rursus criminationes, quibus librorum divinorum vituperatores reditus
il.

illos Levitarum, quasi nimis ampli fuerint ac reliquis Israëlitis per quam molesti, vano quidem conatu, prosequi solent. Legg. modo LILIENTHALIUS et LOWMANNUS, capitis sup. §. XXV. laudd. quorum ultimus, in rerum singularum Levitis concessarum rationes, Cap. 6. diligenter inquirat, quamvis eorundem reditus nimium imminuerit, iudice MICHAËLE, eodem cap. anteced. l. nuper laud.

§. XI.

Tam lautis redditibus Levitae eo magis indigebant, quo eorum numerus esset major. In prima institutione, jam illorum, qui mensem unum excesserant, 22000. erant.

Davidis aetate eorum, qui trigesimum annum attigerant, inveniebantur 38000. tractuque temporis numerus hic ulterius in immensum excrevit.

Explicatione haec non egent, modo ad priora conferantur, quae dixi §. I.

MORGANUM, qui numerum Levitarum nimis imminuebat, confutavit LOWMANNUS, de Regim. Civ. Israël. C. 15. §. 57 — 61. interpretationis Germanicae p. 585. sqq.

§. XII.

§. XII.

Ut Sacerdotibus Levitae, ita his iterum ministri dati sunt Nethinaei.

Exposuerunt de Nethinaeis, BUDDEUS, *H. E. Per. II. Sect. II. §. 14.* et GOODWINUS, *L. I. C. 5. §. ult.* ejusque Interpp. Exstant praeterea singulares de iisdem dissertationes MILNERI, PFEFFINGERI, MURRAYI, SCHROEDERI, aliorumque, laudd. FABRICIO, *Bibl. Ant. XIII. §. 4. p. 642.* ed. noviss. quibus vero addatur illa LAMPRII, inserta *Miscell. Gron. T. I. p. 463. fqq.*

I. Vocabantur illi נְתִינִים, h. e. *dati*, quoniam Levitis, ut iis ministrarent, dati ac traditi erant. Haec autem appellatio, quum antea proprio nomine vocarentur Gibeonitae, (vid. 2 Sam. XXI: 1. fqq.) ferior fuit et Davidis aetati adscribitur, quum tamen dein, maxime post exilium Babylo-
nicum, satis illa esset usitata; vid. Esr. VIII: 20. (coll. II: 43, 58. VIII: 17.) item Neh. XI: 3. etc. Progresu temporis tamen illud nomen prorsus evanuit.

II. Homines hi non erant Israëlitae, sed Gibeonitae, quos, quum fraude populum circumvenissent, Josua jam ad opera viliora damnavit, confirmante id amplius, eosque Levitis assignante,
Da-

Davide; quemadmodum mox videbimus. Sed sequentibus temporibus aliae etiam gentes exterae his adjectae, eodemque nomine appellatae, videntur. Saltem Esr. II: 55, 58. et Neh. VII: 57, 60. itemque XI: 8. servi Salomonis (de quibus 1 Reg. IX: 20. fq.) Nethinaeis annumerantur. Conf. I K E N. P. III. C. III. §. XXXIV. Sunt porro, qui Midianitas devictos Levitisque datos, Num. XXXI: 25—47. huc itidem referant, aliis tamen existimantibus, hos potius, cum reliqua praedae Midianiticae parte, ibidem memorata, Levitis, tanquam privata mancipia, fuisse concessos.

III. Vilissima officia Nethinaeis erant obeunda. Josua illis praecipiebat, ut, ad populi usus, ligna caederent et aquam haurirent, in primis ad aram Tabernaculi; vid. Jos. IX: 21—27. Postea David populi que procures illos praesertim Levitis, ad ministerium sacrum et ad reliquas muneris Levitarum partes, tradiderunt; vid. Esr. VIII: 20. Eam vero ob causam cum Levitis, saltem post exilium Babylonicum, tam in colle Hierosolymitano, Ophel appellato, quam in urbibus aliis, habitabant; vid. Esr. II: 70. et Neh. III: 26.

IV. Eorum conditionem maxime abjectam copiose I K E N I U S describit.

V. Addendum, praefectos etiam Nethinaeorum, saltem post exilium Babylonicum, memorari Neh. XI: 21.

§. XIII.

Sacerdotibus atque Levitis merito subjungimus viros stationarios, qui et ipsi publice quodam modo munere fungebantur.

De Viris stationariis, (ut vocantur) ex mente quidem Judaeorum, exposuit HOTTINGERUS Nep. Disf. sing. Marb. 1707. Conff. etiam LIGHTF. in H. H. ad Luc. I: 5. GOODW. M. et Aar. L. I. C. 5. §. 26. ejusque Interpp. maxime CARPZ. qui et plures laudat. Legg. porro, quae de iisdem viris his IKENIUS monet, C. VIII. §. XXII. et inf. C. XX. §. II—IV.

Quanquam Judaei, Codicis *Thaanith*. C. IV. m. 2. Op. SURENHUSIANI T. II. p. 378. inde a Samuele et Davide institutum hoc repetunt, nulum tamen ejus in libris S. neque apud JOSEPHUM, exstat vestigium. Nec satis valet ratio, qua Judaeorum doctores utuntur, quod sacrificiis publicis, Num. XXVIII: 2. fqq. imperatis, quum populus integer iis interesse non posset, adstare hi viri, totius quasi populi nomine, debuerint. Hoc enim si necesse fuisset, debuissent etiam iidem adstare offerendis Deo panibus propositionis, quippe qui itidem, nomine totius coetus, offerebantur: de quo tamen Rabbini ipsi prorsus silent. Mitto plura. Facile etiam liquet, Sacerdotes ipsos sacra

cra tractantes, maxime vero summum Pontificem
sicut Cap. anteced. §. IV. monitum est, nomine po-
puli universi egisse. Quodsi ergo unquam fuerint viri
illi stationarii, fuisse non videntur, nisi sub templo
II et quidem post natum jam Pharisaismum, Pha-
risaeorum enim subtilitatem et superstitionem ne-
gotium hoc nimis redolet. Certum est, humana
tantum auctoritate viros illos fuisse introductos :
quod et ipse fatetur laud. HOTTINGERUS.

C A P U T XII.

D E

TEMPORIBUS SACRIS:

SABBATHO, NOVILUNIIS, FESTIS,
etc,

De hujus Cap. argumento generatim consulendi, quos laudat FABRICIUS, *Bibliogr. Antiq.* Cap. X. §. 1, et inter quos eminent HOSPINIUS, *de festis Hebraeorum, Ethnicorum et Christianorum*, LEYDEKKERUS, *de Rep. Heb.* T. I. Lib. IX. et Jo. MEYERUS, *de Tempor. Sacris et festis diebus Hebraeorum*, cujus libri altera et auctior editio vulgata est Amst. 1724. 4. Add. CREMER P. *Antiqq. Mos. Typ.* L. IV. LEUSD. *Philol. Heb. Misti* Disf. 34. sqq. BUDD. *H. E.* Per. II. Sect. 1. §. 32. not. 3. RELAND. *Antiqq.* P. IV. Cap. 2. sqq. pluresque alii. Illi autem, qui de singulis huc spectantibus absolverunt, tam Judaei quam Christiani, laudabuntur suis locis.

§. I.

*Licet quotidie cultui sacro in templo vacandum
esset, certa tamen tempora Deus prae aliis
ab universo populo solemni ritu sancte
transigi voluit.*

I. Facile apparet, supremi Dei Numen, e quo singulis momentis pendeamus, et a quo innumeris continuo afficiamur beneficiis, nullo non tempore colendum esse. Hinc etiam quotidianum, neque unquam intermittendum, publicum sui cultum Deus populo Israëlitico, quem sibi adsciverat tanquam peculium, praescripsit; vid. Exod. XXIX: 38—42. Num. XXVIII: 1—8. coll. 2 Chr II: 4. De illo autem divino cultu quotidiano, inf. Cap. XX. disserendum erit.

II. Nunc reliqua Hebraeorum statuta tempora, publico cultui divino consecranda, merentur diligentiam nostram, festique dies publici, tam qui divinitus erant praescripti, quam quos Judaei ipsi ad hos, sequentibus saeculis, addiderunt. Satis autem commode tempora sacra ab IKENIO distribuuntur in ea, quae singulis hebdomadibus, ut sabbatum, aut mensibus singulis, ut *vequvula*, essent observanda, aut, quae singulis annis, ut Pascha-tis, Pentecostes, Tabernaculorum, novi anni, expiationis, &c. caerimoniae, aut denique, quae
post

post plurium annorum seriem demum, ut anni sabbatici ac jubilaei, redirent. Similis temporum solemniū enumeratio occurrit Hof. II: 13. (II) (10) Gal. IV: 10. et Col. II: 16.

§. II.

Prioris generis erat Sabbathum, a quiete nomen adeptum, et septimo quovis hebdomadis die celebrandum.

De Sabbato, praeter auctores generales, modo memoratos, conf. Judaeorum libellum singularem, in Opere Mischnico SURENHUSII, T. II. p. 1. sqq. e Christianis vero SELDENUM, *de Jur. N. et G.* Lib. III. C. 9. sqq. GOODWINUM III. 3. ejusque interpp. et alios, qui laudantur a PFEIFFERO, *Opp. Philoll.* p. 729. ac FABRICIO, *Bibl. Antiq.* C. X. §. 3. quibus autem subjungendus Jo. CHRISTIANUS SCHULTZIUS, in *Commentatione de Sabbato, eoque in primis mystico*, Vitemb. 1742. 4.

I. Nomen Hebraicum שַׁבָּת satis quidem inepte alii aliunde (e. c. PLUTARCHUS *symposiakōn* L. IV. *Opp.* T. II. p. 671. a *Sabbis*, h. e. *Bacchis*, quippe Judaeorum sacra cum Bacchicis comparans, LACTANTIUS autem, *Institut.* L. VII. C. 14. §. 8. a vocabulo שָׁבַע, quia *septimo* quocumque

die sabbatum incideret,) rectius plerique a verbo שבת *cesavit ab opere, quievit*, quoniam sanctissima quiete dies hic transigendus erat. derivaverunt; conf. Gen. II: 2, 3 Hinc autem fit, ut et alii dies festi propter eandem quietem diebus illis observandam, eodem nomine hoc appellentur, e. c. dies clangoris, vel novi anni, Lev. XXIII: 24. dies expiationis ibidem: 32. sicut etiam quisque annus septimus, ob quietem agris concedendam, Lev. XXV: 2, 4. Diversas porro vocabulum illud admittit significationes, (non tantum enim de die septimo hebdomadis quieti destinato, verum etiam de tota interdum hebdomade, aut de ipsa quiete, etc. adhibetur) quas vero nunc non curamus. Leg. CARPZ. ad GOODW. p. 382. sq.

Verbo adhuc monendum, a PHILONE, JOSEPHO aliisque Judaeis Graecis, sabbatum etiam σύνοδον, ob *congregationem* populi eo die celebrandam, de qua C. XX. §. XXXIII. appellari. Legg. WESSELINGII diatr. de Archont. Judaeor. p. 16. sq. coll. p. 7. ubi etiam σύνοδος a νομηνία distinguitur.

II. Septimo cujusque hebdomadis die, Sabbatum erat celebrandum, ita tamen, ut minime unius cujusque arbitrio relictum esset, quemnam e septem illis Sabbato vellet consecrare, sed, ut ultimus dies post sex alios laboribus impenfos, Sabbato dicandus esset; vid. Ex. XX: 9, 10.

III. Sabbati Judaici solemnities exteris etiam genti-

ti.

tibus, non tamen sine erroribus gravissimis, innuisse constat, quemadmodum, praeter alios, docet BUDDIUS *H. E.* Per. II. Sect. I. §. 37. not. 1. Sic etiam OVIDIUS, L. I. *de Arte Amandi*:

*Quaque die redeunt, rebus minus apta gerendis,
Culta Palaestino septima festa Syro.*

Conff. dicenda Cap. XX. §. XXV.

§. III.

Hujus institutionem nonnulli quidem ex Paradiso, alii, a concesso primum Israëlitis in deserto manna, repetunt.

I. Disputatum fuit in utramque partem, feriore potissimum saeculo, et maxime in Belgica nostra, utrum in ipso jam Paradiso Sabbatum fuerit institutum atque ex eo tempore a Patriarchis (ut vocantur) semper celebratum, an Mosis aetate primum fuerit introductum, atque igitur ad solos pertinuerit Israëlitae? Praesentis vero instituti nostri ratio haud permittit, ut diutius controversiae huic enarrandae immoremur.

II. Optime fortassis media hic incedimus via, existimantes, inde ab initio quidem generis humani, septimum cujusunque hebdomadis diem

cultui divino fuisse consecratum, atque igitur etiam eodem abstinendum fuisse a labore minus necessario: sed illam omnis omnino laboris abstinentiam, Israëlitis tam severe rigideque imperatam, posterioris saeculi esse et ad solam spectasse Oeconomiam Mosaicam, eamque igitur Legem in Oeconomia Nova non amplius observandam esse.

A. Prius illud inde potissimum liquet, quod hebdomadam distinctio, cujus in ipsa jam diluvii Noachici historia, Gen. VII: 4, 10. et VIII: 10, 12. itemque in historia Jacobi, Gen. XXIX: 27, 28. fit mentio, satis fuit antiqua, nec facile, nisi ab eo, quod septimus dies quisque esset facer, derivari possit: ut alia nunc argumenta similia silentio praeteream.

B. Posterius non potest negari, dum modo ad causas sabbati §. sq. exponendas, et ad quietem severe adeo imperatam, (vid. Exod. XXXI: 14, 15. et Num. XV: 32—36.) itemque ad l. Cod. S. ab IKENIO in calce hujus §. laudd. probe attendatur, et praeterea observetur, primos jam Christianos Christianam hac in re libertatem manifesto agnovisse, quando diei hebdomadis ultimo primum substituebant. Conf. porro Mr. II: 27. sq. Gal. IV: 10. sq. Rom. XIV: 5. sqq.

Atque hanc ipsam, quam et hoc loco profite-
tur, sententiam, Cl. IKENIUS ornavit Disf. Vol. II. p. 26. sq. Illius fere vestigiis insistit, quamquam paullo ulterius progrediens, Rev. RICHTERUS, *Bibl. Brem. N. Cl. III. Fasc. I. p.*

310 — 16. Nec dissentit cl. DATHE ad Genes.
II: 3.

§. IV.

*Institutum autem illud est in memoriam abso-
luti operis creationis, etc.*

I. Refutationem vix merentur, qui Sabbati ori-
ginem ab Aegyptiis arcescere student, quae sen-
tentia MARSHAMO in primis ac SPENCERO
placuit. Sed legg. CARPZ. ad GOODW. p. 383.
sq. quosque is laudat, MEYERUM et WAGEN-
SEILIUM, subjuncto WITSIO, *Aegypt. L. I.*
c. 6. §. 7. ubi potiora enarrat MARSHAMI ar-
gumenta, et L. III. c. 9. ubi eadem refellit.

II. Praecipuas rationes, easque sapientissimas,
ob quas Deus Sabbatum instituerit, satis dilucide,
ex librorum S. locis, §. anteced. memoratis, exponit
IKENIUS, qui et ipse, laud. Disertationum Volumine
II. p. 60. sqq. ostendit, habuisse institutum hoc
triplicem usum, civilem, ad distinguenda compu-
tandaque tempora, physicum, ut hominibus ju-
mentisque, in continuis laboribus, necessaria quies
concederetur, ac moralem, ut mortales discerent,
Deum Creatorem sibi maxime colendum esse, et
ad quietem animi, in Dei consequendam cultu et
favore, ante omnia adspirandum.

In primis autem Israëlitae Sabbati celebratione

admonebantur perpetuo, unum Deum verum, mundi creatorem, ipsis colendum esse; ut hac etiam ratione aliorum deorum cultui, tum temporis per totum orbem terrarum regnanti, obvium iretur. Unde simul apparet, haud immerito legem hanc postea tam severe inculcatam fuisse, (conf. Exod. XXXI: 13—17.) in Oeconomia autem Nova, postquam unius Dei veri cognitio generi humano quasi restituta esset, rationem illam cessasse.

Praeterea in Sabbati originem et causas inquiverunt JOH. MEYERUS, lib. I. P. II. c. 9. et III. MICHAELIS (sed cum judicio legendus) *Jur. Mos.* §. 194. sq.

§. V.

Tria Sabbatha prae reliquis distinguunt Judaei, Sabbathum festum Paschalis proxime antecedens, quod Magnum appellatur, alterum quod in 10 primos mensis Tisri dies incidens poenitentiae audit, et denique tertium, festum laetitiae proxime sequens, quod bereschit dicitur.

I. Tria haec sabbata humanae sunt institutionis.

A. *Sabbati Magni* fabulosam Judaei reddunt rationem, quam narrat BUXTORF. *Synag. Jud.* C. XVI. Sunt, qui huc referant locum Joh. XIX: 31. quasi de eodem illo Judaeorum Sabbato M. ibi sermo

mo esset. Verum minus recte. Etenim Rabbini-
cum Sabbatum M. antecede-
bat Paschatis festum
diem, quum contra Sabbatum,
Johanni memora-
tum, esset ipse primus Paschatis,
sive azymorum,
dies, quippe qui eo anno nonnullis
Judaeorum in
Sabbatum incidebat; qua re
dies ille, propter ge-
mina, et Sabbati et Paschatis,
sacra, magnus erat.
Conff. dicenda C. XXI. §. XV.
et IKENIUM ibi-
dem laudandum. Confult.
porro CARPZ. ad
GOODW. p. 384. not. 2.
item WOLF. in *Curis*
et KOECHER. in *Anall.*
ad Joh. 1. 1. Ab illo
autem Sabbato Judaico
primi Christiani suum ac-
ceperunt Sabbatum Magnum,
quod itidem proxime
antecede-
bat festum Paschatis diem.

B. Sabbatum, *poenitentiae* appellatum,
antecedit diem expiationis.
Sicut igitur novem dies,
proxime hunc antecedentes,
poenitentia singulari,
prae-
parationis ergo ad illum,
transigendi sunt, ita etiam
Sabbatum, in eorum aliquem
incidens, prae aliis
insigne habebatur. Legg.
BUXTORFIUM, *Syn. Jud.*
C. 25. et conff. IKENIUM,
Cap. hujus §. XXVII.
in primis autem Cap. XXI.
§. XXXIII.

C. Denique Sabbatum, quod festum diem,
Laetitiae Legis vocatum,
(de quo §. XL.) proxime ex-
cipit, reliquis magis solenne
est, et Sabbatum
בראשית nuncupatur,
quia Legis lectionem publi-
cam Judaei tunc denuo inchoant.
Leg. BUXTORF. lib. 1. C. 27.

II. De Sabbato δευτεροπρωτω, Luc. VI: 1. memo-
rato, tot exstant Virorum DD. sententiae, ut in iis

vel enarrandis dies nos deficeret. Enarrarunt eas WOLFIUS et KOECHERUS ad illum I. BURMANNUS F. *Harm. Euangel.* p. 366. sqq. et FABRICIUS *Bibl. Antiquar.* C. X. §. 4. Add. GOODW. III. 5. §. 5, 6. ibidemque CARPZ. p. 413. Recte vero IKENIUS monet, nihil ab iis hucusque allatum fuisse, in quo acquiescere possis. Praesertim videntur audiendi, qui, SCALIGERO duce, cogitant de Sabbato primo, quod excipiebat alterum azymorum diem, quo manipulus frugum Deo offerendus, (conf. C. XXI. §. XVI. sq.) et a quo die numerabantur septem hebdomades, post quas die Pentecostes sacra erant celebranda; vid. Lev. XXIII: 15. 16. coll. IKEN. hujus cap. §. XVII.

§. VI.

Menstrua festa erant Novilunia.

Auctores praecipui de hoc argumento exponentes, Judaei et Christiani, laudantur a PFEIFFERO, *Opp. Phil.* p. 729. et FABRICIO, *Bibl. Antiquar.* C. X. §. 5. quibus addantur CLAUD. FASTINGII *Diff. de Neomeniis*, Holmiae, 1693. et GEORG. LUD. RHODII *Diff. de Noviluniorum apud Hebr. sacris*, Breae, 1737. In primis vero consull. GOODWINUM, L. III. C. 7. hujusque Interp.

I. Locutio Hebraica ראש חודש legi-
tur Num. X: 10. et XXVIII: 11. Aliis ll. νεομηνία
sim.

simpliciter **שחר** vocatur, a verbo **שח**, *novus fuit*, quia mensis initium a lunae quasi renovatione ducebatur. Quum autem, ab illo initio, totus mensis **שחר** nuncuparetur, ut inf. P. II. C. VII. §. III. videbimus, hinc mensis cujuscunque dies primus **ראש שחר**, *caput*, seu *principium*, *mensis*, appellari coepit.

II. Quantum ad originem *νεομηνίων*, quamvis illae inter dies festos Lev. XXIII. haud reperiantur, minus recte tamen cum SPENCERO existimaveris, a gentibus exteris eas esse arcesendas. Illo enim capite non nisi anniversarii dies festi enumerantur. Praeterea, quamvis nusquam legamus, *νεομηνίας* festum diem ab ipso Deo esse institutum, fieri tamen potuit, ut ille, quemadmodum multae res aliae, a Patriarchis (ut vocantur) ad Israëlitas transferit. Tubarum certe clangorem, sacrificia item et libamina in *νεομηνίαις* Deus expressis verbis praecepit Num. II. II. quorsum et respicitur Ps. LXXXI: 4. atque Esr III: 5. SPENCERUM refutavit MEYERUS, *de Temp. S. Hebr.* p. 238. fqq.

III. Quod ad causas instituti hujus morales attinget, docebantur *νεομηνίαις* Israëlitae, sicut primum genita, primitias, similiaque, sic etiam mensium initia Deo esse consecranda, ipsoque auspice adenda.

Ansa porro iisdem dabatur, criminum praeterito mense admisforum, per feriam poenitentiam, quemadmodum et acceptorum divinitus beneficiorum,
grato

grato animo, recordandorum, Similes ob rationes νεομηνίαν primam anni vetusti, vel civilis, festo clangoris die celebrari Deus voluit, ac solemnem expiationis diem, paulo post initium ejusdem anni civilis. Conf. de his MEYERUS, lib. I. p. 253. sqq.

Νεομηνίας festum diem, pariter ac Sabbatum, spectasse, sicut reliquas V. Oeconomiae umbras, ad Oeconomiam Novam, atque igitur nunc esse abrogatum, docet Ap. Col. II: 16, 17.

IV. Quaenam die illo essent observanda, ostendit IKENIUS, C. XX. §. XXXVIII. sqq.

V. Observetur ὡς ἐν παρόδῳ, ad Judaeorum νεομηνίας respicere HORATIUM, quando L. I. Satyr. 9. vs. 69. *tricesima Sabbata*, i. e. quocumque die tricesimo celebrata, memorat. Conf. SCHULZ. Exercitt. Philol. Fasc. II. p. 7. sqq.

§. VII.

Novilunii determinatio summa cura fiebat a Synedrio M. quod cum in finem, die mensis trigesimo, in loco, Beth Jaasek dicto, tempore matutino usque ad sacrificium iuge vespertinum confidebat, testes, qui praeterita vespera se novam lunam vidisse affirmabant, examinans, eorumque testimonium cum calculo astronomico conferens.

Quae hac §. traduntur, non esse ex Lege divina, sed

sed sub templo demum altero invaluisse, haud difficulter apparet. Ceterum, satis perspicue hanc rem IKENIUS exponit, fusius etiam *Diff.* Vol. II. p. 415. sqq. praesertim 421. sqq. In primis haec intelliguntur e Cod. Talmudico *Rosch Ha'schana*, sive de die festo novi anni et calendarum consecratione, quem Latine vertit notisque instruxit HENR. HOUTING. Amst. 1695. 4. C. I. m. 5. sqq. C. II. et III. 1. Conf. porro RELANDUM, P. IV. *Antiq.* C. I. §. 14 ibidemque RAVIUM in nota.

Disfidium Karaeorum et Rabbanitarum sive Phariseorum, ex mente IKENII, (vid. §.) non quidem in eo, stante adhuc templo, erat positum, ut priores ex *Φάσει*, sive adspectu lunae, posteriores ex computatione astronomica, *νεομηνίαν* aestimarent, sed in eo potius, ut Karaei, diem illum, quo luna nova a testibus fide dignis, quin etiam ab uno teste, esset conspecta, statim haberent pro mensis primo die, Pharisei autem minimum duo requirerent testes, horumque testimonium praeterea examinarent ad rationes astronomicas, immo, si testes illi advenirent post solis occasum, sequentem demum diem pro mensis initio haberent: unde fieri aliquando poterat, ut Karaeorum *νεομηνία* uno die antecederet *νεομηνίαν* Rabbanitarum, et ut propterea etiam, in dierum festorum, certis diebus mensis alicujus adstrictorum, celebratione, priores a posterioribus differrent.

§. VIII.

Facta Hierosolymis Novilunii determinatio locis vicinis significabatur, primum quidem per ignes in montibus accensos, dein certis nunciis usi sunt.

Ex Judaeorum narratione, primum in monte, qui olivarum vocaretur, flammam excitare sive facem accendere, statim post *νεομηνίαν* consecratam solebant, quod exemplum alii in proximis, dein vero in magis etiam remotis montibus, imitarentur. Et sic olim, tempore brevissimo, minimaque cum molestia, omnibus, per integram Judaeorum regionem, *νεομηνίαις* tempus innotescebat. Narrant autem eorundem Magistri, Samaritanos, infestissimos Judaeae gentis hostes, aliquando faces illas tempore praepostero accendisse, Judaeosque ita in errorem fuisse inductos. Quo circa factum postea fuisse perhibent, ut nuntii, eam ob rem, quaquaversum mitterentur. Vid Cod. *Rosch Haschana* C. II. m. 2—4. ibidemque HOUTINGIUS, in not. coll. MILLIO in *Diff. sel.* Diff. 14 §. 18. At Cod. ejusdem c. I. m. 3. traditur porro, nuntios hos 6. tantum anni mensibus, et, stante adhuc templo, 7. mensibus, (quorum initia, propter festa tempora, vel jejunia in illos menses incidentia, accuratius scire oporteret) iter suum fuisse ingressos; additurque ibidem m. 4. mensibus quibusdam

licuisse iis profanare sabbatum, h. e. ipso sabbato iter facere. reliquis non item. Haec vero nimiae Judaeorum senioris aetatis subtilitati, cujus plura exempla, in notis ad utrumque locum illum, profert HOUTINGIUS, originem debere videntur.

§. IX.

Hi autem cum non sat cito ad remotiora loca pertingere possent, in illis, ob incertam consecrationem, biduo Novilunium celebrabatur.

En aliud superstitionis Judaicae documentum. Et quidem, in hunc diem usque, Judaei Rabbannitae, anxietatis avitae haeredes, *usomylav* biduo celebrant, alterum vero diem minoris aestimantes sanctitatis; quum tamen Karaei, hoc etiam in negotio, ab iis discedant et non nisi uno die *usomylav* celebrent. Sed, templo diruto et cessante synedrio, priores nunc rationes astronomicas sequuntur. Plura huc facientia dabit BUXTORFIUS, *Syn. Jud. C. 22.*

§. X.

Festa annua praecipua erant tria majora, Pascha, Pentecoste et festum Tabernaculorum.

De tribus festis temporibus Israëlitarum aniversalibus, praeter auctores generales, consulendus Jo-

SEPHUS, *Aut.* III. 10. e Christianis autem, quos laudat FABRICIUS, *B. Ant.* C. 10. §. 1. Pertinet huc. etiam Cod. *Chagiga*, Operis SURRENH. T. II. p. 413. sqq. quem et CHRISTIANUS LUDOVICI seorsim edidit, Lips. 1696, et 1712. quemadmodum ejus Gemaram ex parte J. H. HOTTINGERUS, Lugd. Bat. 1704. vulgavit.

I. Generatim dies festi, five, solemnes tempore certo celebrandi, vocantur מועדי, quasi *stata tempora*, a verbo יע' *constituit*, 2 Chron. VIII. 13 (25.) Ezech. XXXVI: 38. Hos. II: 13. (11.) &c. Attamen (quod ἐν παρόδῳ notandum) מועד etiam adhibetur de conventu publico, item de loco, ubi is agi soleret.

II. Anniversariorum penes Israëlitas festorum temporum diversae erant clasfes.

A. Nonnulla ipsum Deum habent auctorem, quae IKENIUS h. l. memorat, ac praeterea dies novi anni atque expiationis, de quibus disferit §. XXIII. sqq. alia feriorum saeculorum, solius ecclesiae Judaicae nitebantur auctoritate, Purim, Encaeniorum, reliquaque, §. XXXI. sqq. enarranda.

B. Illa prioris clasfis porro distribui posunt ac solent in ea, quae per dies aliquot continuabantur, majora hanc ob rem appellata, et ea, quae uno fere die absolvebantur.

Erat quidem festum tempus Pentecostes, quod tamen majoribus annumeratur, unius tantum diei: fed

sed, hoc pro appendice Paschatis esse habendum, videbimus §. XVI.

C. Tempora festa majora in eo etiam congruebant inter se, et a reliquis differebant, ut, in memoriam liberationis Israëlitarum ex Aegypto, praefertim essent instituta. Haec enim liberatio, cum rebus insignioribus, eandem, vel comitantibus, vel mox secutis, totius Oeconomiae Mosaicae regiminisque singularis, quod in Israëlitas Deus exercebat, sicut etiam obligationis Israëlitarum ad colendum Deum, fundamentum erat.

III. Festa tempora anniversaria majora

A. appellabantur

1. רגלים, non, ut inepte Judaei et iiscum Christiani nonnulli affirmant, quoniam ad illa celebranda pedibus Israëlitas locum publici cultus divini adire oportuerit, sed potius שלש רגלים sunt *tres vices* (ut ajunt) seu *tria tempora*, Exod. XXIII: 14. ut liquido apparet ex 17. itemque XXXV: 23. sq. et 2. Chr. VIII: 13. (Jun. 25.) ubi vocabulo רגלים vocabulum פעמים substituitur, nec minus e Num. XXII: 22, 32, 33. ubi Bileamus legitur שלש רגלים, i. e. *ter* afinam percussisse. Hinc etiam τὸ רגלים Exod. XXIII: 14. Chaldaeus Paraphrastes et Syrus per זמנין, Alexandrini vero interpp. per καιροὺς, reddiderunt.

2. In primis Hebraicum חג et Graecum ἑορτή, de his temporibus festis majoribus, κατ' ἐξοχήν usurpantur, e. c. 2 Chr. VIII: 13. (25.) quae vocabula alias quodcunque tempus festum designant,

אִנּוּ autem est a verbo אִנּוּ, quod proprie significat *in gyrum commotus est*, (conf. Ps. CVII: 27) atque hinc *saltavit, tripudiavit*; unde porro ad festorum dierum celebrationem (hi enim choreis etiam celebrabantur; vid. Exod. XXXII: 5, 6, 17–19. Jud. XXI: 19, 21.) est translatum.

B. Illa igitur festa tempora majora, quocunque anno celebranda, tria erant, Paschatis, Pentecostes et Tabernaculorum; vid. 2 Chr. I. I. Generatim nonnulla, de Israëlitarum tribus temporibus festis anniversariis, observat Ill. MICHAELIS, *Jur. Mos.* §. 197. in eorundem causas civiles inquirens, §. 198. sqq. caute tamen legendus. Ritus autem, iis temporibus observandos, IKENIUS, Cap. XXI. late exponit, sicut etiam ibidem §. III–V. docet, quaenam festis his temporibus fuerint communia.

§. XI.

Primum horum Pascha, a transitu angeli appellatum, in cuius memoriam fuit institutum,
Exod. XII.

De Paschate Hebraeorum plures Viri DD. disseruerunt, laudati a PFEIFFERO, *Opp. Philol.* p. 729. et FABRICIO, *Bibl. Antiq.* C. X. §. 6. Conf. singularis Codex Mischnicus, Operis SURENHUSIANI T. II p. 134. sqq. praetereaque GOODWINUS III. 4. ejusque Interpp. Nos hic, cum IKENIO, ad ipsum modo tempus festum attendimus,

mus, de caerimoniis ejusdem dicturi C. XXI. §. VI. sqq.

I. Quod ad festi temporis hujus appellationes attinet,

A. *Paschatis* nomen doctores quidem ecclesiastici veteres, linguae Hebraicae haud raro ignari, fatis absurde a Graecorum *πάσχειν*, *pasi*, derivarunt. Namque est ipsissimum פסח Hebraeorum, seu נחמא Chaldaeorum.

B. Vocabulum vero פסח a diversis diverse exponitur. Plurimi a *transeundo*, quoniam in Aegypto Angelus vastator domos Israëlitarum transierit, vel a *transfiliendo*, illud arcesunt, argumentum petentes a l. Exod. XII: 13, 23, 27. Alii, in primis Iudaeorum nonnulli, significationem *miserendi*, *condonandive* verbo פסח tribuunt; conf. de his GOODW. l. l. §. 1. ibidemque CARPZ. p. 394. Sunt vero etiam, qui observent, primariam verbi notionem esse *laxandi*, *remittendi*, ut igitur potius *libertatem*, eo tempore Israëlitis concessam, exprimat. Legg. ALB. SCHULTENS ad Prov. XXVI: 7. et VRIEMOET ad *Dicta classica V. T.* II. p. 180. coll. Jes. XXXI: 5.

Ceterum τὸ פסח proprie de agno, illa occasione mactato, (formula loquendi a sacramentis vulgo appellatis petita, quoniam agnus hic signum erat pignusque transitus, sive libertatis illius:) usurpatur Exod. XII: 21. 2 Chr. XXX: 17. sq. &c. sed hinc etiam de festo tempore Paschali, 2 Reg. XXIII:

21. sq. Plura dabit GOODWINUS l. l. §. et ad eundem CARPZOVIVS.

C. Graeca vocabula JOSEPHO, PHILONI ac SYMMACHO usitata, IKENIUS exhibet. Interpp. autem Alexandrini, ipsum nomen Hebraicum retinentes, per *πασχά* illud reddere solent, sed 2 Chr. XXX. et XXXV. ubi Hebraicum *פסח* frequentissime occurrit, constanter scribunt *Φασέκ*.

II. Temporis festi Paschalis divinitus instituti ratio et consilium facile intelliguntur. Faciebat illud ad recolendum beneficium, maxime liberationis miraculis plenissimae Israëlitarum ex Aegypto, in primis autem angelum vastatorem, omnes ea occasione primum genitos Aegyptiorum morti tradentem, Israëlitarum aedibus, sanguine Paschalis agni tinctis et notatis, pepercisse: nec minus, Israëlitas, summa cum festinatione, quorsum praesertim spectabant panes azymi, evasisse; &c. Leg. Exod. XII. et XIII. Conf. vero MEYERUS, *de Temp. S. Hebr. P. II. C. 12* qui etiam SPENCERUM, omnia contraria disputantem, refutat.

§. XII.

Incidebat in diem XV. mensis Nisan, durabatque per septem dies sequentes, qui alias quoque dies aut festum azymum vocantur.

I. Proprie Paschatis tempus festum, ex Lege di-

divina Lev. XXIII: 5. coll. Exod. XII: 6. incidebat in diem 14. mensis, qui, ab eo inde tempore, et in rei memoriam habebatur primus, quique illa aetate *Abib*, postea *Nisan*, ut P. II C. VII. §. VII. videbimus, vocabatur. Atque hoc sensu azymorum tempus festum die 15. initium capiebat; Vid. Lev. XXIII: 6. Quocirca et JOSEPHUS, *Antiq.* III. 10. §. 5. diem 15. seu azymorum, sequi affirmat diem Paschatis et diem 16. esse alterum diem azymorum. Hinc autem

A. quaeritur, quomodo, Matth. XXVI: 17. et Matth. XIV: 12. dies decimus quartus, quo mactandi essent agni Paschales, appellari possit *πρώτη τῶν ἀζύμων*; ad quam quaestionem varie respondent Viri DD. commodissime autem ac simplicissime illi, vel a quibus *πρώτη ἀζύμων* redditur *pridie tempus azymorum*, vel, qui volunt nomine temporis festi azymorum hic ipsum Paschatis diem comprehendi, maxime, quia illo jam die decimo quarto panes azymi essent comedendi, (vid. C. XXI. §. VI) sicut et Judaei per illum diem primum, de quo Exod. XII: 15. intelligunt decimum quartum mensis Nisan. Conf. Deut. XVI: 4. Accedit, quod JOSEPHUS, *Antiqq.* II: 15. §. I. eodem loquitur sensu, dum 8 dies festo azymorum tempori assignat.

B. Sic etiam, ex altera parte, Lucas, C. XXII: 1. scribit, festum tempus azymorum Pascha appellatum, et com. 7. agnum Paschalem, die azymorum mactandum fuisse; quemadmodum, Act. XII: 3,

4. azymorum dies cum Paschatis diebus festis permutantur.

II. Quaeritur itidem, utrum azymorum tempus festum sex, an septem, diebus celebratum fuerit? Ubi tamen sententia posterior videtur praeferenda, propter loca Exod: XI: 15. sqq. in primis 18. Lev. XXIII: 6. Deut. XVI: 3. sq. (coll. 2 Chr. XXX: 21—23. ubi extra ordinem dies bis septem ei consecratos legimus) itemque propter memoratum modo FLAVII testimonium. Neque obstat, Deut. XVI: 8. dici: *sex diebus comedito azymos; die autem septimo ne facito ullum opus*. Sed enim tantum sibi vult Legislatores, ultimum e septem diebus illis, qui comm. antecedentibus essent definiti, sancta insuper quiete celebrandum esse, quum reliquis, dum mode azymis vescerentur, quotidianum peragere laborem Israëlitis liceret. Eodem sensu intelligenda Mosis verba, Exod. XIII: 6. ubi חג ליהוה vocatur, quod Deut. 1. 1. est עֲצֶרֶת לַיהוָה. Septem vero illi azymorum dies initium capiebant a vespera, diem decimum quartum excipiente, qui dies decimus quartus proprie erat Paschatis tempus festum, si illud a festo azymorum tempore distinguas. Etenim apud Hebraeos dies a vespera initium capiebat; quemadmodum P. II. C. VII. §. IV. docebitur.

III. An per omnes illos septem dies, stante templo, Hierosolymae fuerit commorandum Israëlitis, de eo inquiremus C. XXI. §. XVIII.

IV.

IV. Quomodo cavere potuerint Judaei, ne festum tempus illud, in secundum, quartum aut sextum hebdomadis diem incideret, docebit IKENIUS §. XLII. Attamen illa Rabbinorum quorundam narratio, cui etiam alii Magistri contradicunt, ad ferioris utique saeculi inventa pertinet. Conf. DEY-
LING. P. I. O. S. Obs. 52. §. 13.

§. XIII.

Licet autem fixus esset huic festo dies XIV. Nisan, evenire tamen potuit, ut Judaeorum quidam die uno citius reliquis illud celebrarent.

I. Ad priorem hujus §. partem, relegantur dicta §. VII.

II. Hac autem re utitur IKENIUS, ad tollendam difficultatem insignem, quantum ad J. Christi coenam ultimam, quae acriter Viros DD. exercuit. Fuerunt, qui propterea negarent, coenam illam fuisse Paschalem; fuerunt etiam, qui contenderent, Paschalem fuisse, eodemque die cum omnibus reliquis Judaeis Dominum Jesum eandem celebrasse, quippe non intelligentes, quomodo Dominus illam, quae die decimo quarto mensis celebranda, potuerit anticipare. Alii vero, et in his praesertim IKENIUS, ostenderunt, Paschalem fuisse ultimam Domini coenam, eandem vero, ex divina lege, die decimo quarto celebratam fuisse;

se; et tamen J. Christum, cum Judaeis Karaitis, (quibus Sadducaei etiam annumerandi) agnum uno die citius comedisse, quam reliquos Judaeos, h. e. Rabbanitas et (qui cum his faciebant) Phariseos, Doctissime sententiam suam IKENIUS confirmavit, tum quoque vindicavit a quorundam rationibus contrariis, Disfertt. tribus *de tempore celebratae a Servatore ultimae Coenae Pasch.* Brem. 1735. et 1739. aliaque Disfert. qua contra GUDIUM demonstratur, coenam Christi *σάουρωσιν* vere Paschalem fuisse, ibid. 1742. quas omnes inserui Disf. IKENIANARUM Vol. II. p. 337. sqq. denique in *Symb. Litter. Brem.* T. I. p. 299. sqq. et T. II. p. 218. sqq. Ceterum ad hoc argumentum conferri possunt, quos laudant WOLFIUS, in *Cur.* ad Matth. XXVI: 2. et KOECHERUS, in *Anal.* ad Matt. XXVI. 17. praetereaque FR. BURMANNUS F. *Harm. Euang.* p. 85. sqq. DEYLINGIUS, O. S. P. I. Obs. 52. et plures alii. De WOLFIO memorandum est, eum, ad LUNDII L. V. c. II. not. 3. profiteri, semet IKENII sententiam, post lectam ejus Disfertationem primam, (reliquae enim eo tempore nondum prodierant) adoptasse, quamvis antea, in *Curis*, commendasset contrariam.

§. XIV.

Quod si quis mense Nisan Pascha celebrare non potuisset, is die XIV. mensis sequentis idem praestare ex ipsius Dei praecepto tenebatur. At hoc pascha Judaei parvum vel secundum, ordinarium autem mensis Nisan magnum et primum appellant.

De Paschate *secundo* legg. Interpp. maxime AINSWORTHUS, ad Num. IX. 10. sqq. & SELDENUS, L. II *de Synedr.* C. I. § 3. sqq.

I. Expresse Num. 1. 1. Deus praeceperat, ut, si quis, propter immunditiam ex mortuo, aut propter itineris longitudinem, justo tempore Paschatis sacra solemnia celebrare haud potuisset, is die decimo quarto mensis sequentis agnum Paschalem, cum azymis et herbis amaris, comederet. Tanti enim erant momenti res gestae, in quarum perpetuam memoriam Deus hos dies festos institueret, ut haud facile Israëlitarum aliquis illos negligere, aut gratisimum propter illa beneficia animum Deo non testari, deberet. Errant igitur, qui institutum hoc tribuunt Magistris Judaicis; et tamen id (quod mirum) Doctissimo alioqui BUXTORFIO, in *Lex. Talm.* vocabulo חֹדֶשׁ excidit, quem jam correxit HOUTING. ad Cod. *Rosch. Hasch.* p. 55. Magistri autem illi, pro suo more, eatenus Legem divinam amplificarunt, nec prorsus

absque ratione, ut Pascha secundum iis etiam putarent celebrandum, qui morbo, aut exercitu hostili, aut quacunque causa alia, fuissent impediti, quo minus *primum* Pascha, quod et *magnum* vocant, Hierosolymae constituto tempore celebrarent.

II. Qualenam discrimen Paschatis hujus secundi, quod etiam die uno dicitur absolutum, et Paschatis primi, ex Judaeorum sententia, fuerit, Cap. XXI. §. XIV. IKENIUS docet.

§. XV.

Distinguere solent Judaei inter Pascha Aegyptiacum et Paschata sequentium generationum.

Plura, de hoc discrimine, dicenda erunt C. XXI. §. IX. sqq. Probe autem illud est observandum, ne in gravissimos, quod Viris etiam doctissimis accidit, errores inducamur.

§. XVI.

Festum Pentecostes, institutum in memoriam latae legis, appellatur quoque festum septimanarum, festum messis et dies primitivorum.

Scripserunt, de Pentecostes festo die, laudati PFEIFFERO, *Opp. Philol.* p. 729. et FABRICIO, *Bibl. Antiquar.* C. 10. §. 7. Add. Rev. MART:

VITRINGA, Disp. habita Praefide Cl. VENE-
MA, Franeq. 1740. et conf. GOODW. III. 5.
ejusque Interpp

I Appellatur dies ille

A. חג השבועות, *festus hebdomadam dies*, Exod.
XXXIV: 22. cujus nominis ratio intelligitur e
§. sq.

B. חג הקציר, *festus dies messis*, et quidem
triticeae, Exod. I. I. et XXII. 16. quippe quae
messis in tempus illud, ut nonnullis videtur, inci-
debat, five potius, ut alii contendunt, hoc tempo-
re finita erat.

C. יום הבכורים, *dies primitivorum*. Num.
XXVII: 26. (Conf. iterum Exod II. II.) propter
primitiva, hoc die solemnem in modum per panes
Pentecostales consecrata, Lev. XXIII: 16, 17,
20. de quibus panibus disferendum C. XIV. §.
XVI. sqq

D. Nomen עזרת, quod Magistri Judaeorum, ut
IKENIUS monet, de Pentecostes festo die adhibent,
in ipso legitur Cod S. non quidem de illo die festo,
sed de ultimo azymorum die, Deut. XVI. 8. item
de ultimo Tabernaculorum. Lev XXII: 36.
Num. XXIX. 35. &c. Itaque Rabbini vocabulo
hoc significant, Pentecostes festum diem ab ipsis
pro fine, five pro appendice, temporis festi Pascha-
lis haberi. Solemnia eorum, quae propter mes-
tem erant celebranda, ut initium capiebant a ma-
nipulo Paschali, sic Pentecostes demum festo die
finiebantur. Ad idem nomen illud respicit Jo-
SE,

JOSEPHUS, *Antiqq.* III. 10. §. 6. narrans, diem Pentecostes ab Hebraeis Ἀσάρθῃ appellari. Vid. ibidem BERNARDUM et RELANDUM, in notis. Plura de vocabulo עֲצֵרָה dicentur §. XXI.

H. Hoc loco quaeritur, quaenam festi diei Pentecostalis ratio, sive quodnam Dei, illum instituentis, consilium fuerit. Ubi quidem

A. IKENIUS noster, cum Judaeis plurimisque Christianorum, respondet, institutum illum fuisse in memoriam latae legis, ut pote quae olim eodem die hoc, sive quinquagesimo post exitum Israëlitarum ex Aegypto, fuerit promulgata; vid. Exod. XIX. In Judaeis autem ABARBANELI, in Christianis GOMARO, MOEBIO ceterisque, haec sententia displicuit.

B. Alii censent, ex Lege Mosaica, in primis Deut. XVI: 11, 12, 15. potius apparere, Pentecostes pariter ac Paschatis festum tempus a Deo fuisse constitutum, in memoriam liberationis ex Aegypto, tum et ad gratum animum ipsi pro messe concessa testandum. His certe illud etiam favet, quod Paschatis ac Pentecostes dies, ut modo ostensum, quamvis sejuncto tempore, arctius tamen secum conjuncti erant, quodque idcirco Pentecoste a Rabbinis עֲצֵרָה שֶׁל פֶּסַח appellatur.

Plura cupiens adeat MEYERUM aliquoties laud. P. II: C. 13.

§. XVII.

Tempus, illi destinatum, erat dies quinquagesimus a crastino vel postriduo Sabbati,
 Lev. XXIII: 15.

I. Satis accurate hunc diem festum ipse Deus Lege determinaverat; vid. Lev. XXIII: 15, 16. et Deut. XVI: 9, 10. atque hinc repetenda ratio, cur ille vocetur Hebraice **יום חמשים**, five **חג יום חמשים**, *festum tempus quinquaginta dierum*, vel *quinquagesimi diei*; quocum congruit Graecum nomen *τῆς πεντεκοστῆς ἡμέρας*, Act. II: 1. etc. Namque erat ille dies re vera quinquagesimus post Paschatis festum tempus.

II. Disfentiunt Judaei, quonam sensu Sabbatum Lev. XXIII: 15. a quo numerandus erat dies ille quinquagesimus, sit accipiendum. Hanc vero rem, et ea, quae §. hac sequuntur, pluribus exposuit ipse IKENIUS, *Disfertat.* Vol. II. p. 461. sq. coll. p. 392. sq. Conf. etiam MEYER, l. 1. §. 21. sqq.

III. Pentecostes solemne nonnisi per unum diem olim fuisse celebratum, e diversis ejus nominibus, aequae ac Lege ipsa, apparet. De Judaeorum senioris aetatis, per biduum illud celebrantium, consuetudine, leg. BUXTORF. *Syn. Jud.* C. 20. in primis p. 442.

§. XVIII.

Festum Tabernaculorum omnium festorum maximum habebatur.

De hoc tempore festo, consulatis laudatos PFEIFFER, *Opp. Philol.* p. 729. et FABRICIO, *Bibl. Antiq.* C. 10. §. 7. e quibus memorasse sufficiat Cl. VITRINGAE F. tres disertationes, insertas ipsius *Diff. S. Franeq.* 1731. 4. p. 158. sqq. Huc porro spectat Cod. Mischnicus *Succa* inscriptus, *Operis SURENH.* T. II. p. 239. sqq. qui idem, cum interpretatione Latina ac notis DACHSII et CRAMERI, Traj. ad Rh. 1726. 4. prodiit. conf. GOODWINUM, L. III. C. 6. ejusque Interpp.

I. Praecipua illius nomina IKENTIUS percenset, paucis iliustranda. Appellatur

A. חג הסוכות, *festum tempus tabernaculorum*, Lev. XXII: 34. Deut. XVI: 13. et Esr. III: 4. coll. Zach. XIII: 16. quorum II. prioribus Interpp. Alex. habent, ἑορτὴν σκηνῶν, ultimo autem ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας, sicut etiam σκηνοπηγίας vocabulum Joh. VII: 2. occurrit. Ratio hujus appellationis a *tentoriis* repetenda, in quibus Israëlitae, per desertum oberrantes, habitaverunt, quibusque postea, in hujus rei memoriam, festum tempus illud celebrantes, quotannis utebantur.

B. חג האסיף, *festum tempus collectionis*, Exod. XXIII: 16. et XXXIV: 22. propter collectos agri,

agri, atque etiam arborum, in primis vitium et olivarum, fructus, quemadmodum priore l. ac Deut. XVI: 13, 15. expresse subjungitur.

C. אֶת quoque, vel εορτή , *festum tempus κατ' ἐξοχήν* vocatur, non modo in Talmude, sicut scribit, praeter alios, RELANDUS, *Antiqq.* IV. 5. §. 1. verum etiam ex ipso utroque Codice divino. Legg. II. IKENIO laudd. addanturque Num. XXIX: 12. 1 Reg. VIII: 65. (coll. 2 Chr. VII: 9.) et Neh. VIII: 18. Imo etiam τὸ אֶת , Ps. CXVIII: 27. de eodem hoc tempore festo accipiendum esse, docebitur C. XXI: §. XXIII sqq. Sic vero nuncupabatur propter summum gaudium, quo celebrari illud solebat, ut Cap. XXI. §. XXIII. videbimus. Repetantur, quae de vocabulo אֶת , §. X. dicta sunt, et conf. Deut. XVI: 14, 15.

II. Recte IKENIUS monet, solemne hoc omnium maximum fuisse habitum. Sicut enim per octo dies fere continuabatur, (vid. §. XX.) ac singulas duorum antecedentium solemniium rationes simul complectebatur, (vid. §. XIX.) ita etiam insigni cum pompa atque effuso celebrabatur gaudio; quare et festum tempus (אֶת) κατ' ἐξοχήν, ut vidimus, appellari meruit. Nec Judaei tantum, sed exteri etiam scriptores, atque in his PLUTARCHUS, idem illud memoriae prodiderunt. Legg. RELANDUM, P. IV. *Antiqq.* C. 5. §. 2. et LAKEMACHERUM, P. I. O. *Phil.* p. 18. sq. item P. III. p. 201.

§. XIX.

§. XIX.

*Institutum illud fuit in memoriam, quod Deus
populum, ex Aegypto egressum, in taber-
naculis in deserto habitare fecit, ut
et in solemnem gratiarum actionem
pro collectis frugibus.*

Optime IKENIUS duplicem festi hujus tempo-
ris rationem explicat, et Scriptorum S. ipsiusque
Dei Legislatoris confirmat testimoniis. Hinc vero
intelligimus, illud Israëlitis in memoriam revocas-
se duplex beneficium divinum; ut igitur solem-
nium duorum antecedentium Paschatis ac Pente-
costes rationes diversae, in uno hoc solemni Ta-
bernaculorum, quasi coaluerint. Quemadmodum
enim Pascha consecratum erat memoriae liberatio-
nis ex Aegypto, Pentecoste autem, propter mes-
sem celebrata, gratum Deo benefico postulabat
animum, sic utraque illa ratio, in Tabernaculo-
rum solemni, quod uvarum et olivarum collectio-
nem sequebatur, quodque faciebat ad memoriam
commorationis Israëlitarum in deserto recolendam,
conjungebatur. Inde vero etiam ratio perspicitur,
ob quam, Paschali et Pentecostali tempore festo,
aries unus agnique septem, festo autem Taberna-
culorum tempore, duo arietes et quatuordecim ag-
ni, singulis diebus, Deo fuerint offerendi; vid.
Num. XXVIII: 17, 19, 24, 26. sq. et XXIX: 12.
sqq.

sq. Quin imo hinc simul liquet, cur solemne hoc, mense demum Tisri, five septimo, (vid. Lev. XXIII: 39. etc.) fuerit celebrandum, quamvis citius jam Israëlitaë, Aegypto egressi, in tentoriis (a quibus loco illi nomen *Succoth*, Exod. XII: 37. datum censetur,) habitaverint. Hoc pacto enim duplex beneficium illud apte conjungebatur. Præterea hoc videtur factum, ne Israëlitaë, si citius celebraretur solemne hoc, a labore, quem mesfis per aestatem sibi postulabat, retraherentur. Alias hujus rei rationes, ex LIGHTFOOT (qui etiam consulatur in *H. H.* ad Matt. II: 1.) atque ex Judæis, profert MEYERUS, *de Temp. S. Hebr.* P. II. C. 16. §. 3, 4. Conf. et RELANDUS, P. IV. C. 5. §. 3.

Minime vero audiendus SPENCERUS, qui, more suo, hoc etiam solemne, a gentibus extens derivatum esse, contendit. Vid. MEYERUS, laud. Cap. 16. passim.

§. XX.

Incipiebat die XV mensis Tisri, et per septem continuos dies celebrabatur; Lev. XXIII: 36.

Levitici loco, quem IKENIUS laudavit, add. Num. XXIX: 12. et 35.

I. Cur, mense demum septimo, solemne hoc fuerit celebratum, vidimus §. anteced. Re vera

autem illud in mensem septimum incidisse, WESESELINGIUS, in *Diatr. de Judaeorum Archontibus*, p. 36. sq. PHILONIS testimonio confirmat, simul monens, non obstare II. 2 Macc. I: 9, 18. (et X: 5, 6.) quum ibi, de alio solemni, extraordinem, quamvis ad formam ejus, de quo nunc verba facimus, celebrato, (vid. inf. §. XXXVI.) sit cogitandum.

Ceterum Jeroboamus solemne quoddam, a X. tribubus, sed mense demum sequente, celebrandum, instituisse perhibetur, I Reg. XII: 32, 33. de quo consull. Interpp. *Brit.* ad illum l. LILIENTHALIUS, *Vindic. Cod. S. T.* VII. C. 14. §. 84. atque Ill. MICH. *Jur. Mos.* §. 198.

II. Absolvebatur festum tempus Tabernaculorum (quod et PLUTARCHUS monuit) septem diebus, octavus autem dies, de quo plura §. sq. appendicis loco, iis adjiciebatur; quapropter FLAVIUS, *Antiqq.* III. 10. §. 4. octo dies temporis festo Tabernaculorum tribuit, mox vero octavum illum a septem reliquis, Legem divinam Num. I. I. fecutus, distinguit, et L. XIII. 8. §. 2. solemne illud, septem diebus celebratum fuisse, affirmat.

§. XXI.

Dies hic octavus עֶצְרָה, Gr. ἑξῆς dictus, in multis a praecedentibus differebat, quare a nonnullis ut peculiare festum consideratur.

I. De vocabuli עֶצְרָה, five עֶצְרָה, vera significatione, non una Virorum DD. est sententia. Interpp. *Alex.* ac PHILO illud reddunt per ἑξῆς, non quidem, ut alii volunt, propter exitum Israelitarum ex Aegypto, sed quia dies ille exitum, seu finem festi Tabernaculorum temporis, constitutebat. Haud absimili ratione plerique vocabulum illud Hebraicum a Chaldaico עֶצַר, *claudere*, derivant, quoniam עֶצְרָה, *claudebat* festa tempora; quam sententiam ipse olim IKENIUS, in *Symb. Litter. Brem.* T. I. P. II. p. 182. fuerat professus, qui vero dein, *diff. singulari, Diff. Philol.* Vol. I. p. 50. sqq. idem hoc argumentum data opera pertractans, iis potius accessit, qui appellationis hujus rationem repetunt ab opere interdicto. Hac autem nominis עֶצְרָה significatione IKENIUS, ibidem p. 63, sq. locum Joël I: 14. illustrat, et locutionem אֵין וְעֶצְרָה, Jes. I: 13. reddit per *quietem et abstinentiam*. Ceterum hic etiam conferri possunt dicta §. XVI.

II. Haud sine ratione, nonnulli ultimum diem hunc, five octavum, pro singulari die festo habent.

Namque non solum, in ipsa Lege Mosis, Lev. XXIII: 36, 39. Num. XXIX: 12, 35. etc. verum etiam 2 Chr. VII: 9. et Nehem. VIII: 18 (JUN. 19.) hic dies octavus, a septem diebus festis Tabernaculorum, distinguitur. Praeterea octavo die illo offerendorum Deo sacrificiorum singularis, et a diebus antecedentibus diversa, erat ratio; vid. Num. XXIX: 35 sqq. coll. superioribus. Reliqua autem, quae hunc diem ab antecedentibus distinguebant, suo loco examinabimus. Conf. dicenda C. XXI. §. XXIX. hic autem leg. RELANDUS, *Antiqq.* L. IV. 5. §. 12.

III. Τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, Joh. VII: 37. nonnulli, atque in his GENSELIUS, *Obs. S.* p. 104. sqq. in nota, de septimo Tabernaculorum festo die, alii vero, cum IKENIO, de octavo, sive תצט, accipiunt. Ultimis his maxime favet, quod Rabbinii similem prorsus locutionem, de octavo die illo, adhibent. Legg. IKENIUM, in *Symb. Litt. Br.* l. 1. p. 182. sq. quosque hic memorat, in primis vero LAMPPIUM, in *Comm.* ac praeterea WOLFIIUM, in *Cur.* et KOECHERUM, in *Anall.* ad Joh. l. 1. Contrarium GENSELIUS eo potissimum argumento confirmare studet, quod septimo die plura sacrificia, quam reliquis diebus, Deo offerrentur. Verum, non ob sacrificiorum multitudinem, diem octavum appellari magnum, sed quia antecedentibus diebus pro omnibus populis, hoc ultimo autem pro se, sacrificia offerrentur, Judaei contendunt, quemadmodum

dum monet RAVIUS, ad RELANDUM, p. 742.

§. XXII.

Non omnes autem horum festorum dies, aequalis sanctitatis, sed quidam minus festi erant, alii maxime festi.

Non eadem singulis his festorum temporum majorum, per aliquot dies plerumque celebrandorum, diebus erat religio. Dies enim medii inter primum et ultimum Paschatis ac Tabernaculorum, quibus etiam labores quidam erant liciti, *minus festi* habebantur, atque idcirco a Judaeis vocari solent מועד קטן, *minus festum tempus*, seu חול מועד, *profanum temporis festi*. Conf. Cod. Mischnicus *Moëd. Katôn*, T. II. Operis SURENHUSIANI p. 403. sqq. Contra primus et ultimus utriusque festi temporis memorati dies, sicut etiam solemne Pentecostes (quod una absolvebatur die) a Judaeorum doctoribus ימים טובים, *dies boni vel magni*, appellantur; de quibus ultimis legatur ZORNIUS, in *Misc. Lips. N.* Vol. V. p. 31. sqq. Loca autem N. T. hic illustranda, et quae porro huc pertinent, ipse jam occupavit IKENIUS, qui etiam recte, in calce §. observat, nonnunquam Judaeos locutionem ימים טובים, sensu latiore, de quibuscunque diebus festis, adhibere. Sic et ημέραι αγαθαι memorantur Esth.

IX: 21. sq. ex interpretatione *Alexandrinorum*.
Conf. hic etiam POCOCKIUS, in *Not. ad Port.*
Mos. p. 80. et 84. sq.

§. XXIII.

*Praeter haec tria majora, duo alia festa annua
Deus instituit, utraque mense Tisri celebranda,
quorum prius initium anni civilis consti-
tuebat, et initium anni, seu dies clan-
goris, aut memoria clangoris, ap-
pellabatur.*

De hoc die festo, consulantur Interpp. ad Lev.
XXII: 23—25. et Num. XXIX: 1—6. praeterea-
que laudati FABRICIO, *Bibl. Antiq.* C. X. §.
7. In primis huc spectant, quantum ad Judaeos,
Cod. *Rosch. Hasch.* cum interpretatione et notis
HOUTINGII, Amst. 1695. 4. editus et *Operi*
Mischn. SURENHUSII T. II. p. 300. sqq. infer-
tus quantum ad Christianos vero, praeter LEUSD.
LEYDEKK. CREM. etc. D'OUTREINIUS, in
libello *de Clangore Euang.* Diff. II. et GER-
DESIUS, in *Exercitt. Acad.* p. 235. sqq. Conf.
etiam GOODW. III: 7. ejusque Interpp.

I. Festus dies hic.

A. a Judaeis vocatur ראש השנה, *initium*
anni (civilis), quum antiquitus hoc die annus in-
ciperet; de quo §. sq. Sunt autem, qui conten-
dant, solemne Novi anni, a festo clangoris die dis-
tinc.

tinctum, priusque illud non nisi humanae auctoritatis fuisse. Alii vero Magistris Judaeorum ad stipulantur. Conf. GOODW. et CARPZ, l. l. §. I.

B. In Cod. S. dies ille nuncupatur יום תרועה, *dies clangoris*, Num. XXIX: 1. et זכרון תרועה, *memoria clangoris*, Lev. XXIII: 24. Propter buccinae clangorem, qui eo die, sicut omnibus reliquis νεομηνίαις, edi solebat; conf. dicenda C. XXI. §. XXXI.

II. Tempus hujus solemnis, quod uno tantum die (primo mensis Tisri, qui septimus anni sacri, primus autem anni civilis, erat mensis) celebrabatur, satis accurate IKENIUS, ex Lev. et Num. II. II. exponit. Conf. dicenda §. XXVI.

§. XXIV.

Dies hic idem est, quo mundus primum conditus, unde hinc semper Judaei annum civilem orsi sunt, etc.

I. Orbem nostrum, non verno, ut aliis videtur, sed autumnali tempore, rebus creatis fuisse instructum, verisimile est. Attamen observetis, quae-so, respiciendum esse, (quo omnis in hoc argumento evitetur ambiguitas) ad Orientem, sive ad illum terrae tractum, quem primi mortales incoluerint. In illo igitur tractu tum temporis autumnum fuisse, colligitur.

A. non tantum ex eo, quod autumnus maturos arborum fructus primis hominibus potuerit subministrare ;

B. sed praesertim ex eo, quod inde solum arcesci possit ratio, cur antiquissimis temporibus annorum principium in autumnum incideret.

Copiose magis hanc sententiam confirmat MEYERUS, *de Temp. S. Hebr. P. I. C. I.* Conf. etiam WITSIUM, *Exercit. VIII. ad Symb. Ap. §. 63.* LIGHTFOOTUM, *T. I. Opp. p. 171.* aliosque.

II. Annum saeculo antiquissimo initium cepisse ab autumno, liquet

A. ex Genes. IV: 3. ubi Cainus legitur *sub finem dierum*, i. e. sub finem anni, munus de fructu terrae Deo obtulisse. Quod autem nonnulli hic de verno tempore cogitant, illo usi argumento, messem eo jam tempore institui in Oriente, nequit admitti. Non enim Deo primitias obtulisse Cainus dicitur, quales, et quidem hordei, (quippe messis triticea serior erat) Paschatis tempore festo, h. e. verno tempore, ab Israëlitis etiam solebant Deo offerri, sed generatim fructum agri, ut ergo messis jam absoluta hic intelligenda sit.

B. Accedit, quod, Mosis demum aetate, et in memoriam liberationis Israëlitarum ex Aegypto, alterum illud anni initium in mensem vernum, eo tempore Abib, postea Nisan vocatum, incidebat, quo Israëlitae Aegypto exierant, lege expres-

presfa dicitur constitutum esse, Exod. XII: 2. coll. XIII: 4.

Omitto alias, quarum et IKENIUS meminit, rationes.

III. A Mosis igitur aetate, duplex anni exordium, Israëlitis fuit celebratum, anni *sacri*, a cuius initio numerabantur tempora festa, anno quocunque observanda, (vid. Lev. XVIII. &c.) atque anni *civilis*, cuius principium erat dies clangoris, de quo nunc disseritur, et cum quo simul anni Sabbatici et Jubilaei, sicut §. XLIII. ostenditur, incipiebant. E quibus ultimis liquet, posterius hoc annorum initium minime, id quod nonnulli vellent, per Legem Mosaicam fuisse abrogatum. Plura de his legantur P. II. C. VII. §. XIV. ubi et praecipuos utriusque sententiae patronos laudabimus.

IV. Ex dictis etiam apparet festi huius diei ratio et causa, maxime, si repetantur, quae, de singularum *νεομηνίων* rationibus, disputata sunt §. VI. Add. MEYERUS, sup. laud. P. II. C. 14. qui et SPENCERUM refutat.

§. XXV.

*In huius diei determinatione, maxima circum-
spectione opus erat.*

Relegatis, quae generatim, de *νεομηνιαῖς* defini-

niendis et proclamandis, §. VII. sqq. jam dicta fuere. Quod vero ad superstitionem Judaeorum ferioris aetatis curam attinet, ne dies N. anni incideret in primum, quartum et sextum hebdomadis diem, conferantur, quae monui §. XII.

§. XXVI.

Ipsam vero festum celebrabatur per duos dies, sed qui pro uno reputabantur ejusdemque sanctitatis erant.

Repetantur, quae dicta sunt §. IX. coll. RELANDO, *Antiqq.* P. IV. C. 7. §. I. et BUXTORFIO, *Syn. Jud.* C. 24. Sed, quum hac de re nihil in ipsa Lege Mosaica legatur, fatentibus id Judaeorum Magistris, hanc narrationem, quam illi a Prophetis prioribus derivant, relinquimus suo loco, censentes, solemne olim non nisi uno die fuisse celebratum.

Ritus illo die festo observandos perlustrabimus inf. C. XXI: §. XXXI. sq.

§. XXVII.

Decem priores mensis hujus dies decem dies poenitentiae, interque illos octavus et nonus dies terribilis, appellabantur, decimus autem festum expiationis erat.

De die expiationis, Judaei disputant, in Cod.

Joma, quem, cum interpretatione sua notisque, vulgavit SHERINGHAMUS, quiq. iterum prodiit Franeq. 1696. 8. et in SURENHUSII *Opere Mischn.* comparet, T. II. p. 206. Christianos, argumentum hoc exponentes, laudatos videbitis a PFEIFFERO, *Opp. Philol.* p. 729. et FABRICIO, *Bibl. Antiq.* C. X. §. 7. quibus tamen subjungendus J. H. HOTTINGERUS, libro singulari, Tigur. 1754. 4. cum Filii ABELIS ADAMI edito, *de ministerio solemnibus expiationum diei.* Conf. etiam GOODW. III. 8. ejusque interpp.

I. Decem dies illos (quorum novem expiationis diem antecedeant, quibus ad eundem unusquisque semet feria poenitentia praeparare debuerit) Judaei appellant *dies poenitentiae*, sicut octavum et nonum, quoniam hi proxime attingebant expiationis diem, *dies terribiles.* Conf. BUXTORF. *Syn. Jud.* Cap. 25. Haec autem saeculi ferioris inventa sunt, neque eorum in Lege divina ullum exstat vestigium.

II. Ipse expiationis dies

A. diversis, tam in Cod. S. quam in Judaeorum scriptis, nuncupatur nominibus.

1. In Codice S. appellatur יוֹם הַכִּפּוּרִים, *dies expiationum*, Lev. XXIII: 27. 28. quoniam, ad expianda populi totius crimina, illustrem in modum, faciebat.

2. In Judaeorum scriptis ac Liturgicis (ut vocantur) libris, idem dies hic יוֹם כִּיפּוּר, *dies expiationis* &c. in primis autem יוֹמָא, *dies* אַחַד עֶשְׂרִים,

vocatur, quoniam dies erat totius anni maxime memorabilis, quemadmodum et sacra haec uno die, ut §. XXX. videbitis, absolvebantur. Huc autem respici, Zach. III: 9. nonnulli existimant. Imo etiam locutionem καθ' ἡμέραν, Hebr. VII: 27. de his sacris anniversariis, accipit LAKEMACHERUS, O. P. P. I. Obs. 7. Denique eundem diem illum Judaei כּוּמָא רַבָּא, *jejunium magnum*, appellant, propter jejunium eo die observandum, ut inf. C. XXI. §. XLIII. docebitur. Huc autem locum Act. XXVII: 9. recte IKENIUS refert, quum alii, de alio quodam jejunio celebri, five Judaeorum, five etiam Graecorum, cogitarint. Primam illam sententiam egregie probavit JAC. HASÆUS, *Bibl. Brem.* T. I. p. 20. sqq. et T. II. p. 995. sqq. eandemque MOSHEMIUS, ibidem, J. ALBERTI, in *Obs. Phil.* ad Act. l. l., aliique suo confirmarunt calculo. Conf. WOLFIUS, in *Cur.* ad eundem l. Praecipuum fere argumentum est, expiationis diem, a JOSEPHO etiam ac PHILONE, νηστειαν vocari. Accedit, quod PLUTARCHUS, eodem utens vocabulo, de eodem die illo videtur intelligendus, judice LAKEMACHERO, O. P. P. I. p. 18. sq.

B. Incidebat dies expiationis in diem decimum mensis septimi, (five Tisri,) ex lege divina Lev. XVI: 29. XXIII: 27. et Num. XXIX: 7. Neque obstat, Lev. XXIII: 32. diei noni mentionem fieri, dum modo observemus, vel, eo loco de altera vespere, h. e. exitu, diei noni, quando simul decimus

mus

mus dies incipiebat, sermonem esse, vel, nono jam die in vesperam declinante, jejunium et quietem, per integrum diem sequentem continuando initium cepisse, quemadmodum hoc ultimum Judaei tradunt. Leg. SHERINGHAMUS, ad Cod. *Joma*, I. 4. not. 5 et RELANDUS, *Antiqq.* IV. 6. §. 3. Conff. dicenda. §. XXX.

§. XXVIII.

*Rationes institutionis hujus diei varii quidem
varias reddunt etc.*

I. Confirmantur ea, quae IKENTIUS monet, Judaeorum testimonio, in *Seder Olam Rabba*, cap. 6. ubi conf. MEYERUS, in notis, p. 326. qui idem legendus etiam, in libro *de Temp. Hebr. Sacris*, P. II. C. 15. praetereaue LIGHTFOOTUS, in *H. H.* ad Matt. II: 1. n. VI et CARPZOVIVS, ad GOODW. p. 433. sq. Dici vero etiam posset, commodissime diem expiationis celebratum fuisse anni (civilis) exordio, quum ad expianda faceret populi crimina, anno praeterito commissa.

II. Ceterum, hujus etiam diei, praeter usum typicum, quem hic omitto, rationem insuper fuisse moralem, nemo non intelligit. Nihil omnino magis aequum erat, quam, ut populus universus, semel quocunque anno, et quidem hoc in primis tempore, post tot beneficia divina anno superiori accepta largamque messem, et post initium novi
anni,

anni, criminum poenitentiam Deo testaretur, quem admodum simul Israëlitae, Deo ipsis reconciliato, laetiores annum nuperrime inchoatum transigere, et in illo amplius bona quaecunque a propitio ejus numine expectare, poterant.

§. XXIX.

Quantum fieri poterat cavebant, ne dies expiationis incideret in sabbatum, ut et in primum tertium et sextum hebdomadis.

Rabbinorum hoc itidem est inventum, idque, ipso monente IKENIO, haud fatis firmum. Itaque caveamus, ne ad antiquiora illud transferamus saecula. Similia habuimus §. XII. et XXV. Data autem opera hac de re dicetur §. XLII.

§. XXX.

Non celebrabatur festum hoc, ut alia multa duobus diebus, sed unico tantum.

I. Ambigitur inter Judaeos, utrum dies hic ad festos, five **ימים טובים** pertineat, nec ne? Quod quidem plerique negant, eam ob causam, quod dies ille jejunium potius ac luctum, quam laetitiam, postulet. At R. SIMEON eundem omnino annumerat diebus bonis, propter laetitiam, quae post factam criminum expiationem locum habeat; obfer.

servante MEYERO, *de Temp. S. Hebr.* §. 1. Leg. etiam RELANDUS, *Antiqq.* IV. 6. §. 1. coll. ibidem RAVIO, not. 7. Facile vero apparet, diem hunc eatenus, quatenus maxime solemnis esset, cultui quippe divino destinatus et feriando transigendus, festum posse vocari, quemadmodum a JOSEPHO, apud laud. RAVIUM, ita appellatur, vocabulo illo sensu laxiori accepto: quamvis ceteroquin jejuniorum dies, quorum hic erat praecipuus, festis diebus haud annumerarentur, ut inf. §. I. videbimus.

II. Uno tantum die solemne hoc celebrabatur olim, hodieque celebratur, et quidem a vespera diei nonae ad usque vesperam decimae diei; vid. Lev. XXIII: 27. sqq. in primis 32. Ubi tamen Judaei volunt, diem expiationis non, ut sabbatum quodcunque, a sexta vespertina ad sextam vespertinam sequentis diei, sed a dimidia sexta ad diei sequentis dimidiam septimam esse celebrandum; quippe diem illum, una quippe hora longiorem, dicere solent sabbato majorem esse.

III. Ad ultima hujus §. legg. RELANDUM, P. IV. *Antiqq.* c. 10. §. 1. coll. ibidem RAVIO, in nota, qui posterior monet, jejunium diei decimi mensis Elul privatum esse, neque ab omnibus observandum; Epiphanii vero jejunium parvum, quod RELANDUS de hoc jejunio intellexerit, de illo, quod in diem nonum mensis Ab incidere, (vid. §. LI.) posse exponi.

Ritus, expiationis die usitati, enarrabuntur C. XXI. §. XXXIII. sqq.

§. XXXI.

Haec sunt festa annua ab ipso Deo instituta, quibus nonnulla alia dein Ecclesia Judaica addidit, ut festum Purim et Enceniorum etc.

Monere hac occasione juvat, fuisse etiam Israelitis festa quaedam tempora anniversaria, five publica, five privata, quamvis a Deo haud constituta.

I. Publicum erat, cujus mentio fit Jud. XXI: 19. quodque prope Schiluntem ab ejus incolis, fortasse in memoriam arcae foederis, in urbem illam translatae, quotannis celebratum dicitur: unde etiam liquet, illud haud fuisse populi universi, vel omnium saeculorum, atque igitur minus recte nonnullos, de Paschatis vel Tabernaculorum festis diebus, cogitare. Conf. SEB. SCHMIDTUS, ad illum l. p. 1555. sq.

II. Verum etiam familiae singulae nonnunquam sua privatim observabant sacra anniversaria: cujus rei exemplum habemus I Sam. XX: 6. et 29.

§. XXXII.

§. XXXII.

*Festum Purim nomen sortitum est a voce פֹּר
fortem denotante.*

Qui de hoc solempni exposuerunt, eos iidem laudatos videbitis a PFEIFFERO, *Opp. Philol.* p. 729 et FABRICIO, *Bibl. Antiq.* c. 10. §. 7. Consulatis praesertim, quantum ad Rabbiorum placita, Cod. Mischnicum *Megilla*, *Operis Surenhus.* Tom. II. p. 387 sqq. e Christianis vero BUDDEUM, *H. E.* Per. II. Sect. 6. §. 8. not. 8. et GOODWINUM, III. 11. §. 12. ejusque Interpp.

I. Mentio festi temporis hujus injicitur, *Esth.* IX: 26, 28, 29, 31, 32. et 2 *Macc.* XV: 37 Verbo etiam ejusdem meminit JOSEPHUS, *Antiqq.* XI. 6. ubi tamen pariter atque in Alexandrina interpretatione locorum libri *Esth.* memoratorum, hodie legimus *ἡμέρας Φουράκις* pro *Φουράις*, quemadmodum docent Viri DD. maxime RELANDUS, in notis.

II. Quod ad ejus nomen attinet, dies illi פֹּרִים, *Purim*, sunt appellati a vocabulo פֹּר, quod *Esth.* III: 7. exponitur per *sortem*, quodque pro Persico plerumque habetur. Legg PFEIFFERUM, *Opp. Philol.* p. 258 RELANDUM, P. IV. *Antiqq.* C. 9. §. 1. et CLODIUM, *Lex. Heb. Sel.* p. 403. Cur dies hi a *sorte* nomen acceperint, discere licet ex *Esth.* IX: 24. sqq. coll. III: 7. unde simul solemnis illius origo intelligitur.

P p

§. XXXIII.

§. XXXIII.

*Institutum illud est in memoriam liberatorum
ab Hamanis insidiis Judaeorum.*

Satis nota haec sunt et in laud. Esth. libro fusius narrata. Contendunt quidem Judaeorum Magistri, Viros Synagogae M. festos dies hos instituisse, quum tamen id potius Esth. IX: 31. Mardochoaei atque Estherae auctoritate factum legatur. Vid. RAVIUS, *de Synag. M.* P. I. C. 3. §. 13. coll. P. II. Sect. II. C. 4. §. 8. Monent iidem, ea, quae solemnis hujus occasionem praeberint, post se relinquere omnia miracula reliqua, ipsumque illud liberationis Israëlitarum ex Aegypto, quum in Aegypto pueruli tantum recens nati adierint vitae periculum, et quum contra, e pessimo Hamanis consilio, omnes omnino Judaei a pueris ad senes usque fuissent trucidandi; vid. Esth. III: 13. Atque eam ob causam in hunc diem usque illius rei memoriam summa cum laetitia celebrant, ut C. XXI. §. XLVI. sq. videbimus.

§. XXXIV.

*Celebratur per duos dies, sc. XIV. et XV. mensis
Adar.*

I. Plerumque per biduum celebrabatur hoc solemne, sic tamen ut (hodie saltem) prioris diei
ma-

major sit caerimonia, quam posterioris. Quippe Ahasuerus rex, instigante Hamane, decreverat jussu-
feratque, ut Judaei omnes die 13 mensis Adar interficerentur. Sed Judaei, beneficio divinoprecibusque Estherae, impetrarunt dein ab Ahasuero, ut vim vi repellere ipsis liceret. Illo igitur die magnam hostium stragem Judaei ediderunt, et, qui urbem Susan habitabant, sequente etiam decimo quarto; hanc vero ob causam constituerunt, ut dies decimus quartus et decimus quintus Adar, quorum posteriorem Judaei Susani, priorem reliquarum regionum incolae celebraverant, in posterum quotannis laetitia publica transigerentur. Copiose magis haec enarrata legimus in lib. Esth. praesertim Cap. III. VIII. et IX. &c. item apud FLAVIUM, XI. *Antiqq.* 6.

II. Anno autem intercalari, de quo leg. P. II. C. VII. §. X. sqq. quique duplicem mensem Adar (Adar Veadar) habet, festos dies illos Judaei, saltem feriori aetate, ne quid desit, bis celebrare solent, ita tamen, ut solemne hoc mense Adar minus sit, quam sequente Veadar. Conf. IKENIUS, C. XXI. §. XLVII.

§. XXXV.

Dies festum hoc praecedens Jejunio est destinatus, ubi tamen evitant, ne festum in diem septimum secundum et quartum incidat.

I. De jejunio illo legg. IKENIUM, §. LI. et C. XXI. §. XLVI.

II. De diebus, hoc etiam festo tempore, ex Judaerum sententia, vitandis, cujusmodi negotium aliquoties jam habuimus, dicendum erit §. XLII.

§. XXXVI.

Festum Encaeniorum incidebat in hyemem, a XXV. mensis Kisleu per octo dies celebrandum.

Differuerunt de hoc solemni, quos laudant PFEIFFERUS, *Opp. Philol.* p. 729. et FABRICIUS, *Bibl. Antiq.* C. 10. §. 7. item WOLFIIUS in *Cur.* et KOECHERUS in *Anall.* alique Interpp. Librorum S. ad Joh. X: 22. Add. *Megillath T'saanith*, seu Volumen de jejunio, a MEYERO interpretatione Latina notisque instructum et ipsius libro de *Temp. S. Hebr.* subjunctum C. 9. p. 68. sqq. praetereaque BUDDEUS, *H. E. Per.* II. Sect. 7. §. 15. not. 5. In primis vero conf. GOODWINUM, III. II. §. 3. sqq. ejusdemque Interpp.

I. Quod ad nomina festi temporis hujus attinet,

A.

A. Hebraico illud vocatur חנוכה, quod vocabulum Num VII: 10, 11, 84, 88. de publica dedicatione arae Tabernaculi Moſaici, 2 Chr. VII: 9. (coll. 5) 1. Reg. VIII: 63. et Pf. XXX: 1. de arae templi I. ipsiusque huius templi dedicatione, Neh. XII: 27. de laetissima Hieroſolymae inſtauratae confeſecratione, atque Eſr. VI: 16 ſq. de confeſecratione templi Sorobabelici uſurpatur. Verum etiam purgationis iterataeque confeſecrationis templi Salomonei, Hiſkia imperante, fit mentio 2 Chr. XXIX: 16, 17. quemadmodum et inſtaurationis templi II. ab Herode factae, apud JOSEPHUM L. XV. *Antiqq.* C. II. §. 6.

B. Graeci Interpretes Alexandrini illis II. habent ἐγκαίνισιν, ἐγκαίνισμὸν et ἐγκαίνια quod ultimum nomen in tabulis etiam N. F. Joh. X: 22. occurrit. Vocabulum vero ἐγκαίνισμὸν adhibetur 1 Macc. IV: 56, 59. et 2 Macc. II: 20. de ſolemni, quod Chasmonaeorum aetate, propter templum (quod Syri contaminaverant) repurgatum novamque aram exſtructam, celebrabatur; vid. 1 Macc. IV: 36. ſqq.

II. Et ultimum quidem hoc maxime nobis nunc eſt conſiderandum. Sicut enim omnes illae dedicationes templi Hieroſolymitani olim celebrabantur, ita tamen non niſi ſola haec, aetate Chasmonaeorum inſtituta, ſacrorum anniverſariorum occaſionem praebuit. Haec enim non modo tum temporis et quidem die vigesimo quinto menſis Cisleu, cujus dies ultimi in noſtrum fere Decembrem incidunt,

dunt, publice fuerunt celebrata, verum etiam posteris, ut quotannis repeterentur, commendata. Legg. de solemni illo, praeter II. jam II. (in primis I Macc. IV: 52—59.) 2 Macc. I: 9, 18. X: 5—8. et FL. JOSEPHUM, L. XII. *Antiqq. C.* 7. §. 6. sq. Ad hoc autem solemne, non ad alia memorata, Johannem X: 22. respexisse, vel ex eo liquet, quod scribit, hieme ἐγκαίνια illa fuisse celebrata.

III. Haec ἐγκαίνια per octo dies continuos celebrabantur, quorum ultimus videtur עֲצֵרֶת fuisse. Videntur autem sic imitari voluisse Judaei dedicationem templi Salomonei quae itidem perhibetur celebrata per septem dies, quum die octavo עֲצֵרֶת rex populum dimitteret; vid. 2 Chr. VII. 9, 10. coll. 1 Reg. VIII. 65, 66. et in primis 2 Macc. II: 12. vel etiam ante oculos habuerunt purgationem templi, hortante Hiskia rege, octo diebus peractam, ut legitur 2 Chr. XXIX: 17.

IV. Denique monemus, solemne encaeniorum comparari quidem cum illo Tabernaculorum, sed cum posteriore haudquaquam esse confundendum; id quod GUDIO, *Misc. Lips. Nov. T.* II. p. 28. excidit, castigato eam ob causam ab IKENIO nostro *Symb. Litt. Br. T.* I. p. 334. sq.

§. XXXVII.

Inserviebat illud recondendae memoriae, repurgati per Judam Maccabaeum templi. Addunt Judaei celebrando quoque miraculo vasculi olei, sub terra inventi, quod cum unius tantum diei mensuram contineret, in octo tamen integros dies suffecerit.

I. Priora hujus §. ex 1 Macc. IV. et JOSEPHO §. sup.laud. satis intelliguntur.

II. Judaeorum narrationem fabulosam utique, de oleo haud sine miraculo invento, et per majus porro miraculum valde aucto, non curamus. Legitur illa in *Megill. Thaan.* l. 1. (ubi conferendus MEYERUS, p. 71. sq.) et apud BUXTORF. *Syn. Jud.* cap. 28.

III. Propter illud miraculum Rabbinii solemne hoc nuncupatum fuisse volunt *הרלקת נרות* *incensionem lucernarum.* A JOSEPHO, *Antiqq.* XII. 7. §. 7. idem illud *φῶτα* sive *lumina* vocatur, ab aliis vero *λυχνιαίαι*, *lucernarum incensio.*

IV. Monendum praeterea, Dominum nostrum, quamvis tempore solemnis hujus, ut alias saepissime, in templo compateret, illud tamen haud videri celebrasse. Saltem Karaei, quippe soli inhaerentes Legi divinae, illud repudiant, quemadmodum ostendit IKENIUS, *Symb. Litt. Brem.* l. 1. p. 342. sqq. V.

V. Ritus sollemnis hujus exponit IK. C. XXI.
§. XLVIII.

VI. A nonnullis, sed parum vere, ad solemne hoc refertur illud, quod Iudithae, vel Holopher-
nis, appellatur, cujusque in Codicibus quibusdam
libri apocr. Judithae XVI: 31. fit mentio. Leg.
LAMPPII *Comm in Job.* T. II. p. 685. sqq. in
nota coll. SELDENO, *de Synedr.* L. III. C. 13.
§. 10. 1q. et FABRICIO, *Bibl. Antiq.* p. 440.
ed. noviss. De ipsa autem Iudithae fabula, disse-
rit BUDDEUS, *H. E.* Per. II. Sect. IV. §. 29.
not. ult.

§. XXXVIII.

*Aliud festum in memoriam recuperatae arcis
Simonem III. instituisse, auctor est scrip-
tor L. 1. Macc. XIII. 51.*

Sollemnis hujus tantum 1 Macc. XIII: 50. sqq.
non autem in Judaeorum scriptis reliquis, factam
legimus mentionem: quocirca haud absone arbi-
trantur Viri DD. illud, quamvis dicatur quotannis
repetendum, sequentibus tamen temporibus oblivio-
ni traditum fuisse.

§. XXXIX.

§. XXXIX.

In Megillath Taanith dicitur XV. mensis Ab festum esse, quia fuerit tempus quo sacerdotes ligna adducerent.

De hoc festo die legg. *Megill. Thaan. V.* (ubi conferendus MEYERUS, in *Comm.* p. 38. sq.) et Cod. *Mischn. Thaan. Operis SURENH. T. II.* p. 381. Add. RELANDUM, IV. *Antiqq. C. 9.* §. 7. ibidemque RAVIUM, in notis.

I. A Rabbinis dies ille appellatur זמן אע"י לכהניא in *Megill. Thaan. Cap. V.* et זמן עצי כהנים והעם in Cod. *Thaan. l. 1.* a JOSEPHO autem τῶν ξυλοφορίων ἑορτή, de B. 7. II. 17. §. 6.

II. De illius tempore JOSEPHO, ut IK. monet, haud videtur convenire cum Rabbinis.

A. Quodsi enim, ex nonnullorum sententia, mensis Löus cum nostro Sextili conspiret, mense integro illi inter se dissentiant, quum mensis Ab in Quintilem nostrum incidat. Sed demonstrarunt Viri DD. Macedonibus Asianis aliisque, quorum rationem sequatur JOSEPHUS, Löum mensem re vera Quintili nostro respondere.

B. Levior est discrepantia, quando JOSEPHUS diem XIV. Judaeorum vero Doctores XV. solemni huic assignant. Et haec quidem a nonnullis ita tollitur, ut moneant, diversis de causis, v. g. propter sabbatum, sicut mox videbimus, solemne illud uno die potuisse differri.

III. Quatenam haec fuerint ligna, cuinam dicata usui, et unde Judaei originem instituti hujus arcescant, abunde docet IK. vid. Neh. X: 35. et XIII: 30, 31.

IV. Adducebantur ligna haec diversis temporibus et a diversis Judaeorum familiis; quae singula exponuntur, in Cod. *Thaan*. l. l. Dies autem, quo sacerdotes illa adducebant, festus erat. Et hic ipse dies est, de quo loquimur. Vid. RELANDUM, l. l.

V. Tradunt etiam Judaei, hunc diem, si forte in sabbatum incideret, in diem sequentem esse differendum: cujus rei ratio e sabbati religiosa quiete facile intelligitur. Legg. Cod. *Megill*. I: 3. ibidemque BARTENORIENSEM.

§. XL.

Die XXIII. Tisri incidit festum laetitiae Legis.

De festo laetitiae Legis die, praeter MEYERUM, consull. BUXTORFIUM, *Synag. Jud.* C. 27. et GENSELIUS, *Obss. Sacr.* p 72. sqq. coll. IKENIO nostro, C. XXI. §. XLIX. Monemus tantum, nullam festi hujus diei in Cod. S. neque in Libris Apocryphis, fieri mentionem: unde liquet, non modo ab hominibus, sed etiam feriore demum seculo, illum fuisse institutum.

§. XLI.

§. XLI.

Dies VII. Kisleu festus erat memoriae mortis

Herodis M. ut dies XIII. Adar mortis

*Nicanoris reportataeque ab illo vic-
toriae.*

I. Mortem Herodis M. quippe qui admodum iis infensus fuerat, Rabbanitae festo die laetitiaeque publica celebrandam putarunt. Legg. de die illo *Megill. Thaan.* C. IX. ibidemque MEYERUM in *Comm.*

II. Nicanor, de quo nunc loquimur, (ab illo qui portae cuidam templi nomen dedit, ut vidimus cap. VII: §. XIX. probe distinguendus) dux erat exercitus Demetrii, regis Syriae et male dicta plurima in Deum Israëuitarum ejusque templum evomuerat; donec tandem a Juda Maccabaeo, simul cum exercitu, ad internecionem caederetur, quando etiam ipsius caput ac dextera manus Hierosolymae e regione templi suspensa fuerunt. Narratur haec 1 Macc. VII: 26. sqq. ubi simul docetur, factum illud festo diei, singulis annis repetendo, dedisse originem. Legg. porro 2 Macc. XIV. et XV. JOSEPHUM, XII. *Antiqq.* 10. §. 3-5. et *Megill. Thaan.* C. XII. ibidemque MEYERUM, in *Comm.* p. 89. sqq. coll. FABRICIO *Bibl. Antiqq.* p. 440. sup.

III Reliquos ejusmodi festos dies nos quoque omit.

omittimus, quoniam, praeter ea, quae observat IKENIUS, etiam constat, illos a Judaeis feriorum temporum haud amplius celebrari. De libro autem *Megillath Thaanith*. appellato, locuti sumus §. XXXVI.

§. XLII.

Quia plus semel monitum est, cavere Judaeos, ne quaedam tempora festa in certos hebdomadis dies incidant, observandum, illos huic rei consuluisse per trajectionem dierum.

Qui mos tamen serius introductus videtur.

I. Primum hujus §. argumentum, de Judaica dierum trajectione, quae a Rabbinis vocatur *דחייה*, *depulsio*, a verbo *דחה*, *pellere*, exposuerunt copiose GOODWINUS, III. 7. §. 9. sqq. et MEYERUS, *de Temp. S. Hebr.* P. I. C. X. Addantur laudd. FABRICIO, *Bibl. Antiq.* C. 10. §. 7.

A. Quaenam fit illa dierum traectio, et quamnam ob causam excogitata dicatur, satis declarat IKENIUS. Ne sabbata duo aut duo dies festi semet exciperent, id quod cavendum, qua erant superstitione, putabant Rabbanitae, constituerunt, ut, si locum illud esset habiturum, primus anni aut mensis alicujus dies in diem sequentem rejiceretur. Exempla ejus rei habuimus §. XII. XXV. XXIX. et XXXV.

B.

B. Disfentiunt VV. DD. de hujus rei antiquitate. MUNSTERUS quidem et SCALIGER illam habent pro vetustissima; rectius autem alii arbitrantur, ferioris eam aetatis esse, quin imo introductam demum post Mischnam consignatam; quod ultimum exemplis, ex opere Mischnico collectis, quae instituto illi contraria sint, demonstrant. In his, praeter ipsos quosdam Judaeorum Magistros, est etiam MEYERUS, l. l. in primis §. 8. sqq. Conff. praeterea REITZIUM ad GOODWINUM, p. 283. HOTTINGERUM ad eundem p. 610. et DEILINGIUM, O. S. P. I. obs. 52. §. 13. Imo et ipse IKENIUS ad ultimos hos accedit. Cavendum igitur, ne regulam hanc, ad res, stante templo gestas, transferamus. Sicut enim hujus rei, nec vola, nec vestigium, in universo Codice S. apparet, ita etiam Karaei, hoc in negotio, a Rabbanitis discedunt.

II. Alterum, quod IKENIUS hic observat, (festa tempora anniversaria non a mense Tisri fuisse numerata, qui, inde a mundi creatione ad Mo- sen usque, anni, dein civilis vocati, esset initium, sed a mense Nisan vel Abib, quem Moses Exod. XII: 2. constituerit anni sacri exordium) confirmatur praesertim, locis Lev. XXIII. Num. XXVIII. sq. etc. Add. dicta §. XXIV.

§. XLIII.

Festa tempora, post plurium annorum seriem redeuntia, sunt Annus sabbathicus et Jubilaeus,

Sabbaticus et Jubilaeus annus ab expositis hactenus temporibus festis differebant

I. in eo, ut non una die vel hebdomade absolverentur, sed per integrum continuabantur annum; ut igitur non anno quocunque, sed post plurium annorum decursum, celebrarentur:

II. in eo, ut, quemadmodum festa tempora anniversaria a mense Nisan, i. e. ab initio anni sacri, numerabantur, quod vidimus §. anteced. ita horum contra initium ducebatur a mense Tisri, ut igitur cum civilis anni initio congrueret. Ultimum vero hoc recte affirmatur,

A. quoniam non tantum res ipsa, verum etiam Lex divina, Lev. XXV: 3, 4. postulabat, ut annus sabbaticus exordium caperet a tempore sementis, quod in mensem Tisri, sicut principium messis in mensem Nisan, incidebat;

B. quoniam alia etiam dantur indicia, e quibus constat, anni antiquissimi, dein civilis nomine nuncupati, initium haud quaquam post Mosis aetatem fuisse abrogatum, (qua de re dicendum erit P. II. C. VII. §. XIV.) et quoniam facile intelli-

gi-

gitur, annum sabbaticum et Jubilaeum proxime ad civilia spectasse Israëlitarum negotia.

C. quoniam, si annus sabbaticus a mense Nisan, h. e. tempore instantis messis, incepisset, nullus sollicitudini, quid eo anno comederent, fuisset locus, (quam tamen Deus praevidebat locum esse habituram, Lev. XXV: 20.) quae vero hac ratione ad sequentem potius annum pertinuisset.

D. Accedit, quod annus saltem Jubilaeus Lev. XXV: 9. expresse dicitur mense septimo, i. e. Tisri, promulgandus.

Conff. eidem sententiae huic subscribentes CREMERUM P. *Ant. Mos. Typ.* T. II. p. 499. not. ult. CARPZOVIVM ad GOODWINUM, p. 451. in primis autem MEYERUM, *de Temp. S. Hebr.* P. I. C. 1. §. 23—33. item P. II. C. 17 §. 8. et SCHLICHTERUM, in *Decim. S. Obs.* 45. §. 4. qui alios simul laudat.

§. XLIV.

Septimus quisque annus erat sabbathicus.

Legendi de anno sabbatico laudati PFEIFFERO, *Opp. Philol.* p. 729. et FABRICIO, *Bibl. Antiq.* C. X. §. 8. Sunt autem praecipui, ex Judaeis (praeter Codicem Mischn. *Schebiit Operis* SUREN-
HUS. T. I. p. 155. sqq.) MAIMONIDES, cujus librum *de Jure anni septimi*, MAJUS F. cum in-
ter-

terpretatione Latina et notis subjunctaque disertatione de hoc argumento, Francof ad Moen. 1708. 4. edidit, et e Christianis (ne scriptores generales, vel MAJUM jam memoratum repetam.) DAN. LUNDIUS, in *Diff. de anno sept. Hebr.* Upsal. 1710. 8. Add. GOODWINUM, L. III. C. 9. ejusque Interpp.

1. Appellatur hic annus,

A. in libris sacris,

1 שבת שבתון, et quidem לארץ, Lev. XXV:

4. a *quiete agro* concedenda; (conf. ibid. comm. 2. et 5.) quamvis eadem appellatio ipsi etiam sabato hebdomadum, Exod. XXXV: 2. Lev. XXIII: 3. &c. imo aliis quoque diebus festis, Lev. XVI: 31. XXIII: 24, 32, 39. &c. tribuatur.

2. שנת שמטה, Deut. XV: 9 et XXXI: 10.

Sicut eadem haec שמטה, Deut. XV: 1, 2. memoratur. Plerumque vocabulum illud redditur per *remissionem* vel *intermissionem*, quum tamen verbum שמיט *laxandi* potius gaudeat significatione, et Arabibus idem sit ac *libero cursui permittere*, quae notio observatur Ps. CCLI: 6. Conf. porro 2 Sam. VI: 6. 2 Reg. IX: 33. quemadmodum hinc lucem quoque accipit 1. Exod. XXIII: 11. *Septimo anno תשמטנה*, h. e. *libero cursui*, vel *sibi ipsi*, *permittas*, (proventus terrae sponte natus ונטשתה et *relinques illum* (in agro) &c. Itaque שמטה erit *relaxatio* sive *permissio*, annus vero hic eo nuncupatus nomine, propter agri proventus, sibi ipsi, vel homini cuicunque, permittendum, (vid. Exod.

Exod. XXIII: 11.) nec minus propter relaxationem debitoris, eorumque, quae creditori is deberet, remissionem, (vid. Deut. XV: 2, 3, 9. coll. inf. dicendis C. XXI. §. LII.) haud vero, quod nonnullis placuit, propter dimissionem fervorum, ut §. XLVI. videbimus.

3. Quum identidem annus hic post sex alios celebrandus esset, appellatur etiam Neh. X. 32. (31.) *השנה השביעית*, *annus septimus*.

B. Rabbinum annum illum itidem appellant, non modo *שנה השמטה*, verum etiam *שביעית*, *septimum*, (unde et codex Mischnicus antea memoratus nomen accepit) quemadmodum tempus septem annorum *שבוע*, *hebdomas*, ab iisdem vocatur. Vid. e. c. MAIMONIDEM, *de Jure Pauperis et Peregrini*, C. VI. §. 4. ibidemque PRIDEAUX, not. 8.

II. Ex dictis jam intelligitur, annum illum, post sex annos sementis ac messis, observandum fuisse, ut ergo septimus quisque annus esset sabbaticus; vid. Lev. XXV: 3, sqq. et Exod. XXIII: 10. sq.

III. Illum porro a mense Tisri initium cepisse, ostensum est §. anteced. De die autem, a quo fuerit inchoandus, haud eadem omnium est sententia. MAIMONIDES enim, apud MEYERUM aliquoties laudatus, P. II. C. 17. §. 8. diem primum mensis Tisri, alii diem decimum, in quem solemne expiationis incidebat, et quo saltem promulgabatur annus Jubilaeus, (vid. Lev. XXV: 9.) denique alii alterum festi Tabernaculorum tempo-

ris diem, qui mensis ejusdem decimus sextus erat, exordio anni sabbatici assignant. Conf. IKENIUS, C. XXI. §. L. et CARPZOVIVS ad GOODWINUM, p. 442 et 451.

§ XLV.

Minus recte ejus origo a mundo condito deducitur, cum Deus praeceptum hoc ad ingressum in Canaan restringat, Lev.

XXV: 2. etc.

I. Qui volunt, sabbaticum annum temporibus jam Patriarcharum, (ut vocantur,) fuisse observatum, refelluntur loco Lev. XXV: 2.

II. Quum Deus, eodem Lev. loco, annum sabbaticum, post occupatam terram promissam, celebrari ab Israëlitis jusserit, quaerere solent Judaei, quisnam annus post Palaestinae occupationem primus fuerit sabbaticus? Ad quaestionem hanc legg. IKENIUM, C. XXI. § ult. coll. iis, quae monebuntur P. I. C. I. §. VIII.

III. Quam diu anni sabbatici religio penes Israëlitas fuerit observata, disquiremus C. XXI. §. LII.

IV. Hoc loco dicendum quoque esset de Legis illius divinae rationibus et consilio. Commodius autem de iis judicabitur, postquam C. XXI. §. L. ipsa anni sabbatici jura erunt exposita.

§. XLVI.

§. XLVI.

Male annus sabbathicus, a nonnullis, cum anno dimissionis servorum, confunditur.

Hic error, quem summi etiam Viri admiserunt, ex eo videtur natus, quod Deut. XV. postquam comm. I—II. sermo fuerat de anno sabbatico, statim sequitur Lex divina, de servo dimittendo. Hanc autem, non de anno sabbatico, sed de anno ab inita servitute septimo, esse intelligendam, P. III. C. III. §. XV. sq. ostendetur.

§. XLVII.

Annus Jubilaeus, יובל, videtur a cornu arietino, quo publicari solebat, nomen accepisse, quamvis alii vocem ab הוביל deducant.

De anno Jubilaeo consulantur laudati PFEIFFERO, *Opp. Philol.* p. 729. et FABRICIO, *Bibl. Antiq.* C. 10. §. 8. Praecipui sunt, in Judaeis, MAIMONIDES, libello singul. *de anno sabbatico et jubileo*, quem §. XLIV. memoravi, cujusque etiam partem huc spectantem (ultima quatuor capita) interpretatione Latina instructam notisque illustratam MATTHEUS BEKE, Lugd. Bat. 1708. 4. vulgavit et quocum conf. Codex Mischnicus *Era-*

abin, T. V. *Op.* SURENHUS. p. 192. sqq. in Christianis autem, praeter auctores generales, CORNELIUS HASAEUS, CARPZOVIVS atque ODEUS, qui disertationibus singularibus argumentum hoc pertractarunt, quarum prima Brem. 1700. altera Lipsiae 1730. edita, et dein Commentario ejus in GOODWINUM, p. 447 sqq. inserta fuit, postrema Traj. Bat. 1736. prodiit, repetita in CL. OELRICHSII *Collect. Opusc.* T. II. p. 421. sqq. conf. etiam GOODW. III. 10. ejusque Interpp.

1. Obscura admodum est vera nominis יובל origo: quare non mirum, tantopere Viros DD de ea dissentire. Abstinemus a percensendis illorum opinionibus, quum hac in re otium nobis fecerint, quicumque de anno Jubilaeo Hebraeorum scripsere, praesertim CARPZOVIVS, *Diff. modo laudd.* §. 1—4. et ODEUS, *Disertationis itidem laud.* Cap. I. Conf. etiam PFEIFFERUS, in *Dub. Vex. Scripturae S.* Centur. II. loc. 14. quique laudantur a FABRICIO, *Bibl. Antiq.* p. 441. ed. noviss. in nota. Addatur MICHAËLIS, *Jur. Mos.* §. 73. Verbo monemus, prioris, quam IKENIUS commendet, sententiae auctorem fuisse R. AKIBHA, qui in itinere per Africam observaverat, arietem ab Arabibus יובל appellari. Senioris aeta ii Philologi, in quibus etiam est Summus SCHULTENSIUS, ad *Harir. Confessum* 33. p. 1—3. sqq. vocabulum יובל verbo הוביל illustrare malunt. Etenim יבל significat *vehementius, effusus flu.*

fluxit, unde הוביל quasi *fluere, confluere fecit*. Itaque annus יובל sic esset appellatus, quoniam, vel bona ad pristinos dominos, vel populum ad maximam celebritatem, confluere faceret, sive reduceret. PHILO *Opp.* T. I. p. 241. scribit: Ἰωβὴλ, ὃς ἐρμηνεύεται μεταλλοιῶν, i. e. *convertens*, similiaque repetit p. sq. Conf. MANGEYI nota ad priorem l.

II. Mense Tisri incepisse annum Jubilaeum, non mense Nisan, vidimus §. XLIII. Die autem primo ejus mensis, sive expiationis festo die, illum fuisse promulgatum, liquet ex Lev. XXV: 9. sq.

III. Legis divinae de anno Jubilaeo rationes indagabimus C. XXI. §. LI. ubi hujus anni jura erunt enarranda.

§. XLVIII.

Major autem lis est, de vero ejus tempore.

Eandem quaestionem hanc plerique omnes, quos §. anteced. laudavi, examinarunt, in primis autem PFEIFFERUS, in *Dub. vex.* l. l. CARPZOVIVS ad GOODWINUM, p. 450. sqq. et ODEUS, *Diff. laud.* cap. 2. Cl. IKENIUS etiam rem omnem diligenter exponit, praecipuaque, quae suae favent sententiae, argumenta summatim refert. Novam hic viam ingreditur LILIENTHALIUS, in *Diff. de genuina annum apud Hebraeos Jubilaeum*

computandi ratione. Conf. ejusdem *Vind. Cod. S.*
T. VII. C. 14. §. 52.

§. XLIX.

His recte observatis, altera quaestio, utrum annus quinquagesimus fuerit iterum novae schemittae primus, facile solvitur.

Sunt, qui ipsum annum Jubilaeum vel quinquagesimum, pro anno primo periodi novae annorum, habent: sunt vero, qui novam periodum hanc ab anno demum quinquagesimo primo initium cepisse existiment. Et ultimis quidem accedit IKENIUS. Praeter argumenta ei memorata, hoc etiam rem videtur confirmare, quod eadem ratione septimus quisque dies sabbaticus esset, nec sequens hebdomas dierum a sabbato, sed a primo novae hebdomadis die, numeraretur, quodque, in periodo annorum sabbaticorum, nunquam septimus, vel ipse annus sabbaticus, haberetur pro primo sequentis annorum periodi, cujus contra initium ab anno octavo ducebatur.

§. L.

*Temporibus sacris annumerari quoque possunt
dies jejuniorum.*

De jejuniis Hebraeorum exponitur, data opera, in *Megill. Thaan.* (de quo libro dictum est §. XXXVI.) et in Cod. Mischn. *Thaan.* qui, DAN. LUNDII notis illustratus, Traj. Bat. 1694. 8. prodiit, insertus etiam *Operi Mischnico SURENHUSII*, T. II. p. 355. sqq. Legendi praeterea, e Christianis, OPITIUS, Diff. Sing. Kilon. 1680. LIGHTFOTUS in *H. H.* ad Luc. XVIII. 12. aliique, quos laudavit, post PFEIFFERUM, *Opp. Philol.* p. 728. FABRICIUS, *Bibl. Antiq.* cap. XI. §. 31.

De jejuniorum origine, eorundemque, tam publicorum, quam privatorum, causis, dicturi sumus
C. XVIII. §. XXI

I. IKENIUS dies jejuniorum, non festis quidem diebus, sive *טובים ימים* (de quibus dictum §. XXII.) quippe qui cum laetitia transigendi, (vid. Neh. VIII: 9—12. (10—13.) et, quantum ad Judaeos aetatis ferioris, qui hac de re dissentiant et cum distinctione quadam loquuntur, *Megill. Thaan.* C. XI. p. 77. sq. coll. ibidem MEYERO, in *Commentar.*) sed sacris tamen temporibus, annumerat, quoniam segregandi a diebus reliquis vulgaribus, ac singulari ratione celebrandi.

II. Ad clases diversas IKENIUS eosdem dies hos refert, de singulis dicturus §§. sqq.

Quae ad ipsam spectant jejuniorum celebrationem, ea exponentur cap. XVII. §. XIV–XXII.

§. LI.

Publici ab universo populo observandi, secundum ordinem mensium, per integrum annum in Megillath Taanith Cap. XII. digeruntur.

I. Ex Lege Mosaica non nisi *unum* (die expiationis) jejunium publicum effici potest, si quidem, cum Paraphraste Chald. Judaeis et Christianorum plurimis, locutionem, Lev. XVI: 29, 31. et XXIII: 27, 29. usurpatam, de afflictione animi, ad cibi potusque abstinentiam transferas; conf. Jes. LVIII: 3, 5. item Num. XXX: 14. (13)

II. Jejuniorum publicorum recensio, quam legimus apud IKENIUM, depromta est e Cod. *Megill. Thaen*. ubi igitur MEYERUS in *Comm.* erit consulendus. Id unum observasse sufficit, multa horum jejuniorum, quamvis omnia Judaeis habeantur institutionis divinae, solorum tamen Magistrorum Judaicorum auctoritati originem suam debere.

III. In calce §. rationes IKENIUS exponit, cur duo jejuniorum publicorum dies, de quibus dictum

tum §. XXVII. et XXXV. in recensione illa desiderantur. Conf. C. XXI. §. XLIII. et XLVI.

§. LII.

*Horum autem dierum quatuor erant praecipui,
memorati Prophetae Zachariae VII: 5.
et VIII: 19.*

De his legg. BUXTORFIUS. *Synag. Jud.* cap. 30. in primis autem MEYERUS, in *Commentar. ad Megill Thaan.* plurimis il. et denique Interpp. locorum Zachariae, IKENIO laud.

§. LIII.

*Praeter hos dies indicebantur alii, quoties calamitas
publica aut imminencia judicia id flagita-
bant, imprimis si pluvia necessaria non
decidisset.*

I. Legg. loca Joël 1: 14. et II: 12, 15. conferanturque ejusdem libelli Interpp. Alia publicorum jejuniorum exempla occurrunt 1 Reg. XX: 9. 2 Chron. XX: 3. Esr. VII: 21, 23. Jer. XXXVI: 9 etc.

II. Ratio, cur jejunia, praesertim ob pluviae inopiam mensibus Marchesvan et Cisleu, qui tempus sementis fere complectebantur, solerent institui, in aprico est. Quippe in Palaestina eo anni

Q q 5

tem-

tempore pluvia erat maxime necessaria. Conf. IKENIUS P. II. C. VII. §. XVI. atque in primis P. III. C. X. §. XIV.

§ LIV.

*Ad jejunia privata potissimum eligebantur
dies secundus et quintus hebdomadis* LUC.

XVIII: 12. *Quamvis praeterea unus-
quisque quos vellet, eligere posset.*

*Imo nonnunquam per plures dies
continuabantur.*

I. Lucae XVIII: 12. ubi Phariseus: *νῆσυν δὲ τοῦ σαββάτου*, ipsi jam veteres Ecclesiae Christianae doctores, de secunda et quinta hebdomadis die, seu diebus Lunae et Jovis, cogitarunt. Judaeorumque Magistri diebus his dignitatem singularem, quantum ad jejunia, tam publica, quam privata, assignant. Leg. Megill. Thaan. p. 115. ibidemque MEYERUS, p. 124. Dum tamen horum nonnulli ejus rei illas, quarum IKENIUS meminit, reddunt rationes, alii perhibent, quinto hebdomadis die abstinendum esse a cibo et potu, quia illo Moses in montem Sinai adscenderit, secundo autem die, quia illo cum venia criminis in vitulo aureo commissi, ex eodem descenderit. Similes vero rationes afferuntur alius instituti, ex quo hebdomadis diebus iisdem his publici conventus in synagogis celebrandi; quemadmodum

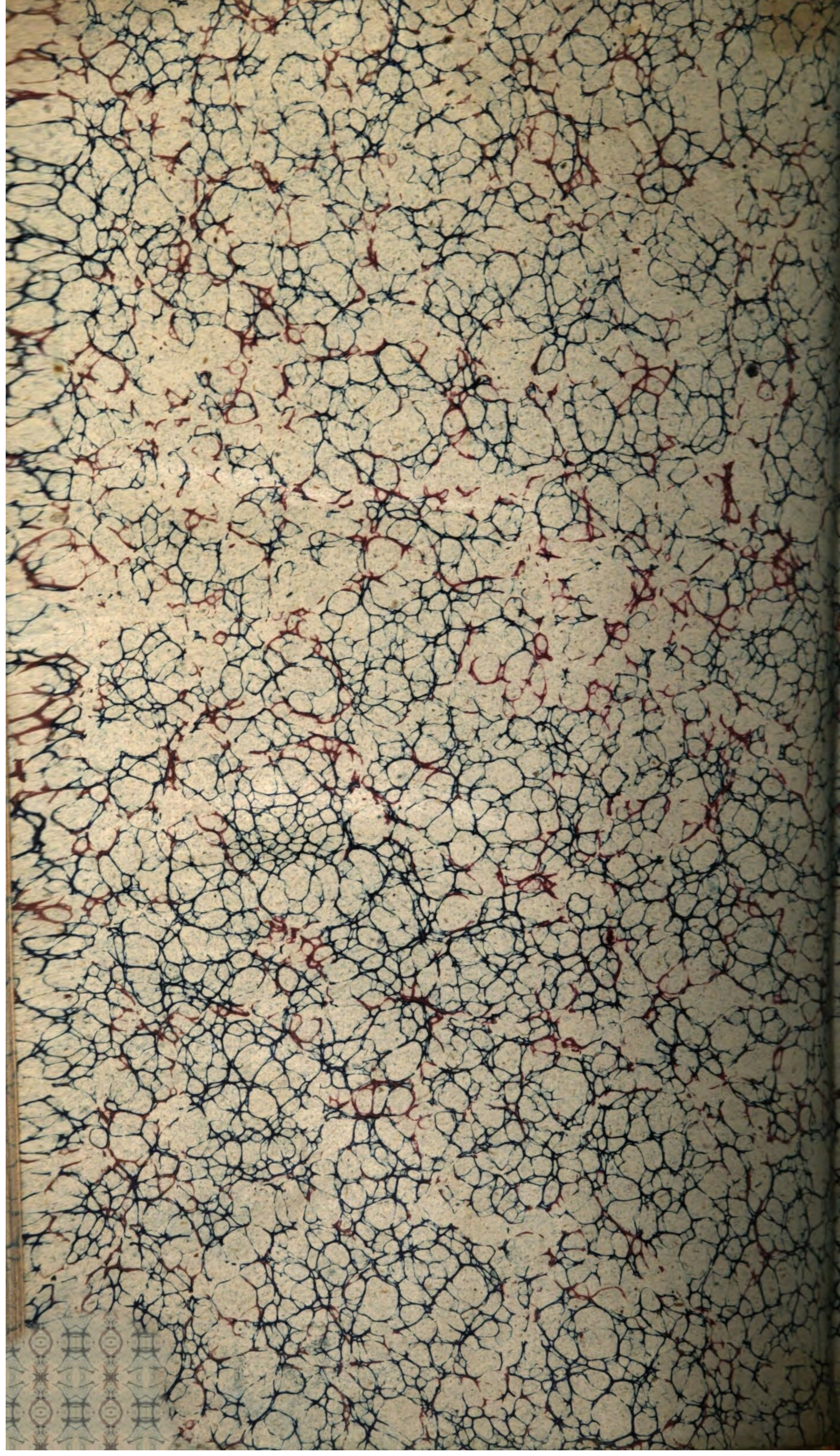
C.

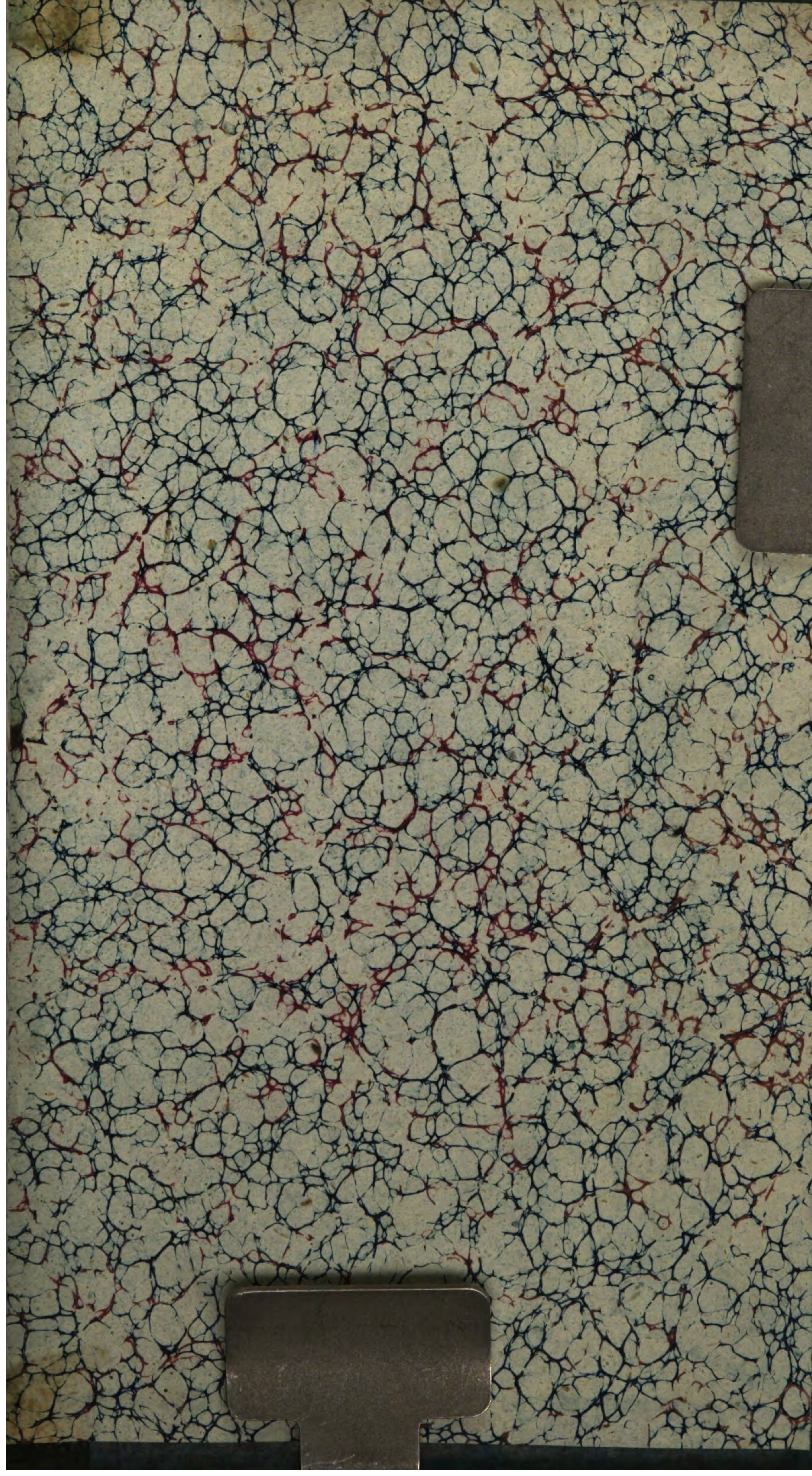
C. XX. §. XXI. videbimus. Plura de his dabunt memorati WOLFIO in *Cur.* et KOECHERO in *Anal.* ad Luc. l. l. praetereaue LIGHTFOT. in *H. H.* ad eundem l. GOODW. l. 10. §. 19. ejusdemq. Interpp.

II. IKENIUS observat, unumquemque, quos vellet, dies ad jejunia potuisse eligere, modo nulla festivitas, aut ad illam necessaria praeparatio, id prohiberet. Festi enim dies, saltem plerique, gaudio magis, quam afflictione ac jejunio, ex Judaeorum sententia, sunt celebrandi, quemadmodum jam vidimus §. L. quare etiam sabbatis jejunia instituere, nisi propter causam extraordinariam, haud licebat. Itaque errarunt scriptores exteri, de Judaeorum loquentes jejuniis sabbaticis. Copiosius autem hac de re dicendum erit C. XX. §. XXV.

III. Jejuniorum privatorum exempla in Codice S. aliquoties memorantur; vid. 2 Sam. l: 12. XII: 16. sqq. Neh. l: 4. Esth. IV: 3, 16. (coll. IX: 31.) Dan. IX: 3. etc. conf. etiam Ps. XXV: 13. etc. Quae vero, ex Judaeorum narratione, IKENIUS, in calce §. affirmat, cum temperamento quodam videntur accipienda. Neque illa cum jejuniis Mosis, Eliae et J. Christi, miraculo plenis, poterunt comparari.

Schacht, Johann Hermann / Schacht, Gottfried Johann / Iken, Conrad,

Animadversiones ad antiquitates hebraeas

Trajectum ad Rhenum 1810

Exeg. 969 q

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10412680-6